VIKTOR NEKRASOV

ÎN TRANȘEELE STALINGRADULUI

COLECȚIA MERIDIANE

Coperta de *Damian Petrescu*

Ediţie electronică îngrijită de

După volumul:
ВИКТОР НЕКРАСОВ
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
Государственное издательство художественной литературы
МОСКВА — 1962

Toate drepturile asuprii acestei versiuni
sunt rezervate Editurii UNIVERS

Viktor Nekrasov

În tranşeele Stalingradului

Traducere de
Al. Philippide şi *T. Berindei*
Ediţia a doua revăzută

Editura UNIVERS
Bucureşti — 1972

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
PARTEA A DOUA
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29

PARTEA ÎNTÂI

1

ORDINUL de retragere ne-a sosit absolut pe neaşteptate. Abia ieri ni s-a trimis de la statul major al diviziei planul amănunţit al lucrărilor defensive: linia a doua, reparaţia drumurilor, facerea podeţelor. Mi s-au cerut trei pionieri pentru aranjarea clubului diviziei. Dimineaţa mi s-a telefonat de la statul-major al diviziei să ne pregătim în vederea primirii ansamblului de cântece şi dansuri al frontului. Ce putea fi mai liniştitor decât aceasta? Igor şi cu mine ne-am bărbierit, ne-am tuns şi ne-am spălat pe cap anume pentru acest eveniment; totodată ne-am spălat chiloţii şi maieurile şi, până să se usuce, ne-am întins pe malul râuleţului pe jumătate secat, uitându-ne la pionierii mei, care meştereau nişte plute mici pentru grupele de recunoaştere.

Stăteam aşa, fumam, omoram unul pe spatele celuilalt tăuni graşi şi greoi, şi ne uitam la ajutorul de comandant al plutonului meu, care, arătându-şi şezutul alb şi tălpile negre, făcea tumbe în apă, încercând stabilitatea unei plute.

Deodată apare agentul de legătură de la statul-major al diviziei, Lazarenko. Îl văd de departe. Ţinându-şi cu mâna arma care-i saltă pe spinare, fuge în trap prin grădinile de zarzavat. Îmi dau îndată seama că aici miroase a altceva decât a concert. Se vede treaba că iar o fi venind vreo inspecţie de la armată sau de la front... Iar o să trebuiască să ne cărăm în prima linie, să arătăm lucrările defensive, să ascultăm observaţii. Iar s-a dus dracului noaptea. Şi inginerul e cel care răspunde pentru toate.

Nu-i nimic mai rău decât să stai în defensivă. Noapte de noapte îţi pică o inspecţie. Şi fiecare îşi are gusturile lui. Asta-i lucru ştiut! Unul găseşte că tranşeele sunt prea înguste: greu de transportat răniţii şi de cărat mitralierele. Altuia i se par prea largi; ar putea să ne atingă schijele. Un al treilea spune că bermele sunt prea joase: ar trebui să aibă 40 de centimetri, iar ale noastre au mai puţin de 20. Un al patrulea dă ordin să le desfiinţăm cu totul; cică ne demască. Poftim de-i mulţumeşte pe toţi! Iar inginerul diviziei nu se sinchiseşte de nimic. În două săptămâni a dat pe aici doar o dată, a trecut în galop prin prima linie şi nici n-a spus ceva ca lumea. Iar eu trebuie s-o iau de fiecare dată de la început, să ascult în poziţie de drepţi morala comandantului regimentului: „Când ai să înveţi, stimate tovarăşe inginer, să faci tranşeele cum trebuie?..."

Lazarenko sare peste gard.

— Ei? Despre ce-i vorba?

— Vă pofteşte şeful de stat-major până la dânsul, spune el, arătându-şi dinţii strălucitor de albi şi ştergându-şi fruntea asudată cu boneta.

— Pe cine? Pe mine?

— Şi pe 'mneavoastra şi pe şeful de la chimică. Cică să fiţi la 'mnealui în cinci minute.

Se vede treaba că nu e inspecţie.

— Nu ştii despre ce-i vorba?

— Dracu ştie. Lazarenko ridică din umerii năduşiţi. Parcă poţi pricepe... I-a mânat în toate părţile pe toţi agenţii de legătură. Căpitanul tocmai se culcase puţin, să doarmă, şi când colo, ofiţerul de legătură...

Trebuie să ne punem chiloţii şi maiourile încă ude şi să plecăm la statul-major. Au fost convocaţi şi comandanţii de plutoane.

Maximov, şeful statului-maior, lipseşte. E la comandantul regimentului. Lângă bordeiul comandamentului s-au adunat comandanţii secţiilor speciale, stat-majoriştii. Dintre comandanţii de batalion prezent e numai Serghienko, comandantul batalionului trei. Nimeni nu ştie nimic precis. Ofiţerul de legătură, lunganul de locotenent Zverev, se luptă cu şaua. Suflă, drăcuieşte şi nu reuşeşte de fel să strângă chinga.

— Statul-major al diviziei îşi face bagajele. Asta-i tot...

Altceva nu mai ştie nimic.

Serghienko stă lungit pe burtă, ciopleşte o surcică şi bombăne, ca întotdeauna:

— Abia am aranjat şi noi camera de deparazitare, şi acum iar se duce dracului... Blestemată mai e şi viaţa asta de soldat! Se scarpină ostaşii până la sânge. Tare-s greu de stârpit...

Comandantul companiei antitanc, Samusev, un blond cu ochii spălăciţi, zâmbeşte plin de dispreţ.

— Mare lucru camera de deparazitare!... Jumătate din oamenii mei zac cu spinările umflate. După vaccin. Le-au băgat aproape câte un pahar din nu ştiu ce drăcovenie. Se vaită şi se jeluiesc băieţii....

Serghienko oftează:

— Sau poate ne trimit pentru refacere, ce zici?

— Ţi-ai găsit... zâmbeşte strâmb Goglidze, un cercetaş. Alaltăieri am cedat Sevastopolul şi el e cu gândul la refacere. Mor de dorul tău cei din Taşkent.

Nimeni nu răspunde nimic. Dinspre nord se aud mereu bubuituri. La orizont, departe, uruind sacadat, se îndreaptă încet, tot înspre nord, bombardiere germane.

— Merg la Valuiki, ticăloşii, spune Samusev, scuipând cu mânie.

— Cică s-ar fi terminat cu Valuiki, declară Goglidze.

El le ştie întotdeauna pe toate.

— Cine a spus?

— Am auzit ieri la 852.

— Multe mai ştiu şi ăia...

— Multe-puţine, dar uite aşa au spus...

Samusev suspină şi se întoarce cu faţa în sus.

— Toate ca toate, dar ţi-ai săpat bordeiul de pomană, cercetaşule. Ai să-l laşi amintire neamţului.

Goglidze râde.

— Asta-i adevărat. Precis. Cum apuc să-mi sap un bordei, o luăm iar din loc. Trei bordeie am făcut până acum, dar n-am avut parte să-mi petrec în ele nici măcar o noapte.

Din bordeiul maiorului iese Maximov. Vine spre noi cu pas ţeapăn, ca la defilare. Îl cunoşti după mers de la un kilometru. Se vede cât de colo că e prost dispus. Face observaţii lui Igor, care nu e încheiat la bluză şi la buzunar, şi lui Goglidze, căruia îi lipseşte un galon la guler: „De câte ori să vă mai atrag atenţia? Şi întreabă: Cine lipseşte?"

Lipsesc doi comandanţi de batalion şi şeful transmisiunilor, care a fost chemat de ieri la statul major al diviziei.

Maximov nu mai spune nimic. Se aşează pe marginea tranşeei. E corect, rigid, încheiat ca întotdeauna la toţi nasturii. Pufăie dintr-o lulea cu cap de Mefisto. Nu se uită la noi.

La venirea lui, toată lumea amuţeşte. Ca să nu pară trândav, din dorinţa instinctivă de a părea ocupat în faţa şefului de stat-major, fiecare umblă la porthart, sau se caută prin buzunare.

Deasupra orizontului trece încă un şir de bombardiere germane.

Vin comandanţii de batalion: comandantul batalionului doi, Kappel, un om mai în vârstă, scund şi îndesat, semănând cu un buldog de rasă, şi comandantul batalionului unu, Şireaev, îndrăzneţ, cu moţ auriu şi boneta pusă voiniceşte pe sprânceana stângă. La noi la regiment i se spune: Kuzma Kriucikov[1].

Amândoi salută cu mâna la bonetă: Kappel ca un civil, ţinând palma întoarsă şi pe jumătate îndoită, Şireaev cu un fel de şic special al activilor de pe front, desprinzând degetele din pumn chiar în dreptul bonetei, odată cu ultimele vorbe ale raportului.

Maximov se ridică. Ne ridicăm şi noi.

— Are toată lumea hărţi?

Are o voce aspră, neplăcută. I s-a stins luleaua. Dar continuă să tragă, maşinal, din ea.

— Vă rog să le scoateţi.

Scoatem hărţile. Maximov şi-o desface pe a lui, mototolită, purtând urme de degete. O linie roşie, groasă, taie întreaga hartă de la stânga spre dreapta, de la apus spre răsărit.

— Notaţi itinerarul.

Îl notăm. E lung, cam de o sută de kilometri. Punctul final e Novo-Belenkaia. Acolo trebuie să ne concentrăm peste şaizeci de ore, adică peste trei zile şi două nopţi.

Maximov îşi goleşte luleaua, lovind-o de tocul cizmei, scormoneşte în ea cu o crenguţă, apoi o umple cu tutun.

— E clar ce aveţi de făcut?

Nimeni nu răspunde nimic.

— Pentru mine e clar. Pornim la ora 23 şi 0 minute. Prima etapă, 36 de kilometri. Un popas de o zi la Verhneaia Duvanka. Vom merge în coloană de marş. Bineînţeles cu patrule şi pază. Ordinea de marş o veţi afla, peste zece minute, de la Korsakov. O întocmeşte acum.

Orice vorbă spusă de Maximov e cizelată. În fiecare cuvânt se aude fiecare literă. Ar ieşi din el un crainic bun.

— Batalionul unu rămâne pe loc. S-a înţeles? Va servi drept acoperire. Vă previn, trebuie să ridicaţi absolut tot. Şi să nu existe oameni rămaşi în urmă. Etapa e lungă. Controlaţi încălţămintea, obielele...

Ţinând luleaua cu degetele lui subţiri, Maximov pufăie din ea scurt, energic. Se uită la Şireaev, închizând pe jumătate ochii.

— Cam ce ai, comandant de batalion?

Şireaev se scoală în picioare, îşi aranjează bluza.

— Am 27 de baionete active. Iar în total, cu ţine-caii şi cu cei bolnavi, vreo 45 de inşi.

— Ce armament?

— Două mitraliere de tip Maxim. Trei Degteariov. Aruncătoare de mine de 82 mm., trei bucăţi.

— Câte mine?

— Vreo 100 de bucăţi.

— Dar de 50?

— Nici una. Nici cartuşe nu prea avem. Dar am câte două benzi de mitralieră şi câte cinci-şase discuri de fiecare puşcă-mitralieră.

Şireaev vorbeşte liniştit, fără grabă. Se simte că e emoţionat, însă caută să nu-şi trădeze emoţia, îţi face plăcere să-l priveşti. Centura e bine strânsă, umerii traşi înapoi. Are nişte pulpe solide. Stă cu braţele lipite de corp, cu mâinile uşor strânse pumn. Prin gulerul desfăcut al bluzei se zăreşte triunghiul albastru-deschis al maioului. Ce curios că nu-i face Maximov observaţie!

— Aşa-a...

Maximov împăturește cu grijă harta şi o bagă în porthart.

— E clar... Cu tine rămâne Kerjenţev, inginerul. S-a înţeles? Să rezistaţi două zile. În ziua de 8, cum s-o înnopta, începeţi retragerea.

— Urmând acelaşi itinerar? întreabă domol Şireaev, fără a-şi lua ochii de la Maximov.

— Urmând acelaşi itinerar. Dacă nu ne mai găsiţi... Atunci ştii tu singur ce vei avea de făcut... Asta-i tot...

Şireaev dă din cap în semn că a priceput. Toată lumea tace. Cineva, mi se pare Kappel, oftează.

Maximov se întoarce brusc spre dânsul:

— Am spus tot ce aveam de spus. Treceţi la locurile voastre!

— Să scot oamenii acum? întreabă încet comandantul batalionului trei, miop, cu o figură de savant.

Figura palidă a lui Maximov se înroşeşte brusc.

— Unde crezi dumneata că te afli, pe front sau în altă parte? Vrei să-ţi omoare toţi oamenii? Trebuie, în definitiv, să ai cap.

Toată lumea se scoală, scuturându-şi de pe haine nisipul şi iarba.

— Voi să treceţi pe la mine.

Aceste cuvinte sunt pentru mine şi pentru Şireaev.

Bordeiul e strâmt, umed şi miroase a pământ. Pe masă se află schemele sistemului nostru defensiv, opera mea. Am muncit la ele toată dimineaţa, grăbindu-mă să le expediez la statul-major al diviziei. Termenul de predare era la ora 20 fix.

Maximov împăturește tacticos foile, potrivind colţurile, apoi le rupe, cruciş, şi arde bucăţelele la flacăra gazorniţei... Hârtia se încreţeşte, se mişcă, se înnegreşte.

— Nemţii au ajuns la Voronej, spune cu o voce înăbuşită, strivind cu vârful cizmei scrumul negru şi fărâmicios. De aseară.

Nu răspundem nimic.

Maximov scoate de sub masă un bidonaş de aluminiu învelit cu postav, cu un pahar înşurubat în vârf. Bem pe rând din paharul acesta. Rachiul e tare, cam de şaizeci de grade. Îţi taie răsuflarea. Gustăm nişte castraveţi muraţi, apoi mai bem câte un păhărel.

Maximov îşi freacă îndelung, cu două degete, rădăcina nasului.

— Ai făcut retragerea din 1941, Şireaev?

— Da. Chiar de la graniţă.

— Chiar de la graniţă... Dar tu, Kerjenţev?

— Eu? Nu. Eram într-o unitate de rezervă.

Maximov mestecă, cu un aer distrat, un castravete.

— În genere, stăm prost al dracului... Nu cred să scăpăm de încercuire... Îl priveşte pe Şireaev ţintă în ochi. Să faci economie de cartuşe... Vei rămâne aici două zile; să nu tragi prea

mult. Trage doar aşa, de formă. Şi să nu angajezi lupta. Caută-ne. Caută bine... O să fim noi pe undeva. Dacă nu la Novo-Belenkaia, atunci undeva pe aproape. Dar ţine minte şi tu, Kerjenţev, spune el privindu-mă cu severitate, până-n ziua de opt să nu vă clintiţi din loc. S-a înţeles? Chiar de-o fi să se deschidă pământul sub picioarele voastre. Aşa mi-a spus şi maiorul: „Lasă-l pe Şireaev şi ca ajutor dă-i-l pe Kerjenţev". Şi asta înseamnă ceva... Da! Ce ai hotărât cu trenul regimentar?

Şireaev zâmbeşte. Maximov continuă:

— Să-l ia dracul de tren regimentar! Luaţi-l voi! Las doar trei căruţe pentru muniţii. Chiar şi asta-i prea mult...

— Bine. Îl luăm.

În uşa bordeiului apare furierul statului-major, un sergent molâu, cu faţa rotundă. Întreabă ce să facă cu lada verde, s-o ia sau s-o ardă. Căpitanul spusese cândva că n-ar strica s-o ardem, căci nu conţine nimic trebuincios.

— Arde-o naibii! De-o jumătate de an tot cărăm după noi boarfele astea. Arde-le!

Furierul pleacă.

— Dumneata crezi în vise, Kerjenţev? întreabă deodată Maximov, spunându-mi, nu ştiu de ce, „dumneata", deşi de obicei îmi spune „tu", ca şi la toţi ceilalţi. Şi fără să aştepte răspunsul adaugă:

— Azi am visat că mi-au căzut doi dinţi din faţă.

Şireaev râde. Are dinţii sănătoşi şi foarte egali.

— Muierile spun că are să-ţi moară cineva apropiat.

— Cineva apropiat?

Maximov desenează ceva cârlionţat pe o bucăţică de ziar.

— Sunteţi însuraţi?

— Nu! răspundem noi, aproape într-un glas.

— Păcat... Uite, nici eu nu sunt şi acum îmi pare rău. O nevastă e indispensabilă. Indispensabilă ca aerul pe care îl respiri. Tocmai acum...

Desenul cârlionţat se transformă într-un cap de femeie cu gene lungi şi gura ca o cireaşă. Deasupra sprâncenei stângi are o aluniţă.

— Nu eşti cumva din Moscova, Kerjenţev?

— Nu. De ce?

— Aşa. Aveam acolo o cunoscută, Kerjenţeva. Asta a fost cândva înainte de război... Zinaida Nikolaevna Kerjenţeva... Nu ţi-i cumva rudă?

— Nu, n-am pe nimeni la Moscova.

Se plimbă prin bordei, în lung şi în lat. Bordeiul e scund; Maximov trebuie să-şi aplece capul. Am impresia că ar vrea să spună ceva, dar ori se jeneză, ori nu se hotărăşte.

Şireaev se uită la ceasul lui mic, prins cu un şnur negru, îngust. Maximov observă, se opreşte din mers.

— Duceţi-vă, duceţi-vă, spune el grăbit. Timpu-i scurt.

Ne sculăm şi ieşim din bordei. Maximov iese după noi. Nu se mai aud bubuituri de tun, doar orăcăit de broaşte.

Câteva clipe rămânem pe loc, ascultând concertul broaştelor. Umbrele pinilor ajung până aproape de bordei. Una după alta, două mine trec încet, şuierând, pe deasupra noastră şi explodează undeva departe în spate. Par să fie de calibru mijlociu. Şireaev zâmbeşte.

— Bat mereu crângul. Dar bateria nu mai e acolo de trei zile.

Ne încordăm auzul, aşteptând alte mine. Dar nu mai vin altele.

— Hai, plecaţi acum, zice Maximov, întinzând mâna. Aveţi grijă...

Ne strânge mâinile cu putere. Dă, parcă, să ne îmbrăţişeze, dar nu o face, ne strânge doar mâinile, cu multă putere.

— Să economiseşti cartuşele, Şireaev. Nu le risipi degeaba.

— Am înţeles, tovarăşe căpitan!

— Nu uita...

Şi Maximov pleacă cu pasul lui hotărât spre tufişurile prin care se zăresc cei de la transmisiuni, care strâng firul.

Mă înţeleg cu Şireaev să vin la el peste un ceas şi jumătate, două, când voi isprăvi ce am de făcut.

2

N-ARE noroc regimentul nostru. Luptăm abia de o lună şi jumătate, dar am şi rămas fără oameni, fără tunuri, cu câte două-trei mitraliere de batalion... Şi doar am intrat în luptă de puţin timp, abia la 20 mai, la Ternovaia, lângă Harkov. Ne-am angajat în acţiune direct din mers. Aşa cum eram, nedeprinşi cu focul, făcând abia atunci cunoştinţă cu frontul; am tot fost deplasaţi dintr-un loc într-altul, luaţi de pe poziţii şi mutaţi şi din nou lăsaţi în defensivă. Asta a fost în epoca ofensivei de primăvară de la Harkov. Eram buimăciţi, derutaţi, îi încurcam şi pe ceilalţi, nu ne puteam obişnui defel cu bombardamentele.

Pe urmă ne-am mutat mai spre sud, în sectorul Bulaţelovka, lângă Kupiansk. Am stat şi acolo vreo două săptămâni. Am săpat escarpe, contraescarpe, am minat, am construit adăposturi săpate în pământ şi întărite cu bârne. Apoi, nemţii au trecut la ofensivă. Au aruncat în luptă o puzderie de tancuri, ne-au năucit cu bombardamentele. Ne-am pierdut cumpătul, ne-am lăsat intimidaţi şi am început să dăm îndărăt. Pe scurt: am fost scoşi din luptă, am fost înlocuiţi cu o unitate de gardă şi îndreptaţi spre Kupiansk. Acolo iar am săpat adăposturi, escarpe şi contraescarpe, până când s-au apropiat nemţii. N-am apărat oraşul decât timp de două zile. A venit ordin să ne retragem pe malul stâng. Am aruncat în aer podul de cale ferată şi podul de pontoane şi ne-am retras în păpurişul de pe celălalt mal.

Credeam că aici vom rămâne mai multă vreme. Nici nu ne gândeam să dăm voie neamţului să treacă Oskolul.

Nemţii însă nici nu se băgau. Trăgeau când şi când în noi cu aruncătoarele de mine şi noi le răspundeam. Asta era tot războiul. Dimineaţa apărea „rama” (un avion de recunoaştere Fokke-Wulf cu două fuzelaje), în care trăgeam de zor, dar întotdeauna fără nici un rezultat, cu puştile-mitralieră. Uruind domol, treceau undeva, spre spatele frontului, formaţii de Junkers-uri.

Pionierii mei făceau adăposturi blindate pentru comandamente, fetele din sat săpau cel de-al doilea aliniament de-a lungul Petropavlovkăi. Noi, ofiţerii de stat-major, scriam rapoarte, desenam scheme şi, din când în când, ne duceam la statul major al diviziei pentru instrucţiuni.

Viaţa se depăna calm şi uniform. Începuse să ne vină până şi *Pravda* de la Moscova. N-aveam nici un fel de pierderi.

Când deodată, ca un trăsnet din senin, a sosit ordinul...

Pe front nu ştii niciodată nimic afară de ceea ce se petrece chiar lângă tine. Dacă nu trage neamţul în tine, crezi că în lumea întreagă domnesc liniştea şi pacea; iar când începe să te bumbăcească, eşti convins că s-a pus în mişcare întregul front, de la Marea Baltică la Marea Neagră.

Iată, de pildă, şi acum. Ne-am lăfăit pe malul Oskolului leneş, pierdut în păpuriş, şi nici capul nu ne durea; credeam că i-am oprit pe nemţi în loc... Că bubuie acolo, la nord, las să bubuie, că doar de asta e război.

Şi iată, ca trăsnetul din senin, a căzut ordinul: la 23 şi 0 minute porniţi în marş...

Fără luptă... Cel mai rău este că ne retragem fără luptă. Şi la Bulaţelovka a trebuit, tot aşa, să părăsim tranşeele noastre cu care ne obişnuisem. Dar acolo, cel puţin, ne-au silit să plecăm, pe când aci... Abia ieri am controlat, împreună cu Şireaev, lucrările defensive. Pe onoarea mea, nu e rea de loc apărarea noastră. Până şi comandantul diviziei ne-a lăudat amplasamentele mitralierelor şi ne-a trimis ingineri de la 852 şi de la 854 să înveţe de la noi cum să facă adăposturi întărite săpate pe sub case.

Să fi pătruns nemţii într-adevăr atât de adânc? Voronej... Dacă într-adevăr au răzbit până acolo, situaţia noastră nu prea e de invidiat... Şi se vede treaba că au răzbit, fiindcă altminteri nu ne-am retrage fără luptă. Şi încă de pe o linie de apărare cum o Oskolul. Iar până la Don, în sectorul nostru, se pare că nu mai este nici un alt râu. Va trebui oare să mergem până la Don?...

— Tovarăşe locotenent, cu ce încărcăm căruţa?

Comandantul de pluton, tinerel şi nou în grad, cu mustăcioara abia mijind, mă priveşte întrebător.

— Încărcăm minele? mă întreabă el.

— N-au dat maşina de la statul-major al diviziei?

— Nu.
— Atunci îngroapă-le. Mai sunt pe mal?
— Mai sunt. Ca la o sută de bucăţi.
— Bine. Ia vreo douăzeci cu tine, pentru orice eventualitate, iar celelalte să le îngropi.
— Am înţeles.
— Lopeţile sunt toate?
— Sunt treizeci de bucăţi la batalionul trei.
— Du-te trap după ele!

Execută o impecabilă întoarcere şi fuge spre căruţă, ţinându-şi cu mâna porthartul. Bun băiat! Şi sârguitor. Numai că se cam teme de plutonierul-major.

A, da... Trebuie să mă duc la Korsakov să schimb harta. Nici nu ne-am servit de cea nou-nouţă, cu pata Harkovului mare, lătăreaţă, ca un fel de caracatiţă, în colţul din stânga...

La 12, zdrăngănind uşor din gamele, pleacă spre Petropavlovka ultima companie a regimentului nostru.

Şireaev şi cu mine ne petrecem noaptea târându-ne prin tranşee. Trebuie să aşezăm mitralierele cu totul altfel ca până acum. Ieri au plecat cei de la SF — sectorul de fortificaţii — luând cu ei toate mitralierele. În sectorul nostru erau cincisprezece, acum au rămas doar cinci: două mitraliere Maxim şi trei Degteariov. Cam puţine. Aşezăm mitralierele Maxim pe flancuri, iar între ele punem puştile-mitraliere. Şi pe soldaţi trebuie să-i aşezăm altfel, fiindcă frontul batalionului s-a lungit mai bine de trei ori. Avem de fiecare kilometru câte 10-12 soldaţi, aşezaţi cam la 80-100 metri unul de altul. Nu sunt prea deşi, ce să spun!

Ziua următoare trece în linişte.

Inamicul nu bănuieşte nimic şi continuă să tragă — rar şi parcă în silă — asupra şoselei şi a marginii de nord a Petropavlovkăi. Două sau trei mine explodează la noi în curte. Postul de comandă al lui Şireaev se află în subsolul unei case de patru nivele — pare-se un fost cămin — acum complet ciuruită de obuze. O schijă a rănit pisica roşcată care locuieşte, împreună cu pisoii ei, în subsolul nostru. Agentul sanitar o pansează. Pisica miaună, se uită la noi toţi cu ochii ei galbeni speriaţi, apoi se bagă în lada cu pisoi. Pisoii miorlăie, se suie unul peste altul, bâjbâie cu botişoarele lor prin pansament şi nu-i pot găsi ţâţele.

3

NOAPTEA minăm malul. Agentul meu de legătură, Valega, sapă gropiţele. Sergentul Boiko pune minele în ele şi le camuflează.

Le amorsează un ostaş de la batalion, fost pionier, mărunţel, sprinten, semănând cu un gândăcel. Mi l-a dat Şireaev.

Noaptea e întunecoasă. Când şi când picură stropi de ploaie caldă şi plăcută. Nici nu mă învelesc cu foaia de cort. Una după alta, se înalţă rachetele. Ţăcănesc alene mitralierele. Stau culcat printre tufe de brusturi. Boarea nopţii şi pământul jilav răspândesc miros plăcut.

Nu se văd nici Valega, nici Boiko. Din când în când, foşnind uşor prin păpuriş, trece soldatul care cară minele. Le ia de lângă mine, câte patru deodată, legându-le cu cureaua.

Privesc pe malul din faţă pâlcurile de sălcii pletoase aplecate deasupra apei, pe care cade lumina tremurătoare a rachetelor.

Îmi amintesc strada noastră — un bulevard cu castani falnici, mari, care îşi boltesc crengile. Primăvara, castanii se acoperă de flori albe şi trandafirii, ca nişte lumânări. Toamna, măturătorii ard frunzele şi copiii îşi umplu buzunarele cu castane. Le adunam şi eu pe vremuri. Aduceam acasă cu sutele. Erau atât de lucioase, ca date cu lac! Umpleam cu ele câteva lăzi şi le împrăştiam prin toată casa; şi multă vreme după aceea cei din casă le tot scoteau de sub dulapuri şi paturi. Cele mai multe erau, de obicei, sub divanul cel mare. Bun era divanul acela, moale, încăpător. Dormeam pe el. Era plin de ploşniţe, dar mă înţelegeam bine cu ele; nu mă pişcau de loc. După masă, pe divan se odihnea bunica. O înveleam cu paltonul ei vechi, care servea numai pentru acest scop, şi-i dădeam în mână memoriile nu ştiu cui sau *Ana Karenina.* Pe urmă îi căutam ochelarii. Îi descopeream prin bufet în sertarul cu linguri. Când îi găseam, bunica era gata adormită. Iar bătrânul motan Fracasse se uita la mine cu ochii pe jumătate închişi de sub gulerul jerpelit al paltonului...

Doamne-Dumnezeule, ce mult e de când au fost toate acestea... Sau poate nici n-au fost vreodată, numai mie mi se pare că au fost...

În dreapta, era un dulap mare. Când eram mici ne băgăm în el, jucându-ne de-a v-aţi ascunselea.

Pe atunci dulapul stătea încă în coridor. Pe urmă, în peretele coridorului a fost făcută o uşă şi dulapul mutat în odaie. Pe dulap sunt cutii de pălării. Pline de praf, care se şterge doar de Anul nou, de 1 Mai şi de ziua mamei, la 24 octombrie.

Dincolo de dulap e scrinul cu oglinda ovală şi nenumăratele bibelouri şi sticluţe. Nu-mi amintesc să fi fost vreodată parfum în ele, dar, nu ştiu de ce, nimeni n-are voie să le strângă de acolo. Dacă scoţi dopul şi tragi tare pe nas, poţi să mai prinzi un miros de parfum.

Mai departe e noptiera... Ba nu, fotoliul albastru, cu unul din picioare legat cu sfoară. Nu se poate să te aşezi pe el; mosafirii sunt întotdeauna preveniţi de acest lucru. După fotoliu vine noptiera. E plină de papuci de casă, moi, cadrilaţi, iar în sertarul ei sunt prafurile şi hapurile bunicii. Demult nu mai poate nimeni să se descurce în ele. Tot acolo se află şi păhăruţul pentru picăturile de valeriană, ca să nu-l găsească motanul...

Toate acestea au rămas acum dincolo... la ei...

Ultima carte poştală de la mama am primit-o trei zile după comunicarea căderii Kievului. Era datată încă din august. Mama scria că nemţii fuseseră alungaţi, că aproape nu se mai aud bubuiturile tunurilor, că s-a redeschis circul si teatrul de comedie muzicală. Şi îmi spunea. „Scrie mai des, cu toate că ştiu că nu prea ai timp, măcar două-trei cuvinte...”

De atunci au trecut zece luni. Câte odată scot din buzunar cartea poştală şi mă uit la literele subţiri şi şterse. Cerneala s-a întins de ploi şi de sudoare. Într-un loc, jos de tot, nu se mai pot citi cuvintele. Dar eu le ştiu pe de rost. Ştiu pe dinafară toată cartea poştală... Pe partea adresei, în stânga, este reclama Trustului de cauciuc: nişte picioare încălţate cu şoşoni înalţi. Iar în dreapta, marca poştală înfăţişând staţia de metro „Maiakovskaia”.

În copilărie, eram un pasionat colecţionar de mărci şi-i rugam pe toţi prietenii şi cunoscuţii să lipească pe plicuri mărci frumoase şi noi. Iată şi acum, ca şi în copilărie, mama a lipit pe cartea poştală o marcă frumoasă... Acasă le ţineam într-o cutiuţă lungă, pe masă, în stânga. Cred că mama o fi stat să aleagă mult până s-a oprit la asta, verde şi frumoasă. A stat aplecată deasupra mesei, cercetându-le fără ochelari, cu ochii ei miopi, pe jumătate închişi...

Oare n-am s-o mai văd niciodată? Mică, ageră, cu ochelari cu ramă de aur şi cu o aluniţă

pe nas. Când eram mic, îmi plăcea să sărut aluniţa aceea.

Oare niciodată nu vom mai sta împreună lângă samovarul puţin ciocnit într-o parte, care fierbe în clocote, nu vom mai bea ceai cu dulceaţă de zmeură, dulceaţa preferată a mamei? Oare niciodată n-are să-mi mai netezească părul cu mâna spunându-mi: „Arăţi cam prost astăzi, Iurok. Ce-ar fi dacă te-ai duce mai devreme la culcare?" N-are să-mi mai prăjească dimineaţa, pe primus, felii mari, rotunde de cartofi, aşa cum îmi plac mie?...

Oare n-am să mai alerg niciodată la prăvălioara de după colţ să cumpăr pâine, n-am să mă mai plimb pe străzile Kievului pline de mireasma teilor înfloriţi, n-am să mă mai duc vara la ştrand, pe insula Truhanov?...

Dragul meu Kiev!... Ce dor mi-e de străzile tale largi, de castanii tăi, de cărămida gălbuie a caselor tale, de coloanele roşu-închis ale Universităţii... Ce dragi îmi sunt malurile povârnite ale Niprului! Iarna făceam acolo schi şi vara ne tolăneam în iarbă, numărând stelele şi ascultând cum vuiesc alene sirenele vapoarelor de noapte... Pe urmă ne întorceam pe Kreşciatik, unde vitrinele magazinelor erau stinse, şi-i speriam pe paznicii care moţăiau pe sub porţi, încotoşmăniţi chiar şi vara în şube miţoase...

Chiar şi acum mă mai plimb uneori pe Kreşciatik. Mă învelesc cu foaia de cort, închid ochii şi pornesc de la Bessarabka spre Nipru. Mă opresc lângă Schantzer, cel mai bun cinematograf din lume. Aşa ni se părea nouă în copilărie. În jurul ecranului sunt nişte figuri sculptate, suflând în trompete lungi, şi nişte jertfelnice cu panglicuţe roşii care tremură întocmai ca o flacără. Pluteşte un miros special, aţâţător, de cinema. Câte clipe fericite am trăit la Schantzer!... *Monumentul indian*, *Hoţul din Bagdad, Semnul lui Zoro*... Doamne, ce minunăţii!... Ceva mai departe, lângă strada Proreznaia, la „Corso", la înghesuială şi cu locuri nenumerotate, se dădeau filme cu cowboy. Urmăriri, împuşcături, mustangi, pistoale, femei cu pantaloni, răufăcători cu mustăcioară subţire şi surâs sarcastic pe buze... Iar la „Express", al cărui nume a fost mai târziu schimbat prozaic în Cinematograful de stat nr. 2, se dădeau filme de salon, cu Pola Negri, Asta Nielsen şi Olga Cehova. Nouă nu ne prea plăceau filmele astea; cum însă aveam la „Express" un controlor de bilete cunoscut, mergeam acolo în fiecare vineri.

O iau după colţ pe Nikolaevskaia. Este cea mai arătoasă din străzile Kievului. Tei cu coroana îngrijit tăiată, cu un mic grilaj în jurul lor. Felinare mari, albe ca laptele, atârnând de lanţuri groase, întinse de la o casă la alta. Limuzine strălucitoare lângă „Continental". Iar lângă circ, pâlcuri de băieţi aşteptând să iasă Ian Ţiganul sau făcând pariuri în legătură cu întâlnirea de astăzi dintre Danilo Pasunko şi Masca Morţii.

Mai încolo vine Elghinskaia, apoi Institutskaia, clădirea băncii cu turnuleţe gotice sau poate romane la colţuri... Lipki, cu liniştea lui somnoroasă, răcoros chiar şi în caldele după-amiezi de iulie. Case confortabile, cu geamuri prăfuite... Ulmii seculari din parcul palatului... Frunze foşnind sub picioare... şi deodată stop: vine râpa! Dincolo de ea e Niprul, şi zările albastre şi cerul imens şi Podolul — plat şi plin de hornuri — şi zvelta siluetă a bisericii Sfântul Andrei, care se înalţă chiar la marginea prăpastiei, şi vapoarele cu zbaturile care lovesc sonor apa, şi clopotele tramvaielor de pe linia Darniţei.

Dragul meu, scumpul meu Kiev!

Doamne, ce departe sunt acum toate acestea! Ce mult timp a trecut de atunci! Au fost odată şi Institutul şi schiţele şi planşetele şi nopţile de veghe, atât de scurte, din preajma examenelor, şi rezistenţa materialelor şi felurite teorii de compoziţie arhitecturală şi alte douăzeci de materii, pe care le-am uitat pe toate...

Eram şase prieteni nedespărţiţi: Anatoli Sergheev, Rudenski, Vergun, Liusea Strijova, veselul şi mărunţelul Şurka Gralbovski. Nu ştiu de ce, toată lumea îi spunea Scatiul. Eram colegi de şcoală, tovarăşi de excursii prin împrejurimile oraşului. Luam întotdeauna parte, toţi împreună, la toate concursurile. După ce am absolvit cursurile Institutului, am intrat în acelaşi atelier. Abia ne-am apucat de lucru, ne-am cumpărat teuri şi truse de desen noi şi deodată...

Scatiul a fost ucis lângă Kiev, la Goloseevo. Am aflat asta dintr-o scrisoare a mamei. A fost îngrijit în spitalul ei; îşi pierduse amândouă picioarele. De ceilalţi nu ştiu nimic precis. Se pare că Vergun ar fi nimerit într-o încercuire. Rudenski n-a fost mobilizat, din cauza miopiei; am auzit că s-ar fi evacuat. M-a condus la gară când am plecat. După câte mi-a spus nu mai ştiu cine, Anatoli ar fi intrat la transmisiuni...

Dar Liusea.?... Poate că totuşi s-a evacuat. Dar nu prea cred... Avea o mamă bătrână şi bolnavă. I-am scris unei mătuşi a ei la Moscova, dar aceasta nu ştia nimic. Îmi aduc aminte, acum doi ani, în ziua de 5 iunie, de ziua ei de naştere, m-am dus cu Liusea să ne plimbăm pe Nipru. Am luat o barcă uşoară şi sprintenă, cu scaune mobile, şi am pornit departe, dincolo de

Natalka, dincolo de podul strategic. Aveam acolo un loc al nostru preferat: o mică plajă încântătoare, pierdută între trestii şi răchite. N-o cunoştea nimeni, nu venea acolo niciodată nimeni. Apa era străvezie ca cleştarul; puteai să sari în ea, din fugă, de pe malul înalt... Obosiţi, cu palmele proaspăt bătătorite de vâslit, am stat după aceea pe bancă în parcul palatului şi am ascultat Simfonia a V-a de Ceaikovski. Şedeam ceva mai departe şi alături de noi erau nişte flori decorative de un roşu aprins, iar dirijorul avea şi el o floare la butonieră...

— Facem şi rândul al treilea? întreabă cineva chiar lângă mine.

Tresar.

Valega stă pe vine şi se uită la mine întrebător cu ochii lui mici şi lucioşi, ca de pisică.

— Rândul al treilea... Nu, n-o să-l facem. Treceţi la sectorul patru, lângă debarcader.

Cărăm la debarcader minele rămase şi începem să minăm. Au mai rămas vreo 40 de bucăţi.

4

DIMINEAŢA, deasupra dispozitivului nostru se roteşte un Messerschmidt. Nu deschidem focul; economisim muniţiile. Două formaţiuni mari de Heinkel şi una de Junkers 88 trec la o mare altitudine spre nord-est.

Cam pe la şapte seara la postul nostru de comandă vine un locotenent tinerel, cu panglică roşie la cascheta nou-nouţă; e de la batalionul trei al regimentului 852, vecin cu noi. Ne întreabă ce mai e pe la noi şi ce avem de gând. Şi la ei e linişte. Au vreo 60 de oameni şi cinci mitraliere, în schimb, n-au deloc aruncătoare de mine. Îi oferim o masă şi-l trimitem îndărăt.

O dată cu căderea nopţii, începem să ne repliem, încărcăm două căruţe, a treia o părăsim. Plutonierul-major al lui Şireaev, Pilipenko cel chior, nu se poate despărţi uşor de bagajele lui: bocanci vechi, şei şi saci cu zdrenţe. Bombănind şi înjurând şi pe nemţi şi războiul şi pe Sirenka, murgul care alungă liniştit muştele cu coada, Pilipenko îşi potriveşte sacii prin toate colţurile căruţei. Şireaev îi zvârle jos. Pilipenko îşi muşcă ţigara cu un aer indiferent, dar, după ce pleacă Şireaev, îndeasă sacii cu multă grijă sub lăzile cu cartuşe.

— Să arunci bocanci? Păcat de ei. Doar mai avem drum înaintea noastră.

Şi înveleşte cu o rogojină ruptă sacii care se văd de sub lăzi.

Pe la 11 începem să-i scoatem pe soldaţi de prin posturi. Vin unul câte unul şi se întind în tăcere pe iarba din curte, care a fost odată verde. Trăgând pe furiş din ţigară, se culcă şi îşi potrivesc obielele.

La ora, 12 fix, tragem o ultimă rafală. Plecăm de-a dreptul de aici, din curte.

Câtva timp, mai zărim, albind printre trunchiurile pinilor, silueta casei. Apoi dispare şi ea.

Nu mai există poziţii de apărare pe Oskol. Tot ceea ce, nu mai departe decât ieri, era viu şi trăgea cu puşti şi mitraliere, tot ce era însemnat pe schemă cu mici linii curbe, roşii, zigzaguri şi sectoare care se întretăiau, toate lucrările, pentru executarea cărora s-au pierdut 13 zile şi 13 nopţi, cu tavane cu câte trei şi patru straturi de grinzi şi camuflate cu multă grijă cu iarbă şi crengi, toate acestea au devenit acum cu desăvârşire inutile. Peste câteva zile, totul se va transforma într-un lăcaş al broaştelor, năpădit de mâl, se va umple cu o apă neagră şi împuţită, se va surpa, iar la primăvară se va acoperi cu iarbă verde, proaspătă. Şi pe locurile unde au stat odată mitraliere de flancare şi de trageri directe, vor umbla în apă până la genunchi, adunând cartuşe ruginite, doar copiii. Părăsim toate acestea fără luptă, fără să fi tras măcar un singur foc...

Umblăm printr-o pădure de pini, tânără, rară, plantată — se vede — de curând. Trecem pe lângă bordeiele statului-major. N-am mai reuşit să le isprăvim pe cele destinate trupei. Ici se cască o groapă neterminată. Colo albesc nelămurit prin întuneric trunchiurile de curând tăiate ale pinilor. Le-am cărat pe umeri din pădurricea vecină ca să facem din ele tavanele adăposturilor.

Petropavlovka e nesfârşit de lungă şi plină de praf. O biserică cu clopotniţa găurită. Un podeţ pe jumătate putred, pe care, conform planului, trebuia să-l repar chiar astăzi.

E linişte. O linişte uimitoare. Nici măcar câinii nu latră. Nimeni nu bănuieşte nimic. Dorm cu toţii. Iar mâine se vor scula şi se vor pomeni cu nemţii.

Umblăm tăcuţi, conştienţi parcă de vina noastră, uitându-ne în jos, la picioare, fără să aruncăm vreo privire îndărăt, fără să ne luăm rămas bun de la vreun lucru sau vreo fiinţă, îndreptându-ne direct spre răsărit, după azimutul 45.

Alături de mine merge Valega. Cară în spate un rucsac, două bidoane, gamela, porthartul, sacul de campanie şi o geantă de mască de gaze, plină cu pâine. Înainte de plecare, am vrut să arunc o parte din lucruri ca să-i fie mai uşor. Dar nici nu m-a lăsat să mă apropii de sac.

— Lăsaţi că ştiu mai bine decât dumneavoastră ce vă trebuie, tovarăşe locotenent. Rândul trecut, aţi făcut bagajele singur şi aţi uitat şi praful de dinţi şi pământuful şi lighenaşul de ras. A trebuit să mă duc pe la chimişti.

N-am putut obiecta nimic. Valega are o fire de dictator, e cu neputinţă să discuţi cu el. Încolo, e un băiat remarcabil. Niciodată nu întreabă nimic şi nici o clipă nu stă degeaba. Orişiunde am ajunge, peste cinci minute e gata un cort confortabil, comod, întotdeauna cu iarbă proaspătă aşternută pe jos. Gamela lui străluceşte întotdeauna de parc-ar fi nouă. Nu se desparte niciodată de cele două bidoane: unul cu lapte, celălalt cu votcă. De unde le scoate, nu ştiu; fapt e că sunt întotdeauna pline. Ştie să tundă, să radă, să repare cizmele, să aprindă

un foc chiar când plouă cu găleata. Îmi schimb rufele în fiecare săptămână şi Valega îmi cârpeşte ciorapii aproape tot atât de bine ca o femeie. Dacă poposim lângă un râu, avem în fiecare zi peşte, iar dacă stăm într-o pădure, fragii, afinele şi ciupercile nu ne lipsesc. Şi toate astea se fac pe tăcute, repede, fără să spun absolut nimic. În cele nouă luni ale vieţii noastre în comun nu mi-a dat niciodată nici cel mai mic motiv de supărare.

În clipa de faţă merge alături de mine cu pasul lui uşor, fără zgomot, pas de vânător. Ştiu că la primul popas va aşterne foaia de cort pe locul cel mai uscat şi am să mă pomenesc cu o felie de pâine cu unt într-o mână şi cu o cană smălţuită, curată, cu lapte, în cealaltă. Şi Valega, mititel, cu capul lui rotund, va sta culcat alături, va privi în tăcere stelele şi va trage din luleaua lui minusculă şi urâtă, care-l face să semene cu un bătrân, deşi are numai optsprezece ani.

Nu vorbeşte niciodată despre el. Ştiu doar că nu are nici tată, nici mamă. Are pe undeva o soră măritată pe care aproape că nici n-o cunoaşte. A fost judecat pentru nu ştiu ce motiv; nu spune. A stat la închisoare. I s-a dat drumul înainte de termen. S-a înrolat ca voluntar. Adevăratul lui nume de familie este Volegov cu accentul pe primul „o". Dar toată lumea îi zice Valega. Asta e tot ce ştiu despre el.

Vorbim rar unul cu altul. Nu prea e vorbăreţ. Numai o dată şi-a deschis un pic sufletul. Astă primăvară, acum vreo trei luni. Eram uzi până la piele şi foarte obosiţi. Ne uscam lângă foc. Eu îmi storceam obielele, el fierbea într-o cutie de conserve un terci de mei conservat. Mâncasem conservele acestea timp de două săptămâni şi eu nu le mai puteam vedea.

În jurul nostru era întuneric şi frig. Foaia de cort udă se făcuse scoarţă şi nu mai ţinea cald deloc. Eram numai noi doi.

Cu luleaua în gură, luminat de flacăra roşiatică a focului, Valega semăna cu un gnom care prepară o fiertură fermecată.

— Când s-o isprăvi războiul, spuse el, am să mă duc acasă şi am să-mi fac o casă în pădure. De lemn. Mi-e dragă pădurea. Şi dumneavoastră o să veniţi la mine şi o să staţi la mine trei săptămâni. O să mergem la vânătoare şi la pescuit...

Am zâmbit.

— De ce tocmai trei săptămâni?

— D-apoi cât? se miră Valega, cu toate că expresia feţei lui rămase absolut neschimbată. Pufăia mai departe din lulea şi-şi mesteca nepăsător fiertura. N-o să puteţi mai mult. O să fiţi ocupat. Dar pentru trei săptămâni veniţi. Ştiu eu nişte locuri unde găseşti urşi şi elani şi ştiuci de câte şase chile. La noi, în Altai, sunt locuri bune. Nu ca aici. O să vedeţi singur. Scoase lingura şi o linse. Şi am să vă gătesc nişte colţunaşi cu carne. Ştiu să-i fac ca la noi, speciali.

Cu aceasta convorbirea noastră luă sfârşit.

Acum mă uit la el şi-l întreb:

— Ei, ce zici, Valega, când gustăm din colţunaşii tăi?

Nici nu zâmbeşte.

— Nu se găseşte carne de care trebuie. Şi nici nu se poate găti aici cumsecade.

— Care va să zică, trebuie să aşteptăm până la sfârşitul războiului?

Nu răspunde nimic şi continuă să meargă. Bocancii sunt prea mari pentru el şi li s-au îndoit vârfurile în sus; şi boneta e prea mică, îi stă pe vârful capului. Ştiu că are înfipte în ea trei ace, cu aţă albă, cu aţă neagră şi cu aţă kaki.

Pe la şapte facem un popas mare. Pe hartă, satul acesta se numeşte Verhneaia Duvanka. Oamenii de aici îi zic Verşilovka. De la Petropavlovka şi până aici sunt 22 de kilometri. Cu alte cuvinte am făcut cam 30 de kilometri. Nu e rău, având în vedere că drumul e foarte prost.

Soldaţii sunt obosiţi, fiindcă nu sunt antrenaţi. Şi-au lepădat sacii şi stau trântiţi în umbra livezii, cu picioarele în sus. Cei mai sprinteni aduc în gamele lapte dulce şi lapte covăsit. Valega a făcut şi el de undeva rost de o pâine albă şi de miere de faguri.

Deşi n-am nici o poftă, mănânc şi laud mâncarea. Nu-l pot jigni pe Valega.

Nu-mi mai simt picioarele de oboseală. Mi-am ros puţin călcâiul stâng. Stau prost de tot cu cizmele, abia mai ţin. N-am apucat să le primesc pe cele de pânză. Acum nu-mi rămâne decât să le leg cu sârmă. Ar fi trebuit să-l ascult pe Valega: să fi umblat o zi cu bocanci şi aş fi avut cizmele reparate. Acum cine ştie când o să ne mai întâlnim cu depozitul de materiale. Regimentul trebuie să fie departe, la vreo 70-80 de kilometri. Cam atâta trebuie să fie dacă au mers într-una în aceste două zile. Poate că au ocupat pe undeva poziţii defensive sau îşi croiesc un drum printre nemţi. Localnicii spun că „duminecă des-de-dimineaţă au trecut soldaţii şi aseară au trecut tunurile". Probabil că au trecut piesele noastre de artilerie divizionară. „Numai un ceas dac-au stat şi au şi plecat. Erau foarte osteniţi şi necăjiţi."

Unde-o fi frontul? În faţă? În spate? În dreapta? În stânga? Mai există oare? Pe hartă e însemnat de obicei cu o linie groasă roşie; cel al inamicului, cu una albastră. Ieri linia cea albastră era încă de partea cealaltă a Oskolului. Dar acum?

Cred că, până dimineaţa, nemţii n-au întreprins nimic. Probabil că nu şi-au trimis patrulele de recunoaştere înainte de orele două, după ce au observat că tăcem. Pe la orele trei-patru vor fi început să-şi treacă infanteria. Poate chiar mai târziu: cu pregătirile, cu ordinele şi cu alte chestii s-o fi făcut cinci. Acum e opt, opt fără cinci. Patrulele motorizate de recunoaştere ar fi putut, desigur, să ne ajungă până acum. Probabil că nu le au. Şi infanteria nu ne ajunge. Tancurile şi camioanele nu vor trece dincoace de râu până diseară sau chiar până mâine dimineaţă. Totul depinde de faptul dacă au sau nu parcuri de pontoane.

Nemţii sunt lângă Voronej. Poate că, la ora asta, l-au şi ocupat. De ce nu s-or fi auzind tunurile? Alaltăieri se mai auzeau încă bubuituri dinspre nord. Apoi s-au mai domolit şi s-au mutat spre nord-est. Acum nu se mai aude nimic. E linişte.

Soldaţii s-au îngrămădit la cazanul cu ciorbă. Bombănesc ca întotdeauna că li se toarnă prea puţin. Scutură merii. Mă scol şi mă apropii de Şireaev care s-a aşezat şi-şi curăţă pistolul. Alături de el sunt puse la uscat obielele.

— Ce zici, pornim?

Închizând pe jumătate ochii, Şireaev se uită prin ţeavă la lumină.

— Numai să mănânce băieţi, apoi o luăm din loc. Peste 20 de minute, cel mult.

— Cât a mai rămas până la Novo-Belenkaia?

— Vreo 60-70 de kilometri. Uite colo e harta.

Măsor pe hartă. Îmi iese 65 de kilometri.

— Mai avem două etape.

— Dacă facem o sforţare, ajungem până mâine la prânz.

— De ajuns ajungem noi, dar vorba e: mai găsim pe cineva acolo? Mă tem că dăm tocmai bine de altcineva. Nu-mi place liniştea asta...

Se apropie de noi aghiotantul, locotenentul Savrasov, roşu la faţă de pistruiat ce e. E îngrijorat. Se aşează lângă noi, îşi aprinde ţigara.

— Lipsesc de pe acum doi oameni.

Şireaev îşi pune pistolul pe o obială şi se întoarce spre Savrasov.

— Cum lipsesc?

— Dracu ştie cum... Sidorenko de la compania întâi şi Kvast de la a doua. Aseară erau încă aici...

— Ei, şi ce s-au făcut?

Savrasov ridică din umeri.

— Poate că i-au ros bocancii? Ce zici?

— Nu cred.

— Să vină-ncoace comandanţii de companii.

Şireaev îşi montează repede la loc pistolul şi-şi pune obielele. Sosesc comandanţii de companii.

Din cercetări reiese că Sidorenko şi Kvast sunt de fel din acelaşi sat. De undeva de lângă Dvurecinaia. Unuia din ei îi venise şi nevasta, pe când eram în defensivă. Deşi făceau parte din companii diferite, erau veşnic împreună. Avuseseră în trecut o purtare ireproşabilă.

Şireaev ascultă în tăcere, cu buzele strânse. Priveşte într-o parte. Fără să se scoale şi fără să se uite la comandanţii de companii, vorbeşte încet, aproape fără expresie.

— Dacă mai lipseşte la apel un singur om, vă împuşc cu pistolul acesta, spune el, punând mâna pe tocul pistolului. S-a înţeles?

Comandanţii de companii nu răspund nimic, stau şi se uită în jos. Unuia din ei i se zbate nervos o pleoapă.

— Pe ăştia doi nu-i mai găsim. S-au dus acasă... Halal apărători... S-au săturat de război...

Şireaev trage o înjurătură şi se scoală:

— Daţi ordin de plecare.

Ochii i s-au micşorat şi privirea are ceva tăios. Niciodată nu l-am văzut aşa. Îşi potriveşte bluza, îndepărtează creţurile de pe pântece cu mişcări scurte şi repezi, pune piedica la pistol şi-l bagă în tocul lui.

Soldaţii se încolonează pentru marş. Îşi leagă moletierele din mers. Ţin în mână gamelele cu lapte. La porţile caselor stau femei tăcute, cu braţele atârnând greoi de-a lungul trupului. Stau aşa pe lângă case, privindu-ne cum trecem prin faţa lor. Se uită şi copiii. Dar nici unul nu fuge după noi. Toţi stau pe loc şi ne privesc.

Numai la capătul satului, o băbuţă vine spre noi, fugind cu paşi mărunţei. Zbârciturile îi acoperă faţa ca o pânză de păianjen. Ţine cu amândouă mâinile o ulcică cu lapte covăsit. Unul din ostaşi îi întinde gamela. „Mulţumesc, băbuţo.” Bătrânica îl închină iute-iute cu cruci mărunte, apoi, tot atât de iute, pleacă, fără să mai privească îndărăt.

Mergem mai departe.

5

Cu Igor ne întâlnim cu totul pe neașteptate. Răsar ca din pământ în fața noastră el și Lazarenko, agentul de legătură de la statul-major, amândoi călări. Caii, alibi de spumă, sforăie. Igor e fără bonetă, negru de praf, zgâriat pe obraz.

— Apă!

Își lipește buzele de bidon. Bea îndelung, cu capul dat pe spate; i se mișcă beregata. Apa îi curge pe după guler, lăsând dâre albe pe gât și pe bărbie. Nu întrebăm nimic.

— Pansează iapa, Lazarenko...

Lazarenko ia caii la o parte. Iapa cea mare, roaibă — mi se pare că e a comisarului — șchioapătă. Glonțul i-a găurit piciorul stâng de dinapoi. Pe sângele închegat se strâng muștele.

Igor se șterge cu palma la gură și se așază pe marginea drumului.

— Stăm prost al dracului, zice el scurt, s-a isprăvit cu regimentul...

Tăcem.

— Maiorul a fost ucis... și comisarul la fel...

Igor își mușcă buza de jos. Buzele-i sunt negre de praf, uscate și crăpate.

— Nu se știe unde e acum batalionul doi... Din batalionul trei aproape că n-a mai rămas nimic. N-avem artilerie. A mai rămas un singur tun de patruzeci și cinci de milimetri, dar și acela-i cu o roată stricată. Dați-mi o țigară... Mi-am pierdut portțigaretul.

Ne aprindem toți trei câte o țigară. N-avem ziar, rupem foi dintr-un blocnotes.

— Maximov ține locul comandantului regimentului... E rănit si el. La brațul stâng... în carne... A dat ordin să vă găsim și să vă întoarcem.

— Încotro?

— Parcă mai știe cineva încotro... Hartă aveți? Eu nu mai am nimic. Nici hartă, nici porthart, nici agent de legătură. A trebuit să-l iau cu mine pe Lazarenko.

— Ce-i cu Aifonka, a murit?

— E rănit... Poate că a și murit... L-au nimerit în burtă... L-am trimis la batalionul medico-sanitar, dar și acela-i făcut praf...

— Cum, și batalionul medico-sanitar?

— Da. Și compania de transmisiuni a diviziei și tot spatele frontului... Mai dă-mi apă...

Mai soarbe câteva înghițituri, își clătește gura. Abia acum observ cât de tare a slăbit în aceste două zile. E tras la obraz. Ochii lui de țigan strălucesc; șuvițe de păr în spirală i s-au lipit de frunte.

— În rezumat, în tot regimentul nu mai sunt acum mai mult de vreo sută de oameni, socotindu-i pe toți laolaltă, cu magazioneri și cu bucătari. Pionierii tăi deocamdată mai sunt teferi. Mi se pare că numai unul e rănit... A ta arde?

Își aprinde țigara, ținând-o pe a mea cu degetele. Trage adânc în piept. Scoate un sul zdravăn de fum.

— Într-un cuvânt, Maximov a spus să vă găsesc și să căutați să faceți joncțiunea cu el.

Șireaev scoate harta.

— Joncțiunea cu el? În ce loc?

— Am pierdut legătura cu statul-major al diviziei. Igor se scarpină la ceafă cu țigaretul. Maximov a luat singur această hotărâre. Se vede că am pierdut legătura cu statul-major. Ultimul loc în care știm că se afla era la vreo douăzeci de kilometri de Novo-Belenkaia. Dar noi n-am mai ajuns la Novo-Belenkaia.

— Unde mai sunt acum nemții?

— Nemții? Înfulecă ochiuri la vreo 10-12 kilometri de aici. Și mai iau și câte un păhărel de „schnaps”...

— Sunt mulți?

— Destui! Am numărat vreo 40 de mașini. De câte cinci tone și cu câte trei axe fiecare. Socotind la fiecare câte 16 inși, s-au și făcut 650.

— Și încotro se îndreaptă?

— Nu mi s-a raportat. De acolo pleacă doua drumuri: unul încoace, iar celălalt, vicinal, nivelat, spre sud...

— Dar Maximov unde a dat ordin să mergem?

Igor arată pe hartă cu degetul.

— La Kantemirovka. Mai bine zis, până la cătunul Hutorki. Dacă nu-i găsim acolo, atunci direct spre sud, la Starobelsk.

Dăm ordin de plecare soldaţilor.

Părăsim şoseaua. Mergem pe un drum de ţară. În jurul nostru, cât cuprinzi cu ochii, grâne înalte îşi pleacă spicele grele. Soldaţii rup spice, le freacă în palme şi mestecă boabele coapte, aurii. Sus în cer cântă ciocârliile. Umblăm numai în maiouri, e prea cald în bluze.

Se pare că totul s-a petrecut absolut pe neaşteptate. Au ajuns într-un sat şi s-au instalat. Igor era cu batalionul trei. Batalionul doi era la vreo cinci kilometri mai în faţă. S-au apucat să gătească prânzul. Răniţii care treceau prin sat spuneau că nemţii sunt departe, la vreo 40 de kilometri, şi că ar fi fost opriţi în drum.

Şi deodată, de dincolo, din satul în care se instalase batalionul doi, au apărut tancurile: zece-douăsprezece la număr. Nimeni n-a înţeles nimic. Au început împuşcăturile, s-a făcut învălmăşeală. Au apărut de undeva nemţi înarmaţi cu pistoale automate. În luptă au fost omorâţi maiorul şi comisarul. Au fost avariate trei tancuri. I-au alungat din sat pe pistolari. Au ocupat poziţii de apărare circulară. Maximov l-a trimis pe Igor după noi. Tocmai când ieşea din sat, nemţii trecuseră la atac, cu vreo 20 de tancuri, cu infanterie motorizată şi vreo 50 de automobile. Pe drum, au tras în Igor, calul i-a fost rănit. Nu ştie nici el când s-a zgâriat la obraz; n-a simţit nimic.

Traversăm un şanţ antitanc care se întinde peste tot câmpul în zigzaguri imense, pierzându-se la orizont. Pământul e proaspăt răscolit. Se vede că nu-i mult de când s-a lucrat aici. Tranşeele sunt curate, ordonate, trase după toate regulile artei, camuflate bine cu iarbă. Şi iarba e încă proaspătă, n-a avut timp să se usuce.

Tot ce rămâne în urma noastră e enorm, inutil, nefolosit de nimeni.

Mergem aşa o zi întreagă. Câteodată ne mai aşezăm puţin la umbra vreunui stejar. Apoi iar ne sculăm şi umblăm pe drumul uscat, cenuşiu. Aerul tremură de arşiţă. Ne copleşeşte praful. Dacă duci mâna la frunte, se face neagră. Din cauza năduşelii ne mănâncă pielea pe tot trupul. Bluzele ostaşilor sunt leoarcă de sudoare, ca şi obielele. Nici să fumezi nu-ţi vine. Greierii ţârâie frenetic.

Într-un sat femeile spun că, acum un ceas, ar fi trecut nemţii. Cu vreo 20 de maşini. Şi aseară o sumedenie de motociclişti. Şi toţi se îndreaptă tot într-acolo, dincolo de pădure.

Situaţia se complică. Trebuie să renunţăm la căruţe. Descărcăm mitralierele, împărţim cartuşele soldaţilor. Părăsim şi o parte din provizii, n-avem încotro.

Noaptea plouă, mărunţel, urât.

6

ÎN zori dăm de nişte magazii pe jumătate dărâmate. Ziduri de piatră. Acoperişurile lipsesc, au rămas doar grinzile. Se vede că a fost aici o crescătorie de păsări: e plin de găinaţ peste tot.

Ziua se anunţă posomorâtă, umedă. Suntem rebegiţi de frig, avem apă în cizme, buzele ni-s vinete. Nu putem însă face foc, fiindcă magaziile sunt ţinute sub observaţie, de departe.

Abia aţipesc sub foaia de cort întinsă de Valega, că mă şi scoală cineva, atingându-mi picioarele cu vârful cizmei.

— Aranjează apărarea, inginerule... Vin nemţii.

De sub foaia de cort se văd doar cizmele lui Şireaev, încreţite armonică, roşcate de noroi. Plouă mărunt. Printre grinzi se zăreşte cerul, sur, mohorât.

— Care nemţi?

— Uită-te şi ai să-i vezi.

Şireaev îmi întinde binoclul. Un lanţ de oameni se mişcă, paralel cu magaziile noastre, cam la un kilometru şi jumătate distanţă. Nu sunt mulţi, vreo douăzeci de inşi. N-au mitraliere; probabil că e o patrulă de recunoaştere.

Şireaev îşi strânge în jurul trupului foaia de cort.

— Ce dracu caută ăştia aici? Nu le ajung drumurile? Ai să vezi că vin aici, la magazii...

Se apropie Igor.

— Trecem la apărarea imobilă? Ce zici, comandant de batalion?

A dormit şi el probabil: are un obraz roşu, boţit. Şireaev nu-şi întoarce capul, se uită cu binoclul.

— S-a şi făcut... Ne-am gândit noi, în timp ce voi trăgeaţi la aghioase. Oamenii sunt aşezaţi, mitralierele instalate unde trebuie. Chiar aşa... s-au oprit.

Iau şi eu binoclul. Mă uit. Nemţii se sfătuiesc între ei. Lentilele binoclului sunt ude de ploaie, nu se vede bine prin ele. Trebuie să le ştergi tot timpul. Nemţii se îndreaptă spre noi. Coboară în vâlcea, unul după altul. Poate că au hotărât să meargă prin vâlcea. Un timp nu se mai vede nimeni, apoi apar din nou. De data aceasta, mai aproape. Ies din vâlcea şi taie de-a dreptul peste câmp.

— Nu deschideţi focul până nu vă spun eu, zice cu jumătate de glas Şireaev; am aşezat două mitraliere în magazia de alături. E bine şi de acolo.

Soldaţii stau culcaţi de-a lungul pereţilor magaziei, lângă uşi şi ferestre. Unul din ei, fără bluză, îmbrăcat doar cu maioul albastru, cu o foaie de cort pe umeri, s-a căţărat sus pe grinzi.

Lanţul de oameni se îndreaptă spre noi. Acum putem distinge chiar şi fără binoclu siluetele lor. Toţi au armele automate la spinare. Nu se aşteaptă la nici o primejdie. În faţă e unul înalt, slab, cu ochelari, probabil comandantul. N-are armă automată, doar un pistol în partea stângă. Nemţii au totdeauna pistoalele în stânga. Merge cam legănat, se vede că-i obosit. Alături e unul mic, cu o raniţă mare în spate. Merge cu mâinile băgate pe după curelele raniţei, fumează dintr-o pipă scurtă şi dă din cap, în ritmul mersului, parcă ar ciuguli ceva. Doi au rămas mai în urmă. S-au aplecat şi se uită la ceva cu atenţie.

Igor îmi dă un ghiont.

— Uită-te... vezi?

Pe locul în care a apărut primul grup de nemţi se mişcă iar ceva. Deocamdată nu putem distinge ce anume, ne împiedică ploaia.

Şi deodată, chiar la urechea mea, răsună:

— Foc!

Neamţul din faţă, cel cu ochelari, se lasă greoi la pământ. La fel şi cel de lângă el. Şi încă alţi câţiva. Ceilalţi fug, cad, se împiedică, iar se scoală, se ciocnesc unii de alţii.

— Încetarea!

Şireaev lasă în jos arma automată. Se aud ţăcănind închizătoarele armelor. Unul din nemţi încearcă să scape târându-se pe brânci, dar e doborât. Rămâne aşa pe loc, în patru labe, apoi cade încet într-o parte. Nu se mai vede şi nu se mai aude nimic. Trec aşa câteva minute.

Şireaev îşi potriveşte boneta care a alunecat pe ceafă.

— Dă-mi o ţigară.

Igor se scotoceşte prin buzunare în căutarea tutunului.

— Acum au să poftească iar.

Scoate din buzunar o cutie roşcată, rotundă, în care îşi ţine tutunul. Nemţii le folosesc pentru unt şi marmeladă.

— Nu-i nimic, avem timp să tragem un fum. Oricât, o ţigară ne prinde bine.

Şireaev îşi răsuceşte una, groasă cât un deget...

— M-ar interesa să ştiu dacă au aruncătoare de mine, spune el. Dacă au, atunci...

Mina care explodează la doi paşi de magazie nu-l lasă să-şi termine fraza. A doua explodează undeva în dosul zidului, a treia, în mijlocul magaziei.

Tragerea durează vreo cinci minute. Şireaev sta pe vine, cu spatele rezemat de perete. Pe Igor nu-l văd. Minele sosesc în zbor în serii de câte cinci-şase. Urmează o pauză de câteva secunde, apoi iar vin cinci-şase bucăţi. Alături geme cineva, cu o voce subţire, aproape ca de femeie. Apoi, deodată se face linişte.

Mă ridic puţin în mâini şi mă uit pe fereastră. Nemţii traversează câmpul în fugă, venind direct spre noi.

— Ascultă comanda la mine!

Şireaev se scoală şi dintr-o săritură e lângă mitralieră.

Trei rafale scurte. Apoi una mai lungă.

Nemţii dispar în vâlcea. Ne scoatem oamenii afară din magazii. Se retranşează după zidul din spate. În magazii lăsăm doar două mitraliere; deocamdată ajunge. Avem patru răniţi şi şase morţi.

Iar încep să tragă în noi. Sub acoperirea aruncătoarelor de mine, nemţii ies din vâlcea. Nu reuşesc să înainteze decât cu vreo 20 de metri, cel mult. Locul este neted ca în palmă, nu se pot adăposti nicăieri. Fug, câte unul, în vâlcea. Majoritatea rămân pe loc. Pe pământul lutos, acoperit de buruieni, zac părăsite mogâldeţe verzui, trupurile celor căzuţi.

După o a treia încercare, nemţii renunţă la atac. Şireaev îşi şterge cu mâneca fruntea udă de ploaie şi de sudoare.

— Acum au să-nceapă să ne încercuiască... Îi cunosc eu.

Pe fereastră intră Savrasov. E grozav de palid. Mi se pare chiar că-i tremură genunchii.

— În magazia cealaltă i-au omorât aproape pe toţi... abia îşi trage el sufletul. O schijă a avariat şi mitraliera... După părerea mea...

Privirile-i rătăcesc de la comandantul batalionului la mine, apoi din nou la comandantul batalionului.

— Ce-i „după părerea ta”? îi taie vorba Şireaev.

— Trebuie să... asta... să ne decidem...

— Să decidem! Să decidem! Las că ştiu eu şi fără tine ce să decid... Câţi oameni sunt scoşi din luptă?

— Eu... nu ştiu... n-am numărat...

— N-ai numărat...

Şireaev se scoală, se apropie de zidul din spatele magaziei. Pe fereastra dărâmată se vede câmpul întins, uniform, fără nici un tufiş.

— Bine! Să pornim, ce ziceţi? Aici n-o să mai fie de trăit...

Se întoarce spre noi. E puţin mai palid ca de obicei.

— Cât e ceasul? Al meu a stat.

Igor se uită la ceas. E 11,20.

— Atunci, haidem...

Şireaev îşi muşcă buzele.

— Atâta numai că vom fi nevoiţi să sacrificăm o mitralieră. Trebuie să ne acopere.

Aflăm că la mitralieră a rămas doar Filatov singur. Kruglikov a fost ucis, Sevastianov e rănit. Şireaev îşi roteşte ochii prin magazie.

— Sedîh unde-i?

— Uite-l pe Sedîh sus pe grindă.

— Să vină-ncoace!

Flăcăul cu maiou albastru, agăţându-se îndemânatic cu mâinile, sare uşor jos.

— Cunoşti mitraliera?

— Cunosc, răspunde încet flăcăul, aproape fără să-şi mişte buzele.

Îl priveşte pe Şireaev drept în faţă, fără să clipească.

Are o faţă trandafirie, cu pufuşor auriu pe obraji. Şi ochii lui sunt tot de copil — veseli, albaştri, puţintel oblici, cu gene lungi de fată. Cu astfel de chip s-ar cădea să alerge după porumbei şi să se bată cu băieţii din vecini. Nu se potriveşte deloc — dar deloc — cu gâtul lui vânjos, cu umerii laţi, cu bicepşii solizi care tremură la fiecare mişcare.

— Unde ţi-e bluza?

Şireaev îşi stăpâneşte cu greu zâmbetul, dar întreabă totuşi cu severitate, aşa cum trebuie sa

vorbească un comandant de batalion.

— M-am căutat de păduchi, tovarăşe comandant... Când colo au venit nemţii ăştia. Iat-o lângă mitralieră.

Şi Sedîh îşi scarpină, încurcat, bătătura din palma lui lată şi aspră.

— Bine. Dar pe cea nemţească o cunoşti?

— Ce anume? Mitraliera ?

— Desigur, mitraliera. Că doar de mitraliere vorbeam.

— Cea nemţească... aşa şi aşa... dar cred că... cumva... şi se opreşte încurcat.

— Nu-i nimic, o cunosc eu, spune Igor; tot trebuie să rămână unul din ofiţeri.

Stă în picioare, cu mâinile în buzunare, legănându-se uşor.

— Mă gândisem la Savrasov. Adică, e bine şi aşa...

Şireaev nu-şi termină vorba şi se întoarce spre Sedîh.

— M-ai înţeles, voinicule? Vei rămâne aici împreună cu locotenentul-major. Rămâne şi Lazarenko; sunteţi băieţi de ispravă, mă pot bizui pe voi. Vezi şi tu că a rămas Filatov singur. Ne veţi acoperi. S-a înţeles?

— S-a înţeles, răspunde încet Sedîh.

— Ce s-a înţeles?

— Rămân să acopăr, împreună cu locotenentul major.

— Atunci treceţi la locurile voastre.

Şireaev îşi încheie gulerul bluzei; s-a făcut frig de-a binelea.

— Instalează-te uite colo, mută-ţi mitraliera. E mai bine aici, în locul Maximului. Pregăteşte oamenii, Savrasov.

Savrasov se depărtează. Nu-mi pot lua ochii de la genunchii lui. Îi tremură tot timpul, un tremur mărunt, oribil.

— Nu zăboviţi mult aici, îi spune Şireaev lui Igor. Nu staţi mai mult de o oră. Pe urmă — trap după noi. Drept spre est. Spre Kantemirovka.

Igor dă în tăcere din cap, legănându-se de pe un picior pe altul.

— Mitraliera *o* lăsaţi aici. Aruncaţi închizătorul. Dacă vă mai rămân ceva benzi, luaţi-le cu voi.

În cinci minute magazia se goleşte. Rămân şi eu cu Valega. Şireaev pleacă cu paisprezece oameni, din care patru sunt răniţi, unul greu. Îl duc pe o foaie de cort.

Ploaia a stat. Nemţii tac. Miroase urât, a găinaţ ud. Igor şi cu mine stăm culcaţi lângă mitraliera din stânga. Valega pufăie din lulea. Sedîh a instalat mitraliera şi acum se uită pe fereastră. Pe urmă Valega scoate nişte pesmeţi şi un bidon cu votcă. Bem pe rând din aceeaşi ceaşcă de aluminiu. Iar începe să plouă.

— Tovarăşe locotenent, e adevărat că lui Hitler îi lipseşte un ochi? întreabă Sedîh, privindu-mă cu ochii lui limpezi de copil.

— Nu ştiu, Sedîh. Cred că nu-i lipseşte.

— Dar mi-a spus Filatov, mitraliorul, că-i lipseşte un ochi. Şi că nici copii nu poate să aibă...

Zâmbesc. Simt că grozav ar vrea Sedîh să fie într-adevăr chiar aşa. Cu un aer de condescendenţă, Lazarenko face cu ochiul.

— A fost gazat în războiul celălalt. De fapt el nu e neamţ, e austriac, şi nici nu-l cheamă Hitler, ci altminteri, aşa încurcat, cu „ş” se-ncepe. Aşa e, tovarăşe locotenent?

— Aşa e. Schikelgruber, aşa îl cheamă. E tirolez...

— Tirolez... repetă gânditor Sedîh, trăgându-şi bluza pe el. Dar nemţii îl iubesc?

Îi povestesc cum şi de ce a venit Hitler la putere. Sedîh ascultă cu atenţie, cu gura uşor întredeschisă, fără să clipească; Lazarenko cu aerul unui om care ştie toate astea de mult, iar Valega fumează.

— E adevărat că Hitler nu-i decât fruntaş? Aşa ne-a spus îndrumătorul politic.

— E adevărat.

— Cum se poate una ca asta?... Cel mai mare din ei să fie fruntaş?

Sedîh se intimidează şi iar îşi scarpină bătătura. Îmi place felul lui de a se intimida.

— De când eşti pe front, Sedîh?

— Demult... Din 1941... din septembrie...

— Dar câţi ani ai?

Se gândeşte, încreţindu-şi fruntea.

— Eu? Vreo nouăsprezece, cred. Sunt născut în 1923.

Aflu că a fost rănit, încă la Smolensk, de o schijă în omoplat. A stat la spital trei luni, apoi a fost trimis pe frontul de sud-vest. Gradul de sergent l-a căpătat aici, în regimentul nostru.

— Ei, şi-ţi place războiul?

Zâmbeşte jenat, dând din umeri.

— Merge deocamdată... Numai că... să fugi nu-i prea interesant.

Până şi Valega zâmbeşte.

— Dar să te-ntorci acasă n-ai vrea? Nu ţi-e dor?

— Cum aţi zis? Aş vrea... Dar nu acum.

— Dar când?

— Da ce? Să vin aşa? Ar trebui să vin cu galon, ca dumneavoastră.

Deodată Valega se ridică şi se uită pe fereastră.

— Ce-i?

— Mi se pare că-s nemţii... Uite-i colo, pe după dâmb.

Spre stânga noastră nemţii execută o mişcare de învăluire. Înaintează în salturi, unul câte unul. Igor se apleacă spre mitralieră. Trage o rafala scurtă. Îi tremură spatele şi coatele. Nemţii dispar.

— Acum au să înceapă să tragă cu aruncătorul de mine, spune Lazarenko încet şi se târăşte spre mitraliera lui.

Peste vreo două minute încep să tragă în noi. Minele cad în jurul magaziei. Înăuntru nu nimeresc. Nemţii încearcă iar să traverseze fugind. Îi vedem cum se scoală, străbat în fugă câţiva metri, apoi se retrag, tot alergând. Mitraliera ridică doar o dâră subţire de praf, şi nemţii nu trec dincolo de această dâră. Asta se repetă de trei-patru ori.

Banda e pe terminate. Tragem cele din urmă cartuşe şi ieşim unul câte unul, pe fereastra din dos: Sedîh, Igor, Valega, apoi eu şi după mine Lazarenko.

În timp ce îmi dau drumul în jos pe fereastră, alături de noi explodează o mină. Mă lipesc de pământ. Din spate cade pe mine, apoi alunecă încet într-o parte, ceva greu. Lazarenko e rănit la pântece. Îi văd faţa, care s-a făcut dintr-o dată albă ca varul, şi dinţii puternici, încleştaţi.

— M-am curăţat... mi se pare... se străduieşte el să zâmbească.

De sub cămaşă scapă afară ceva roşu pe care el apasă convulsiv cu degetele. Pe frunte îi apar broboane mari de sudoare.

— Eu... tovarăşe loc...

Nu mai poate vorbi, doar horcăie. Un picior îi este îndoit, şi nu-l mai poate îndrepta. Gâfâie, dând capul tare pe spate. Nu-şi ia mâinile de pe burtă. Buza de sus, albă ca şi pielea, îi tremură mărunt. Se căzneşte să mai spună ceva, dar nu se mai înţelege nimic. Se încordează tot. Vrea să se ridice, apoi deodată se moleşeşte. Buza nu-i mai tremură.

Scoatem din buzunarele lui briceagul, ziarul împăturit pentru făcut ţigări, un portofel ros, strâns cu elastic roşu. În buzunarul bluzei găsim cartea de membru al Comsomolului şi o scrisoare triunghiulară cu litere strâmbe.

Îl culcăm în şanţ, aruncăm peste el pământ cu mâinile, după ce l-am acoperit cu o foaie de cort. Stă culcat cu genunchii îndoiţi, parcă doarme. Aşa dorm de obicei ostaşii în şanţuri.

Pe urmă, unul câte unul, fugim spre un dâmb mic. De acolo, spre unul ceva mai mare. Nemţii mai trag încă în direcţia magaziei. Câtva timp se mai zăresc încă grinzile, apoi dispar şi ele.

7

NOAPTEA dăm peste ai noştri. În jurul nostru e întuneric beznă, ploaie, glod. Maşini şi căruţe. O voce răguşită acoperă vuietul glasurilor.

— Di-i, boală... Di-i-i... Lua-te-ar holera, trântorule... Di-i... boală...

Şi vorbele astea „boală" şi „trântor", rostite monoton, fără nici o expresie, cu pauze mici între ele, cât să tragă omul puţin aer în plămâni, răsună acum în urechile noastre mai plăcut decât orice muzică. Sunt ai noştri!...

Un podeţ. O căruţă mare cu coviltir a intrat cu o roată printre scânduri. Două mârţoage prăpădite — numai piele şi oase, cu coastele însângerate şi gâtul întins — se opintesc, alunecând cu potcoavele pe lemnul ud al podeţului. În urmă vin maşinile. În lumina farurilor se văd siluete ude. O namilă de om îmbrăcat cu un pieptar dă cu biciul în cai, lovindu-i peste ochi, peste bot.

— Lua-v-ar boala de trântori... Di-i-i... Lua-var boala!

Cineva se agită lângă roţi, înjurând şi mormăind:

— Nu ţine de asta... Apucă de aici... uite-aşa...

— Uite-aşa, uite-aşa... Nu vezi că-i putredă?...

— Apucă de osie.

— De osie... Ia te uită câte lăzi aţi încărcat!... De osie...

Cineva cu glugă mă atinge cu umărul.

— Da zvârliţi-o dracului jos!

— Te zvârl eu pe tine, se-ntoarce spre cel care a vorbit omul cel voinic.

— Chiar că o zvârl... Da ce, din cauza ta să stea locului toate maşinile?

— Lasă-le să stea.

— Serioja, dă drumul la motor!

Şi omul cu gluga face semn cu mâna.

Omul cel voinic îl apucă de umăr. De sub căruţă ies încă trei. În aer se încrucişează, greoi şi monoton, înjurăturile. Nu poţi să mai înţelegi nimic. Se apropie şoferii, încă vreo câţiva inşi. În lumina farurilor trec spinări ude, feţe murdare şi obosite, bonete date pe ceafă. Recunosc în omul cu glugă pe şeful atelierelor noastre militare, Kopîrko. Gluga îi cade tot timpul pe ochi, îl jenează grozav. Kopîrko nu mă recunoaşte.

— Ce vrei cu mine?

— Nu mă recunoşti? Inginerul Kerjenţev.

— Ei, drăcia dracului! De unde vii?... Singur?

Şi, fără să aştepte răspuns, iar se năpusteşte asupra omului cel voinic cu biciul. Toţi împreună se opintesc la căruţă şi, strigând şi înjurând, scot roata din gaură. Valega şi Sedîh dau şi ei ajutor.

— Suie-te în maşină, spune Kopîrko apropiindu-se, te duc.

— Dar încotro ţi-i drumul?

— Cum încotro?

— Încotro mă duci? Eu trebuie să ajung la Kantemirovka. E acolo un sat Hutorki.

— Ţi s-a făcut de nemţi, hai? Kopîrko zâmbeşte obosit. Abia am putut scoate de acolo maşina.

— Şi unde te duci acum?

— Unde se duce toată lumea. Spre sud. Pe la Millerovo... Hai, suie!

— Nu sunt singur. Suntem patru inşi.

Şovăie o clipă, apoi face semn cu mâna.

— Hai, urcaţi-vă. Tot n-are să-mi ajungă benzina. Cine mai e cu tine?

— Sviderski şi doi soldaţi, agenţi de legătură.

— Suiţi-vă pe platformă. În Fordul de colo. Adică tu şi cu mine avem loc în cabină. Dracu ştie, ne-o ţine podul ăsta?...

Podul ne ţine. Pârâie, dar ţine. Maşina înaintează anevoie, hârâind şi tuşind. Motorul face nazuri.

— Nu te-ai întâlnit cu Şireaev? îl întreb eu pe Kopîrko.

— Nu. Pe unde e?

— A fost cu mine, dar acum nu mai ştiu.

— Ai auzit că i-au omorât şi pe maior, şi pe comisar?

— Am auzit. Dar Maximov?

— Nu ştiu, am fost cu serviciile.

Kopîrko frânează brusc. În faţa noastră o îngrămădire de vehicule împiedică circulaţia.

— Uite aşa merge tot timpul... Înaintăm trei paşi, apoi stăm o oră... Şi mai şi plouă.

Întreb cine mai este din regimentul nostru.

— Nimeni. Nu mai pricep nimic. E şi armata noastră, sunt şi cele vecine. Statul-major al diviziei a plecat undeva la nord, şi tocmai acolo sunt nemţii. N-avem nici hărţi, nici busolă...

— Unde-s nemţii?

— Dracu mai ştie unde-s acum... Acum două ore erau la Kantemirovka... Benzina e pe terminate. Am mai şi răcit pe deasupra. Nu mă auzi cum vorbesc? şi îşi duce mâna la ochi. N-am dormit de două nopţi... Şoferul şi armurierul au dispărut în timpul unui bombardament... Au şterpelit două bidoane de benzină... Mă-nţelegi...

Maşina din faţă porneşte. Mergem mai departe, în cabină e cald, încălzeşte radiatorul; mă cuprinde o dulce toropeală, aţipesc. E o stare între somn şi veghe. La hopuri mă trezesc. Iar aţipesc. Visez ceva absurd.

Spre dimineaţă rămânem fără benzină. Abia ajungem până la un sat.

Intrăm într-o casă de ţărani şi ne trântim pe jos peste nişte trupuri sforăitoare, peste coji de seminţe.

În timpul zilei vremea se mai îndreaptă puţin. Nori sfâşiaţi de vânt aleargă spre răsărit. Când şi când apare printre ei, în grabă şi anevoie, soarele. Drumul e ticsit de Ford-uri, Gaz-uri, Zis-uri, Studebacker-uri enorme, închise. Din acestea, ce-i drept, sunt mai puţine. Şi căruţe, căruţe fără sfârşit. Trece încet artileria divizionară. Pe ţevile lungi atârnă ciorchine de gâşte. S-aude cum guiţă disperat un purcel. Trec tot felul de căruţe, vehicule improvizate, chesoane goale. Sunt mulţi călăreţi. Doi inşi călăresc nişte vaci. Au legat moletierele de coarne şi merg aşa.

Şi toate acestea se mişcă, însoţite de strigăte, ţipete şi pocnituri de bici, înainte spre miazăzi-răsărit, acolo, dincolo de orizont, dincolo de crâng, de moară, de trepiedul semnului topometrie de pe câmp. Imensa omidă pestriţă se târăşte, şerpuieşte, se opreşte, tresare, iar se târăşte mai departe...

Şedem pe un ciot lung şi noduros, trântit lângă drum, şi fumăm ultimele resturi de tutun. Valega mai are în sacul lui un pachet de mahorcă, dar asta-i tot, iar noi suntem patru. Kopîrko a dispărut cu maşina lui, se vede că şi-a făcut rost de benzină şi a plecat, fără să ne mai aştepte. Lasă-l în plata domnului... Tot e bine că ne-a dus o bucată de drum, în timpul nopţii.

Căruţele cotesc spre un puţ. Acolo e înghesuială şi ţipete. Aproape că nu mai e apă în puţ. Caii îşi întorc capul de la lichidul acesta tulbure, gălbui. Şi totuşi, toată lumea se înghesuie şi strigă, agitând găleţile.

— Ei... spune Igor şi priveşte undeva într-o parte.

— Ei, ce?

— Ce facem acum?

— Trebuie să mergem.

— Încotro?

Nu ştiu nici eu încotro să mergem, totuşi răspund:

— Să-i căutăm pe ai noştri.

— Care ai noştri — Şireaev, Maximov?

— Pe Şireaev, pe Maximov, regimentul, divizia, armata...

Igor nu răspunde nimic, fluieră numai, încet o melodie. Grozav s-a mai jigărit în ultimele zile.

Nasul i se cojeşte, mustăcioara odinioară cochetă — tăiată ca o linioară — atârnă acum ca la un tătar. Nu mai are nimic comun cu tânărul elegant din fotografia pe care mi-a arătat-o cândva: cămaşă de mătase, cravată cu dungi legată într-un nod imens, pantaloni charleston... Absolvent al Institutului de Arte Frumoase. Şade pe un colţ de masă într-o atitudine voit neglijentă, cu o paletă în mână şi ţigara în dinţi. Iar în spatele lui se vede o pânză mare cu nişte siluete care se avântă nu se ştie unde...

Iar în altă fotografie: o fată drăguţă, cu ochi uşor oblici, îmbrăcată cu un *sweater* alb. Pe dos, o dedicaţie mişcătoare, cu un scris încă neformat.

N-a mai rămas nimic din toate acestea... Nu mai există nici regimentul, nici plutonul, nici Şireaev, nici Maximov... Există doar rosătura de la călcâi, bluza leoarcă de năduşeală, cu pete alburii pe ea, pistolul de la şold, şi nemţii în inima Rusiei, revărsându-se ca o avalanşă spre

Don, şi şiruri lungi de maşini şi gândurile grele ca o piatră de moară...

La puţ s-au adunat o mulţime de oameni şi se aud strigăte. Oamenii sunt înnebuniţi de sete. O găleată e aruncată în aer. Din toate părţile vin fugind oameni, atraşi de ţipete. Mulţimea creşte mereu, se mişcă spre drum.

...Ar fi ieşit un pictor bun din Igor. Are o mână sigură, o linie îndrăzneaţă şi desenează bine. Ne-a desenat o dată pe mine şi pe Maximov pe nişte foiţe de blocnotes. Le am şi acum în raniţă.

Cunoştinţa noastră a început cu nişte înjurături. La Serafimovici — pe când eram încă în curs de organizare — am luat oamenii lui de la adăpostul antigaz şi i-am pus să sape tranşee. A venit în fuga mare, descheiat la haină, cu căciula pe o ureche, plin de o îndreptăţită mânie. Tocmai fusese trimis, în calitate de şef al secţiei chimice, la regimentul în care de două săptămâni eram inginer. Folosindu-mă de drepturile ce mi le conferea „vechimea", i-am tras un perdaf. Nu ne-am mai vorbit după aceea vreo zece zile.

Mai târziu, cred că pe la Harkov, am văzut la el, întâmplător, un album cu schiţe. De acolo a şi pornit prietenia noastră...

Pe lângă noi trece o lungă coloană de maşini cu nişte tunuri antitanc mici, care saltă la fiecare hop. Maşinile sunt neobişnuit de bine întreţinute; pe uşi se văd cifrele scrise frumos, gros: D-3-54-27, D-3-54-26. Nu sunt de la noi. Ale noastre au D-1. De pe platformele lor atârnă nişte picioare, de sub prelate apar feţe arse de soare, nerase.

— Din ce armata sunteţi, băieţi?

— Da care vă trebuie?

— A 38-a.

— Aţi greşit adresa. Întrebaţi la informaţii, râd ei.

Maşinile trec, una după alta, una după alta, galbene, verzi, cafenii, bălţate. Un şir nesfârşit.

— Ce zici, mergem?

Igor se scoală şi striveşte cu tocul cizmei mucul de ţigară.

— Hai.

Ne contopim cu torentul.

8

— Măi voinicilor, măi!

Ne face cineva semn cu mâna, dintr-o căruţă care ne întrece. Parcă ar fi Kalujski, ajutorul şefului aprovizionării. Stă în căruţă şi ne face semn cu mâna.

— Hai, veniţi încoace!

Ne apropiem. E într-adevăr Kalujski. Duhneşte a rachiu, e cu bluza descheiată, iar figura lui spânatică, cu sprâncenele potrivite din brici, e roşie şi lucioasă.

— Suiţi-vă în trăsura mea! Vă duc pân-acasă. Tot nu mai vine tramvaiul la ora asta.

Ne întinde mâna, ajutându-ne să ne urcăm în căruţă:

— Votcă vreţi? Fac cinste.

Refuzăm. Nu prea avem noi poftă de trataţii.

— Păcat. E foarte bună. Avem şi gustări, că n-am avut timp să mai împărţim raţiile suplimentare. Avem unt, biscuiţi, conserve de peşte.

Ne face vesel cu ochiul şi ne bate prietenește, pe umăr:

— Suiţi-i şi pe băieţii voştri prin căruţe. Am cu mine tot depozitul de efecte, cinci care.

— Încotro vă îndreptaţi? întreb eu.

— Naivule! Cine mai pune azi astfel de întrebări. Mergem, şi gata. Tu unde-ai vrea să nimereşti?

— Întreb foarte serios.

— Iar eu răspund foarte serios. Se poate să ajungem la Stalingrad.

— La Stalingrad?

— Cum, poate nu-ţi convine? Ai vrea să ajungi la Taşkent? Sau poate la Alma-Ata?

Râde zgomotos, arătându-şi toate coroanele de aur din gură. Are un râs molipsitor, sănătos. Toată fiinţa lui respiră prosperitate.

— Nu i-ai întâlnit pe ai noştri? întreabă Igor.

— Nu. Doar ceva soldaţi, dar puţini. Se zice că maiorul şi comisarul ar fi fost omorâţi. Maximov am auzit că ar fi nimerit într-o încercuire. Păcat de el, era un băiat cu scaun la cap. Oricât, era inginer...

— Dar unde-ţi sunt galoanele? îi taie vorba Igor, arătând cu privirea gulerul lui.

— Au căzut. Ştii tu cum le fac acum? spune Kalujski închizând un ochi. Le-ai pus şi peste trei zile nu le mai ai. Surogat...

— Parcă ai mai avut şi un centiron cu stea pe el.

— Am avut. Chiar că era tare bun, avea şi diagonală. Am fost silit să-l dau. Mi l-a tot cerşit fotograful diviziei. Îl ştiţi şi voi, unu-l şchiop, cu baston. Nu mi-a venit să-l refuz. M-a tot pisat. Poate că tot luaţi o sută de grame?

Refuzăm.

— Păcat, că-i din cea bună, de Moscova, spune el, sorbind de-a dreptul din bidon şi mâncând apoi unt gol, fără pâine. E un aperitiv celebru. Mondial. Nu te-mbeţi niciodată. Unge pereţii stomacului. Mi-a spus-o doctorul nostru. E şi ăsta un om deştept. A absolvit două facultăţi. La Harkov. I-am văzut chiar eu diploma.

— Unde s-o fi aflând acum, nu ştii?

— Nu ştiu. O fi scăpat probabil. Că doar nu e el prost, nu se vâră unde nu-i cazul.

Face iar cu ochiul.

Mai vorbeşte încă mult timp, sorbind din când în când din bidon şi lingându-şi degetele groase, pline de unt. Uneori îşi întrerupe povestirea şi începe să se ia la înjurături cu cei din căruţele vecine, cu cei din maşinile care au rămas în drum şi încurcă circulaţia sau cu conductorii căruţelor — fie că au pierdut un bici, fie că au trecut pe lângă un puţ fără să oprească. Toate acestea le face în treacăt, totuşi cu oarecare însufleţire şi chiar cu un fel de măiestrie.

În general, el priveşte lucrurile în felul următor: după cum se vede, se apropie sfârşitul. Tot frontul e în retragere — aceasta o ştie precis. A stat de vorbă cu un maior, care a auzit de la un colonel. Nemţii vor să termine totul până în septembrie. E foarte trist, dar aproape sigur. Dacă la Moscova am reuşit să-i oprim pe nemţi, apoi acum s-au pregătit colosal de bine... Au

aviaţie, iar aviaţia înseamnă acum totul... Trebuie să privim lucrurile în faţă. Principalul este: să răzbim dincolo de Don. Se spune că Veşenskaia a şi fost ocupată. S-a întors de acolo ieri un locotenent. Nu mai rămâne decât Ţîmlenskaia. Cică o bombardează grozav. În cazul cel mai rău, vom putea părăsi căruţele şi vom trece pe malul celălalt, fie mai sus, fie mai jos. Între altele — dar aceasta e ceva strict confidenţial — el a făcut rost ieri, într-un sat, de trei rânduri de haine civile, nişte cămăşi, pantaloni şi ceva ghete. Două rânduri ni le poate ceda nouă, lui Igor şi mie. Cine ştie ce se mai poate întâmpla. Orice. Noi avem însă datoria să ne păzim. Patria poate să mai aibă nevoie de noi. Şi apoi, el mai are încă un plan...

Nu mai reuşeşte însă să ni-l împărtăşească. Igor, care stă alături de mine şi-şi răzăluieşte în tăcere cu briceagul talpa cizmei, îşi ridică deodată capul. Faţa lui slăbită, nerasă, bronzată de soare, s-a făcut parcă şi mai întunecată, sub stratul de praf care o acoperă. Boneta i-a alunecat pe ceafă.

— Ştii de ce mi-e poftă mie în clipa asta, Kalujski?

— Poate de colţunaşi cu smântână? râde Kalujski.

— Nu, nu de colţunaşi... Am poftă să-ţi trag o palmă. Iac-aşa, să ridic mâna şi să te plesnesc peste mutra ta plină de îngâmfare... Acum ai priceput?

Timp de câteva secunde, Kalujski nu ştie cum să reacţioneze: să se supere sau să ia totul în glumă? Îndată însă îşi recapătă stăpânirea de sine şi, cu râsul lui obişnuit, îl bate pe Igor pe genunchi.

— Nervii sunt de vină, numai nervii... Vă ies bombardamentele pe nas...

— Du-te la naiba cu bombardamentele tale şi cu nervii tăi! Igor îşi închide cu zgomot briceagul şi-l bagă în buzunar. Şi ăsta se mai cheamă comandant! Eu nu-mi pot găsi locul din cauza celor ce se petrec şi tu spui: „Poate o să mai aibă nevoie patria de noi”. Ce dracu să facă patria cu o balegă ca tine? Ar trebui să-ţi fie ruşine de conductor să spui asemenea lucruri!

Conductorul se face că nu aude. Kalujski sare jos din căruţă şi fuge să-i tragă nişte înjurături şoferului unui Dodge imens, care — spre norocul lui Kalujski — ne-a tăiat drumul.

Igor şi cu mine ne mutăm în altă căruţă.

9

PUHOIUL general s-a mai subţiat. O parte o ia totuşi spre Veşenskaia, o parte spre Kalaci, trecând pe la Morozovskaia, restul — majoritatea — spre Ţîmlenskaia.

Stepa e pustie, chinuitor de netedă, cu negii rari ai movilelor. Vâlcelele uscate, arse de secetă. Ţârâitul greierilor, monoton, ca şi zumzetul firelor de telegraf. Iepurii ţâşnesc aproape de sub picioare. Oamenii trag în ei cu arme automate, cu pistoale, dar nu-i nimeresc niciodată. Miroase a pelin, a praf, a bălegar şi a urină de cal.

Ne continuăm drumul, ziua şi noaptea, oprindu-ne doar ca să hrănim caii şi să gătim mâncarea de prânz. Nemţii nu se văd. De vreo două-trei ori a trecut câte o „ramă", aruncând proclamaţii. Odată ni s-a rupt o roata şi am stat s-o reparăm o jumătate de zi. Schimbăm iapa cea oarbă, sură, pe un armăsar murg. Acesta ne dă de furcă, zvârle, sforăie, nu vrea să tragă. Îl schimbăm şi pe ăsta pe o mârţoagă bătrână, dar liniştită şi vrednică, căreia îi atârnă, udă, buza de jos.

Suntem îngrozitor de prost dispuşi. Dacă am putea cel puţin face rost de un comunicat, să aflăm că pe celelalte fronturi lucrurile stau ceva mai bine ca la noi. Dacă ar apărea cel puţin nemţii pe undeva. Dar aşa nu-s nici nemţi, nu-i nici război, ci numai aşa, un fel de plictiseală obositoare.

Un maior de la transmisiuni — pe care l-am ajutat să-şi scoată Willys-ul dintr-un şanţ — ne spune că luptele se dau acum între Voroşilovgrad şi Millerovo. Cuvântul acesta — lupte — ne mai mângâie puţin; cu alte cuvinte, armatele luptă.

— Dacă nu vă găsiţi armata, căutaţi să ajungeţi la Stalingrad. Acolo se formează acum unităţi noi. Aşa nimeriţi mai repede pe front...

Şi trântind uşa maşinii, dispare într-un nor de praf.

Ne suim în afurisitele noastre de căruţe, înjurându-le de mama focului!

Şi iar în faţa noastră e stepă, praf, cerul încins şi incolor.

Femeile ne întreabă: unde sunt nemţii şi încotro ne îndreptăm. Iar noi bem în tăcere laptele rece, scos din pivniţă, şi arătăm cu mâna spre răsărit: acolo... dincolo de Don...

Nu pot să mă uit la feţele acestea, la ochii aceştia întrebători, plini de nedumerire. Ce le-aş putea răspunde? Am două galoane la guler, port un pistol. Atunci de ce oare sunt aici, de ce mă las dus de căruţa asta care scârţâie şi mă zdruncină, de ce la toate întrebările fac doar semn cu mâna să mă ase-n pace? Unde mi-s plutonul, regimentul, divizia? Doar sunt comandant...

Ce pot răspunde la toate acestea? Că războiul e război, că se întemeiază în întregime pe elementul surpriză şi pe vicleşug, că nemţii au în momentul de faţă mai multe avioane şi mai multe tancuri decât noi, că se grăbesc să încheie războiul înainte de iarnă şi că din pricina asta încearcă să treacă cu capul prin perete; că, deşi suntem nevoiţi să ne retragem, retragerea nu înseamnă înfrângere; că doar ne-am mai retras noi şi în patruzeci şi unu şi totuşi i-am alungat în cele din urmă pe nemţi de lângă Moscova. Da, desigur, lucrurile acestea le înţelegem cu toţii... Însă acum, acum ne îndreptăm totuşi spre răsărit şi nu spre apus… Şi nu răspund nimic, arăt doar cu mâna spre răsărit şi spun: „La revedere, măicuţă, ne mai vedem noi, ne mai vedem..."

Şi cred în acest lucru. Singurul lucru care ne a mai rămas acum este credinţa.

*

Trecem de Morozovskaia, o comună plină de praf, ticsită de căruţele trenurilor regimentare, cu ruinele gării fumegând încă, cu şiruri nesfârşite de vagoane care n-au mai putut pleca.

Apoi vine Donul, mic, gălbui, pierdut printre roţi, radiatoare, caroserii, trupuri goale, pe jumătate despuiate sau îmbrăcate; şi pretutindeni praf, sunete de claxoane şi vuietul neîntrerupt al maşinilor care urlă şi al gâtlejurilor omeneşti care răcnesc. Totul e învăluit de un nor gros de praf. Ici şi colo pâlnii de obuze. Leşuri de cai, umflate, cu picioarele răşchirate, copaci spintecaţi, maşini răsturnate cu fundul în sus.

Feţe roşii, năduşite, furioase, voci răguşite. Un locotenent bălai, cu insigne de inginer la

guler, răguşit, cu haina descheiată, fără bonetă, încearcă să organizeze ceva. Nu-l ascultă nimeni, riscă să fie trântit jos...

Profitând de un interval între două bombardamente, trecem podul. Ne rătăcim de Kalujski cu cele două căruţe ale lui. Pe Sedîh l-a zgâriat la pulpă o schijă. În învălmăşeală, cineva i-a şterpelit lui Valega rucsacul. Înjură, se scarpină în ceafă, umblă printre gropi de obuze şi căruţe sfărâmate. Gândiţi-vă, avea în sac un aparat de ras, o splendoare...

Dincolo de Don, iar sunt stepe, triste, monotone. Azi e ca ieri şi mâine va fi la fel ca azi. Soare şi praf, şi nimic mai mult. O arşiţă toropitoare care-ţi topeşte creierii în cap.

Apar primele unităţi care se îndreaptă spre front. Sunt bine îmbrăcate, cu arme automate, căşti. Comandanţii au centiroane galbene, scârţâitoare, portharturi noi-nouţe. La noi se uită cu o uşoară ironie. Sunt de prin Siberia.

Într-un sat suntem opriţi în loc. Trece spre front o şcoală militară. N-au destule arme, le iau de la cei pe care-i întâlnesc. Doi locotenenţi georgieni, cu chipiuri de infanterişti noi-nouţe, vor să ne ia armele automate şi revolverele. La început ne înjurăm reciproc, apoi fumăm împreună tutun slab.

— Mergeţi pe front?

— Da. Ieri mai eram încă la şcoală, iar azi am şi pornit la luptă.

Şi zâmbesc amândoi.

— Ei, n-o fi chiar azi. Trebuie întâi să ajungeţi până la nemţi.

— Da unde sunt nemţii? ne întreabă locotenenţii, cu prudenţă, pentru ca — doamne fereşte — să nu ni se pară că li-e frică.

— Asta voiam şi noi să aflăm de la voi. Voii citiţi ziarele.

— Parcă spun mare lucru ziarele! Lupte la cotul Donului. Şi atât. Se dau lupte grele. Voroşilovgradul a fost părăsit.

— Dar Rostovul?

— Rostovul încă nu. N-au scris încă.

— Nu s-a scris?

— Nu, nu s-a scris.

Locotenenţii se codesc. Unul din ei întreabă domol, aşa ca în treacăt:

— Ei, şi cum e acolo, pe front... fug de zor?

— Cin să fugă?

Igor se preface mirat.

— Cine să fugă?... Ai noştri...

— Nu fuge nimeni. Se dau lupte. Lupte defensive.

Locotenenţii se uită cu neîncredere la noi cât suntem de zdrenţuiţi şi de prăfuiţi, se uită şi la căruţa noastră cu roţile hodorogite.

— Dar cu voi ce e?

— Ce să fie?

— N-aţi şters-o de pe front?

— Noi? Nici gând. Mergem la completare.

Locotenenţii râd ca de o glumă reuşită şi toarnă în tabacherele noastre tutun caucazian, auriu.

— Nu ne luaţi şi pe noi? Ce ziceţi, băieţi? spune deodată Igor, bătându-se cu mâna peste tocul pistolului. Pistoale avem, ce ne mai trebuie?

Locotenenţii se uită unul la altul.

— Zău aşa, băieţi... Ne-a ajuns cuţitul la os.

— Ce putem face noi, se codesc locotenenţii, noi n-avem nici o putere. Duceţi-vă la şeful statului-major. Poate că vă ia el. Sau poate... În fine, duceţi-vă. E maiorul Sazanski. La magherniţa aceea de lângă căruţa cu roţi verzi.

Ne încheiem la toţi nasturii, ne strângem centiroanele. Pistoalele le ascundem pentru orice eventualitate, să nu ni le ia cumva. Pornim.

— Prezentaţi-vă după toate regulile, ne strigă din urmă locotenenţii; ăsta ştie pe de rost toate regulamentele. Nu vă cruţaţi călcâiele.

Maiorul şade într-o cocioabă minusculă şi mănâncă ciorbă cu smântână de-a dreptul din gamelă. Alături de el, pe masă, stau ochelarii.

— Ce vreţi? ne întreabă fără să ridice capul, mestecând stăruitor carnea, care pare să fie cam tare.

Stând în poziţie de drepţi, îi explicăm situaţia. El isprăveşte de mestecat carnea, pune lingura pe masă şi-şi aşează ochelarii pe nas. Se uită lung la noi, scobindu-se în dinţi cu o

ţandăra ruptă dintr-o cutie de chibrituri.

— Ce să vă spun, amicilor?

Vorbeşte cu o voce de bas, puternică, răsunătoare.

— Nimic îmbucurător nu vă pot spune. Credeţi că sunteţi voi cei dintâi? Pe naiba! Până acum au venit la mine zece, ce zic, cincisprezece inşi, tot ca şi voi. Şi unde să-i bag pe toţi? Ca simpli soldaţi n-o să vreţi să luptaţi, iar comandanţi şi aşa am câte doi de pluton. Şi mai am şi în rezervă vreo zece inşi. Aţi priceput situaţia?

Noi tăcem din gură.

— Aşa că, vedeţi şi voi... V-aş primi bucuros, însă...

Şi iar pune mâna pe lingură.

— Poate că totuşi, tovarăşe maior...

— Care totuşi, îşi ridică el gasul, ce va să zică totuşi? Sunteţi sau nu în armată? V-am spus că nu se poate, şi basta. Comand un regiment şi nu un birou de plasare pentru şomeri. S-a înţeles? Stânga-mprejur, înainte-marş!

Apoi, cu o voce mai blândă, adaugă:

— Duceţi-vă la Stalingrad. Am auzit că la Stalingrad sunt toţi superiorii. Din ce armată aţi spus că faceţi parte?

— Din a 38-a, tovarăşe maior.

— A 38-a... A 38-a... maiorul se scarpină la rădăcina nasului cu degetul cel mic; parcă mi-a vorbit cineva de ea. În fine, mai încercaţi să daţi şi pe la Kotelnikovo. E în drumul vostru. Mi se pare ca armata voastră e pe acolo. Duceţi-vă să vedeţi...

Îl salutăm şi plecăm.

La Kotelnikovo ni se spune că statul-major este la Agbanerovo. La Agbanerovo nu-l găsim. Suntem îndreptaţi spre Karpovka. Nu este nici acolo... Un căpitan spune că ar fi auzit cum că armata noastră ar fi la Kotlubani. Mergem la Kotlubanil Nici urmă de armată. La comandant ni se spune că a fost un maior din a 38-a şi a plecat la Dubovka. În gara Log ne întâlnim cu trei locotenenţi din Dubovka. A 38-a nu este acolo. Toată lumea merge la Kletsko-Pocitovskaia.

Maşinile se îndreaptă spre Kalaci. Se spune că acolo s-ar da lupte grele. Cu hrana stăm prost al dracului. De la o unitate care trece căpătăm nişte pâine şi ceva conserve. Valega şi Sedîh au făcuţi rost de un sac de ovăz...

Astfel, mergem la Stalingrad.

10

Stalingradul ne întâmpină cu soarele răsărind de după acoperişuri, cu lungi şi răcoroase umbre.

Căruţa huruie vesel pe caldarâm. Vin zdrăngănind spre noi tramvaie jerpelite. Trec şiruri lungi de Studebacker-uri cu botul scurt, încărcate cu lăzi lunguieţe semănând cu coşciuge, cu proiectile de „katiuşa". În grădiniţe pleşuvite, brăzdate de tranşeele adăposturilor, tunuri antiaeriene stau la pândă, cu ţeava îndreptată spre cer. În piaţă sunt mormane de roşii şi de castraveţi. Damigene enorme cu unt topit auriu. Zăresc haine civile, şepci, chiar cravate. Demult n-am mai văzut aşa ceva. femeile îşi mai dau încă cu roşu pe buze.

Printr-o vitrină prăfuită vedem un frizer cu halat alb, săpunind bărbia unui client. La un cinema rulează *Anton Ivanovici se supără.* Spectacolele încep la 12, la 2, la 4 şi la 6. Un măturător de stradă adună gunoiul cu un făraş mare. Din gura neagră a difuzorului de pe stâlpul de tramvai cineva — nu se înţelege dacă-i bărbat sau femeie — povesteşte, într-un chip extrem de mişcător, cum Vanika Jukov, băiat de nouă ani, scrie în noaptea de Crăciun bunicului său, la ţară.

Peste toate acestea un cer albastru şi un praf!... Salcâmi subţiri, case de lemn cu cocoşi sculptaţi în vârful acoperişului, inscripţii „Nu intraţi — câine rău". Iar alături, case mari de piatră, cu figuri de femei susţinând ceva, pe faţadă. Biroul de „Desfacere a produselor cooperativelor industriale din regiunea Volgăi de jos", „Vulcanizăm galoşi — şoşoni", „Reparăm primusuri", „Procurorul raionului Lenin"...

Strada coteşte la dreapta, la vale, spre pod. Podul e lat, cu felinare pe el. Pe sub el trece un râu, acum inexistent. Poartă un nume pompos Ţariţa. Se zăreşte o fâşie din Volga, debarcadere, şlepuri, plute fără sfârşit. O mai luăm o dată la dreapta şi suim la deal. Ne ducem la sora fostului comandant de companie a lui Igor din regimentul de rezervă. „E o comoară de femeie — veţi vedea singuri."

Ne oprim lângă o casă de piatră, cu un singur etaj, cu tencuiala căzută şi cu ferestre pe care sunt lipite cruciş panglici de hârtie. O pisică albă cu ochi mari şade pe trepte şi ne studiază cu un aer de dezaprobare.

Igor dispare pe poartă. Peste puţin timp reapare vesel, fără bonetă, numai în maiou.

— Mână-ncoace, Sedîh, bag-o în curte! strigă el, şi mie îmi spune la ureche: Totul e în regulă. Tocmai bine am nimerit la micul dejun.

O curte mică şi plăcută la vedere. O verandă cu geamlâc, cu nişte sforicele întinse. Pe sforicele se caţără nu ştiu ce plantă verde. Un butoi pus la burlan. Rufe întinse la uscat. De balustradă e legat de picior un gânsac. Şi iar o pisică, de rândul acesta neagră, se spală cu lăbuţa, parcă chemându-ne.

Ceva mai târziu stăm pe verandă, instalaţi la o masă acoperită cu o faţă de masă, şi mâncăm o supă de fasole extraordinar de gustoasă. Suntem patru, dar farfuriile ni se umplu mereu.

Mâinile Mariei Kuzminişna sunt înăsprite, crăpate din cauza gătitului, dar şorţul ei e alb ca zăpada şi primusul şi tingirea de dulceaţă atârnată de perete trebuie că sunt zilnic frecate cu cretă pisată. Părul îi este strâns în creştetul capului într-un coc cărunt, ochelarii de pe nas sunt înfăşuraţi cu aţă.

După supă, bem ceai şi aflăm că soţul ei, Nikolai Nicolaevici, vine la prânz; lucrează la depozitul de automobile, iar gânsacul a fost trimis de fratele ei, care şi acum mai face parte dintr-un regiment de rezervă. Că dacă vrem să ne spălăm mai bine după drum, în curte există un duş; trebuie numai să punem apă în butoi, iar rufele ni le spală ea astăzi, că asta-i pentru ea un fleac.

Bem câte trei pahare de ceai, apoi turnăm apă în butoi şi ne bălăcim îndelung, râzând cu hohote, în strâmta încăpere de scânduri. Ne simţim nespus de fericiţi.

La prânz vine Nikolai Nikolaevici, mic de statură, chel, îmbrăcat cu o haină antediluviană de şantung, cu o faţă extraordinar de mobilă şi cu degete care tot timpul ori bat darabana pe masă ori pipăie câte ceva.

Îl interesează absolut tot. Ne întreabă despre situaţia de pe front, despre felul cum suntem hrăniţi, la ce s-o fi gândind Churchill că nu deschide cel die-al doilea front, „că este o adevărată porcărie, judecaţi şi dumneavoastră singuri"; ne întreabă dacă, după părerea noastră, nemţii vor ajunge la Stalingrad, iar în cazul când vor ajunge, dacă vom avea destulă putere pentru a-l apăra. Acum toata lumea merge la săpat tranşee. A fost şi el de două ori, şi un căpitan de pe acolo i-a spus că în jurul Stalingradului sunt trei brâie, trei centuri, după expresia lui. Pe cât se pare, e ceva solid. Şi căpitanul i-a făcut impresia unui om serios. Un om care nu „trăncăneşte", cum se spune acum.

După ceai, Nikolai Nikolaevici ne arată harta lui pe care înseamnă cu steguleţe linia frontului. Măsoară cu o riglă mică de fier distanţa de la Kalaci şi Kotelnikovo la Stalingrad, oftează, dă din cap. Nu-i plac evenimentele din timpul din urmă. Citeşte cu multă atenţie ziarele, primeşte *Pravda,* nu numai ediţia din Stalingrad, dar şi cea de la Moscova. Le ţine toate aşezate în două teancuri pe dulap şi, dacă Maria Kuzminişna are nevoie de hârtie ca să înveleasc̆ă o scrumbie, trebuie să alerge la vecini; n-are voie nimeni să se atingă de aceste ziare.

Pe urmă dormim în curte, sub salcâmi, acoperindu-ne feţele cu nişte prosoape, din cauza muştelor.

Seara ne pregătim să mergem la teatrul de operetă să vedem *Jartiera lui Borgia.* Ne curăţim cizmele în curte şi nu ne cruţăm scuipatul.

În cerdacul de peste drum, o fată bea lapte dintr-un pahar de sticlă groasă, şlefuită în faţete. O cheamă Liusea şi este doctoriţă. Am şi aflat asta; ne-a spus Maria Kuzminişna. Are nişte ochi neînchipuit de negri, lucioşi ca două mărgele, gene negre şi păr auriu, tuns băieţeşte. E îmbrăcată cu o rochie subţirică de stambă, croită ca un sarafan. Braţele şi gâtul îi sunt bronzate de soare. Igor se întoarce aşa fel încât s-o aibă mereu în faţa ochilor.

— N-are deloc picioare urâte, ce zici, Iurka? Şi în general vorbind...

Şi scuipă frenetic pe perie.

Fata îşi bea laptele, se uită la noi cum ne lustruim cizmele, apoi pune paharul pe o treaptă, intră în casă şi se întoarce cu un borcan de cremă de ghete.

— E bună, din Estonia. Cred că o fi mai bună decât scuipatul.

Şi ne întinde borcanul.

Mulţumim şi luăm crema. Într-adevăr, e mai bună decât scuipatul. Au să ne lucească cizmele, ca şi cum ar fi noi. Acum n-are să ne mai fie ruşine la teatru. Va să zică, vrem să mergem la teatru? Desigur, se dă *Jartiera lui Borgia.* Poate că ar vrea să vină cu noi? Nu, nu-i place opereta, iar operă nu există în Stalingrad. Nu există? Nu. Aşadar, îi place opera? Da, mai ales *Evgheni Oneghin, Traviata, Dama de pică.* Igor este încântat. Aflăm ca Liusea a urmat cursurile şcolii de muzică şi are un pian. Opereta rămâne pe altădată.

— Veniţi la noi, vă dă mama ceai.

— Cu plăcere, demult n-am avut parte de asemenea lucruri.

Stăm în salon pe fotolii de catifea cu picioarele curbate şi mereu ne e frică să nu pârâie sub greutatea noastră. Sunt atât de fragile şi de elegante, şi noi atât de neciopliţi şi de neîndemânatici. Pe perete e o reproducere după *Insula morţilor* a lui Boecklin. Pe pian un mic bust al lui Beethoven. Liusea cântă *Campanella* lui Liszt.

Două lumânări groase se topesc încet în sfeşnice. Canapeaua e moale, confortabilă, cu speteaza oblică. Îmi pun la spate o pernă brodată cu mărgeluţe mici şi-mi întind picioarele.

Liusea e tunsă îngrijit la ceafă. Degetele ei aleargă repede pe clape; probabil că la şcoala de muzică lua totdeauna notele cele mai mari pentru repeziciunea aceasta. Ascult *Campanella,* mă uit la tabloul lui Boecklin, la bustul de ghips al lui Beethoven, la şirul de elefanţi din piatră de Ural aşezaţi pe bufet, unul în spatele celuilalt; dar, nu ştiu de ce, totul mi se pare tare străin, tare departe de mine, parcă învăluit în ceaţă.

De câte ori am visat pe front asemenea clipe: să nu tragă nimeni în jurul meu, să nu explodeze nimic, iar eu să stau pe o canapea, să ascult muzică, şi alături de mine să fie o fată drăguţă. Şi iată, acum e chiar aşa: stau pe o canapea şi ascult muzică... Dar nu ştiu de ce am o senzaţie neplăcută. De ce? Nu ştiu. Ştiu numai că din clipa încare am plecat de pe Oskol, ba nu, mai târziu, după magazii, mi-a rămas în suflet ceva apăsător, ceva tulbure. Doar nu sunt nici dezertor, nici laş, nici bigot, şi totuşi mă simt ca şi cum aş fi toate acestea laolaltă.

Acum câteva zile, mi se pare că pe lângă Karpovka, stăteam cu Igor pe marginea drumului şi fumam. Valega şi Sedîh făceau mâncare la un foc de găteje. Pe lângă noi trecea spre front o unitate de artilerie proaspătă. Ostaşii, tineri şi voioşi, cu feţele înroşite de arşiţa soarelui, stăteau pe chesoane, săltând la hopurile drumului prăfuit, râdeau şi vorbeau glumind între ei.

Unul dintre ei, sergent ori simplu soldat, călare pe un căluţ şarg bine hrănit, a strigat la noi cu glas sonor de *zapevalo*[2].

— Dar bine v-aţi mai aranjat, domnilor militari! Nu vă mai ajung aici nici gloanţele, nici minele...

Şi toţi ceilalţi au început să râdă zgomotos în jurul lui, în timp ce el, mucalitul bateriei, adăugă:

— V-ar mai trebui un samovar şi ceva dulceaţă...

Şi iar au râs cu toţii.

Ştiu că nici el, nici ostaşii care au râs de gluma lui n-aveau de gând să ne jignească. Dar, ce să zic, prea mare plăcere nu ne-a făcut gluma asta. Valega a tras chiar o înjurătură şi a mârâit printre dinţi ceva cam ca: „Lasă c-om vedea noi ce o să ziceţi după vreo două săptămâni”...

La război, lucrul cel mai îngrozitor nu sunt nici proiectilele, nici bombele. Cu ele te mai înveţi. Lucrul cel mai îngrozitor este inactivitatea, situaţia nelămurită, lipsa unui scop imediat. Este cu mult mai greu să stai sub bombardament în tranşee, într-un câmp deschis, decât să porneşti la atac. Cu toate că şansele de a fi omorât sunt mult mai mici în tranşee decât în atac. Însă atacul reprezintă un scop, o ţintă, în timp ce, stând în tranşee, nu faci decât să numeri bombele: ne nimereşte, nu ne nimereşte...

Liusea s-a ridicat de la pian.

— Veniţi să luăm un ceai. Cred că o fi gata samovarul.

Masa e acoperită cu o faţă albă, scrobită, care păstrează încă urma cutelor călcate. Pe farfurioare de cristal este dulceaţă de vişine, bine legată, fără sâmburi, dulceaţa mea preferată. Bem ceai din pahare subţiri şi nu ştim ce să facem cu mâinile noastre aspre, pline de zgârieturi şi crăpături, din care nu mai poate ieşi bine murdăria, cu manşetele mânecilor roase. Ne temem să nu scăpăm dulceaţă pe faţa de masă.

Mama Liusei, o doamnă corectă, cu ochelari cu ramă de baga şi cu guleraş scrobit ca la pedagoge, ne mai pune dulceaţă în farfurioare, oftând mereu.

— Mâncaţi, mâncaţi. Pe front nu prea vă răsfaţă, pe front e greu. Eu ştiu, fiindcă bărbatul meu a fost pe front în războiul trecut, şi-mi povestea... Şi iar oftează. Sunteţi o generaţie nefericită, da, nefericită...

Refuzăm al treilea pahar de ceai. Stăm din politeţe încă vreo cinci minute, apoi ne luăm rămas bun.

— Mai treceţi pe la noi, băieţi. Ne faceţi plăcere.

Apoi ne culcăm în curte, sub salcâmii prăfuiţi, şi multă vreme nu putem adormi. Alături de mine doarme Sedîh. Plescăie din buze în somn şi-şi pune braţul peste mine. Igor se răsuceşte de pe o parte pe alta.

— Nu dormi, Iurka?

— Nu.

— La ce te gândeşti?

— Aşa... La nimic special...

Igor bâjbâie în întuneric căutând tutunul.

— Ai o ţigară?

— Vezi, e în cizmă, într-un săculeţ.

Caută pe pipăite în cizmă, scoate săculeţul cu tutun şi-şi răsuceşte o ţigară.

— M-am săturat de toate astea, Iurka.

— Care toate?

— De fâţâiala asta fără rost. N-are nici un haz...

— Las că mâine terminăm şi cu fâţâiala. Mergem la direcţia cadrelor. Dis-de-dimineaţă, înainte de cafea.

— Mare scofală şi cu direcţia cadrelor. Au să ne bage undeva la rezervă, să ne distrăm cu instrucţie şi saluturi. Sau şi mai bine, ne bagă într-un regiment de rezervă.

— Nu mă duc la nici un regiment de rezervă.

— Nu te duci? Nici la învăţătură nu vrei să mergi? La Alma-Ata sau la Frunze? Am auzit că-i trimit acum la şcoală pe toţi locotenenţii şi locotenenţii-majori.

— Las să trimită. Că de dus tot nu mă duc.

Tăcem câteva minute. Ţigara lui Igor luceşte prin întuneric.

— Dar cu băieţii ce facem?

— Cu care băieţi? Cu Valega şi Sedîh?

— Trebuie să-i trimitem la un centru de etapă.

— N-au să meargă la nici un centru de etapă. Avem să dăm noi singuri în primire caii şi căruţa. Pe ei însă nu-i dau. Cu Valega sunt pe front de nouă luni. Şi avem să rămânem împreună până la sfârşitul războiului, dacă vreunul dintre noi nu va fi omorât.

Igor râde.

— E un caraghios Valega al tău. Ieri s-a certat cu Sedîh. Pe chestia cartofilor. Sedîh voia să-i fiarbă cu coajă, Valega nici să n-audă de aşa ceva. Cică locotenentului — adică ţie — nu-i place să cureţe cartofii de coajă, îi vrea gata curăţaţi. S-au ciorovăit vreo zece minute.

— Asta înseamnă că este o ordonanţă adevărată, răspund eu şi mă-ntorc pe cealaltă parte. Dormi, mâine ne sculăm devreme.

Cască prelung, scuipă şi îşi stinge ţigara de pământ.

Undeva în depărtare trage antiaeriana. Rătăcesc pe cer razele reflectoarelor. Valega oftează prin somn. E culcat la doi paşi de mine, strâns covrig, cu faţa acoperită cu o mână. Aşa doarme el întotdeauna.

Micul meu Valega, cu capul lui rotund! Câte drumuri n-am bătut noi împreună în aceste luni, câtă ciorbă n-am mâncat din aceeaşi gamelă, câte nopţi n-am petrecut înveliţi cu aceeaşi foaie de cort... Nu voiai de loc să vii ordonanţă la mine. Trei zile ţi-au trebuit ca să te laşi convins. Stăteai cu ochii în pământ, mormăind ceva nelămurit, că nu ştii, că nu eşti obişnuit. Îţi era ruşine să-i părăseşti pe camarazii tăi. Ai umblat cu ei împreună prin tranşeele din prima linie, aţi trăit laolaltă clipe grele şi nu-ţi venea să-i laşi aşa dintr-o dată, să treci ca agent de legătură la unul din şefi, într-un locşor comod. Îţi spuneai singur: sunt eu oare mai prost decât alţii? Nu ştiu să lupt?

M-am obişnuit cu tine, clăpăugule, m-am obişnuit al naibii... Adică nu, nu m-am obişnuit. Asta nu e obişnuinţă, ci e altceva, mult mai mult. Nu m-am gândit niciodată la asta. Pur şi simplu, n-am avut timp.

Vezi bine, am avut şi înainte prieteni. Am avut mulţi prieteni. Împreună am învăţat, am muncit, am băut votcă, am discutat despre artă şi despre alte lucruri înalte... Dar sunt oare de ajuns toate acestea? Chefurile, disputele, aşa-zisele interese comune, aceeaşi cultură?

Vădim Kastriţki e un băiat inteligent, talentat, fin. Dar oare m-ar scoate el, rănit fiind, de pe câmpul de luptă? Mai înainte aşa ceva nu mă interesa. Acum mă interesează. Valega însă m-ar scoate. Ştiu asta... Sau Serghei Veledniţki. Aş merge cu el în recunoaştere? Nu ştiu. Cu Valega însă aş merge şi la capătul lumii.

În război cunoşti oamenii cu adevărat. Acum ştiu bine că e aşa. Războiul e ca hârtia de turnesol, ca un revelator deosebit. Uite, Valega citeşte silabisind, se încurcă la împărţire, nu ştie cât fac şapte ori opt, şi dacă l-ai întreba ce e socialismul sau patria, zău că n-ar şti să te lămurească; pentru el sunt mult prea grele noţiunile definite prin cuvinte. Dar pentru patria asta — pentru mine, pentru Igor, pentru camarazii de regiment, pentru coşmelia lui de undeva din Altai, pentru Stalin, pe care nu l-a văzut niciodată, dar care simbolizează pentru el tot ce e mai bun şi just, el se va bate până la ultimul cartuş. Şi când se vor sfârşi cartuşele, se va bate cu pumnii, cu dinţii... Aşa e rusul. Aflat în tranşee, îşi înjură mai mult plutonierul decât pe nemţi, dar când e de făcut treabă, arată ce e în stare să facă. Iar de împărţit, de înmulţit şi de citit ca lumea, învaţă el oricând, numai să aibă timp şi dorinţă...

Valega mormăie prin somn, se întoarce pe partea cealaltă şi iar se face covrig, cu genunchii aduşi aproape până la bărbie.

Dormi liniştit, dormi, clăpăugule... În curând vei avea iar parte de tranşee, de nopţi de veghe. Vino-ncoace, Valega! Dă fuga, Valega! Dormi până una-alta. Iar când se va isprăvi războiul, atunci, dacă vom rămâne în viaţă, ne vom odihni de-a binelea.

11

DIMINEAŢA, la direcţia cadrelor dăm de Kalujski, proaspăt ras, odihnit, arătând parcă şi mai bine ca înainte.

— Ce faceţi, copilaşi? Sănătoşi, voinici? Încotro vi-e drumul?

Ne întinde o mână caldă şi umedă.

— Acolo de unde vii tu.

— Staţi un moment. Nu vă grăbiţi. Aveţi tutun?

— Avem.

— Atunci, să tragem un fum! Şi totodată să ne mai punem creierii la contribuţie! Uite, colo, o bancă simpatică.

Ne duce spre o bancă cu trei picioare, într-o grădiniţă plină de praf.

— E inutil să vă precipitaţi aşa, cu capul înainte. Mă-nţelegeţi? Aici n-ai ce alege. Ori te bagă la rezervă, ori te trimite în prima linie. Un-doi, şi s-a isprăvit cu noi.

— Ei şi?

— Vă aranjează? Sprâncenele lui rase se ridică în sus de mirare. Ştiţi ce e acum în prima linie? Nici să nu mă întrebaţi... E o jale. Am vorbit azi cu un locotenent rănit. A venit abia ieri de la Kalaci. Aproape că nu mai există comandanţi. Te bagă unde nimeresc, în primul loc liber. Poftim oamenii, poftim poziţia — ţine-o cum ştii. Înţelegeţi? Messerschmitt-urile te bâzâie mereu la cap. Într-un cuvânt...

Cu degetul lui scurt şi gros trasează în aer o cruce.

— Iar în rezervă ce vă aşteaptă? Fiertura de mei, o pâine ca lutul. Poate v-o mai da când şi când o scrumbie. Şi de dimineaţa până seara, program, regulamente, regulamentul de luptă al infanteriei, puşti mitraliere... Seminţe vreţi?

Fără să mai aştepte răspunsul, ne toarnă în palme seminţe de floarea-soarelui, mărunte şi prea prăjite.

— Să vă mai spun... se apleacă el uşor spre noi şi continuă în semişoaptă misterioasă. M-am întâlnit aici cu un căpitan, am să vi-l prezint. Bun băiat. A lucrat ca ajutor de comandant la recunoaştere pe lângă statul-major al unei divizii. Am stat de vorbă cu el. Am găsit cunoştinţe comune. Pe scurt, peste cinci-şase, maximum zece zile, va sosi aici locotenent-colonelul Şuranski. Îl cunoaşteţi? E o grădină de om. Sunt cu el „per tu”. Am tras împreună nişte chefuri. Chiar el, Şuranski, are să aranjeze totul. Acum e la Moscova, într-o misiune. Peste o săptămână va fi aici. În rezumat sfatul meu este: să faceţi deocamdată calea-ntoarsă. Aveţi unde să staţi? Am să vă ţin eu la curent cu mersul lucrurilor.

Deodată se scoală grăbit, bagă seminţele în buzunar.

— Aşteptaţi-mă numai o clipă. Numai să-i spun maiorului de colo o vorbă...

Şi, potrivindu-şi chipiul, dispare după colţ.

Intrăm într-o casă cu geamuri murdare. Un locotenent incolor, cu cizmele bine lustruite, ne informează că secţia de geniu se află în strada Turkestanskaia şi că acolo se face înregistrarea tuturor pionierilor. Iar celelalte specialităţi — puşcaşii, artileriştii, cei de la aruncătoarele de mine — la camera No. 5, de la 11 la 5.

Mergem în strada Turkestanskaia. Igor vrea să se dea drept pionier.

— Dă-le dracului de antigaze. M-am săturat Ai să-mi arăţi toate savantlâcurile în trei zile

În strada Turkestanskaia dăm iar de un locotenent, de rândul acesta însă de unul brun şi cu cizme de pânză. Apoi vorbim cu un maior. Urmează cinci chestionare de completat şi „veniţi mâine pe la zece”.

A doua zi la zece completăm alte formulare şi, înarmaţi cu un bileţel — „Maiorului Zabavnikovi să-i treacă la rezervă” — mergem în strada Uzbekskaia la No. 16.

Acolo găsim vreo douăzeci de ofiţeri de la pionieri. Stau pe pervazurile ferestrelor, beau ceai, fumează şi înjură rezerva. Maiorul lipseşte. Vine ceva mai târziu. E mic, arţăgos, verde la faţă, îi lăcrimează ochii. Iar încep să curgă întrebările: cine sunteţi, de unde veniţi etc. Orarul este: de la nouă la unu program, pe urmă masa, şi de la trei la opt iar program. Ne înscriem pe foaia de subzistenţă la o companie hidrotehnică. Plecăm acasă.

*

Seara mă plimb cu Liusea pe chei. Cerul este roşu, lugubru. Deasupra orizontului norii stau grămadă, ca un fum negru, dens. Vântul a încreţit faţa Volgăi, care şi-a pierdut tot luciul. Trec plute, nesfârşite şiruri de plute. Remorchere împodobite cu verdeaţă, ca de Rusalii. Pe malul celălalt — nişte căsuţe, o bisericuţă, cumpene ascuţite de fântâni în fiecare curte.

Mergem la braţ, ne oprim uneori lângă parapetul de piatră şi, sprijinindu-ne cu coatele pe el, privim în depărtări. Liusea vorbeşte despre ceva, mi se pare despre Blok şi Esenin, mă întreabă ceva şi eu îi răspund nu ştiu ce. Dar nu ştiu de ce nu mă simt în apele mele şi nu-mi vine să vorbesc nici despre Blok, nici despre Esenin.

A fost un timp când toate acestea mă interesau, mă mişcau. Acum totul a rămas atât de departe... Arhitectura, pictura, literatura... În tot timpul războiului n-am citit nici o carte. Nu mă simt în stare.

Toate acestea am să le fac mai târziu. Mai târziu...

Şi mâine va fi aceeaşi rezervă. Voi demonta şi monta la loc de câte douăzeci de ori în şir mitraliera Degteariov. Şi poimâine, şi răspoimâine, va fi acelaşi lucru. Acelaşi maior Zabavnikov, arţăgos şi cu ochii lăcrimoşi, ne va spune mereu că trebuie să aşteptăm, că vom pleca pe front atunci când se va da ordinul respectiv, că sunt oameni care se gândesc la acest lucru — şi aşa mai departe, şi aşa mai departe...

Trecem pe lângă monumentul Eroului Uniunii Sovietice Holzunov. Spre ruşinea mea, habar n-am ce a făcut. Turnat în bronz, greoi în mantaua lui de piele, stă acolo, solid şi hotărât, şi nu se uită la nimeni. Citim inscripţia şi ne uităm la basoreliefurile de pe soclu.

Ieşim în piaţa din centrul oraşului. Aici e un Heinkel doborât, cenuşiu, cu cruci negre îngrijit vopsite şi cu un leu medieval pe scut heraldic. Seamănă cu o pasăre de pradă rănită, care a căzut la pământ şi şi-a înfipt ghearele în el. Nişte băieţi se caţără pe aripile lui rupte, se suie în cabină, umblă la instrumentele de bord. De după frânghia întinsă în jurul lui, oamenii se uită, cu atenţie mohorâtă, la motoarele sfărâmate şi la mitralierele care se văd ieşind din avion.

— E blindat peste tot, afurisitul...

— Da, nu prea fac ei economie de metal.

— Şi câte mitraliere are?

— Două. Şi două tunuri.

— Dar bombe?

— Are şi bombe. Doua tone.

— Două tone?

Liusea mă trage de mânecă.

— Hai să mergem. M-am plictisit să mă tot uit la el. Hai să ne ducem pe Movila lui Mamai.

— Unde?

— Pe Movila lui Mamai. De acolo vezi tot Stalingradul ca în palmă. Şi Volga. Se vede şi dincolo de Volga, până departe. E frumos acolo. Crede-mă.

Ne ducem pe Movila lui Mamai.

Este plată şi urâtă. Copăcei tineri plantaţi rânduri-rânduri. Liusea spune că aici era vorba să se amenajeze un parc de cultură şi odihnă. Foarte posibil că, odată şi odată, are să fie frumos aici, deocamdată însă locul e prea puţin atrăgător. Nişte castele de apă, iarbă uscată, tufişuri rare şi ţepoase.

Vederea ce se deschide de aici este însă cu adevărat remarcabilă.

Marele oraş este strâns lipit de fluviu. Îngrămădirea de piatră a caselor noi domină clădirile de lemn, care o înconjoară din toate părţile. Lăsate într-o parte, cu ferestre mici, căsuţele de lemn roiesc de-a lungul râpelor, se târăsc spre fluviu, se caţără în sus, se strecoară printre halele de beton armat ale uzinelor. Uzinele sunt enorme, pline de fum, însufleţite de zgomotul macaralelor şi de sirenele locomotivelor. „Octombrie Roşu", „Baricadele", şi apoi, la orizont, corpurile de clădiri ale uzinei de tractoare. Acolo este şi un cartier întreg muncitoresc — corpuri de case albe, simetrice, mici, vile cu acoperişurile scânteietoare de ţiglă.

Şi dincolo de toate acestea, Volga, liniştită, lină, atât de lată şi de paşnică, apoi verdeaţa ajurată de pe celălalt mal, căsuţele care se zăresc prin ea, zările de un vioriu întunecat la ora aceasta şi, aruncată de vreun idiot, o rachetă care se risipeşte într-o frumoasă ploaie de scântei verzi şi roşii.

Şedem pe marginea râpii pleşuve care formează mai multe coturi şi ne uităm la un tren care se târăşte în fundul văii. Este cumplit de lung, pe platformele lui se află ceva acoperit cu prelate — tancuri, probabil. Locomotiva cu coşuri scunde, bosumflată parcă, pufăie încet şi în

silă. Nu face economie de fum, trage încet, cu tenacitatea unui cal deprins cu greutăţi mari.

— La ce te gândeşti? întreabă Liusea.

— La mitralieră. E un loc excelent aici pentru o mitralieră.

— Iura... Cum poţi?

— A doua s-ar putea aşeza uite colo. Ar ţine perfect sub focul ei celălalt mal al râpii.

— Nu te-ai săturat încă de toate acestea?

— Care „acestea”?

— Războiul, mitralierele...

— M-am săturat până-n gât.

— Atunci de ce să vorbim despre ele? Dacă există o posibilitate să nu vorbim despre asta, atunci pentru ce...

— Din simplă obişnuinţă. Acum până şi la lună mă uit din punct de vedere al utilităţii şi al avantajelor ce le oferă. O dentistă îmi spunea odată că, atunci când i se vorbeşte despre un cunoscut, îşi aduce în primul rând aminte de dinţii, de cariile şi de coroanele lui.

— Eu, dimpotrivă, când nu sunt la spital, caut să nu mă mai gândesc la amputări, trepanaţii şi alte orori de felul acesta.

— Se vede că nu lucrezi demult la spital, asta e!

— Lucrez de aproape două luni.

— Eu am intrat în al doilea an de front. Şi un an de război face cât trei de pace. Poate chiar cât cinci.

Liusea îşi sprijină mâna de genunchiul meu şi se uită în ochii mei. Are o mică aluniţă lângă ochiul stâng şi gene ca ale lui Sedîh, lungi şi întoarse în sus.

— Cum erai înainte de război, Iura?

Ce să-i răspund? Eram tot ca şi acum, numai puţin mai altfel. Îmi plăcea să privesc luna, îmi plăcea ciocolata, îmi plăcea să stau în rândul al treilea la parter. Şi liliacul înflorit îmi plăcea, şi chefurile cu prietenii.

Stăm aşa un timp şi privim în tăcere malul opus.

— Nu-i aşa că e frumos? mă întreabă Liusea.

— E frumos, răspund eu.

— Îţi place să stai aşa şi să priveşti?

— Îmi place.

— Probabil că şi la Kiev şedeai tot aşa seara cu cineva, pe malul Niprului, şi priveai natura?

— Da, şedeam aşa şi priveam.

— Ai o nevastă la Kiev?

— Nu sunt însurat.

— Dar cu cine şedeai atunci?

— Cu Liusea.

— Cu Liusea? Ia te uită ce nostim, tot Liusea o chema?

— Da, tot Liusea. Şi ea se purta cu părul tot aşa de scurt ca şi dumneata. E drept că nu cânta la pian.

— Şi unde-i acum?

— Nu ştiu. A rămas la nemţi. Mulţi au rămas la nemţi. Şi părinţii mei sunt tot la ei.

— Ai vreo fotografie de a ei?

— Am.

— Pot să văd şi eu?

Scot din portofel fotografia. Suntem fotografiaţi împreună: Liusea şi cu mine. Este o fotografie proastă de amator, pe o hârtie simplă, decolorată aproape de tot. Liusea o ia în mână şi se apleacă atât de jos încât părul ei îmi atinge faţa. Miroase a săpun bun, parfumat.

— Liusea dumitale are o figură asimetrică. N-ai observat asta?

— Nu, n-am observat.

— O iubeşti? Sau numai aşa?

— Cred că da. În orice caz mi-e dor de ea.

— Mult

— Cred că mult.

— De ce „cred”?

— Bine, atunci pur şi simplu mult.

Liusea îşi lasă privirea în jos.

Şi dintr-o dată se înroşeşte toată. Până şi urechile ei mici, cu găuri de cercei, se fac roşii.

Jos, în vale, mai trece târâş încă un tren, tot atât de lung şi suflând tot atât de tare. Se aude zdrăngănind un tramvai, dar nu-l putem vedea. Pe cer apar stelele, palide şi sfioase.

Mă uit la stele, la urechea cea mică şi trandafirie cu gaură de cercel, la mâna fină a Liusei, cu un inel cu pietricică verde pe degetul cel mic. E drăguţă şi simpatică Liusea, şi-mi face plăcere să stau cu ea, dar peste câteva zile ne vom despărţi şi n-o să ne mai vedem niciodată. Şi am să mai întâlnesc, în timpul războiului, şi alte Liusii şi poate că voi sta şi cu ele tot aşa, iar pe urmă ele vor pleca undeva departe, le voi uita chipurile şi numele şi se vor contopi în ceva unic, mare, nebulos, plăcut, ceva care dă iluzia unui lucru trecut, depărtat şi nespus de atrăgător.

Îi dau, pentru orice eventualitate, adresa unui prieten de al meu la Moscova, unde îmi va putea scrie, dacă va dori, după terminarea războiului.

Îşi notează adresa în carneţelul ei şi spune că îmi va scrie negreşit.

Peste un ceas plecăm. Liusea tace şi se ţine de mine strâns, cu amândouă mâinile. Simt cum îi bate inima. Are nişte mâini calde şi moi şi toată este atât de mişcătoare, atât de apropiată.

12

Ni se dă de lucru, mie, lui Igor şi la încă doi locotenenţi din rezervă. Ne intitulăm: grup cu misiune specială. Şeful nostru — maiorul Goldştab — este cumplit de intelectual, chel şi miop. Grupul îl conduce căpitanul Samoilenko, morocănos, strâmbând mereu din nas, tot din rezervă şi el.

Treaba noastră nu e complicată de loc. Pentru orice eventualitate, se fac pregătiri pentru a arunca în aer obiectivele industriale ale oraşului. Trebuie să întocmim o schemă a distribuirii încărcăturilor de explozibil, să socotim de câte asemenea încărcături este nevoie, să stabilim metoda aruncării în aer şi să instruim în consecinţă echipele însărcinate cu aruncarea în aer, special constituite în acest scop la fabrici. Asta e tot.

În sarcina mea cad: fabrica de mezeluri, uzina frigorifică, moara No. 4 şi fabrica de pâine. Lui Igor îi revin: fabrica de bere, o altă moară şi uzina, „Metiz".

Ne instalăm într-un apartament nou, mare, gol şi antipatic, cu un balcon dând în piaţa gării. Mobilă aproape că nu există. O masă, patru scaune, trei paturi desfundate şi un fierbător electric uitat de cineva.

Igor şi cu mine ocupăm două paturi pe care ne punem mantalele. Cel de al treilea pat este ocupat de un locotenent cu un nume de familie bizar, Pengaunis, probabil leton. Al patrulea locuitor al camerei, Şapiro, se instalează pe nişte scaune. Valega şi Sedîh, în camera de alături, pe jos. Căpitanul cel ursuz e încartiruit într-o casă particulară. O dată pe zi vine la noi, strâmbă din nas, întreabă ce am mai făcut, fumează o ţigară şi pleacă.

La uzine, directorii se lasă greu, îşi exprimă prin gesturi neputinţa, spun că n-au cu cine să formeze echipe, deoarece au rămas numai femei. Lucrătorii ne privesc pieziş: ce se tot plimbă pe aici militarii ăştia? Eu fac pe specialistul în incendii: pipăi stingătoarele.

La uzina frigorifică, mă tratează cu îngheţată în farfurii mari. La fabrica de mezeluri, cu salam şi crenvurşti afumaţi.

Zilele sunt senine, calde, iar nopţile înăbuşitoare.

Maria Kuzminişna se plânge că totul se scumpeşte pe piaţă şi că nu mai poţi găsi unt şi lapte. Nikolai Nikolaevici oftează lângă harta lui. Comunicatele nu sunt prea îmbucurătoare. Am cedat Maikopul şi Krasnodarul.

Oraşul e plin de răniţi. Numărul lor sporeşte în fiecare zi. Neraşi de mai multe zile, palizi, cu pansamente strălucitor de albe faţă de hainele lor prăfuite şi mânjite de sânge, se îndreaptă în şiruri lungi spre Volga. Spitalele se evacuează. Pe străzi şi prin case umblă patrule, controlând actele. Drumurile ce duc spre Kalaci şi Kotelnikovo sunt ticsite de maşini. În toate curţile se sapă de zor şanţuri şi nişte gropi mari şi adânci, cică bazine pentru apă, în caz de incendiu. Din când în când, vin avioane nemţeşti, aruncă câte două-trei bombe undeva pe la periferie şi pleacă. În oraş sunt multe baterii antiaeriene.

La Moscova soseşte Churchill cu avionul. Comunicatul este foarte nelămurit.

Nu ştiu precis nici măcar unde se dau acum luptele. Comunicatele indică nebulos — „la nord-est de Kotelnikovo", „în cotul Donului"... Se spune că Abganerovo a şi fost ocupat de nemţi. E la şaizeci şi cinci de kilometri distanţă de aici. Maria Kuzminişna a auzit în piaţă — centrul principal al zvonurilor — că ai noştri ar fi părăsit Kalaci şi s-ar fi retras la Karpovka. Cei mai mulţi dintre răniţi vin de la Kalaci. Dau din mâini: „Ce să-i faci... au tancuri... aviaţie..."

Nu s-a dat încă ordinul de evacuare, dar vecinii Liusei, dentistul cu nevasta şi cei doi copii, au plecat de ieri la Leminsk „în vizită la o sora".

La teatrul de operetă se cântă *Silvia, Contesa Maritza, Rose-Marie.*

Bufetele sunt goale, n-au nimic afară de apă de Volga — cinci copeici paharul. Pe scenă vezi jobene, plastroane, surâsuri fermecătoare, auzi calambururi.

În grădina zoologică, elefantul îşi plimbă ca şi înainte dorul, maimuţele fac nebunii, pitonul cel gros şi leneş doarme într-un colţ al cuştii sale, pe paie vechi.

La biblioteca oraşului, al cărei balcon dă direct pe Volga, o bătrânică simpatică, cu o pieptănătură de pe la 1880, oferă cititorilor operele lui Balzac, rugându-i să nu îndoaie paginile. Băieţii trag cu praştia în vrăbii, se joacă de-a „nemţii" şi de-ai „noştri". Fetiţele joacă şotron, sărind într-un picior.

La Casa Armatei Roşii se afişează regulat, în vitrine acoperite cu reţea de metal, *Izvestia* şi

Stalingradskaia Pravda.

Luna august se târăşte încet, înăbuşitoare, senină, plină de praf.

Într-o zi îl întâlnesc pe Kalujski, cu bluză nouă şi cu panglică zmeurie la chipiu. S-a aranjat, ca şef al aprovizionării, pe lângă unul din spitalele de zonă interioară. Spitalul lui este acum în curs de evacuare la Astrahan, aşa că are enorm de multă treabă: sunt mii de răniţi, lipsesc mijloacele de locomoţie, într-un cuvânt, zău că pe front, era mult mai bine... Apropo, dacă am nevoie de ceva zahăr, îmi poate ceda vreo zece kilograme, tot n-are să poată să ia tot cu el şi va fi nevoit să-l predea trupei.

Ştiu că Valega are să mă certe, totuşi îi spun că n-am timp. Cu aceasta se termină conversaţia noastră. Făcându-mi voios semne cu mâna, Kalujski pleacă spre Volga pe „Gazul" lui încărcat până sus cu berbeci tăiaţi. Îl petrec cu privirea, apoi intru la poştă, doar-doar voi găsi ceva la post-restant.

13

DUMINICĂ mă trezesc mai devreme ca de obicei. Nu ştiu de unde au apărut purici şi nu pot închide ochii din cauza lor. Igor şi ceilalţi doi mai dorm încă.

Mă scol şi trec la bucătărie. Sedîh face clătite pe primus. Valega meştereşte ceva la un difuzor: demult visează el să avem un radio.

Pe fereastră se vede, strălucind orbitor, peretele casei de peste drum, scăldat în soare, şi un petic de cer palid, spălăcit parcă din cauza arşiţei.

Nu mă duc azi la uzină, schemele sunt gata făcute, cantitatea explozibilului calculată, instrucţia se amână zi după zi, nici până acum nu s-au format încă echipele de aruncare în aer.

Trag mantaua de pe Igor.

— Scoală-te. Hai să facem baie în Volga.

Se strâmbă nemulţumit, vrea să-şi tragă mantaua pe cap, bombăne, dar până-n cele din urmă tot se scoală. Clipeşte des, cu ochii cârpiţi de somn.

Sedîh aduce clătitele sfârâind în tigaie.

— Azi dimineaţă au doborât un neamţ, spune el, punând tigaia pe o cărămidă. Am văzut cu ochii mei. Întâi a scos un fum negru şi lung, aşa ca o coadă, apoi s-a aplecat puţintel, pe urmă mai tare, mai tare şi a picat undeva dincolo de oraş. Se vede că l-au nimerit drept în motor.

— E multă antiaeriană în oraş, spune Şapiro şi se dă jos de pe scaunele lui.

Îi plac foarte mult cifrele şi tot felul de calcule. Continuă:

— Dacă ar deschide focul toate dintr-o dată, ar trage pe minut cel puţin 750 de proiectile.

— Dar nemţii câte avioane au? întreabă Igor.

Întotdeauna îşi bate joc de Şapiro, dar acesta nu-l bagă în seamă.

— La începutul războiului aveau cam 10.000. Acum cred că au mai multe.

— De ce?

— Simplu calcul aritmetic. Dacă socotim ca au 100 de uzine de avioane şi că fiecare scoate câte un avion pe zi — ca să luăm un minimum improbabil — înseamnă că scot 3.000 de avioane pe lună. Nu pot să aibă pierderi atât de mari. În consecinţă...

— Mergi cu noi la baie? îi taie vorba Igor

— Nu. Mi-a ieşit un furuncul. Al şaselea în luna asta. Şi chiar pe locul cel mai prost ales, aşa ca trebuie să şed numai pe o parte...

La Stalingrad nu există plajă. Sărim de-a dreptul de pe plute în valuri grase, sidefii din cauza păcurii. Apa e caldă, parc-ar fi încălzită.

Pe urmă stăm culcaţi pe nişte bârne şi ne uităm, cu ochii pe jumătate închişi, la Volga, care te orbeşte cu strălucirea ei. Nu seamănă cu Niprul. Nu seamănă deloc. Ultima oară am văzut Niprul cu câteva zile înainte de război. E mai zburdalnic, mai vesel. Arcul imens al plajei era plin de trupuri goale arse de soare, de nişte umbrele-ciuperci, de chioşcuri şi de gheretele cochet ajurate ale posturilor de canotaj. Şi o puzderie de bărci de toate felurile: luntre uşoare, şalupe, semischifuri, zvelte schifuri de curse, maune şi bărci cu fundul plat, iahturi rapide, cu pânze albe ca zăpada.

Toate acestea forfoteau, mişunau într-o învălmăşeală pestriţă de alb, galben şi albastru, vibrau în arşiţa amiezii.

Aici e altfel. Aici totul este mai grav, mai serios. Aici sunt plute şi şlepuri, cutere înnegrite de fum, având parcă un aer îngrijorat, remorchere cu sirene răguşite şi cabluri plesnind zgomotos apa. Înainte de război vor fi fost, desigur, şi aici iahturi şi şalupe, dar eu n-am fost niciodată aici înainte de război. Acum însa apa aceasta multă, larga, scânteietoare, împânzită de plute, curgând între maluri acoperite de macarale şi magazii lungi şi plictisitoare, pare a fi o secţie a unei uzine ciudate, cum nu-i alta.

Şi totuşi aceasta este Volga. Poţi sta aşa, culcat pe pântece, ceasuri întregi, privind cum trec la vale plutele, cum străluceşc cu toate culorile curcubeului dârele de păcură, cum pufăie din greu, mergând în contra curentului, lovind apa cu zbaturile lui, un vaporaş antediluvian. Stau şi privesc, şi Igor îmi spune că s-a săturat de trândăvie, că îi e lehamite de Şapiro cu furunculele lui, de Pengaunis care în fiecare zi îşi spală şi îşi pune pe balcon la uscat gulerele de pânză, că i s-a urât cu directorii de uzine şi cu toată birocraţia.

Îl ascult distrat, uitându-mă la un cuter mititel care pufăie acostând la malul opus, şi încerc să nu mă gândesc la faptul că poate peste o săptămâna-două, pe aici va trece frontul şi că, pe locul unde stăm noi acum, vor fi nemţii, iar dincolo, în verdeaţa tânără de pe celălalt mal, vom fi noi, bombele vor arunca în sus jerbe albe de apă şi pe această scânteietoare suprafaţă vor pluti mergând la vale, spre Astrahan, spre Marea Caspică, cadavre umflate.

Igor îmi trage o palmă zdravănă în spate, între omoplaţi.

— Hai în apă... Uite-un vapor.

Îşi face vânt şi sare de pe bârna groasă şi alunecoasă, spintecând apa. Nu-l văd timp de câteva secunde. Apoi capul lui, sforăind în apă, apare departe de mal. Vrând sa taie drumul vaporului, înaintează cu mişcări de braţe scurte şi puternice; aproape tot spatele îi iese afară din apă. Capul e în apă. Numai gura apare din când în când pe sub braţ, ca să tragă aer în plămâni. Înoată bine. Şi Liusea înota tot aşa. Nu avea mişcările chiar atât de scurte şi de puternice, dar înota foarte bine.

Stilul acesta se numeşte craul. Eu nu prea l-am prins încă. Nu prea merge cum trebuie cu respiraţia şi-mi obosesc şi picioarele. Ele trebuie să lucreze tot timpul repede şi egal, ca nişte foarfeci.

Vaporul trece. E scund, are un coş lung şi o coadă întreagă de şlepuri în urma lui. Igor se întoarce suflând greu.

— Îmi cam bate inima. Îmbătrânesc. Ş-apoi ăsta nici nu-i râu, e un rezervor de păcură. Tot corpul lui luceşte de păcură. Hai mai bine la bibliotecă, spune el.

Nu-l contrazic. Am stat culcat pe bârne atât de mult încât mă doare spatele.

La bibliotecă Igor se delectează cu revista *Apollo* din anul 1911, eu cu nişte nuvele peruviene din *Internaţionalnaia Literatura.* Fotoliile de răchită sunt comode. În odaie e linişte, te simţi bine. Pe pereţi, portretul lui Turgheniev, al lui Tiutcev şi al cuiva cu mustăţi şi ac de cravată. Un ceas mare de perete sună melodios la fiecare sfert de oră. Doi băieţaşi se prăpădesc de râs uitându-se la un *Baron Münchhausen* ilustrat de Doré. Am avut şi eu o dată această carte cu o copertă roşie şi aurită şi cu aceleaşi poze. Eram în stare să mă uit la ele de douăzeci de ori pe zi. Cel mai mult îmi plăcea cum se trage singur de coadă afară din mlaştină, îmi plăcea mult şi altă poză: o poartă a tăiat calul în două, dar calul nici nu se sinchiseşte de asta, bea înainte apă din fântână, iar în spatele lui e o adevărată cascadă.

Stăm acolo, până când bibliotecara ne atrage discret atenţia că biblioteca se închide la şase. Acum nu mai au decât un singur schimb. Înainte ţineau deschis până la zece seara, dar ajutoarea ei e bolnavă, aşa că se lucrează numai de la 12 la 6.

— Mai veniţi şi mâine. Ţinem totdeauna deschis de la 12 la 6. Şi *Apollo* îl avem şi pe anii 1912 şi 1917.

Ne luăm rămas bun şi plecăm. Cred că Valega o fi necăjit că s-a răcit mâncarea.

La intrarea în gară, un difuzor negru, pătrat, hârâie răguşit:

— Cetăţeni, în oraş s-a anunţat alarmă aeriană. Atenţiune, cetăţeni, în oraş s-a anunţat...

În ultimul timp se anunţă alarma de câte trei-patru ori pe zi. Nu le mai dă nimeni atenţie. Se trage cât se trage, avioane nu se văd, apoi sună încetarea.

Valega ne întâmpină cu o privire încruntată.

— Ştiţi doar că nu avem cuptor. De două ori am încălzit mâncarea. Cartofii s-au fleşcăit de tot, iar ciorba...

Face un semn disperat cu mâna, apoi descotoşmăneşte ciorba, învelită într-o manta. Undeva, dincolo de gară, începe să tragă antiaeriana.

Ciorba este într-adevăr excelentă. De carne şi cu smântână. Nu se ştie de unde, avem şi farfurii, frumoase, cu floricele roz.

— Întocmai ca la restaurant, râde Igor, ne mai lipsesc doar suporturile pentru cuţite şi şervete îndoite-n triunghi în pahare.

Şi deodată zboară toate. Farfuriile, lingurile, geamurile, difuzorul din perete...

Ce naiba o fi asta?

Dinspre gară vin, zburând încet, solemn, ca la paradă, avioane. N-am mai văzut niciodată o asemenea cantitate. Sunt atât de multe încât e greu sa distingi de unde vin. Zboară în stoluri negre, scârboase, în diferite formaţii. Tot cerul e presărat cu scuipatul tunurilor antiaeriene.

Stăm pe balcon şi ne uităm în sus. Eu, Igor, Valega şi Sedîh. Nu ne putem lua ochii de la această privelişte.

Nemţii se îndreaptă direct spre noi. Zboară în triunghi ca gâştele călătoare. Zboară jos; se văd extremităţile galbene ale aripilor, crucile conturate cu alb, trenul de aterizaj semănând cu nişte gheare. 10...12...15...18... Se aliniază într-un şir, exact în faţa noastră. Cel din capul

şirului se i întoarce pe o aripă, cu roţile în sus. Intră în picaj. Nu-mi pot lua ochii de la el. Are roţile şi botul motorului roşii. Dă drumul la sirenă. De sub aripile lui cad nişte puncte negre. 1...2...3...4...10.. 12... Cel din urmă e alb şi mare. Închid ochii. Mă cramponez de balustradă. Este ceva instinctiv, îţi vine să te vâri în pământ — şi n-ai pământ. Şi atunci cauţi altceva. Se aude cum iese din picaj „cântăreţul". Apoi nu mai poţi distinge nimic.

E un bubuit necontenit. Totul vibrează şi tremură mărunt, dezgustător. Deschid ochii o clipă. Nu se vede nimic. Ceva compact şi tulbure — praf ori fum! — învăluie totul. Iar şuieră bombele, iar bubuie. Mă ţin de balustradă. Ca la lumina unui fulger, zăresc faţa lui Valega, încremenită, albă, cu ochii holbaţi şi gura căscată. Apoi dispare...

Cât timp durează asta? O oră, două — sau numai un sfert de ceas? Nu mai există nici timp, nici spaţiu. Doar acel ceva tulbure şi balustrada rece şi aspră. Încolo nimic.

Balustrada dispare. Sunt culcat pe ceva moale, cald şi incomod. Se mişcă sub mine. Apuc acel ceva cu mâinile. Se târăşte.

Mintea nu mă mai ajută. Rămâne doar instinctul — dorul animalic de viaţă — şi aşteptarea. De fapt, nu mai e nici aşteptare, ci doar gândul: de ar veni mai repede, orişice ar veni, dar să se termine odată, mai repede.

Mai târziu ne pomenim în paturile noastre, fumând. Cum am ajuns aici, nu ştiu. În jurul nostru, praful e ca o ceaţă. Miroase a trotil. Pe dinţi, în urechi, după guler, pretutindeni avem nisip. Pe jos sunt cioburi de farfurii, băltoace de ciorbă, foi de varză, o bucată de carne. În mijlocul odăii un bloc de asfalt. Geamurile s-au spart toate. Mă doare gâtul, ca şi cum m-ar fi lovit cineva puternic cu băţul.

Şedem pe paturi şi fumăm. Văd cum lui Valega îi tremură degetele. Probabil că şi mie îmi tremură. Sedîh îşi freacă piciorul. Igor are o vânătaie mare pe frunte. Încearcă să zâmbească.

Ies pe balcon. Gara e în flăcări. Arde şi căsuţa din dreapta gării. Mi se poare că acolo era o redacţie sau o secţie politica, nu mai ţin minte. Mai spre stânga, spre siloz, totul e cuprins de flăcări. Piaţa e pustie. Câteva gropi de bombe în asfaltul răscolit. Dincolo de havuz zace ceva. O căruţă părăsită, strâmbă, de parcă s-ar fi lăsat pe picioarele dinapoi. Se zbate un cal. Are burta sfârtecată: intestinele îi sunt împrăştiate pe asfalt, ca o piftie trandafirie. Fumul se face tot mai negru, tot mai gros, şi pluteşte ca o perdea continuă deasupra pieţii.

— Nu vreţi să mâncaţi ceva?, întreabă Valega.

Are o voce slabă, de parcă n-ar fi a lui, şi care se frânge.

Nu ştiu dacă vreau să mănânc, dar spun ca vreau. Mâncăm cartofi reci de-a dreptul din tigaie. Igor stă în faţa mea. Faţa lui, sură de praf, seamănă cu aceea a unei statui. Vânătaia, de un violet veninos, i s-a lăţit pe toată fruntea.

— La naiba, face el cu mâna, nu pot să înghit nimic.

Şi iese pe balcon.

Sosesc Pengaunis şi Şapiro, palizi, plini de praf. Bombardamentul i-a surprins în piaţa din centrul oraşului. Au stat în adăpost. Bombele au nimerit Casa Armatei Roşii şi casa din colţ, de peste drum, în care era spitalul. Partea de sud a oraşului e toată în flăcări. O bombă a nimerit într-un camion cu muniţii, care mai explodează şi acum. Unei femei i-a fost smuls capul. Ieşea de la cinema. Acolo au pierit vreo douăzeci de inşi. Tocmai se terminase filmul.

Întreb cât e ceasul. Pengaunis se uită la ceas. E ora nouă fără un sfert. Am venit de la bibliotecă pe la şapte. Cu alte cuvinte bombardamentul a durat aproape două ceasuri.

Igor se întoarce de pe balcon.

— Unde locuieşte căpitanul nostru?

Nu ştie nimeni. Situaţia e stupidă. Poate că ar trebui să se ducă cineva la Goldştab? Dar el cunoaşte adresa noastră şi are să ne comunice ce trebuie. Totuşi parcă mai bine ar fi fost să ne ducem noi la dânsul. E cu neputinţă să stăm aici. Până la el e numai o jumătate de oră de mers.

Străzile sunt pline de oameni cu boccele, cu cărucioare. Toată lumea fuge, se împiedică. Lucrurile cad de pe cărucioare. Oamenii se opresc în loc, le potrivesc altfel, în tăcere, fără înjurături. Ochii le sunt măriţi, holbaţi de spaimă. Un fum acru, care te zgârie în gât, iese din case şi se împrăştie pe străzi. Sub picioare scârţâie cioburi de sticlă spartă. Cărămizi, bucăţi de beton, mese, un dulap răsturnat... Cineva e dus pe nişte pături. O bătrânică cu o broboadă cu pătrăţele duce un taburet şi o boccea de dimensiuni uriaşe.

— Doamne-Dumnezeule... Prea sfântă Născătoare...

Bocceaua îi alunecă din mâini. Broboada i-a căzut de pe cap, şi se târâie pe jos după dânsa.

În colţul străzii Gogol se cască o groapă uriaşă — ar intra şi o casă în ea. Soldaţii strâng la

un loc blocurile de asfalt, împrăştiate în toate părţile. Aerul tremură de urletul strident, sfâşietor, al maşinilor pompierilor.

Oamenii fug, fug, fug...

Fumul se aşterne peste tot oraşul, întunecă cerul; din cauza lui te ustură ochii, te ustură în gât. Limbi lungi, galbene de foc izbucnesc pe ferestre, ling pereţii casei din colţ. Pompierii îşi desfăşoară furtunurile.

Nu ne lasă să intrăm în clădire. Multă vreme încercăm să-i telefonăm lui Goldştab de la poartă. Nu putem obţine legătura. Ne împiedică o altă convorbire pe fir. Se-aude ceva hârâind, bolborosind. Vocea lui Goldştab vine de undeva de departe, ca de pe lumea cealaltă:

— Duceţi-vă acasă... aşteptaţi.

Mergem acasă. Oamenii tot fug, fug mereu... Din apartamentul de jos se scoate afară un dulap mare cu oglindă.

Încercăm zadarnic să adormim. Ne răsucim de pe o parte pe alta. Paturile ne par tari şi incomode. Nu e lumină electrică. Radioul tace. Toata noaptea continuă incendiile în oraş.

14

Căpitanul apare în zorii zilei. Strâmbă din nas. Peste cinci minute vine o camionetă şi plecăm la uzina de tractoare.

— La uzina de tractoare? Pentru ce?

— Nu ştiu. Aşa e ordinul.

— Cine l-a dat?

— Goldştab. Merge şi el tot acolo.

— Şi ce o să facem acolo?

— V-am mai spus că nu ştiu. Mi s-a spus să-mi adun grupul şi să aştept maşina.

— Numai atât?

— Atât. A ieşit o clipă din biroul şefului, mi-a spus de maşină şi a plecat.

— Dar altfel, ce se mai aude?

Căpitanul ridică din umeri; parcă mai poţi pricepe ceva?...

Sedîh mă cheamă deoparte.

— Cică au lovit un depozit lângă gară. Să mă duc?

— În nici un caz!...

— Am auzit că ar fi nişte votcă pe acolo.

— Ai auzit ce ţi-am spus?

— Am auzit.

— Du-te de-ţi strânge catrafusele.

Strâng sulurile de hârtie albastră şi le bag în geantă. Şapiro ciuleşte urechile.

— Iar vin...

Se face linişte. Valega a împietrit pe loc, cu cuţitul într-o mână şi cutia de conserve într-alta. Se aude vuietul cunoscut, grav, încă depărtat, al motoarelor. Vin multe.

— Trebuie să mergem la subsol, spune, strâmbând din nas, căpitanul şi se îndreaptă spre uşă. În prag se ciocneşte de un om cu haină de piele, transpirat şi roşu.

— Dumneata eşti, Samoilenko?

Vorbeşte răguşit, gâfâie...

— Eu...

— Unde-ţi sunt oamenii? Am venit cu maşina. Hai, mai iute, au şi început să huruie.

Valega, cu cuţitul într-o mână şi cutia de conserve într-alta, mă priveşte întrebător.

— Hai, suiţi-vă în maşină... S-a auzit?

Pe când ne suim în maşină, încep să cadă primele bombe. Cad undeva în spatele nostru, în cartierul muncitorilor de la căile ferate. Avioanele trec pe deasupra capetelor noastre, apoi o iau încet la dreapta.

Îmi scot boneta, să nu mi-o smulgă vântul. Ieşim din oraş. Acum se văd bine avioanele care se lasă în picaj asupra gării, asupra centrului oraşului, asupra cheiului. Deasupra oraşului e un nor dens de praf. De undeva dinspre fluviu se ridică o coloană înaltă de fum gros şi negru care se lăţeşte în partea de sus ca o ciupercă. Probabil că ard rezervoarele de petrol.

Drumul e înţesat de oameni. Merg toţi, merg mereu, nu se ştie unde, întorcându-se din când în când ca să privească oraşul — unii pe jumătate dezbrăcaţi, alţii cu şube, toţi negri de fum.

Goldştab stă într-un subsol. E plin de lume — nici n-ai pe unde trece. Lăzi, baloturi, mantale puse grămadă. Cineva strigă la telefon cu glas răguşit. Goldştab e palid, neras, se uită la noi, cu ochii pe jumătate închişi, şi nu ne recunoaşte.

— La cine aţi venit?

— La dumneavoastră. Suntem pionierii.

— A, da... Pionierii. Perfect! Puneţi-vă mantalele aici, pe ladă. Aţi venit cu maşina? Bun. Veniţi încoace.

Vorbeşte sacadat, grăbit, frecându-şi mâinile mici, uscate, acoperite cu păr negru.

— Aţi venit la ţanc. Nemţii sunt dincolo de râpă. Caută ceva prin buzunare, nu găseşte, renunţă şi continuă: La 50 de metri, cel mult. Trag în uzina de tractoare cu aruncătoare de mine. Este un detaşament de paraşutişti, pe cât se vede, puţin numeros. Unităţile noastre regulate n-au sosit încă. Îi ţin pe loc muncitorii.

Goldştab se uită la ceasul lui brăţară, mic, extrem de elegant, de aur şi continuă:

— Acum e 6,15. La orele 8 fix uzina trebuie să fie gata de aruncat în aer. S-a înţeles? Sunt acolo câţiva pionieri dintr-un batalion al armatei, dar cam puţini. Au încărcături, fitil, capsule, de toate. Trebuie să le daţi o mână de ajutor. Intraţi în legătură cu locotenentul Bolşov, îl găsiţi acolo. E cu manta şi bonetă albastră. Puneţi toate la punct împreună cu el. La orele 8 fix voi fi şi eu acolo.

Rămâne pe gânduri, muşcându-şi buzele.

— Cam asta ar fi.

Scoate din buzunarul de la şold o agendă minusculă legată în piele, cu un creionaş prins de ea. Notează în agendă.

— Kerjenţev la centrala termoelectrică, Sviderski la turnătorie, Samoilenko la hala de montaj.

Apoi îşi pune carneţelul la loc în buzunar şi încheie nasturele:

— Nu vă mai reţin. Lucrurile şi mantalele le puteţi lăsa deocamdată la mine.

Plecăm mai departe.

Pe Bolşov îl găsim destul de repede, după mantaua şi boneta lui albastră. E slab, palid, cu ochii uşor bulbucaţi şi cu o privire ironică, inteligentă. În colţul gurii, un muc de ţigară. Ţine mâinile în buzunare.

— Veniţi să ne daţi o mână de ajutor? întreabă, schiţând un zâmbet.

— Da.

— Ei, bravo, să fie într-un ceas bun. Dacă veneaţi cu vreo două ore mai devreme, era şi mai bine... Acum — cască şi scuipă mucul de ţigară — principalul este făcut. Aveţi un ohmmetru?

— Nu, de ce?

— Amorsele nu sunt etalonate. Dacă ne-o spune că este pentru azi, nu ştiu dacă are să iasă. Ce este în oraş? Bombardează ?

— Bombardează. Dar de ce n-ar ieşi?

— De ce? Bolşov zâmbeşte alene. Explozibilul este prost al dracului. Trotil avem o nimica toată. Restul e amonal umezit, tot numai cocoloaşe. Şi apoi nici amorsele nu sunt etalonate. N-avem cu ce să controlăm circuitul. N-avem ohmmetru...

— Dar fitil Bickford aveţi? întreabă Igor.

— Ni s-a făgăduit mâine. Aruncarea în aer este însă pe azi.

— Azi?

— Aşa se spune. Dacă nu-i resping, e pentru astăzi.

Scoate din buzunar un ziar îndoit cu grijă şi rupe un dreptunghi foarte regulat.

— Aveţi tutun?

Fumăm. Pe lângă noi, pe aleea largă, asfaltată, cu pomi pe margini, trec detaşamente de muncitori. Unii n-au nici măcar puşti. Duc nişte mitraliere scoase de pe tancuri. Trec în tăcere, încordaţi.

Întreb:

— Unde-s nemţii?

— Dincolo de clădirile secţiilor. E o râpă acolo. Meciotka sau Neciotka, dracu ştie cum îi zice. Trag cu aruncătoare de mine. Au vreo zece tancuri. Adică nici măcar nu sunt tancuri. Nişte tanchete. Se vede bine de la punctul acela de observaţie, uite, de colo.

— Unde sunt obiectivele noastre?

— Ce anume?

— Centrala termoelectrică, răspund eu.

— Centrala termoelectrică? E la doi paşi de aici. La stânga corpului cela de clădiri. Aceea cu patru coşuri mari. Îl găsiţi acolo pe sergentul meu, Vediornikov. O fi dormind pe undeva prin vreun birou. A lucrat toată noaptea. Te sfătuiesc şi pe dumneata să tragi un pui de somn.

Sergentul doarme într-adevăr, cu capul vârât într-un colţ al canapelei, cu picioarele atârnând pe jos. Se vede că s-o fi trântit pe canapea şi o fi adormit îndată.

— Măi, prietene!

Sergentul se întoarce spre mine şi se freacă multă vreme la ochi. Îi are mici, înfundaţi adânc în orbite. Se pierd de tot pe faţa lui mare, fălcoasă.

Nu poate să se dezmeticească de loc.

— V-a trimis aici locotenentul?

— Da, Bolşov.

— Vreţi să luaţi în primire?

— Până una-alta, pune-mă la curent cu ce s-a făcut.

— Iar să pun la curent? A mai fost unul pe aici, de s-a pus la curent. Un căpitan, Lvovici mi se pare că-l cheamă.

— Şi acum am venit eu.

Sergentul se întinde şi se scoală.

— Ce să-i faci, hai să mergem...

Caută prin buzunare tutun.

— Toată noaptea am cărat saci. Afurisită treabă. Nu-mi mai simt spatele. Şi sacii sunt de hârtie, n-ar mai fi, se rup mereu...

— Sunt mulţi?

— Cam 100, poate şi mai bine. De câte 50 de chile. Praf se alege din toată centrala asta.

— Dispozitivul e gata?

— E gata. Dar e numai electric. Au adus o mulţime de acumulatoare, dar ohmmetru nu există. Mi-a ajutat aici un electrician, zicea că ar exista pe la ei aşa ceva, dar nu-l pot găsi. Încolo totul e gata. Detonatoarele îşi aşteaptă rândul. A rămas doar să le bagi la locul lor şi să apeşi pe întrerupător.

— Dar postul de minare unde e?

Sergentul face un semn cu mâna în direcţia ferestrei.

— Cam la 300 de metri de aici e un adăpost. Acolo e toată gospodăria. Acolo-i şi căpitanul. Cred că şi electricianul tot acolo o fi.

Vizităm centrala. E mare şi curată. Opt generatoare. Sub fiecare din ele câte o încărcătură din trei-patru saci. Alte încărcături sunt pe sub cazane, la distribuitoarele de ulei, la transformatoare, la vreo 300 de metri distanţă de centrală. Circuitul e teribil de lung, de vreo doi kilometri. E executat curat, capetele fiind cu grijă înfăşurate cu bandă izolatoare. Sunt câte două capsule de încărcătură. Într-adevăr s-a făcut mult într-o singură noapte.

Undeva, dincolo de centrala electrică, se aude cum explodează minele.

— Bat periferia, spune sergentul. Trag din piese de companie. Fleacuri. Nu mergeţi la adăpost?.

— Unde-i telefonul?

— În adăpost. Toate-s acolo. Au instalat ca un fel de post de comandă.

15

Adăpostul e plin de lume. Igor, Sedîh, un bărbat înalt, brun, cu părul creţ şi favoriţi mici, în uniformă de militar, nişte muncitori în salopete şi un tip slăbănog, cu aspect de ofticos, cu haină lustruită şi o şapcă cu năsturaş. Pe militar îl cheamă Lvovici. Tipul cu şapca este inginerul electrician de la centrala termoelectrică. Toată lumea îi zice Gheorghi Akimovici.

Toţi stau şi fumează la lumina unei lămpi cu carbid. Adăpostul nu-i rău deloc, e căptuşit cu scânduri, are tavan, uşi care se închid ermetic, paturi. Este executat întocmai ca în „Îndrumări pentru lucrări de geniu", în formă de H, cu două ieşiri.

— Ce ne facem fără ohmmetru? întreb eu.

Gheorghi Akimovici se uită pieziş la mine.

— Avem puntea lui Wheatstone.

— De ce nu spui?

— Spun acum. Numai că e în casa de fier şi cheia e la Pucikov, inginerul-şef. Şi Pucikov e plecat de aseară la statul-major.

— Ar trebui să trimitem după el.

— Am trimis. Dar a plecat la uzina „Octombrie Roşu". Acum trei ore a telefonat că vine încoace. Şi de atunci tot vine.

Gheorghi Akimovici are o figură extrem de mobilă. Când vorbeşte, i se mişcă nu numai gura, dar şi nasul, fruntea, obrajii supţi, aprinşi de febră, îi lipseşte un dinte din faţă. Din cauza aceasta, vorbeşte peltic. E greu să-i determini vârsta. Pare să aibă vreo 30 de ani.

— După ce n-am dormit două nopţi de-a rândul, tot n-am făcut mare lucru.

Îşi mototoleşte cu un gest nervos ţigara şi o striveşte cu tocul cizmei.

— Acuşi ne pomenim că ne sună la telefon: daţi-i drumul! Şi atunci ce-o să facem?

— Îi vom da drumul, îi răspund.

— Băgăm contactul? Da ? Asta-i părerea dumitale?

Ochii lui mari, cu pleoapele întunecate, mă străpung cu priviri: mânioase.

— Da. Asta-i părerea mea.

— Dar muncitorii din centrală? Să se ducă dracului cu maşini cu tot? Cine-i va înştiinţa? Dumneata şi cu mine? Noi doi o să avem şi aşa treabă pân-aici, spune el arătându-şi gâtul. În general vorbind, nu există nici un plan, nici o organizare...

— Gheorghi Akimovici, îi taie vorba Lvovici, care şade puţin mai la o parte, pe nişte acumulatori de rezervă, şi îndoaie şi dezdoaie o sârmuliţă.

— Care Gheorghi Akimovici? Trebuie să ne mai punem puţin şi creierii la contribuţie. La centrala termoelectrică lucrează acum şaizeci de oameni. Unde să se ducă ei dacă... dacă va trebui totuşi să facem isprava? Unde ? Să fugă care încotro? Şi pe urmă... Există vreo ordine de succesiune la secţii? Nu există. Are să sară întâi turnătoria şi noi după aceea, sau invers?... În general...

Dă din mâini şi-şi frământă ţigara cu degetele lui lungi şi slabe.

— Iată, nemţii ne buimăcesc cu aruncătoare de mine. Dacă o schijă nimereşte firul, s-a terminat. S-a dus dracului toată reţeaua noastră. De câte ori le-am spus că e o tâmpenie să ţii puntea lui Wheatstone în casa de fier? Ei bine, nu. Le e frică de hoţi. E singurul şi unicul aparat în tot Stalingradul. Şi iată, acum suntem nevoiţi să stăm cu mâinile-n sân şi să aşteptăm.

Trage de câteva ori scurt şi grăbit din ţigară, apoi o stinge de perete şi se scoală.

— Poate o fi sosit... La telefon nu-i chip să obţii legătura. E o catastrofă centrala noastră.

Se scoală şi Igor.

— Nu vii la mine, la turnătorie? Ce zici? Să vezi ce mai e pe acolo.

Mergem la turnătorie.

— Cum ţi se pare individul? mă întreabă Igor.

— Ce să spun, n-o invidiez pe nevastă-sa. Cred că e ofticos şi pe deasupra mai suferă şi de indigestie. Dar tot ce spune el e adevăr curat.

— Pe mine mă enervează.

— Devii neurastenic, zău, toate te enervează. Şapiro te enervează. Dacă-şi spală Pengaunis gulerele, te enervează. Nici ăsta nu ţi-e pe plac. Ce dracu-ţi mai trebuie?

— Nu-mi plac oamenii care cârtesc, şi pace. Cu asemenea expansivitate riscă să-şi umple

nădragii...

— Om trăi şi-om vedea. Ar trebui să-i învăţăm pe Sedîh şi pe Valega să umble cu capsulele. Să le introducă cu precizia unui ceasornic şi să nu le fie frică.

Sedîh zâmbeşte.

— N-are de ce să ne fie frică. Când eram la Kupiansk, omoram crapii cu dinamită. Ştiţi ce de peşte-i acolo? Şi mâine, dacă o fi să nu aruncăm nimic în aer, vă aduc eu nişte nisetri, să nu-i puteţi ridica nici cu două mâini. Am dibuit eu o luntre aici, pe după gard.

La intrarea în turnătorie, un grup de muncitori l-au înconjurat pe un flăcău voinic, cu braţul bandajat. Mâneca îi e sfâşiată de sus, de la umăr, pansamentul — pătat de sânge.

— Au ajuns la Institut, canaliile. Pâr-pâr-pâr cu armele automate... Noi n-avem decât puşti. Abia ne-am apropiat şi noi de intrare, că ei au şi început să tragă pe geamuri — pâr-pâr-pârrr. Noroc că a venit un „K.V.”[3] şi a trăsnit drept în casă. Au început să iasă de acolo ca nişte gândaci de bucătărie. Acuma sunt de partea cealaltă a Meciotkăi.

Ochii flăcăului strălucesc. E încântat că este ascultat, că a şi fost rănit, că a tras în nemţi; ar vrea să povestească mereu.

— Numai o dată a tras „K.V.”-ul. A nimerit în etajul al doilea. Uite aşa zburau pietrele. Şi nemţii se strecurau pe din dos, din pom în pom.

— Sunt mulţi nemţi? întreabă cineva din mulţime.

— Berechet pentru tine şi pentru mine. Or fi fiind vreo două divizii, poate şi mai mult.

— Da ce, i-ai numărat poate?

— Numărat... Flăcăul scuipă cu dispreţ şi se scoală, ţinându-şi braţul drept cu mâna stângă. Poftim de-i numără. De aritmetică ne arde nouă acolo, zice el, făcând un semn cu mâna cea sănătoasă. Unde-i postul sanitar, băieţi? Cu voi nu mai isprăvesc vorba.

La înapoiere, pe drum, întâlnim iarăşi nişte răniţi, un bătrân şi un tânăr. Unul e atins la braţ, celălalt la cap, amândoi uşor. „Nemţii tot mai sunt dincolo de râpă. Nu pornesc la atac. Prost e că n-avem comandanţi adevăraţi. Se aude că mâine trebuie să sosească unităţile de infanterie, împreună cu artileria. De două ori s-au apropiat de râpă tancurile germane: au tras ce au tras şi iar au plecat. Trag şi ai noştri cam puţin, se vede că nu prea au muniţii. Încolo, mai merge. Cei de la uzina de tancuri or şti ei să-şi apere uzina.” Şi făcând ştrengăreşte din ochi, bătrânul şi băiatul pleacă în căutarea postului sanitar. Scândurica fixată pe un stâlp de felinar, cu o cruce roşie vopsită în grabă, arată spre Volga. Nu era când am venit încoace.

În şanţ, Gheorghi Akimovici meştereşte ceva la „puntea” lui. E splendidă, mare, lustruită toată, cu o mulţime de borne. Gheorghi Akimovici e bine dispus. Dispozitivul e în stare perfectă.

— Vezi ce splendid sare indicatorul? E o minune de punte. Nu mai găseşti alta la fel în tot Stalingradul. Au trimis după ea chiar de la uzina electrică centrală. E sensibilă a naibii. Acuşi vă etalonăm toate amorsele. Aveţi şi ceva amorse de rezervă?

— Avem destule, răspunde Vediornikov, vreo două-trei sute.

Abia apucăm să etalonăm amorsele, operaţie constând în a asorta amorsele având aceeaşi rezistenţă — şi să înlocuim capsulele de la încărcături, că iată au şi început să ne bombardeze. Tragerea durează cam o oră. La fiecare două-trei minute cade câte un proiectil. Cele mai multe cad pe lângă centrală. Câteva nimeresc în sala de maşini, două în sala de cazane. Se cheamă că sunt mine, dar, în fond, nu sunt. Minele n-au putere de penetraţie, iar în sala de maşini tavanul e numai găuri.

Acul aparatului cade neputincios la zero. Circuitul este întrerupt. Gheorghi Akimovici îşi caută şapca cu năsturaş.

— Trebuie să îngropăm firul, nu-i chip altfel să-l ferim de schije.

Şi, fără să mai aştepte sfârşitul tragerii, iese din adăpost. Nu e chiar atât de simplu să găseşti locul unde a fost rupt firul. Circuitul nostru e legat în serie şi, la fiecare ruptură, se întrerupe complet. La un dispozitiv de rezistenţă legat în paralel e mai uşor să găseşti soluţia de continuitate: fragmentezi circuitul în sectoare şi poţi controla fiecare sector în parte.

Controlăm firul pe tot parcursul lui, pipăindu-l cu mâna. Valega e cu noi, ţine puntea. Gheorghi Akimovici strigă tot timpul la el, să umble mai cu băgare de seamă, că alta ca asta nu mai găsim. Două rupturi le descoperim uşor, cu cea de a treia pierdem destul timp, dar în cele din urmă o găsim şi pe aceasta. Gheorghi Akimovici înfăşoară repede şi îndemânatic cu bandă izolatoare locul cu pricina.

Până spre seară îngropăm firele şi schimbăm reţeaua din serie în paralel. Nemţii îşi repetă bombardamentul de două ori. Gheorghi Akimovici nu-şi ia ochii de pe puntea lui Wheatstone; dar scăpăm cu bine, fără rupturi de fire.

Pe la orele opt vine Goldştab. Aduce un ohmmetru. Acesta ne uşurează simţitor verificarea firelor. Ne întreabă cum stăm. Sacii cu explozibil trebuiesc mutaţi din sala de maşini în subsol, sub fiecare generator. E şi mai puţin periculos şi mai puţin enervant pentru muncitori. Apoi va trebui ca cineva dintre noi sau dintre soldaţi să facă negreşit de gardă chiar la centrală. În rezumat, sa fim gata pentru la noapte.

Goldştab ne ia pe mine şi pe Lvovici deoparte, îşi freacă mâinile.

— Să ţineţi minte că după primul avertisment n-o să mai aveţi la dispoziţie decât cel mult o jumătate de cură. Într-o jumătate de oră totul trebuie să fie terminat şi pregătit. De evacuarea muncitorilor răspunzi dumneata, Lvovici. Iar Kerjenţev de aruncarea în aer.

— S-a înţeles. Care e ordinea de executare?

— Nu există. Atât prima, cât şi cea de a doua comandă se dau simultan la toate corpurile. Prin urmare, şi aruncarea în aer tot simultană va fi. După explozie, vă adunaţi cu toţii la debarcader. Dumneata, Lvovici, ştii în ce loc. Vă va aştepta acolo o barcă cu motor.

— Am înţeles.

— Aţi înţeles tot?

— Tot.

Goldştab pleacă. Undeva aproape de tot, dincolo de turnătorie, se înalţă rachete. Se aude răpăiala armelor automate, uneori şi a mitralierelor.

Lângă uşă, direct în perete, este fixat un întrerupător. E un întrerupător ca toate întrerupătoarele, mic, cu un mâner negru. Exact ca cele de la contoarele electrice din apartamente. Mă uit la el. Pleacă de la el două fire: unul duce spre acumulatoare — opt lăzi negre într-o groapă; celălalt, spre încărcături — optzeci de saci cu câte cincizeci de kilograme de amonal fiecare. Unul din fire este deconectat. Mânerul întrerupătorului e tras în jos, legat — pentru orice eventualitate — cu o sforicică. Peste un ceas sau două, poate chiar mai devreme, va suna telefonul şi eu voi lega firele, voi desface sforicica, voi controla încă o dată dispozitivul, apoi încet, cu două degete, voi conecta întrerupătorul. Şi atunci... Nu vor mai exista nici generatoare, nici cazane, nici sala de maşini cu plăci de teracotă albe ca zăpada, ca într-o sală de operaţii. Nimic nu va mai exista...

Stăm şi fumăm. Valega îşi cârpeşte pantalonii la genunchi. Sedîh cu sergentul sunt duşi la centrală. În colţ luceşte telefonul. Gheorghi Akimovici conectează mereu „puntea”. Igor stă culcat pe pat şi priveşte în tavan.

La douăsprezece telefonează Goldştab: să verificăm dispozitivul şi să ne culcăm.

În adăpost e atâta fum de ţigară încât nu mai distingi figurile, ca pe o placă fotografică prost developată. La trei iar sună telefonul. Tresărim cu toţii. Telefonează Bolşov, să-ntrebe dacă n-avem cumva vreo douăzeci de amorse etalonate în plus. Avem. Atunci va trimite un sergent să ie ia. Bine.

— Şi altfel, ce e pe la voi, linişte?

— Linişte şi pace. Dar la voi?

— Cam tot aşa. Dincolo de râpă se trage. Încolo e bine.

Iar fumăm. Ieşim în curte, ne uităm la stele, la rachete, la masa enormă, cu patru coşuri, a centralei termoelectrice. Ne întoarcem în adăpost. Ne aşezăm. Iar fumăm. Iar conectăm „puntea”. O deconectăm. Tăcem.

La cinci iar sună. Putem să ne culcăm. La telefon Goldştab.

Slavă ţie, Doamne...

Ne culcăm pe scândurile goale, mutându-ne revolverele pe burtă.

Păcat că mi-am lăsat mantaua acolo, la Goldştab.

16

Aceeaşi poveste se repetă şi marţi, şi miercuri, şi joi. Focul inamicului, ruperi de fire, gardă, aşteptarea chemării la telefon — şi la cinci dimineaţa: „puteţi să vă culcaţi”.

Atmosfera se mai descarcă.

Zilele trec una după alta, senine, azurii, cu funigei zburând prin aer.

Ordinul nu mai vine.

Din oraş, pe cât se vede, n-a mai rămas nimic. Nemţii bombardează din zori şi până seara. Deasupra lui pluteşte necontenit un nor de fum şi praf. Ard rezervoarele de petrol. Fumul, negru ca funinginea, întunecă uneori soarele şi atunci te poţi uita la el fără să strângi din ochi, ca printr-o sticlă afumată în timpul unei eclipse.

Luptele se dau în partea de sud a oraşului, lângă siloz, şi în partea de nord, la Movila lui Mamai.

În râpa noastră nu se produce nici o schimbare, într-o noapte au trecut două divizii. Au trecut într-una, fără întrerupere, o noapte întreagă, batalion după batalion, cu artilerie, cu trenurile regimentare. De vreo două ori nemţii au încercat să treacă râpa, şi atunci începea răpăiala armelor automate, de obicei în timpul nopţii, şi Goldştab ne telefona: „Fiţi gata”, dar spre dimineaţă totul se liniştea şi ne duceam la culcare.

Începem să ne simţim în adăpostul nostru ca acasă. Tragem lumină electrică, facem mâncare pe o maşină de gătit, tapiţăm pereţii cu o splendoare de hârtie Wattmann luată din secţia tehnică a centralei. În colţul lui Valega şi Sedîh există chiar un portret al lui Stalin, şi două ilustrate: una reprezentând Opera din Odesa, cealaltă o reproducere a tabloului *Cazacii din Zaporojie* de Repin.

Sedîh a adus un manual de geografie al lui Kruber, scrisorile lui Cehov, revista *Niva,* din 1912.

Citeşte seara la lumina lămpii, udându-şi de zor cu scuipat degetele. Îşi încruntă fruntea, mişcă buzele. Uneori întreabă ce însemnă vorbe ca „onomastica majestăţii-sale”, sau „general de infanterie”, sau încă de unde putea să aibă moştenitorul tronului, ţareviciul Alexei, atâtea decoraţii, când n-avea decât şapte ani.

Îmi place Sedîh, mutra lui de copil cu nasul cârn; ochii lui uşor oblici şi plini de zâmbet, tinereţea lui clocotitoare. Îmi place până şi obiceiul lui caraghios de a-şi scărpina bătăturile din palmă când e intimidat.

Toate le face cu plăcere, cu poftă. Când se spală, privindu-l îţi vine să te speli şi tu, tot aşa, împroşcând cu apă la un kilometru distanţă şi plesnindu-te cu palmele peste umeri şi peste burtă. Dacă îl trimiţi după lemne, vine cu un metru cub odată. Muşchii lui tineri îl îmbie la luptă. Piuliţele le deşurubează pur şi simplu cu degetele. Se ia la trântă cu Igor, după care timp de două zile Igor nu mai poate întoarce capul, Igor care se consideră un maestru al luptei franceze şi cunoaşte în cele mai mici amănunte toate *tour de bras*-urile şi toate *tour de tête*-urile.

Sedîh e avid de cunoştinţe până la ridicol. Se aşează jos, îşi cuprinde genunchii cu mâinile şi ascultă, cu gura căscată, aşa cum ascultă copiii basmele. Întrebările lui sunt neaşteptate şi copilăreşti, naive. De ce nemţii nu pot descoperi secretul „katiuşei”? De ce arată acul busolei spre nord? E adevărat că Roosevelt nu se poate servi de picioarele lui?

Într-o seară veni vorba despre eroi şi decoraţii. Sedîh asculta cu atenţie, concentrat, ţinându-şi genunchii cu mâinile — poziţia lui favorită.

— Şi ce ar trebui să fac ca să capăt Ordinul Lenin? întrebă el deodată.

Toată lumea râse.

— Ei, să nu fie chiar Lenin, altul mai mic.

I-am explicat că nu e chiar atât de simplu. A ascultat în tăcere, uitându-se într-un colţ. Un muc de ţigară îi stătea atârnat de buză.

— Atunci gata, spuse el încet.

— Care gata?

— O să am ordinul.

Spuse acest lucru atât de simplu şi de convingător parcă ar fi fost vorba de ceva care s-a şi făcut. Se sculă şi se duse după nişte surcele. Mă uitam la spatele lui lat care nu se potrivea deloc cu puful auriu de pe obraz, îmi aduceam aminte cum îşi freca arma automată cu o cârpă

înainte de atac — fiecare şurubel, fiecare dungă — şi credeam în ceea ce spunea.

Valega e gelos din cauza lui. Se vede din tot ce face.

— Locotenentul major Sviderski n-are ordonanţă. Du-te la el, îi spune morocănos Valega şi ia din mâna lui cana din care-mi toarnă ca să mă spăl.

Sedîh aduce un braţ de paie. Valega pipăie paiele, se strâmbă: „N-o să vrea locotenentul să doarmă pe porcăria asta" — şi aduce alt braţ de paie care nu se deosebeşte prin nimic de celălalt.

În general trăiesc însă laolaltă prieteneşte, gătesc mâncarea împreună. Valega face puţină gură, pretinde că mâncarea nu-i destul de fiartă. Sedîh râde şi îl imită pe Valega pe care l-a poreclit, nu ştiu de ce, *şnaps*.

Seara Valega şi Sedîh pregătesc cartuşe. Avem rezervă vreo cinci lăzi de trotil. Dimineaţa se duc de le aruncă în râu şi vin cu găleţi pline de nisetri şi cegi care se mai zbat încă.

Pe sergentul Vediornikov îl mută la o altă secţie, aşa că nu-l mai vedem. Pe Şapiro şi pe Pengaunis îi întâlnim de asemenea rar. Uneori vine pe ia noi Bolşov şi atunci, punând în chip de masă *Niva,* jucăm domino sau „douăzeci şi unu". Gheorghi Akimovici nu suportă acest lucru, ia *Scrisorile* lui Cehov şi se retrage ostentativ în colţul lui. Doarme pe o uşă pusă între două paturi de scânduri.

Începe să-mi placă omul acesta, cu tot caracterul lui certăreţ şi veşnica lui nemulţumire cu privire la ceva sau ia cineva. Lucrează neîncetat, fără să se cruţe. Verifică mereu şi repară singur circuitul, care se rupe de câte trei-patru ori pe zi. Bombăneşte, înjură, se înfurie, îi acuză pe toţi că nu fac nimic, dar îşi iubeşte centrala şi orice maşină, orice şurub al ei, ca pe o fiinţă vie. În el se îmbină şi se armonizează perfect pesimismul şi bombăneala cu o energie şi o activitate de necrezut.

— Cum o să facem noi război cu nemţii? spune el, trăgându-şi cu gesturi nervoase cravata şi încreţindu-şi fruntea. Nemţii au venit de la Berlin până la Stalingrad cu maşina, pe când noi stăm în tranşee, în haine civile şi salopete şi cu puşti model 91!

Igor se face foc şi pară. Veşnic au loc încăierări între el şi Gheorghi Akimovici.

— Ce vreţi să spuneţi prin aceasta?

— Că nu ştim să luptăm.

— Dar ce se numeşte să ştii, Gheorghi Akimovici?

— Să ştii? Să vii de la Berlin până la Volga, asta înseamnă să ştii.

— Trebuie să ştii să te şi retragi de la graniţă şi până la Volga.

Gheorghi Akimovici râde. Are un râs sec, sacadat. Igor începe să se înfurie.

— De ce râzi? Nu-i absolut nimic de râs în asta. Franţa a căzut, de fapt, în două săptămâni. Cum au presat puţin, s-a prăbuşit, s-a fărâmiţat ca nisipul. Pe când noi, singuri-singurei, suntem în al doilea an de luptă.

— Ce ne compari dumneata cu Franţa? Patruzeci de milioane cu două sute de milioane de oameni, 600 de kilometri cu 10.000 de kilometri. Şi cine era acolo la putere? De alde Pétain şi Laval, care colaborează acum în tihnă cu nemţii. Nu. Noi nu ştim să luptăm. Asta-i adevărul.

— Iacă, iacă, ai spus-o, se înfierbântă Igor. De alde Pétain şi Laval. Chiar aşa, Pétain şi Laval. La noi nu sunt de ăştia. Şi ăsta-i lucrul principal, înţelegi dumneata că ăsta-i lucrul principal? Că oamenii noştri sunt puţintel mai altfel, de alt soi. Iată de ce luptăm noi. Am luptat până acum. Luptăm chiar şi aici, pe Volga, după ce am pierdut Ucraina şi Bielorusia. Care alta ţară, te rog să-mi spui, care altă ţară, care alt popor ar fi putut să reziste la toate acestea?

Gheorghi Akimovici zâmbeşte uşor.

— Nici unul.

— Aşaaa! Nici unul! Vezi că recunoşti?

— Recunosc. Dar parcă asta ne ajută? Parcă ne ajută cunoaşterea faptului că alte ţări sunt mai puţin capabile decât noi să reziste? Asta înseamnă să te amăgeşti singur. N-am nevoie de aceasta. Trebuie să privim lucrurile limpede. Cu eroismul singur nimic nu faci. Bun e şi eroismul, dar bune-s şi tancurile.

— Ale noastre nu-s mai prejos de cele germane. Sunt chiar mai bune. Mi-a spus-o un tanchist...

— Nu contest, nu contest. Se poate să fie şi mai bune, nu mă pricep. Dar cu un tanc bun nu poţi distruge zece tancuri mediocre. Ce părere ai?

— Aşteaptă puţin... O să avem şi noi multe tancuri.

— Când? Poate când noi doi o să ajungem în Ural.

Igor sare ca ars.

— Cine să ajungă în Ural? Eu, dumneata, el? Pe dracu! Şi o ştii perfect chiar dumneata. Spui aşa, numai dintr-un fel de încăpăţânare, dintr-o dorinţă prostească de a discuta, de a discuta cu orice preţ.

Gheorghi Akimovici îşi mişcă nasul, sprâncenele, obrajii.

— Ce te-nfurii? Stai jos o clipă. Se poate vorbi despre toate liniştit.

Igor se aşează.

— Uite, dumneata spui că trebuie să ştii chiar să te retragi. Este foarte exact. Şi în faţa lui Napoleon ne-am retras până la Moscova. Dar atunci pierdusem doar ceva teritoriu, numai o fâşie îngustă. Şi Napoleon nu s-a ales cu nimic, afară de zăpezi şi de sate pârjolite. Pe când acum... Nu mai avem Ucraina şi Cubanul, nu mai avem pâine. Nu mai avem bazinul Doneţului, n-avem cărbuni. Baku e despărţit de noi, Dneprostroiul distrus, mii de uzine au căzut în mâinile nemţilor. Ce perspective avem? Economia naţională este totul în clipa de faţă. Armata trebuie să fie îmbrăcată, încălţată, hrănită, aprovizionată cu muniţii. Nu mai vorbesc de populaţia civilă. Nu mai spun că ne lipsesc vreo cincizeci de milioane de oameni, rămaşi sub călcâiul neamţului, cincizeci de milioane, mai mult ca întreaga populaţie a Franţei. Suntem noi în stare să înfruntam toate acestea? Ce zici, suntem în stare?

— Suntem... Anul trecut a fost şi mai rău. Nemţii ajunseseră la Moscova şi, uite, tot i-am respins...

— Nu sunt chiar atât de sigur că era mai rău. Donbassul, Rostovul, Cubanul, Maikopul erau ale noastre. Acum nu le mai avem. Comunicaţia pe Volga este ca şi tăiată. Îţi poţi închipui ce cale trebuie să parcurgă acum petrolul de la Baku. Îmi vei răspunde: mai avem încă bazinul Kuzneţk, întreg Uralul. Este just. Sunt nişte centre industriale puternice. Însă înainte de război, afară de acestea, mai aveam încă: Krivoi Rog, Nikopol, Zaporojie, Mariupol, Kerci, Harkov. Şi cu toate acestea, nu i-am putut ţine pe nemţi în loc. O parte din uzine le-am evacuat, dar a evacua nu înseamnă numaidecât a pune în funcţiune. Şi în vremea asta, poftim de vezi ce se petrece...

Pe deasupra capetelor noastre trece tocmai o formaţie de Junkers 88 care şi-a terminat raidul. Execută încet o întoarcere şi porneşte în altă direcţie.

— Zboară fără avioane de vânătoare... Se plimbă fără teamă, ca la ei acasă, afurisiţii...

Tăcem câtva timp, urmărind din ochi avioanele negre cu aripi galbene, scârboase, cum trec prin văzduh, atât de liniştite, atât de sigure de puterea lor. Gheorghi Akimovici fumează ţigară după ţigară. În jurul lui s-au şi adunat zece mucuri. Priveşte fix în direcţia în care au dispărut avioanele. Igor şade jos şi zvârle pietricele într-o cutie goală de conserve. Pietrele cad alături, nu reuşeşte să nimerească în cutie. Pare să fie complet absorbit de această ocupaţie.

Şi deodată se scoală în picioare.

— Nu, asta nu se poate. Nu vor trece mai departe. Ştiu că nu vor trece.

Şi pleacă.

*

Nu se poate... E tot ce putem spune deocamdată.

Nu se poate...

Că doar au fost odată anii 1917. Şi 1918. Şi 1919. A fost şi mai rău. Tifosul exantematic, dezorganizarea totală, foametea. Tot ce aveam ca arme erau mitraliere Maxim şi tunuri de 76, şi totuşi în cele din urmă am scos-o la capăt. Şi am mai construit pe urmă Hidrocentrala de pe Nipru, şi Magnitogorskul, şi centrala asta de aici pe care trebuie acum s-o arunc în aer.

Daca m-ar auzi Gheorghi Akimovici, ar zâmbi, ştiu. Ar zâmbi cu un aer îngăduitor. Când vorbeşte despre aceste lucruri, totdeauna ne tratează ca pe nişte copii. Ar zâmbi şi ar spune că atunci era al patrulea an de război, care ne dăduse gata nu numai pe noi, dar şi pe toţi ceilalţi, că soldaţii francezi, englezi şi germani nu mai voiau să lupte — cam aşa ceva ar spune. Şi altele încă, tot cam în acelaşi fel.

Ne-a spus el o dată:

— Vom lupta până la cel din urmă ostaş. Aşa au luptat întotdeauna ruşii. Totuşi avem prea puţine şanse de reuşită. Ne-ar putea scăpa doar o minune. Altfel ne vor strivi. Ne vor strivi cu organizarea lor şi cu tancurile.

O minune?

Acum câteva nopţi, treceau pe aici nişte soldaţi. Eu eram de serviciu la telefon şi ieşisem puţin afară, să fumez. Treceau şi cântau, încet, cu jumătate de glas. Nici nu-i vedeam, auzeam

doar paşii lor pe asfalt şi cântecul lor domol, puţin trist chiar, despre Nipru şi cocori. M-am apropiat de ei. Ostaşii poposiseră lângă drum, pe iarba călcată, sub salcâmi. Clipeau în întuneric luminiţele neclare ale ţigărilor. De sub copaci se auzea o voce tânără, spunând încet:

— Nu, Vasea... Nu mai spune. Pământ mai bun ca la noi nu găseşti nicăieri în altă parte. Zău aşa... Îi gras ca untul pământul nostru, taman bun. Şi plescăi într-un chip cu totul deosebit. Cresc grânele-nalte, de nu se vede omul din ele.

Şi oraşul ardea mai departe, lumini roşii jucau pe pereţii halelor, undeva aproape de tot pârâiau — când mai rar, când mai des — armele automate, se înălţau rachete, iar în faţa noastră era necunoscutul şi moartea aproape inevitabilă.

N-am putut vedea cine vorbise. Cineva a strigat: „Pregătiţi-vă de plecare!" Şi totul se puse în mişcare, în zăngănit de gamele. Şi au plecat. Au plecat cu pasul lor încet, greoi, de ostaşi. Au pornit spre acel loc necunoscut care pe harta comandantului lor era, probabil, însemnat cu o cruciuliţă roşie.

Am mai rămas încă mult timp acolo, stând pe loc şi ascultând cum se depărtau paşii soldaţilor.

Sunt amănunte care-ţi rămân întipărite în minte o viaţă întreagă. Şi nu numai în minte. Mărunte, în aparenţă lipsite de însemnătate cum sunt, ele pătrund, se infiltrează parcă în tine, încep să încolţească şi cresc şi devin ceva mare, important, absorb parcă tot ce este esenţial în cele ce se petrec, devin un fel de simbol.

Îmi aduc aminte de un soldat mort. Zăcea pe spate, cu braţele zvârlite în lături. De buza lui mai era lipit un muc de ţigară. Un muc mititel care mai fumega încă. A fost pentru mine lucrul cel mai înfiorător din câte am văzut înaintea şi în timpul războiului. Mai înfiorător decât oraşele distruse, decât pântecele sfâşiate, decât braţele şi picioarele smulse. Braţele acelea zvârlite în lături şi mucul de ţigară lipit de buză. Cu o clipă mai înainte mai fusese încă în el viaţă, gândire, dorinţe. Acum nu mai era decât moarte.

Iar în cântecul acela, în cuvintele acelea simple despre pământul gras ca untul, despre grânele din care nu se vede omul, era ceva deosebit... Nici nu ştiu cum să-i spun. Tolstoi numea asta: căldura tainică a patriotismului. Poate că aceasta este definiţia cea mai justă. Se poate că este chiar acea minune pe care o aşteaptă cu atâta patimă Gheorghi Akimovici, minune mai puternică decât toată organizaţia nemţească şi decât tancurile cele cu cruci negre.

Mă uit acum la Gheorghi Akimovici. Mic, arţăgos, îmbrăcat cu o haină soioasă, stă chircit pe trepte, cu genunchii lui slabi şi osoşi îndoiţi. Are mâini subţiri, palide, cu vinişoare albastre, ca şi la tâmple. Acasă la el trebuie să fie o dezordine cumplită; desigur că îl enervează copiii şi se ceartă cu nevasta. Cred că şi înainte de război găsea cusururi peste tot şi se enerva pentru toate cele.

Ieri însă în faţa mea a explodat lângă el un obuz. Aproape de tot, cel mult la douăzeci de paşi. S-a aplecat doar puţin, apoi a continuat să caute unde s-a rupt firul. A înfăşurat locul atins, apoi a verificat tot firul din acel sector, în jurul locului exploziei.

— Trebuie să înţelegi, mi-a spus el pe urmă, că de centrala asta e legată toată viaţa mea. Am venit aici ca practicant, pe vremea când pe locurile acestea se mai plimbau nişte oameni cu teodolitul. Centrala termoelectrică şi toate secţiile acestea au crescut sub ochii mei. N-am dormit cinci nopţi de-a rândul când s-a instalat generatorul No. 6, îl ştii dumneata, cel american, al doilea de la fereastră. Le cunosc pe toate. Cunosc caracterul, obiceiurile fiecăruia din ele. Înţelegi ce înseamnă pentru mine această aruncare în aer? Nu, nu înţelegi, dumneavoastră sunteţi militari. Vă pare rău de centrală — şi atât. Pe când pentru mine...

N-a terminat vorba şi s-a dus la „puntea" lui.

Acum o lună şi jumătate, şedeam cu Igor pe o buturugă noduroasă lângă drum şi priveam retragerea trupelor noastre. Frontul nu exista. Existau doar drumurile pe care treceau maşinile. Mergeau nu se ştie unde. Treceau şi oamenii. Tot aşa: nu se ştie unde.

Asta a fost acum o lună şi jumătate, în iulie.

Acum suntem în septembrie. E a zecea zi de când suntem la centrala aceasta. A zecea zi de când nemţii bombardează oraşul. Dacă îl bombardează, e semn că mai sunt acolo ai noştri. Prin urmare, se dau lupte. Aşadar, mai există un front. Deci stăm mai bine acum decât în iulie.

În apropiere de centrala termoelectrică explodează un obuz. Începe obişnuita tragere de prânz. De la orele trei până la trei şi jumătate, cu precizia unui cronometru. Peste o jumătate de ceas, trebuie să mergem să reparăm reţeaua. Valega şi Sedîh, cu gamelele în mână, pornesc fuga după mâncarea de prânz.

17

Peste vreo două zile, dis-de-dimineaţă, apare în adăpostul nostru Goldştab. Cu el vin nu mai puţin de zece ofiţeri.

Şedem pe treptele adăpostului şi fabricăm nişte portţigarete din celuloid. În laboratorul centralei sunt tone întregi de celuloid de toate felurile şi mari cantităţi de acetonă, care se irizează frumos în butelii mari, cu aspect farmaceutic. Ne îndeletnicim deci cu fabricarea portţigaretelor. Pilim, tăiem, râcâim, lipim, întrerupând această ocupaţie doar ca să reparăm circuitul, sau ca să stăm la masă.

— Ei, să ne luăm rămas-bun, spune Goldştab răsucind în mână minusculul portţigaret cu capac mobil, fabricat de Igor. V-a venit schimbul. Pionierii de la batalionul 217 geniu.

— Şi noi unde plecăm?

— Pe malul celălalt. La statul-major al frontului. Serviciul de geniu.

Cu atât mai bine. Ne predăm obiectivele şi, peste o jumătate de oră, păşim pe scândurile mişcătoare ale podeţului, care duce peste braţul Volgăi în ostrov.

Pe Gheorghi Akimovici, nu ştim de ce, îl sărutăm la plecare. Mă ţine strâns de mână, scuturând-o, şi-mi spune clipind din ochi şi încreţindu-şi pielea frunţii:

— Am să-mi aduc deseori aminte de conversaţiile noastre de pe treptele acestea. Sper că nimic din cele ce încercam să vă demonstrez nu se va împlini vreodată. Ne vom întâlni după război şi-mi veţi spune: „Ei, cine din noi a avut dreptate?" şi eu am să răspund: „Voi".

Ne petrece până la poteca ce coboară prin râpele roşcate până la Volga, apoi ne mai face mult timp semne cu şapca lui cu năsturaş.

A mai trecut prin viaţa mea încă un om, şi-a lăsat urma lui mică, dar de neuitat, apoi a dispărut, probabil pentru totdeauna.

Stăm apoi pe malul stâng, aşezaţi pe o barcă dogită întoarsă cu fundul în sus, şi ne uităm cum iese fumul din coşurile uzinei de tractoare. Uzina nu şi-a întrerupt lucrul nici o clipă. Şapiro ne spune că în iulie uzina scotea câte 30, iar în august chiar câte 50 de tancuri pe zi, dar că acum nu se mai ocupă decât cu repararea maşinilor avariate şi că o parte din instalaţiile ei au şi fost duse în Ural, iar cealaltă parte va fi evacuată — numai să reuşim să-i respingem pe nemţi de undeva unde există un pod, sau poate un debarcader.

Noaptea o petrecem într-o căsuţă din mijlocul pădurii. Toată ziuă următoare o pierdem în căutarea casei pădurarului — punctul de orientare după care putem găsi Serviciul de geniu al frontului.

Sunt aşa de multe state-majore şi comandamente, în fiecare luncă, în fiecare pădurice, încât nu este chiar atât de lesne să găsim secţia de care avem nevoie. Pretutindeni sunt santinele, sârmă ghimpată, tăbliţe cu inscripţia: „Trecerea oprită".

Găsim totuşi către seară serviciul, nu însă şi căsuţa pădurarului. Aceasta din urmă nu mai există demult. Doar pe hartă mai figurează: un mic dreptunghi negru cu o crenguţă strâmbă într-o parte. Serviciul se compune din patru bordeie. Într-unul din ele, camuflat atât de bine, încât ne învârtim vreo zece minute în jurul lui, stă un maior cu ochelari cu sticle teribil de groase, fără ramă, şi cu guler tare de celuloid. Parcurge la repezeală conţinutul plicului şi deodată se înviorează.

— Excelent! Absolut excelent! Şi eu care nu ştiam ce să mai fac. Luaţi loc, prieteni... Adică nu, hai să ieşim mai bine afară. Aici n-ai loc să te învârteşti nici de unul singur.

Tocmai cu câteva clipe înaintea sosirii noastre a ieşit de aici — „nu v-aţi întâlnit cumva cu el?" — un căpitan de la Serviciul de geniu al Armatei 62-a. Le lipsesc inginerii regimentari. Divizia 184 trebuie să treacă Volga la noapte şi, chiar azi dimineaţă, în timpul bombardamentului, au pierdut pe inginerul lor şi pe un comandant de pluton. Şi în diviziile operative e lipsă de ingineri — în locul lor au trebuit să pună sergenţi. În rezervă nu-i nici unul. De când se chinuiesc cu uzina ceea de tractoare, de două ori până acum au făcut intervenţii...

— Dar cred că sunteţi flămânzi. Duceţi-vă la popota noastră, drept înainte pe potecuţa aceea, mâncaţi şi pe urmă veniţi încoace. Eu voi pregăti până atunci toate hârtiile. O să mai puteţi prinde divizia pe malul acesta.

După ce mâncăm orez cu magiun, ne întoarcem la maior. Scrie nişte adrese pe plicuri, cu un scris mărunt, feminin, făcând nişte codiţe elegante la litere.

— Care dintre dumneavoastră este Kerjenţev?

— Eu.

— Dumneata ai o misiune separată. Te duci la Divizia 184-a. Te sfătuiesc s-o prinzi încă aici. Cam pe la orele opt vor porni din Burkovskoe ca să treacă de partea cealaltă a fluviului. Că de nu, mâine ai să-i cauţi degeaba prin toată linia întâi.

Îmi întinde un plic făcut dintr-o hartă topografică.

— Caută de-l vezi pe inginerul de la divizie şi pe urmă prezintă-te la regiment. În fine, ai să vezi dumneata ce ai de făcut.

Ceilalţi sunt îndreptaţi la statul-major al trupelor de geniu din Armata 62-a.

— E dincolo, pe malul celălalt. Ieri se afla la Bannîi Ovrag. Acum se pare că s-a mutat în altă parte. Tot prin sectorul acela pe undeva. Căutaţi-l şi voi.

— Dar la Divizia 184-a nu mai e nevoie de pionieri? întreabă Igor. Parcă aţi spus că au pierdut un comandant de pluton.

Maiorul se uită lung la Igor prin sticlele groase ale ochelarilor. Ochii lui par mari şi rotunzi ca!a o pasăre.

— Dumneata eşti locotenent-major. Te trimitem în calitate de inginer. Stăm cât se poate de prost cu inginerii în momentul de faţă, spune el, scărpinându-se la nas cu creionul.

Apoi adaugă:

— De altfel, dumneavoastră toţi, afară de tovarăşul care merge la Divizia 184-a, aţi face mai bine să rămâneţi aici. La noapte vine aici cineva de la Armata a 62-a ca să ia nişte cazmale; puteţi pleca cu el. Deocamdată instalaţi-vă undeva pe aici, pe sub plopi.

Ne retragem sub plopi.

— Pleci pe jos? mă întreabă Igor.

— Mă duc până la agentul de circulaţie, apoi am să văd eu.

— Te conduc.

Îmi iau rămas bun de la Şapiro, Pengaunis şi Samoilenko. Sedîh îmi strânge îndelung mâna în palma lui aspră.

— Ne mai întâlnim noi, tovarăşe locotenent.

— Desigur, îi răspund voit voios, cum mi-e obiceiul la despărţiri. Cu plăcere l-aş fi luat în plutonul meu.

Peste câteva minute ne ajunge din urmă.

— Luaţi portţigaretul meu, tovarăşe locotenent. N-aţi apucat să vi-l terminaţi pe al dumneavoastră. Al meu e bun, dublu. Şi-mi vâră în mână un portţigaret galben, străveziu, atât de mare, încât nu sunt chiar sigur că-mi va încăpea în buzunar; bagi aproape o litră de tutun în el. Îmi strânge încă o dată mâna. I-o strânge şi pe a lui Valega, apoi iar pe a mea.

Mergem în tăcere până la agentul de circulaţie.

N-a trecut încă Divizia 184-a. Nu demult a trecut un batalion de pionieri, încolo mai mult maşini, ne spune agentul de circulaţie, om mai în vârstă, cu mustăţi roşcate şi rare şi cu urechi mari şi murdare de praf.

Ne aşezăm în caroseria unei maşini avariate şi aprindem câte o ţigară. Soarele a apus, dar mai este încă lumină. La apus, deasupra Stalingradului, cerul e complet roşu. Şi e greu de spus dacă e aşa din cauza soarelui care a apus sau din cauza incendiului. Trei coloane de fum negru se lăţesc încet în aer. Jos sunt mai subţiri, dense şi negre ca funinginea. Mai sus, se lăţesc tot mai mult până ce, sus de tot, se contopesc într-un singur nor lung, plat şi nemişcat, care nici nu se lungeşte, nici nu se lăţeşte, cu toate că îl alimentează mereu noi trâmbe de fum. Sunt peste două săptămâni de când norul acesta calm şi nemişcat stă aşa deasupra oraşului în flăcări.

În jurul nostru plopi aurii se profilează subţiri şi gingaşi pe fondul negru. Pe drum trec maşini. Se opresc, întreabă cum să ajungă la punctul de traversare nr. 62 sau la cătunul Rîbacii şi pleacă mai departe, Drumul e lat, bătut, tot numai romburi şi triunghiuri lăsate de cauciucurile maşinilor. E greu să-ţi dai seama unde-i sunt marginile, încotro coteşte. Stâlpul indicator, zburlit, se afla probabil, cândva, la marginea drumului. Acum e drept în mijlocul lui, s-a şi ciocnit careva de el. E strâmb şi tăbliţa pe care scrie „Stalingrad — 6 km.” arată drept în sus, spre cer.

— Drumul spre rai, spune lugubru Valega. Constat că nu e lipsit de simţul umorului. Nu ştiam.

Vine spre noi un agent de circulaţie.

— Uite cocorii. Degetul lui murdar arată spre cer. Lor nici nu le pasă de război. Tutun aveţi, tovarăşi ofiţeri?

Îi dăm de-o ţigară, apoi urmărim multă vreme cum trece spre sud triunghiul de mărgele, brodate parcă pe cer, al cocorilor. Se aude cum strigă.

— Parcă-s nişte Junkers-uri, spune agentul de circulaţie şi scuipă într-o parte. Ţi-i şi scârbă să te uiţi la ei.

Această comparaţie ne-a trecut, se vede, tuturor prin cap, aşa că râdem cu toţii.

— Vii de acolo sau te duci într-acolo? mă întreabă agentul de circulaţie, ţinându-mă de mână ca să-şi aprindă ţigara.

— Mă duc.

Dă din cap, trage de câteva ori fumul în piept.

— Da-da... Nu prea-i vesel pe acolo, n-am ce zice...

Şi pleacă.

Trec răniţi. Câte unul, câte doi. Cenuşii, plini de praf, cu feţe istovite. Unul se aşază lângă noi, ne cere de băut. Valega îi dă lapte din bidon. Bea mult, încet, lăsând să curgă pe el lapte. E rănit la piept. Prin bluza ruptă i se vede pansamentul murdar, plin de sânge, de pe pieptul acoperit de păr negru.

— Cum e acolo, în prima linie?

— Prost al dracului, răspunde el indiferent, ştergându-şi anevoie buzele uscate cu o mână murdară, plină de sânge. În ochii lui, cenuşii aşa cum e toată făptura lui, nu-i altceva decât o oboseală cumplită, de moarte.

— Ne bombardează tare?

— Grozav. Nici capul nu-l poţi ridica.

Vrea să se scoale, dar îl apucă tusea. Pe buze-i apare o spumă trandafirie. Se aşează iar, respiră greu. În gâtul sau în pieptul lui se aude un horcăit.

— Avem prea puţini oameni... Asta-i prost...

— Dar în oraş cine-i? Ai lor sau ai noştri?

— Da cine mai ştie unde e oraşul?... Pretutindeni numai flăcări... De dimineaţă şi până acum ne-au tot bumbăcit... Ia mai dă-mi o înghiţitură, băiete...

Îşi lipeşte buzele alene, parcă în silă, de gura bidonului. Din colţurile gurii i se prelinge o dâră subţire de lapte, trandafirie de sânge. Apoi se scoală şi pleacă, târându-şi anevoie picioarele, sprijinindu-se de un băţ strâmb îşi noduros.

De agentul de circulaţie se apropie trei călăreţi. Îl trimit pe Valega să se informeze dacă nu cumva sunt de la divizia pe care o căutăm noi. Se duce la ei şi-i întreabă ceva, ţinându-se cu mâna de frâul calului. Se întoarce.

— Au spus că Divizia 184-a s-a îndreptat direct spre locul de traversare. Ăştia nu fac parte din ea, dar au văzut soldaţi din a 184-a.

Călăreţii pleacă mai departe la trap, ridicând un nor de praf.

— Ei, eu trebuie să mă duc, spune Igor.

— Du-te, îi răspund şi-i întind mâna.

Simţim că ar mai fi ceva de spus, dar nu izbutim.

— Nu-mi iau rămas bun, spune Igor.

— Nici eu.

Ne strângem unul altuia mâna.

— Rămâi cu bine, Valega. Ai grijă de tovarăşul locotenent.

— Negreşit... Fiţi pe pace.

— Ei, am plecat.

— Cu, bine, Igoriok.

— Stai... Mi se pare că briceagul tău a rămas la mine.

— Da?

— L-am luat ieri, când am tăiat pâinea.

Se caută prin buzunare.

— Uite-l, a lunecat în căptuşeală.

Igor îmi întinde briceagul — un trofeu de al lui Valega — un briceag splendid de Solingen, cu două lame, tirbuşon, sulă, şurubelniţă şi încă o grămadă de alte scule necunoscute.

— Ei, gata acum. Rămâi sănătos.

— Mergi sănătos.

Şi pleacă cu pasul lui obişnuit, umblând agale, cu boneta dată pe ceafă şi cu mâinile în buzunare.

Oare n-avem să ne mai vedem niciodată, el şi cu mine?

18

La punctul de traversare, ca întotdeauna, e o mare zăpăceală. Cai, căruţe, tunuri cu chesoane, maşini făcând calcan toarsă în întuneric. Şi oameni. O mulţime de oameni care înjură, se ciocnesc unii de alţii, se ceartă. Cineva a călcat pe altcineva. Cineva a uitat nişte lăzi. E căutat un oarecare Steţenko. Toţi aşteaptă cuterul şi îl înjură: demult trebuia să fie aici şi încă n-a venit.

Se îmbarcă deodată două divizii: Divizia 184-a şi încă una, mi se pare a 29-a.

Şi-n toată învălmăşeala aceasta trebuie să găseşti un inginer de la divizie sau pe comandantul diviziei, sau pe şeful de stat-major, să predai un plic şi să aştepţi să ţi se dea instrucţiuni. Probabil că nici nu se vor mai da nici un fel de instrucţiuni Chiar şi aşa şi-a pierdut toată lumea capul de zăpăceală: trebuie să încarce şi tunurile şi muniţiile şi caii, să nu-şi piardă nici oamenii... „Şi, la urma urmei, ce dracu ne baţi şi dumneata la cap, nu vezi ce-i aici?!"

Găsesc un inginer, dar nu pe cel de care am nevoie, şi pe un comandant de regiment, iarăşi altul decât cel pe care-l caut.

Cineva mă trage de mânecă.

— Ia ascultă, prietene, n-ai cumva o lanternă?

— Am.

— Luminează-mi, dragă, că m-am zăpăcit de când tot caut. Mi-au dat o hartă, dar ce poţi vedea în bezna asta?...

Disting doar o siluetă masivă cu pufoaică şi o armă automată atârnând pe piept.

— Hai să ne băgăm sub barca asta. Numai câteva clipe... zău.

Sub barcă nu prea e loc. Miroase a lemn putred. Aprind lanterna electrică. Arde cam slab, bateria e pe sfârşite. Omul are o faţă lată, ochii depărtaţi, buzele cărnoase. Pe guler are o tresă. Scoate cu greu harta din porthartul doldora de diverse hârtii, legat cu un elastic,

— Poftim de te descurcă, îmi arată el cu o unghie murdară un triunghi roşu pe hartă. Şi asta se cheamă hartă! În loc de uzină, un pătrăţel alb. Cum să te lămureşti după asta! Şi trage o sudalmă lungă şi înfocată. Trebuie să înlocuim o divizie. Cică la punctul de traversare are să se afle un delegat. Şi nu-i nici dracu! Acum poftim de caută triunghiul ăsta prin oraş. Postul de comandă al diviziei. N-ai nici un punct de orientare, nimic.

Îl întreb din ce divizie face parte şi aflu că este comandant de batalion din regimentul 1147, Divizia 184-a.

— La dumneavoastră a fost omorât azi un inginer?

— Da, la noi. Ţîgheika îl chema. De ce mă-ntrebi?

— Eu sunt trimis în locul lui.

— Ei, bravo, se bucură căpitanul cel cu faţa lată. Tocmai bine, ai să vii cu noi. Eu am rămas singur cuc. Comisarul e la batalionul medico-sanitar şi şeful de stat-major nu vede nimic noaptea.

Ieşim de sub barcă.

— Aşteaptă-mă o clipă. Numai să-mi controlez caii. Ştii cum sunt plutonierii.

Dispare, de parcă s-ar fi topit în mulţime şi-n larmă. Îl caut pe Valega. S-a şi instalat pe lângă nişte lăzi şi doarme liniştit, cu picioarele strânse sub el, ca să nu-l calce careva.

Are o facultate extraordinară de a dormi în orice împrejurări. Mă instalez alături de el. Dinspre râu adie o boare uşoară, liniştitoare. Miroase a peşte şi a păcură. Alături de noi se aud cai tropăind şi scuturând din hamuri. Undeva, departe de tot, cineva tot îl mai caută pe Steţenko.

Oraşul arde. De fapt, de flăcări e cuprins nu numai oraşul, ci tot malul, cât vezi cu ochii. E greu de spus dacă e sau nu un incendiu. Este ceva mai mare. Probabil că aşa aride taigaua timp de săptămâni, de luni întregi, pe întinderi de zeci şi sute de kilometri. Un cer stacojiu, plin de nori. Silueta oraşului în flăcări e neagră, parcă tăiată la traforaj. Negru şi roşu. Alte culori nu există. Un oraş negru şi un cer roşu. Şi Volga e roşie. „Parcă ar fi sânge", îmi trece prin cap.

Flăcări aproape că nu se văd. Doar într-un singur loc, mai la vale, zăresc limbi scurte,

săltăreţe. În faţa noastră se disting siluetele cilindrice ale rezervoarelor de petrol, boţite de parc-ar fi de hârtie, turtite, strivite de gaze. Din ele ies flăcări, puternice protuberanţe care apar şi se pierd apoi în nori grei, înceţi, fantastici, de fum roşu-plumburiu.

Copil fiind, îmi plăcea să răsfoiesc o veche revistă englezească din timpul războiului din 1914. Îi lipsea şi începutul şi sfârşitul. În schimb, avea nişte desene minunate, mari cât toată pagina: soldaţi englezi în tranşee, atacuri, lupte navale cu valuri spumoase şi torpiloare în plin abordaj, avioane Blériot, Farman şi Taube, caraghioase, semănând cu nişte etajere, planând în văzduh. Nu-ţi puteai lua ochii de pe desenele acelea.

Dar mai înspăimântătoare decât toate era imaginea enormă, cuprinzând cele două pagini din mijloc, înfiorător de lugubră, în care era înfăţişat oraşul Louvain arzând în urma bombardamentelor germane. Erau acolo şi flăcări şi nori de fum semănând a vată şi oameni care fugeau şi case dărâmate şi raze de proiectoare pe un cer sinistru, într-un cuvânt, era atât de înfiorătoare şi de captivantă poza aceasta încât nu-ţi venea deloc să întorci pagina. Eu o copiam de nenumărate ori, o coloram cu creioane, cu vopsele sau cu pasteluri, apoi atârnam desenele pe pereţi.

Mi se părea că ceva mai teribil şi mai măreţ decât priveliştea aceea nici nu poate exista pe lume.

Îmi amintesc acea ilustraţie. Nu era prost executată. Ţin minte până acum orice amănunt al ei, orice volută a fumului şi deodată înţeleg perfect cât de neputincioasă este arta. Oricât ai recurge la volute de fum, la limbi de foc lingând cerul şi la reflexe lugubre, nu poţi exprima senzaţia pe care o am acum, stând pe mal şi privind Stalingradul în flăcări.

Pe malul celălalt se dau lupte. Rafalele de gloanţe trasoare ale mitralierelor şi ale armelor automate se aştern de-a lungul malului. Oare or fi ajuns nemţii până la apă? Câteva rafale lungi trec Volga şi se pierd pe malul celălalt.

De undeva din spatele nostru trage o „katiuşa". Am văzut maşinile — opt la număr — venind încoace. Proiectilele incandescente zboară încet, se iau la întrecere în văzduhul vibrând de vâlvătaia focului, nimeresc undeva pe malul celălalt. Nu se văd exploziile. Se vede doar flacăra lor. Apoi se aud şi bubuiturile.

Cineva alături de mine scuipă şi mormăie cu un accent de satisfacţie. Abia acum îmi dau seama că, alături de noi, stau lungiţi nişte soldaţi.

— Ai apucat să potcoveşti calul? întreabă unul.

— Da. Dar tu?

— Pe Liutik l-am potcovit, dar murgului n-am apucat să-i pun potcoave decât la picioarele dinainte. Are o rană. Nu se lasă.

Vine comandantul batalionului.

— Te apucă, zău, toate nebuniile cu traversările astea. Îmbătrâneşti cu cinci ani odată, zice el, suflându-şi cu zgomot nasul. A venit generalul. A spus foarte clar: întâi trecem noi, apoi a 29-a. Numai o clipă m-am depărtat de debarcader şi hop! şi-au şi încărcat lăzile lor. Şi-au trecut artileria, iar muniţiile le-au lăsat pe malul ăsta. Dar cine i-a împiedicat să şi le ia? Uite, eu îmi duc muniţiile cu fiecare tun. Uite, iar vine acela...

Comandantul batalionului dispare iar. Se aude cum înjură pe cineva. Se înapoiază.

— Toate astea-s fleacuri. O să trecem noi şi pe partea cealaltă. Acolo să vedem...

Aflu că regimentul a primit ordin să termine traversarea la ora două fix şi la ora patru fix să înlocuiască pe malul celălalt divizia, din care n-a rămas aproape nimic, în sectorul „Metiz" — Movila lui Mamai. Acum e ora unu noaptea, dar deocamdată nici un batalion n-a trecut încă Volga. Pe malul celălalt nu se află decât pionierii, patrulele de recunoaştere şi grupul operativ al statului major. Se zice că comandantul regimentului şi şeful statului-major ar fi tot acolo. Principalul este să se aducă până în zorii zilei întreaga artilerie a batalionului — piese de 45 şi de 76 — în primele linii, pentru tragere directă.

— Bine, zic eu, dă-mi două companii şi ceva oameni de la specialităţi, şi dumneata, cu o companie, ocupă-te de artilerie. Câţi oameni ai de fiecare companie?

— Cam vreo 100.

— Splendid. Aşadar, ne-am înţeles. Arată-mi numai exact locul de destinaţie.

— Uite, triunghiul ăsta blestemat de pe hartă. La drept vorbind, cred că nu mai e nimeni acolo. Din divizia aceea cred că au rămas vreo 100 de oameni, atât. De două săptămâni se bat pe malul celălalt.

Şi iar pleacă să se mai certe cu cineva. Are o voce care cred că se aude până pe malul celălalt.

Soseşte cuterul. E mic, scund, de parc-ar vrea să se bage cu totul în apă, să nu-l mai vadă

nimeni. Trage după el un şlep greoi, lăbărţat, cu o cârmă lungă, ieşind mult din apă.

Îi trebuie mult până să acosteze. Dă îndărăt, fornăie, împroaşcă apă cu elicea. În cele din urmă, aruncă jos pasarela de debarcare. În şir lung şi prudent, coboară răniţii. Sunt mulţi. Foarte mulţi. Vin întâi cei care pot umbla, apoi cei purtaţi pe targă. Sunt duşi în tufişuri. Se aud claxoane de automobile.

Apoi se încarcă lăzile. Se îmbarcă tunurile. Caii tropăie, pe scândurile pasarelei. Un cal cade în apă, e scos de acolo şi îmbarcat iar pe şlep. Contrar aşteptărilor, totul se petrece în linişte şi ordine. Nu se aude nici măcar comandantul de batalion cel cu voce puternică.

Plecăm. Când începe să se crape de ziuă, masa compactă, nelămurită, din spatele nostru se transformă în verdeaţa rara a unui pâlc de plopi. Stăm în picioare, strâns lipiţi unul de altul.

Cineva îmi suflă drept în faţă un miros de usturoi. Sub picioare se aud înăbuşit bătăile motorului. Cineva mănâncă seminţe şi scuipă zgomotos cojile. Sprijinit în coate pe mantaua lui aruncată peste bord, Valega priveşte oraşul în flăcări.

— Ce mare e, spune cineva în spatele meu, cât Moscova.

— Nu-i chiar atât de mare cât e de lung, îl corectează un glas de băieţandru, are 50 de kilometri lungime. Am fost acolo înainte de război.

— O fi chiar 50?

— Aşa cum te văd, atât are de la Sarepta la Uzina de tractoare.

— Bre-bre!

— Ce bre-bre?

— Trebuie armată multă ca să-l aperi. Vreo 10 divizii. Poate chiar 15.

— Da ce, credeai poate că aici sunt mai puţine? în fiecare noapte trec.

Ocolim o limbă de nisip ascuţită, aproape invizibilă în întunericul înconjurător. Undeva deasupra noastră trec şuierând mine. Cad în spatele nostru în apă.

— Nu-i place neamţului că trecem, tare-ar vrea si ne-mpingă în Volga.

Băieţandrul râde.

— Te cred că ar vrea să ne bage la apă. „Rus bâldâbâc."

Şi iar râde.

— Multe ar mai vrea şi neamţul, intri în vorbă un al treilea om, mai în vârstă, judecând după glas; dar noi mai departe nu mai putem merge... Am ajuns la capăt. La capătul pământului. Mai departe nici că se poate...

Se aude cum cineva bate pe altcineva pe manta.

— Că bine zici, tăticule. Ai zis o vorbă de-a noastră, a marinarilor. Singuri nu ne băgăm noi la apă. Că e rece tare. Nu-i aşa?

Râd cu toţii.

Încerc să-ntorc capul. E foarte greu — sunt strâns din toate părţile. Cu coada ochiului văd doar petele alburii ale feţelor, o ureche. Ne apropiem de mal.

CUTERUL iar nu reuşeşte să se apropie de chei cum trebuie. Sărim în apa rece şi tulbure.

Pe mal se cară nişte lăzi. Tot malul e plin de ele. Picioarele ţi se încurcă în lanţuri şi otgoane. Pe lăzi şi jos pe pământ stau răniţii, sprijinindu-se unii de alţii, tăcuţi şi mohorâţi.

Malul râului e plat şi nisipos. Mai încolo, se ridică peretele înalt, aproape vertical al falezei. Totul e dominat de un cer roşu, încărcat de fum. Se trage atât de aproape încât ai senzaţia că e chiar în spatele tău. S-a făcut răcoare aşa că îmi pun mantaua.

Comandantul batalionului, al cărui nume e Klişcenţov, strigă la cineva care n-a întors tunul cum trebuie:

— Ce-l tot împingi cu afetul înainte? Nici de atâta nu te taie capul, boule...

Ostaşii forfotesc prin apă, trecând mitralierele, aruncătoarele de mine, mine atârnate pe piept şi pe spate. Se adună pâlcuri-pâlcuri pe mal. Îşi aprind, fireşte, ţigările. Klişcenţov vine fugind spre mine. A răguşit de tot.

— Ia-ţi pe a 4-a şi a 5-a şi şterge-o! Eu stau să descarc tunurile. Apoi vă urmez îndată... Da să-mi trimiteţi un agent de legătură, ca să nu umblu de pomană. Am eu unul, pe Sidorko. Acela găseşte orişice. Întreabă-l pe Farber, comandantul companiei a 5-a.

Apoi, apucându-mă de reverul mantalei şi trăgându-mă mai aproape, îmi şopteşte la ureche:

— Se spune că din divizia aceea n-a mai rămas nimic. Caută de-i găseşte pe oamenii noştri trimişi în recunoaştere. Sunt undeva pe acolo... În luptă să nu te bagi fără mine. Îmi bagă cu forţa în mână un bidon. Poftim de mai ia puteri pentru drum.

Votca îmi arde plăcut gâtlejul şi mă încălzeşte pe dinăuntru.

Ofiţerii îşi adună oamenii. Unul din ei e lung, puţin adus de spate, cu o manta scurtă până la genunchi şi cu ochelari. Numele lui de familie e Farber. Pare să fie un intelectual: întrebuinţează expresii ca „vedeţi dumneavoastră", „la drept vorbind", „înclin a crede". Celălalt, Petrov, e slăbuţ, subţirel, foarte tânăr. Nu prea mă bucură lucrul acesta.

Mergem de-a lungul malului, în direcţia oraşului. Picioarele mi se înfundă în nisip. Uneori, când trec şuierând minele, ne lăsăm pe vine. Soldaţii umblă în tăcere, mişcându-şi anevoie picioarele, gâfâind, ţinând cu mâna minele care se bălăngănesc. Au făcut astăzi aproape 40 de kilometri.

Ne întâlnim cu grupuri de răniţi, care vin din direcţia opusă. Vin câte doi, câte trei sau câte unul, sprijinindu-se în armă. Întreabă unde e punctul de traversare.

Gloanţele şuieră drept deasupra capetelor noastre. Cad în apă. Cele trasoare se sting în aer.

— Unde sunt nemţii? îi întreabă soldaţii pe cei cu care ne întâlnim. Aceştia fac cu mâna un gest nelămurit în direcţia în care mergem.

— Aproape... Mai aproape ca pân-acasă...

Trecem pe lângă o clădire albă, probabil un castel de apă. De la ea pleacă nişte ţevi. Îndată după aceea drumul începe să suie. Pe el, coboară un grup trăgând la vale, cu braţele, un tun.

— Încotro? întreb.

Nu-mi răspunde nimeni.

— Unde duceţi tunul?

— Da tu cine eşti? Nu vezi ce se petrece? Să-l lăsăm nemţilor, ai?

Scot revolverul.

— Întoarceţi-vă îndărăt.

— Unde?

Un ins cu mantaua deschisă. şi boneta pe ceafă îmi dă un ghiont în piept.

— Am mai văzut noi alde tine... eroule! Vezi-ţi de treabă, Kaţura! Trage !

Simt deodată că mi se taie respiraţia, că mi se pune un nod în gât.

Gloanţele cad acum chiar pe mal.

Pe porţiunea de sus a drumului nu se vede de aici decât o barieră ridicată, un stâlp doborât şi suluri de sârmă împrăştiata. Apar câteva siluete. Sprijinindu-se de stâlp, trag, apoi o pornesc la fuga de vale.

Cineva mă atinge cu umărul şi drăcuieşte.

Mă întorc şi trag o palmă pe un obraz alb care saltă în faţa ochilor mei.

— Înapoi! strig cât mă ţine gura, de-mi ţiuie urechile, apoi pornesc în fugă la deal, pe

drum.

Nemţii sunt de partea cealaltă a căii ferate. Liniile trec aproape pe marginea malului înalt. Se văd şiruri imobile de cisterne pe un fond de flăcări. De undeva din dreapta, de sub roţi, trage o mitralieră de a noastră.

Trec pe brânci pe sub un vagon. Mantaua mi se agaţă de ceva şi pârâie. Mă încurcă îngrozitor, mă împiedec de ea. Lipindu-mi obrazul de şină — e plăcut fiindcă e rece — încerc să disting unde sunt nemţii. Perpendicular pe linia ferată e o stradă. E pavată, cumplit de dreaptă. În stânga sunt rezervoare de petrol. Dintr-un rezervor ies nori de fum. În peretele lui, trei găuri mari de obuze, cu marginile zdrenţuite. Parcă-s răni. În dreapta, împrejmuite cu sârmă ghimpată, nişte magazii pe jumătate arse.

Se vede că nemţii stau ascunşi în rezervoare: ies de acolo puncte roşii, albe, verzi, care lovesc cu zgomot sec cisternele.

Mintea-mi lucrează cu o claritate de necrezut. S-ar părea că au două mitraliere, puşti-mitraliere după aprecierea mea. Aruncătoare de mine n-au. Asta-i bine. Farber va trebui să atace rezervoarele frontal din stânga. Eu să pornesc pe drum, înconjurându-le prin dreapta. Mitralierele trag drept în faţă. Trebuie să am destul timp ca să trec în fugă drumul şi apoi să merg de-a lungul zidului de piatră.

Farber se depărtează târându-se pe brânci. O face cam neîndemânatic, deplasându-se într-o parte, aplecându-se la fiecare mişcare pe dreapta.

Câteva gloanţe lovesc în cisternă drept deasupra capului meu. O ţâşnitură subţire, curbă, de petrol, împroaşcă şina din faţa mea; simt pe obraz stropi fini, ca dintr-un pulverizator. Se înalţă o rachetă, luminând rezervoarele, magaziile, zidul de piatră. Umbrele dansează într-un chip nefiresc, ba se scurtează, ba se lungesc. O rachetă cade undeva dincolo de noi. O auzim cum fâşâie.

Acum e acum... Bag degetele în gură, fluierul mi l-am pierdut încă de pe la Kupiansk. Nu ştiu de ce, mi se pare că fluieră altcineva, lângă mine.

Pornesc în fugă drept spre rezervorul cu trei găuri. În dreapta şi în stânga mea răsună strigăte. Ţăcănesc armele automate. Cartuşele din buzunarul mantalei mă lovesc la genunchi. În faţa mea aleargă cineva cu bonetă, ale cărei panglicuţe fâlfâie în vânt. Nu pot să-l ajung din urmă. Rezervoarele dispar undeva; nu mai văd decât panglicuţele. Sunt teribil de lungi, cred că-i ajung până Ia brâu.

Strig şi eu ceva. Probabil doar „a-a-a-a!" E atât de plăcut şi de uşor să alergi. Simt un tremur mărunt în burtă din cauza armei automate. Degetul arătător apasă pe trăgaci cu atâta putere încât mă dor încheieturile.

Iar apar rezervoarele, de rândul acesta altele, mai mici, cu conducte ce se-ncovoaie ca şerpii. Sunt multe şi trebuie să sărim peste ele.

Dincolo de rezervoare sunt nemţii. Aleargă şi ei spre noi, strigând ca şi noi. Panglicuţele negre dispar. În locul lor apar o manta cenuşie şi o gură deschisă. Apoi dispar şi ele. Încep să-mi bată tâmplele şi, nu ştiu de ce, mă dor fălcile.

Nu se mai văd nemţii.

În faţa noastră e o poartă albă, cu grilaj de fier. Când ajung la poartă, mă aşez jos. Apoi am să merg mai departe... Dar nu mă pot opri. Poarta a si rămas în urmă, iar în faţa mea este o alee asfaltată şi nişte clădiri.

Pe urmă stau culcat pe burtă şi mă căznesc să bag în arma automată un încărcător nou. Îmi tremură mâinile. S-a oprit ceva pe ţeavă.

— V-au lovit arma... Luaţi-o pe asta...

Cred că vorbeşte Valega, dar n-am timp să mă întorc.

Stau culcat lângă un zid de piatră scund, pe care este întinsă o reţea de sârmă deasă, aşa cum se pune de obicei la crescătoriile de păsări. Prin reţea văd cum fug nemţii. Sunt mulţi. Trec în fugă prin curtea uzinei, trag din armele lor automate negre, sprijinindu-le de burtă. Parc-ar fi un foc de artificii absurd. Nemţii trag chiar şi ziua cu gloanţe trasoare.

Descarc un încărcător întreg, apoi altul. Focul de artificii dispare. Deodată se face linişte. Beau apă din bidonul cuiva şi nu mă mai satur.

— Aţi mâncat cumva scrumbie, tovarăşe locotenent? spune marinarul care ţine bidonul. Are un moţ şi-i îmbrăcat cu o flanelă vărgată şi o beretă mică şi mototolită.

Golesc tot bidonul. Mi se pare că niciodată n-am băut apă atât de gustoasă şi de rece. Îl caut pe Valega. E aici lângă mine, umple încărcătorul. Alături de el e o grămăjoară aurie de cartuşe. Lângă el, un tânăr cu faţa rotundă îşi termină ţigara, trăgând grăbit fum după fum. Apoi scuipă pe muc şi-l bagă cu călcâiul în pământ.

În faţa noastră este curtea asfaltată, absolut netedă, a uzinei. În dosul ei, un morman de fier vechi, *o* locomotivă, nişte vagoane distruse şi o clădire albă, în genul unui canton de cale ferată, cu un balconaş. Mai în fund, mai este o curte, mare şi pustie.

Terenul e extrem de prost: n-ai după ce să te retranşezi sau să te ascunzi — nu-i nimic afară de un zid scund de piatră.

Trebuie să ocupăm cantonul şi mormanul de fier vechi. Aici nu vom putea rezista. Transmit ordinul lui Farber îşi lui Petrov. Sunt şi ei pe aici, lângă zid, în dreapta şi în stânga mea.

Tânărul cu flanelă vărgată bagă capsele în grenade rotunde cu crestături mari.

— Asta-i... aşa-i bine... zice el, clipind din ochii lui negri, pe jumătate închişi. Cunosc cantonul ăsta. E o minune! Are şi-un subsol pe cinste!

— Ai fost acolo?

— Am stat o noapte întreagă. Până ce ne-a alungat neamţul. Venisem de cu seară în recunoaştere. Căutam un post de comandă.

Îşi bagă o grenadă în buzunar, cealaltă — la cingătoare.

Farber îmi face semn că e gata. Ceva mai târziu e gata şi Petrov. Nemţii încep să tragă din stânga cu mitraliera. Se vede că s-au şi întărit pe poziţiile cele noi, bestiile dracului. Trebuie să ne grăbim cât n-au intrat încă alţii în acţiune.

Tânărul cu flanela vărgată a luat o poziţie ca la start, uşor aplecat, cu un picior înainte, cu celălalt îndoit, şi se uită la mine cu coada ochiului fix, fără să clipească. Pe braţul lui stâng, ceva mai jos de cot, se vede un tatuaj, un nume probabil.

Dau semnalul.

Ceva negru şi rapid trece în zbor, învăluindu-ne cu un suflu asemănător cu vântul. De pe zid cade tencuială. Tânărul cu flanelă vărgată aleargă direct spre canton, agitându-şi arma automată. Până la canton mai sunt încă vreo şaizeci de metri, şi curtea e absolut netedă.

Deodată ea se umple de oameni, verzi, negri, vărgaţi, alergând şi ţipând cu toţii. Tânărul cu flanela a şi ajuns la canton şi dispare după uşă. Nemţii trag dezordonat. Apoi încetează. Se vede cum fug dincolo de canton. Îi recunoşti uşor după mantalele lor largi, fără centură.

Totul se petrece atât de repede încât nici n-am timp să mă dezmeticesc. În jurul meu e pustiu. Doar Valega e cu mine. Pe asfaltul cenuşiu zace o bonetă fără stăpân.

Escaladăm reţeaua. Alergăm, aplecându-ne, spre canton.

În mijlocul curţii zac trei sau patru morţi, toţi cu faţa-n jos. Nu li se vede chipul.

Lângă canton e o tranşee lungă, care se pierde undeva în mormanul de fier vechi, Sar în tranşee.

Un ostaş scotoceşte prin buzunarele unui neamţ mort.

— Ce faci acolo?

Fără a se ridica, ostaşul se întoarce spre mine. Dar ochii cenuşii, mici, mă privesc cu mirare dintr-un obraz negricios, plin de bubuliţe.

— Ce să fac? Iacă, adun trofee...

Îşi bagă ceva cu grabă în buzunar. Se încurcă într-un lănţuc: se vede că e un ceas.

— Marş de aici şi să nu te mai văd!

Cineva mă atinge pe umăr.

— E un cercetaş de-al meu, tovarăşe locotenent. Ia-o mai domol, te poftesc.

Mă întorc. Lângă mine, cu o ţigară de foi în gură, e tânărul cu flanela vărgată. Ochii lui, mici şl răutăcioşi, lucesc de sub şuviţa de păr căzută pe frunte.

— Dar tu cine eşti?

— Eu?

Ochii lui se fac şi mai mici, şi pe obrajii lui aspri şi arşi de soare încep să se umfle vinele.

— Sunt comandantul unui detaşament de recunoaştere, Ciumak.

Printr-o mişcare imperceptibilă a buzelor ţigara trece în celălalt colţ al gurii.

— Te rog să încetezi imediat ţigănia asta. S-a înţeles?

Vorbesc răspicat şi nefiresc de calm.

— Adună-ţi oamenii, aşează posturile. Peste un sfert de oră vii şi-mi raportezi de executare! E clar?

— Dar dumneata cine eşti ca să dai ordine?

— Ai auzit ce am spus? Sunt locotenent, pe când tu eşti doar plutonier. Asta-i tot. Şi nu vreau să aud despre nici un fel de trofee, până n-oi da eu voie.

Nu-mi răspunde nimic. Mă priveşte. Are un obraz îngust, buze subţiri, strânse ermetic. Şuviţa de păr tăiată oblic pe frunte îi cade în ochi. Stă cu picioarele depărtate, cu mâinile

băgate în buzunare şi se leagănă uşor înainte şi înapoi.

Stăm aşa şi ne uităm unul la altul. Dacă nu se întoarce şi nu pleacă îndată, îmi scot revolverul.

Zdup-zdup...

Două gloanţe nimeresc drept în peretele tranşeei, între mine şi el.

Mă las repede jos. Unul din gloanţe se învârteşte ca o sfârlează la picioarele mele. Se vede că s-a lovit de ceva tare. Cercetaşul nici nu s-a clintit din loc. Buzele lui subţiri tremură abia vizibil, iar ochii mă privesc batjocoritor.

— Zi, nu ţi-a plăcut, tovarăşe locotenent?

Şi dându-şi pe ochi bereta cu o mişcare leneşă, denotând o îndelungată obişnuinţă, se întoarce încet, fără grabă, şi pleacă, legănându-se uşor în mers. Pantalonii îi mulează şoldurile uşor cambrate.

Doi ostaşi se căznesc să deplaseze în tranşee o mitralieră. Tranşeea e strâmtă şi mitraliera n-are loc să treacă.

— Ce dracu faceţi aici, de încurcaţi drumul? mă răstesc la ei.

Mă înfurie faptul că amândoi tac şi doar clipesc din ochi. Se scoală şi se lipesc de perete ca să mă lase să trec.

— Ce staţi degeaba? Duceţi-o mai încolo.

Amândoi apucă îndată de postament, căutând să ducă mitraliera mai încolo. Trec peste ea şi merg mai departe prin tranşee.

— Parcă-i apucat... ajunge la urechile mele vocea unuia din cei doi oameni.

Cotesc la dreapta. Ostaşii au şi început să sape. Petrov se agită, ţipă la oameni, nu reuşeşte deloc să-şi instaleze mitraliera care alunecă, nu se ştie din ce pricină, de pe locul ei.

Petrov e extrem de tânăr. Probabil că abia a ieşit din şcoala militară. Are un gât subţirel şi cizme prea largi pentru picioarele lui.

— E bine aşa, ce ziceţi, tovarăşe locotenent? mă întreabă după ce a băgat sub mitralieră o ladă. Mă priveşte cu nişte ochi întrebători, intolerabil de albaştri.

— Merge.

— Mitraliera a doua o am dincolo de cotitura aceea. Doriţi s-o vedeţi? De acolo se vede tot terasamentul.

Mergem într-acolo. Într-adevăr, se vede foarte bine tot. Nemţii se află dincolo de terasamentul liniei. Uneori li se văd căştile.

Ghemuit jos, îmi scriu raportul. Companiile a 4-a şi a 5-a au ocupat poziţii defensive în marginea de apus a uzinei „Metiz" Avem atâţia oameni, atâtea muniţii. Cifra din urmă o micşorez puţin, cu toate că, oricum ar fi, nu prea avem şanse să ne mai aprovizioneze azi cu muniţii.

Sidorko, agentul de legătură pe care mi-l recomandase Klişenţov, sprinten, cu ochii oblici, ceea ce-l face să semene cu un pui de chinez, abia apucă să-şi bage în bonetă raportul meu, că iată, nemţii au şi început atacul.

Apar de undeva tancurile. Sunt şase la număr. Vin din dreapta, de dincolo de terasament. Se spune că au un pod acolo, dar de la noi nu se vede. Noi n-avem decât patru arme antitanc şi vreo douăzeci de grenade. Şi asta-i tot. Ce s-o fi făcut cu tunul acela? Uitasem complet de el. Or fi şters-o din nou. Toată speranţa mi-e acum în mormanul de fier vechi. Poate-poate că nu vor reuşi să treacă peste el cu tancurile...

Alături de mine e un ostaş cu armă antitanc, cu faţa arsă de soare, cu mustăcioară bălaie, răsucită, care-i dă o înfăţişare de bravură. Moare de cald. Îşi scoate pe rând pieptarul, bluza, cămaşa. Rămâne gol, arătându-şi spatele neted, strălucitor, neverosimil de alb.

Stăm înghesuiţi în tranşeele devenite prea strâmte. Oamenii se deplasează tot timpul pe brânci, se lovesc unii de alţii cu genunchii, drăcuiesc.

Tancurile înaintează direct spre noi...

N-avem telefon, şi-i tare prost fără el. Nu-ţi poţi da seama de cele ce se petrec.

Oprindu-se lângă mormanul de fier, tancurile deschid focul. Proiectilele cad în spatele nostru. Probabil că sunt obuze fără încărcătură, căci nu se aud explozii. De undeva din dreapta se aude glasul strident şi gutural al lui Ciumak. Strigă la un oarecare Vaniuşa, să-i aducă grenade antitanc.

— Sunt în subsol, în colţul unde-i ceainicul...

Un tanc izbuteşte totuşi să treacă peste mormanul de fier vechi. Zăngănind din şenile şi legănându-se, se îndreaptă târâş spre noi. Se vede bine crucea lui neagră, respingătoare. Ostaşul cu arma antitanc, gol până la brâu, ţinteşte stând cu picioarele crăcănate şi şezutul

proptit în peretele tranşeei. Boneta i-a căzut. Pe capul lui ras, tot atât de alb ca şi spinarea, se vede o porţiune de piele neatinsă de soare.

Va reuşi să a varieze tancul?

Crucea se tot apropie...

Cineva îmi strigă ceva la ureche. Nu înţeleg nimic.

— Ce spui?

Nemţii ne învăluie dinspre stânga. Infanteria lor a luat-o pe la stânga locomotivei...

De ce oare tac mitralierele? Doar avem două.

Străbat în fugă tranşeea. Lângă mitralieră se află Petrov şi încă unul. Mitraliera s-a blocat. Nu trece banda.

— De ce nu merge cealaltă?

Ochii albaştri, de copil, ai lui Petrov se umplu de lacrimi.

— Zău nu ştiu! Acum cinci minute...

— Daţi încoace grenadele!

Gloanţele trec şuierând pe deasupra capetelor noastre.

Arunc grenadele una după alta. Sunt germane, cu mânere lungi. Trag de sfoară şi le arunc peste parapet. Nemţii sunt acum aproape de tot de tranşeele noastre. Îi auzim ţipând...

De ce n-o fi lucrând mitraliera?

— Aa-a-a-a-a-a!...

Cade ceva peste mine... Sar la o parte, arunc cu toată puterea o grenadă... Nu mai am nimic altceva în mână. Pe fundul tranşeei se prăbuşeşte ceva greoi. Mai arunc încă patru grenade. Sunt ultimele, altele nu mai am. Unde dracu mi-o fi arma automată?

Vreau să-mi scot revolverul din toc şi nu pot. Cureaua s-a agăţat de ceva şi nu vrea să iasă...

Şi deodată se face linişte...

La picioarele mele zace, cu capul în colţul tranşee!, un om cu manta cenuşie. Nu mai e nimeni în faţa tranşeelor. Oare într-adevăr i-am putut respinge?

Mă întorc în fugă îndărăt prin tranşee. Se aud ţăcănind închizătoarele armelor. Toate sunt aşa cum le-am lăsat, Petrov e lângă mitralieră.

— Totul e în regulă, tovarăşe locotenent. Mitraliera funcţionează.

O bucurie de copil îi luminează ochii albaştri.

— Aţi văzut cum i-am luat în primire? Au şters-o îndată...

Întorcându-se la mitralieră, trage o rafală. Îi tremură gâtul. Ce subţirel e! Ţi se strânge inima privindu-l. La ceafă are o scobitură adâncă. Şi gulerul e prea larg pentru el. Gâtul răsare din el ca o fragedă tulpină de plantă.

Cam aşa arăta pesemne cu puţin timp în urmă, când era scos la tablă şi clipea din ochii săi buni şi albaştri, neştiind ce să răspundă profesorului.

— Dar cealaltă mitralieră de ce n-a funcţionat? După părerea mea, are şi ea o oarecare legătură cu dumneata.

Îşi lasă, ruşinat, în jos ochii lui albaştri.

— Mă duc îndată să văd ce se-ntâmplă, tovarăşe locotenent.

Se scoală sprijinindu-se cu mâna de ţeava mitralierei. Până şi mâinile îi sunt subţirele, ca de copil şi pline de pistrui.

— Mi se pare...

Şi deodată privirea lui se opreşte-n loc, ca şi cum ar fi văzut ceva extrem de interesant. Tot corpul lui se lasă încet, căzând oarecum pe o coastă, pe fundul tranşeei.

Nici n-am auzit împuşcătura. Glonţul l-a nimerit drept în frunte, între sprâncene.

Îl tragem la o parte. Picioarele subţirele, cu cizme prea largi saltă neputincios pe pământ. La mitralieră a şi trecut altul, cu gâtul gros şi roşu. Predau comanda companiei locţiitorului politic şi mă îndrept spre cantonul alb.

Nemţii tac. Se pregătesc pesemne pentru un nou atac. Morţii sunt târâţi prin tranşee. Reprezintă acum o piedică pentru cei vii. Îi culcăm într-un şanţ lateral. Doi ostaşi gârboviţi de povară duc pe cineva în spate. Mă dau la o parte. Două braţe albe, netede, cu mâinile arse de soare, parcă ar avea mănuşi, se târăsc pe jos. Faţa nu se vede. E plină de sânge. Capul atârnă. În creştetul lui e un cerc alb, ca o tichie — semnul lăsat de bonetă.

E chiar ostaşul cu arma antitanc care era lângă mine. Îl culcăm şi pe el în acelaşi şanţ, peste un alt ostaş cu pantalonii mânjiţi de sânge şi cu coada unei linguri de aluminiu ieşind de după moletieră.

Nu mai apuc să ajung la canton. Nemţii atacă din nou. Îi respingem. Apoi reîncepe

povestea...

Asta durează până la prânz; 20-30 de minute de repaus, fumăm o ţigară, umplem încărcătoarele cu cartuşe, îmbucăm un codru de pâine şi iar o luăm de la început. Aceleaşi siluete cenuşii, aceleaşi strigăte, aceeaşi cârâială şi confuzie generala.

La un moment dat de undeva de sus, din văzduh — atât de sus încât nici nu-i vedem — ne bombardează nişte Heinkele. Dar bombele cad în rândurile nemţilor. Oamenii noştri fac haz.

Sidorko tot nu s-a întors. Nu s-au întors nici alţi doi oameni, trimişi mai târziu. Probabil că i-a prins pe undeva bombardamentul. Aerul vibrează neîncetat de vuietul motoarelor. Din foişor se vede bine cum se aşterne deasupra malului un nor alb.

După prânz, începe să tragă artileria noastră. Trage în terasamentul liniei ferate. Câteva proiectile rătăcite cad şi în tranşeele noastre. Nemţii nu se astâmpără. Totuşi tancuri nu mai bagă în acţiune. Cel cu cruce a rămas cocoţat pe mormanul de fier vechi — l-am atins. Ne supără rău aruncătoarele de mine. Avem mulţi morţi şi răniţi. Pe cei uşor răniţi îi trimitem pe mal. Cei cu răni mai grave sunt duşi în subsolul cantonului, care e încăpător şi acoperit cu un planşeu de beton armat.

Cam pe la orele nouă, nemţii îşi pierd avântul. La zece, totul se linişteşte. Doar mitralierele mai scuipă când şi când.

20

În subsol aerul a devenit irespirabil. Fumul de ţigară se aşterne straturi-straturi. Opaiţul improvizat într-o farfurie filează. Răniţii, de care e plin subsolul, cer apă. Şi n-avem apă. Trebuie s-o aducem tocmai de la Volga şi pe drum o beau alţii.

Valega îmi oferă o bucată de pâine cu slănină. Mănânc fără nici o poftă.

Vine Ciumak, cu părul vâlvoi, cu flanela vărgată ruptă. Se aşează la masă, fără să se uite la mine. Îşi scoate flanela, trăgând-o peste cap. Pe pieptul lui muşchiulos şi ars de soare e tatuat un vultur albastru, cu o femeie în gheare. Sub mamela stânga, o inimă străpunsă de un pumnal; pe umăr un craniu şi două oase încrucişate. Mai jos de cot braţul e găurit de un glonte. Gura e mică, aproape fără sânge. Marusia, agenta sanitară, cu obrajii foarte rumeni şi plini, cu două codiţe galbene legate la spate, îi pansează rana.

Cei din recunoaştere au avariat azi două tancuri. Pe unul din ele l-a scos din luptă Ciumak, pe celălalt, cercetaşul cel bubos, din cauza căruia a avut loc ciocnirea dintre noi doi.

Îl întreb pe Ciumak de ce nu raportează nimic.

— Despre ce să raportez?

— Despre ziua de azi. Despre pierderile noastre. Există doar în armată regula asta, să faci un raport după luptă.

Ciumak se întoarce cu spatele la mine. Nu-i văd faţa. Spinarea lui, cu un şanţ adânc de-a lungul coloanei vertebrale, luceşte de năduşeală.

— După cum ai văzut şi dumneata, a fost o zi cu soare, iar cât despre pierderi, despre ce pierderi poate fi vorba? Mi-am pierdut bereta, şi atât. Alte întrebări mai sunt?

— Mai sunt. Dar le voi pune în altă parte. Să ieşim puţin afară.

— Vezi că afară sunt gloanţe. Ar putea să ne omoare.

Mă-ndrept spre ieşire. Vine şi el.

Sprijinindu-se cu umărul de tocul uşii, Ciumak îşi mestecă ţigara.

— Ţi-aş spune ceva, tovarăşe locotenent. Hai să trăim mai bine în pace. Dar şi dumneata să nu te atingi de cercetaşii mei. Zău, este mai bine aşa.

— Mai bine sau mai rău, asta-i altă chestie. Câţi oameni ai dumneata?

— Douăzeci şi patru. Câţi au fost, atâţia au rămas. Dar pe cercetaşi te sfătuiesc să-i...

— Cine a scos din luptă tancul?

— Parcă nu-i totuna cine a făcut-o?

— Dumneata ai fost?

— Ei bine, da, eu... Că doar n-ai fost dumneata.

— Spune-mi cum ai făcut.

— Zău că mi-e somn. O să vorbim noi de tancuri după război.

— Te-aş ruga să-ţi bagi în cap că în momentul de faţă eu ţin locul comandantului batalionului.

— Dar eu de unde să ştiu?

— Tocmai de aceea îţi spun acum.

— Comandantul batalionului e Klişenţov. Afară de el, ascult doar de ordinele comandantului de regiment şi de şeful recunoaşterii.

— Nefiind ei de faţă, trebuie să asculţi de ordinele mele. Eu sunt trimis aici să-l înlocuiesc pe comandantul regimentului în ceea ce priveşte chestiunile de inginerie.

Ciumak mă priveşte pieziş cu ochii lui pătrunzători.

— Ai fost trimis în locul lui Ţâgheikin?

— Da, în locul lui.

Urmează o pauză. Apoi Ciumak scuipă într-o parte.

— Bine... Cu pionierii ne-am avut totdeauna ca fraţii.

— Sper că şi de acum încolo tot aşa va fi.

— Sper şi eu.

— Acum spune-mi cum a fost cu tancurile. Cum îl cheamă pe cel care a scos din luptă cel de al doilea tanc?

— Korf.

— E soldat?

— Soldat.

— E primul lui tanc?

— Nu, al patrulea. Primele trei le-a avariat la Kastornaia.

— A fost decorat?

— Nu.

— De ce?

— Dracu ştie de ce. S-a înaintat raportul...

— Peste un ceas îmi vei da dumneata un raport nou. Despre el şi despre alţii. S-a înţeles?

Conversaţia noastră se opreşte aici. Tonul ei este cât se poate de rezervat.

— Îmi daţi voie să mă retrag, tovarăşe locţiitor al comandantului regimentului pentru chestiuni de geniu?

Nu răspund nimic şi cobor în subsol. Mă doare tot corpul. Mă ustură ochii. Probabil, din cauza fumului de ţigară. E un aer îngrozitor de prost aici.

Îmi compun raportul. Alături de mine, cu capul culcat pe braţe, doarme Farber. A venit pe aici doar în treacăt, să ne ceară ceva tutun şi să raporteze despre pierderi. Şi a adormit cu ţigara ne terminată în mână, cu portţigaretul deschis pe. masă. Din colţ se aude cineva vorbind încet şi trăgând din ţigară. La urechile mele ajung doar fraze răzleţe:

— Mie mi se blocase tocmai mitraliera. A trebuit sa dau în ea cu tocul cizmei. Apoi i-am cerut nişte cartuşe lui Pavlenko. Când colo, el zăcea cu faţa la pământ şi curgea din el ceva cenuşiu...

Apoi deodată apare Igor. Stă în faţa mea şi râde. Mustăţile lui nu mai sunt mici şi negre, ci răsucite voiniceşte la colţurile gurii, ca la ostaşul cu arma antitanc. Îl întreb cum de a nimerit aici, la noi. Nu-mi răspunde nimic, râde numai. Iar pe pieptul lui este un vultur albastru cu o femeie în gheare. E prins de bluză. Are şi vulturul nişte ochi pe jumătate închişi şi râde şi el. Trebuie să-l smulg de pe bluză. Întind mâna... Dar mă ţine cineva de umăr. M-a apucat şi mă scutură...

— Locotenente... Locotenente...

Deschid ochii.

În faţa mea e o figură nerasă. Doi ochi cenuşii, reci. Un nas drept, osos. Părul este pieptănat sub bonetă. E o faţă din cele mai obişnuite, o faţă obosită. Ochii sunt puţin cam prea reci.

— Scoală-te, locotenente, că-ţi arzi părul.

Farfuria cu fitil e chiar lângă capul meu. Filează îngrozitor.

— Ce doreşti dumneata?

Omul cu ochii cenuşii îşi scoate boneta şi şi-o pune alături pe masă.

— Numele meu este Abrosimov. Sunt şeful de stat-major al diviziei.

Mă scol în picioare.

— Stai jos. Şi deodată, luându-mă cu „dumneata”: Dumneata eşti locotenentul Kerjenţev? Noul inginer trimis în locul lui Ţîgheikin, după câte am înţeles din raportul dumitale?

— Da.

Îşi freacă cu mâna ochii, obrajii, priveşte un timp, fără a clipi, fitilul care fumegă. Se simte că este tot atât de răpus de oboseală ca şi noi toţi.

Îi fac raportul asupra situaţiei. Mă ascultă cu atenţie, fără să mă întrerupă, scociorând cu unghia scândura mesei.

— Pe Petrov zici că l-au omorât?

— Da. A fost probabil un lunetist. L-a nimerit drept în frunte.

— Mda-a...

Cu dinţii de jos îşi muşcă buza superioară.

— În general, pierderile sunt destul de mari. Douăzeci şi cinci de morţi. Cam vreo cincizeci de răniţi. Una din mitraliere e scoasă din funcţiune. O schijă i-a zdrobit ţeava.

— Cine sunt vecinii?

— În stânga, batalionul doi, tot din regimentul nostru. Şi în dreapta...

Caut să-mi amintesc. Mi-a spus Farber, dar mi-a ieşit complet din minte.

În dreapta e regimentul 45, tovarăşe căpitan, intervine Ciumak. Stă alături de noi, cu mâinile în buzunar. A fost pe aici un reprezentant de-al lor. Am stabilit împreună cu el joncţiunea.

— Regimentul 45... repetă gânditor Abrosimov şi se ridică. Îşi încheie haina..

— Ei, Kerjenţev, haide să ne uităm puţin la poziţiile de apărare. Pe urmă va trebui să-ţi iei în primire batalionul.

Se uită la mine fix, cântărindu-mă parcă din ochi. Se încheie la toţi nasturii. Sunt mari şi

nu vor să treacă prin butoniere.

— Pe comandantul batalionului, Klişenţov, l-a omorât o bombă. Lovitură în plin. Va trebui deocamdată să comanzi batalionul. N-avem încotro...

Şi, întorcându-se spre Ciumak, zice:

— Chimistul a rămas fără un picior. L-au dus pe malul celălalt. Hai să mergem, inginerule. Adică, mai bine zis, comandantule de batalion.

Abia în clipa când ieşim pe uşă, observ că în colţ trebăluiesc doi transmisionişti, care au prinse de bonete nişte steguleţe galbene tăiate dintr-o cutie de conserve.

Urcăm scara. La intrare, un ostaş face de sentinelă. Îl cunosc. Îl cheamă Kalabin. Are o aluniţă mare pe obraz şi e un excelent ţintaş. Am văzut cu ochii mei cum a împuşcat patru nemţi. E de la Kostroma şi acasă trebuie să-i nască nevasta.

Afară e răcoare. Trag cu nesaţ în piept aerul curat al nopţii. Cerul e limpede şi înstelat. Carul Mare, oblic şi strălucitor, stă deasupra Movilei lui Mamai. Undeva, deasupra capetelor noastre uruie, monoton ca o motocicletă, un „cucuruznik". Parcă ar sta pe loc. După ce ochii mei se mai deprind cu întunericul, îi disting silueta. Zboară în direcţia Movildi lui Mamai. În dreapta, probabil deasupra uzinei „Octombrie Roşu", plutesc în aer vreo zece rachete care se risipesc într-o ploaie aurie de scântei. Nu mai trage nimeni nici un foc. E linişte deplină.

Mergem prin tranşee. Siluete înfăşurate în mantale. Arme sprijinite de parapet. „Cucuruznikul" bombardează acum undeva dincolo de Movila lui Mamai — se văd exploziile.

Proiectoarele germane pipăie cerul. Cele trei tancuri avariate în cursul zilei mai ard încă. Un fum iute, greţos pătrunde în tranşeele noastre. Vântul bate spre noi.

Îmi iau rămas bun de la căpitan în marginea flancului nostru stâng, lângă spărtura de zid. Mai încolo e batalionul doi.

— Vezi de te ţine bine, Kerjenţev... Mâine începe iar dansul... Îţi trimitem noi cartuşe. Spre dimineaţă au să vină şi tunurile. Cu ele aveţi să vă simţiţi mai bine.

Apoi pleacă, împreună cu agentul lui de legătură, în direcţia unei clădiri pe jumătate dărâmată. Acolo se pare că se află postul de comandă al vecinului.

Un timp îi mai văd cum trec peste fierul vechi. Apoi dispar.

Sprijinit de parapet, privesc în direcţia nemţilor. Acolo e linişte şi întuneric. Într-un singur loc numai este ceva ca un fel de luminiţă. Se aprinde, se stinge. Probabil vreun observator imprudent. Fumează. Sau poate mocneşte vreun foc.

Ce linişte e!

Mâine iar începe dansul. Avioane, strigăte, pârâială.

Astăzi tot am reuşit să-i oprim. Într-un singur loc ne-au cam dat înapoi nemţii. Pe la Farber. Cu vreo 40 de metri. Va trebui să-l mut acolo pe locotenentul cu nasul coroiat cu plutonul lui. Mi se pare că-l cheamă Ramov. Pare să fie un băiat viteaz. Mi-a plăcut azi. Şi pe la trei vom contraataca…

Mă duc în subsol.

Lângă canton e acum altă santinelă. E mai mic, îi atârnă pe jos poalele foii de cort. Nu-l cunosc.

Transmisionistii se înjură la telefon.

— Marmoră! Eu sunt Granitul. Cum se aude? Ei, Marmoră, Marmoră, n-auzi? Fire-ar al dracului, iar s-a dus să-şi aprindă ţigara. Marmoră, Marmoră, fi-ţi-ar neamul de râs să-ţi fie!...

În colţ văd o grămadă galbenă de paie. Desigur, a avut grijă s-o aducă Valega. Mă culc îndată ca să mă odihnesc timp de două ore, două ore întregi. Am să dorm tun.

— Să mă trezeşti la ora două, Valega. Adică, la două şi un sfert.

Răspunsul nu-l mai aud. Am şi adormit, proptindu-mi capul într-un pântec moale, cald, mirosind a sudoare.

PARTEA A DOUA

1

Nu ţin minte să mai fi trăit o astfel de toamnă.

A trecut luna septembrie, senină, cu cer albastru, cu zile calde ca în mai, cu dimineţi încântătoare şi îngândurate amurguri violete. Pe Volga se aud dimineaţa zbătându-se peştii, cercuri mari se lăţesc pe oglinda strălucitoare a apei. Sus, în văzduh, trec ţipând cocorii întârziaţi. Malul stâng, din verde cum a fost, devine galben, apoi roşiatic-auriu. La revărsatul zorilor, înainte de primele salve ale artileriei noastre, învăluit în ceaţa străvezie a dimineţii, calm şi întins, cu dârele abia perceptibile ale pădurilor îndepărtate, e gingaş ca o acuarelă.

Încet şi anevoie se împrăştie ceaţa. Se mai menţine un timp, încremenită ca un văl lăptos deasupra fluviului, apoi dispare, topindu-se în aerul străveziu al dimineţii.

Cu mult timp înainte de cele dinţii raze ale soarelui, deschide focul primul tun cu tragere lungă. În modulări grave se rostogoleşte ecoul bubuiturii deasupra Volgăi, încă adormite. Urmează al doilea, al treilea, al patrulea foc, până când, în cele din urmă, totul se contopeşte în vuietul continuu şi solemn al canonadei de dimineaţă.

Astfel, începe ziua şi o dată cu ea şi celelalte...

La ora şapte fix, apare o „ramă", atât de sus, încât în primul moment nu o vezi cu ochiul liber. Se roteşte mult şi insistent deasupra poziţiilor noastre. În razele piezişe ale dimineţii sclipesc, la viraje, geamurile cabinei. Motorul acestui avion are un uruit special, obsedant, cu întreruperi, pe care-l cunoaştem bine cu toţii. Dispare încet spre apus, asemenea unui fantastic peşte cu coada în furculiţă.

Aceasta a fost introducerea.

În urma lui îşi fac apariţia „cântăreţii". „Cântăreţii" sau „muzicanţii", după porecla noastră, Stukas, cum le numesc nemţii, fac impresia unor păsări cu ciocul roşu, care se pregătesc să înhaţe ceva cu ghearele. Plutesc înşirate oblic în mijlocul exploziilor ca de vată ale obuzelor antiaeriene, deplasându-se oarecum lateral pe cerul auriu de toamnă.

Abia am făcut ochi. Tuşind după primul fum de ţigară, ieşim din adăposturi şi urmărim, încordându-ne vederea, cum trece primul grup de zece. De evoluţia lui depinde desfăşurarea zilei. El ne indică ce pătrat intră în programul nemţilor pentru ziua de azi, unde anume pământul va tremura azi ca piftia, unde soarele nu se va mai vedea din pricina fumului şi a prafului, în ce sector vor fi îngropaţi toată noaptea cei ucişi, unde se vor ocupa oamenii cu reparaţia mitralierelor şi a tunurilor defectate şi vor fi săpate noi adăposturi şi bordeie în locul celor măturate de pe faţa pământului.

Când şiragul trece pe deasupra capetelor noastre şi se depărtează respirăm uşuraţi, ne scoatem cămăşile, ne spălăm, turnându-ne unul altuia pe mâini apă din gamele.

Când însă, înainte încă de a fi ajuns la noi, avionul din frunte începe să se încline pe aripa dreaptă, ne retragem cu toţii în adăpost, înjurăm, ne uităm la ceas — Doamne Dumnezeule, mai bine de 14 ore mai avem până diseară — şi uitându-ne pieziş, începem să numărăm bombele ce şuieră deasupra capului nostru. Nu mai e un secret pentru noi că fiecare dintre „cântăreţi" poartă sub burtă între 11 şi 18 bombe, că nu le aruncă toate deodată, ci mai fac două sau trei ocoluri, distribuind psihologiceşte dozele şi că, în ultima lor raită, deşi sirenele vor urla mai ameninţător ca oricând, bombele nu le va arunca decât un singur avion sau poate chiar nici n-are să arunce nimic, doar pilotul ne va ameninţa cu pumnul.

Şi povestea aceasta va dura toată ziua, până în clipa când soarele va apune în spatele Movilei lui Mamai. Ne vor bombarda pe noi sau pe vecinii noştri. Dacă nu aruncă bombe, pornesc la atac. Dacă nu pornesc la atac, aruncă bombe.

Din când în când îşi fac apariţia Junkers-urile şi Heinkel-ele grele. Le distingem după aripi şi motoare. Aripile Heinkel-elor sunt rotunjite la capete, iar cele ale Junkers-urilor sunt retezate, motoarele şi fuzelajul fiind aranjate pe aceeaşi linie, ca un pieptene.

Zboară la înălţimi mari, formând în faţă un unghi, iar bombele, albicioase şi grele, le leagănă alene, când într-un loc, când într-altul, fără să mai recurgă la picaj. Din acest motiv tocmai şi urâm aceste Junkers-uri grele: niciodată nu poţi şti unde vor fi aruncate bombele. Îşi fac totdeauna apariţia dinspre soare, ca să te orbească.

Messeir-ii zbârnâie prin văzduh toată ziua, plimbându-se perechi-perechi pe deasupra malului. Au obiceiul să tragă cu tunurile, uneori însă aruncă câte patru bombe mici, curăţele, câte două de sub fiecare aripă, sau nişte lăzi lungi, semănând cu nişte ţigări de foi, cu grenade

împotriva infanteriei. Grenadele se împrăştie, iar cutia se mai rostogoleşte mult timp în aer. În aceste cutii ne spălăm rufele, cele două jumătăţi ale lor sunt întocmai ca o albie de rufe.

Dimineaţă de tot, o dată cu primele raze ale soarelui, trec urlând frenetic deasupra capetelor noastre Iliuşe de ale noastre, avioane de asalt. Se întorc aproape imediat, unele găurite, fără coadă, zburând jos, cât pe ce să ne atingă cu roţile. Se întorc cel mult jumătate din ele. Messer-ii continuă mult timp să se mai rotească pe deasupra Volgăi, iar undeva, departe, dincolo de Ahtuba, se mai zăreşte imaginea trista a unei ciuperci negre, tot ce a mai rămas dintr-un avion cuprins de flăcări.

Cu capul răsturnat pe spate, de ne doare până şi şira spinării, urmărim luptele aeriene. Nu sunt în stare să deosebesc avioanele noastre de ale nemţilor: mici şi negre, se învârtesc sus în slava cerului ca nişte nebuni. Poftim de te descurcă. Numai Valega, cu ochiul său ager de vânător, nu greşeşte niciodată: la orice înălţime poate deosebi un Messer de un M.I.G.

Zilele sunt minunate, unele mai frumoase decât altele, azurii, senine, tocmai bune pentru zbor. De s-ar ivi măcar un nor, de-ar veni vreo ploaie! Cât de mult urâm aceste zile cu soare, atât de senine, acest aer neclintit în albăstrimea lui. Visăm noroaie, nori, ploi, un cer posomorit de toamnă. Dar în tot cursul lunii septembrie şi octombrie n-am văzut decât o singură dată un nor. Am vorbit foarte mult de el: ridicând în sus degetul muiat cu scuipat, ghiceam încotro se va îndrepta, dar afurisitul a trecut pe alături, şi a doua zi cerul a fost iarăşi senin, cu soare, vâjâind de avioane.

Numai o singură dată, la începutul lui octombrie, cred, ne-au dat nemţii un răgaz de două zile; şi-au curăţat probabil aparatele. N-au zburat decât Messer-ii. În aceste două zile ostaşii au făcut baie în albii şi s-au primenit; apoi totul a început din nou.

Nemţii vor să ajungă până la Volga. Sunt beţi, înrăiţi, cu bonetele pe o parte şi mânecile suflecate. Se spune că avem în faţa noastră trupe S.S. — „Viking” ori „Cap de mort”, ori chiar ceva şi mai de speriat. Ţipă ca nebunii, ne împroaşcă cu ploaia ide gloanţe a pistoalelor automate, se retrag, apoi iar pornesc la atac.

În două rânduri au fost cât pe aci să ne dea afară din „Metiz”. Tancurile lor se împotmolesc însă în mormanul de fier vechi împrăştiat în jurul uzinei, şi acest fapt ne salvează...

Asta a durat... dracu mai ştie cât... cinci, şase, şapte, se prea poate chiar şi opt zile în şir.

Şi într-o bună zi — stop. S-au mutat mai spre dreapta, către uzina „Octombrie Roşu”, pe care o asaltează din aer şi de pe pământ. Iar noi stăm şi ne uităm din adăposturile noastre. Nu vezi decât aşchii zburând. Şi aşchiile acestea sunt grinzi de fier de câte zece tone, maşini, unelte, cazane... Norul de praf portocaliu cu reflexe aurii ce pluteşte deasupra uzinei nu s-a mai împrăştiat de trei zile. Când vântul începe să bată dinspre nord, norul vine spre noi, şi atunci scoatem din adăposturi toţi ostaşii pentru că în acest timp avanposturile nemţeşti nu se văd, iar ei, afurisiţii, profitând de zăpăceală, ar putea să încerce să dea o lovituri.

În general însă e linişte, trag doar aruncătoarele de mine şi artileria noastră de pe celălalt mal. Şi noi şedem lângă adăposturile noastre, fumăm, îi înjurăm pe nemţi, războiul, aviaţia şi pe toţi cei ce au născocit-o. I-aş băga pe toţi inventatorii ăştia, de alde Wright şi alţii, în adăpostul de alături; tare aş fi curios să văd ce-ar mai zice. Începem să ghicim când se va prăbuşi ultimul coş al uzinei „Octombrie Roşu”. Alaltăieri erau şase, ieri trei, astăzi a mai rămas unul, găurit, cu vârful retezat. A rămas singur-singurel, şi în ciuda tuturor loviturilor nu vrea să cadă.

Aşa trece septembrie, începe octombrie.

2

SUNT chemat de Marmoră la telefon, să mă prezint la „31”. E comandantul regimentului, maiorul Borodin. Nu l-am văzut până acum. Se află pe malul Volgăi, acolo unde este şi statul-major. În timpul debarcării un tun i-a strivit un picior, şi n-a fost încă în prima linie.

Ştiu doar că are o voce gravă, joasă, şi nu ştiu de ce le zice nemţilor turci. „Ţine-te bine, Kerjenţev, ţine-te bine, ţipă el la telefon, să nu le dai turcilor uzina, să faci pe dracu-n patru, dar să n-o dai.” Şi fac pe dracu-n patru şi rezist, rezist, rezist. Uneori nu pricep nici eu cum de mai rezist, căci pe zi ce trece am tot mai puţini oameni.

Acum însă toate acestea au trecut. E a treia zi de când ne odihnim. Noaptea ne scoatem chiar şi cizmele. Mult o să mai ţină aşa oare?

De altfel ce rost are să ghicim? Îl iau cu mine pe Valega şi mă duc pe malul Volgăi.

Un adăpost minuscul, cât o poiată strâmbată de vânt. E locuinţa maiorului. Este un om mai în vârstă, cu tâmplele cărunte, cu o înfăţişare blândă de părinte. Pe un picior poartă o cizmă, pe celălalt un galoş. Bea ceai cu pâine şi usturoi. Mormăie ceva din când în când. Oamenii de felul lui iubesc copiii şi sunt iubiţi de copii, care nu-i lasă în pace, îi ciufulesc şi-i silesc să-i legene pe genunchi.

Maiorul mă ascultă cu atenţie, sorbind zgomotos ceaiul dintr-o cană mare şi pestriţă. Cu piciorul cel sănătos împinge la o parte scaunul de alături şi-mi întinde o mână mare şi moale.

— Va să zică, ăsta-mi eşti. Şi eu care mi-am închipuit, nu ştiu de ce, că trebuie să fii o namilă de om. Vocea lui nu-i deloc atât de răsunătoare şi de gravă, cum părea la receptor. Bei un ceai?

Primesc cu plăcere; demult n-am mai băut un ceai adevărat.

Ordonanţa aduce ceainicul şi o ceaşcă, tot aşa de pestriţă şi de mare ca şi a maiorului. Îmi taie cu un briceag o felioară de lămâie; văzând-o, îmi lasă gura apă. Maiorul se uită la mine, făcându-mi cu coada ochiului. Are ochii mici, adânc înfundaţi în orbite.

— Vezi cum trăim. Nu ca la voi, în prima linie. Oferim musafirilor lămâie.

Câtva timp ne sorbim ceaiul în tăcere. Se aude doar din când în când cum ronţăim zahărul. Maiorul îşi răstoarnă apoi cana cu fundul în sus, pune deasupra o bucăţică minusculă de zahăr şi, dând cana la o parte, strânge cu îngrijire fărâmiturile de pe masă.

— Şi acum spune-mi cum se prezintă situaţia la tine.

— Cum să fie, tovarăşe maior, rezistăm deocamdată.

— Deocamdată?

— Deocamdată.

— Şi cât crezi că poate dura acest „deocamdată”?

În vocea lui apare o altă notă, nu tocmai părintească de astădată.

— Cât timp vom avea oameni şi muniţii, cred că o să rezistăm.

— Cred, deocamdată... Nu-mi plac aceste vorbe. Nu sunt expresii de militar... Cunoşti povestea cu pasărea care s-a gândit mult?

— Povestea curcanului?

— Tocmai, a curcanului[4].

Surâde cu coada ochiului.

— Fumezi? Poftim o ţigară. E tutun bun, „Gvardeiski”, mi se pare.

Întinzându-mi pachetul de pe masă, începe să se uite la ilustraţie. Sub denumirea ţigărilor, scrisă oblic, cu litere roşii, aleargă soldaţi roşii cu căşti, urmaţi de tancuri roşii, iar pe deasupra lor zboară avioane roşii.

— Aşa mergeţi şi voi la atac? Ce zici?

— Mai mult respingem atacuri decât mergem la atac, tovarăşe maior.

Maiorul surâde, apoi dintr-o dată devine serios. Buzele sale moi capătă o expresie aspră, energică.

— Câţi oameni ai?

— Treizeci şi şase.

— Fac cu toţii parte din efectivul de lupta?

— Da. În afară de aceştia mai am telefonişti, agenţi de legătură, un pluton de

aprovizionare, vreo şase oameni cu caii pe celălalt mal. În total vreo cincizeci de oameni. Mai este şi plutonul aruncătoarelor de mine. Aşadar, cam vreo şaptezeci de oameni în total.

— Treizeci şi şase din şaptezeci. Frumoasă socoteală. Juma-juma... Nu-i bine.

— De acord că nu e bine. M-am şi gândit să-i iau pe cei şase inşi şi caii să-i trec batalionului sanitar, dar ajutorul dumneavoastră nu mi-a permis. Zice că trebuie să aducă fân.

Maiorul îşi muşcă vârful lulelei. Luleaua e mare, îndoită şi muşcată toată.

— Eşti inginer?

— Arhitect.

— Arhitect... Va să zică, construieşti palate, muzee, teatre... Nu-i aşa?

— Aşa-i.

— Bun, ai să-mi faci şi mie un palat. Pionierul nostru, Lisagor... Nu-l cunoşti încă? Ai să faci cunoştinţă cu el... Îmi făcuse el un palat, dar l-a ocupat Ciuikov, comandantul. Acum uite, locuiesc în gaura asta şi după fiecare bombă scutur pământul de pe ceafă.

Maiorul zâmbeşte iar, în jurul ochilor îi apar încreţituri.

— Dar la mine, la spiralele Bruno şi la toate celelalte te pricepi?

— Mă pricep.

— Chiar cu astea ai să te ocupi acum. Trebuie să vină comandanţii de batalioane, să stăm de vorbă. Până una alta, fumează, şi cu un bobârnac împinge spre mine pachetul de ţigări. Am cerut un comandant de batalion ca să te pot schimba, dar văd că nu mi-l mai trimit, păcătoşii. Şi fără inginer ce să mă fac? Am mâinile legate. Lisagor e un băiat de treabă, dar e clei la desen şi schiţe... Se mai întâmplă şi d-astea.

Undeva explodează bombe. Sunetul nu se aude, simţi doar o apăsare neplăcută în urechi. Flacăra lămpii pâlpâie neliniştită.

Se adună în curând comandanţii de batalioane şi alţi ofiţeri.

Consfătuirea e scurtă, nu durează decât cel mult douăzeci de minute. Vorbeşte Borodin. Noi ascultăm şi urmărim pe hartă.

Din spusele lui Borodin, aflăm că divizia noastră are sectorul cel mai întins — vreun kilometru şi jumătate în adâncime. În stânga noastră, o fâşie îngustă de-a lungul malului este ocupată de Divizia a 13-a de gardă a lui Rodimţev. Această fâşie, lată de cel mult 20 de metri, şerpuieşte ca o panglică până aproape de marginea oraşului, ajungând la cheiuri. Mai spre dreapta, pe terenul uzinei „Octombrie Roşu", e Divizia 39-a de gardă şi Divizia 45-a. Va să zică, acum ei sunt cei care înfruntă atacurile. Linia cea roşie a frontului trece exact de-a curmezişul petei albe a uzinei. Mai spre dreapta mai sunt încă două-trei divizii. Şi atât. E tot ce a rămas pe acest mal, cinci sau şase kilometri în lungime pe un kilometru şi jumătate în lăţime, un kilometru şi jumătate în porţiunea cea mai largă. În centrul oraşului sunt nemţii. Uzina de tractoare nu e indicată pe hartă, se spune însă că s-a instalat pe acolo o divizie de a noastră, divizia lui Gorobov, mi se pare.

La noapte urmează să treacă fluviul Brigada 92. A mai luptat la Stalingrad şi se întoarce acum după o reorganizare de zece zile. I se destinează un sector între noi şi Rodimţev. Noi o să ne mutăm puţin spre dreapta, strângându-ne întrucâtva rândurile. Nu e rău.

Va trebui însă să-mi iau rămas bun de la „Metiz". Acolo va fi batalionul trei. Mie îmi revine sectorul dintre „Metiz" şi capătul de est al văgăunii în formă de S de sub Movila lui Mamai.

Cel mai dificil sector, drept ca în palmă şi aproape fără tranşee. Căile de acces sunt în bătaia focului, în timpul zilei nici nu poate fi vorba de vreo legătură cu malul. Căile de acces ale sectorului meu anterior erau şi ele în bătaia focului inamic, dar existau o mulţime de tranşee, diferite rezervoare şi construcţii, care înlesneau legătura.

Da, Kandidi, comandantul batalionului unu a avut noroc. Capătă toate pe de-a gata. Iar eu... Nici nu ştiu, unde dracu să-mi instalez postul de comandă. Nici pomeneală de ceva asemănător cu simpaticul nostru canton alb şi subsolul lui.

Maiorul vorbeşte domol, liniştit, puţin bombănind chiar, fără să scoată luleaua din gură. Îşi plimbă pe hartă degetul mare, cu unghia scurt tăiată.

— Misiunea e simplă: ne băgăm în tranşee, ne îngrădim cu sârmă ghimpată, minăm terenul de jur împrejur şi rezistăm. O lună, două, trei, până ce ni se va spune ce avem de făcut mai departe. Ne-am înţeles? Nu suntem în stare să ocupăm Movila lui Mamai în întregime. Trebuie să ţinem însă cu dinţii ceea ce avem.

Lăsând harta, maiorul mă fixează cu ochii săi mici, adânc înfundaţi în orbite.

— Poziţia ta, Kerjenţev, e cea mai grea. Baza ieşindului e în mâinile tale, cealaltă parte o are Regimentul 45. Tocmai în aceste două locuri vor căuta nemţii să dea lovitura, ca să

izoleze batalionul unu şi o dată cu acesta două batalioane din Regimentul 45. Şi ele sunt pe Movila lui Mamai. Contaţi pe oamenii pe care-i aveţi, alţii nu veţi căpăta. Completările nu sunt decât cârpeli, şi ce mai completări: nişte copii!

Scoţând pipa din gură, scuipă pe podea.

— Câţi ostaşi mai vechi ţi-au rămas ţie, Kerjenţev?

— Vreo cincisprezece inşi, cel mult. Dintr-înşii, vreo zece sunt marinari.

— Destul de bine. Siniţîn şi Kandidi n-au nici atât. Şi doar în aceştia vi-i nădejdea mai mare. Aveţi grijă, fără rost să nu băgaţi oameni în pământ. Cazmale aveţi?

— Cu cazmalele stăm prost. După ce a fost în completare, divizia n-a izbutit să capete la plecare material de geniu. Cazmalele adunate în drum prin sate — ruginite şi proaste — s-au rupt chiar din primele două zile. Târnăcoape n-avem deloc. Aşteptăm din zi în zi să sosească depozitul ambulant cu material de geniu. S-a împotmolit undeva pe malul celălalt, şi noi scormonim deocamdată pământul cu vechiturile găsite printre ruine.

— Ni s-au promis pe azi ceva mine, tovarăşe maior, rosteşte din colţ, ridicându-se în picioare, un locotenent nebărbierit, cu pieptarul descheiat. Am stat ieri de vorbă cu şeful depozitului armatei. Au să ne dea vreo mie de mine de infanterie. Din cele antitanc ne dau de-abia peste o săptămână.

Maiorul face un gest nerăbdător cu mâna, ca şi cum ar spune: ştiu şi eu, stai jos.

—Puneţi-vă acum cu toată nădejdea la tranşee. Până vor sosi lopeţile de geniu, căutaţi să vă descurcaţi cu cele de infanterie. Tu, Siniţîn, ai mai multe decât ceilalţi, ţin eu minte, şi sectorul tău e mai uşor. Împarte-le pe din două cu Kerjenţev. Şi tu, Lisagor — locotenentul cu pieptarul ia poziţie de drepţi — să-mi prezinţi astă-seară planul lucrărilor de defensivă. Kerjenţev are să te ajute. Şi către mine: Peste vreo două zile ai să-mi raportezi de îndeplinire.

Maiorul se ridică, vrând să arate că nu mai avem ce căuta aici: s-a fumat atât încât aerul a devenit irespirabil.

3

PE mal se apropie de mine Lisagor.

— Daţi-mi voie să mă prezint. Locotenent Lisagor, comandantul plutonului de pionieri din Regimentul 1147, Divizia 184 de infanterie.

Are o voce sonoră, deprinsă cu raporturile. Salută după toate regulile artei: degetele lipite, antebraţul şi palma întinse într-o linie, mâna smucită energic în jos. Faţa lui nebărbierită denotă oboseala. Ochii sunt inteligenţi, cu sclipiri maliţioase. E bine făcut, robust. Să tot aibă vrea 30 ani.

— Vreţi să vedeţi şantierul meu? Un adevărat şantier de metro. A cincea zi de când săpăm.

Mă ia de braţ.

La vreo 20 de metri de adăpostul maiorului, pionierii sapă în povârnişul abrupt al malului Volgăi un tunel lung de vreo 10 metri, în formă de T.

— Cel din dreapta e pentru maior, cel din stânga pentru şeful statului-major, îmi explică Lisagor. Trei pe patru, îţi poţi închipui? Şi dincolo, mai la stânga, mai facem unul, pentru comisar şi pentru grupul operativ. În total, împreună cu sergenţii, am 18 inşi. Poimâine trebuie să fie gata tot. Îţi place?

Ostaşii sparg cu târnăcoapele pământul tare ca piatra. Doi inşi sapă, alţi doi scot afară pământul cu căldările, doi încheie schelăria. Pe pământ stă un opaiţ. Miroase a funingine, a sudoare şi a pământ umed.

Aşezându-se pe vine, Lisagor se sprijină cu spatele de schelăria de lemn şi aprinde o ţipară.

— Am mai făcut eu unul ca ăsta. Am căptuşit pereţii cu placaj, i-am înjghebat din scânduri podeaua şi tavanul, i-am pus şi o sobiţă în colţ. Îl vezi pe mustăciosul ăla? E ajutorul meu la comanda plutonului, a făcut totul cu mâinile lui. Şi sobiţa, şi burlanele. E meşter la toate. Am procurat şi o lampă mare de doi litri, cu abajur verde. Maiorul şi-a fixat locul unde ar putea să pună patul. Şi ce crezi că s-a întâmplat? A venit Ciuxkov, s-a aşezat pe scaun, a întrebat cât pământ avem deasupra capului — sunt mai bine de 12 metri — şi a fost nevoit maiorul să-şi ia rămas bun de la locuinţă, şi pionierii să înceapă totul de la capăt. Aşa e la război, tovarăşe locotenent. Şi oamenii, vezi dumneata, îi numeri pe degete.

— Uite, am vrut şi eu să-ţi cer... cam vreo cinci soldaţi.

Lisagor se pune în gardă.

— Pentru ce?

— Ai auzit ce a spus adineauri maiorul în privinţa minelor?

— Treaba asta să o facă cei de la divizie. E tocmai rostul lor. Pe noi ne privesc posturile de comandă şi de observaţie. Ei sunt o sută de inşi, pe când noi numai 18. Şi aşa nu dorm nopţi de-a rândul. De altfel şi minele astea cine ştie când au să mai sosească.

— Păi, chiar tu ai spus că ni se dau o mie de mine.

— Am spus, multe mai spunem şi noi... Câte nu spune omul... Ai văzut şef de depozit care să nu umble cu minciuni? Nu-i cunoşti încă?

— Fie. Să nu ne certăm. Procură-mi pentru mâine seară cinci inşi: pot să fie ai tăi, pot să fie ai altuia, nu mă interesează.

Lisagor pufneşte, scormonind pământul dintre picioare cu un băţ.

— Vezi, aşa e totdeauna: procură, fă rost pentru mâine dimineaţă, pentru astă-seară... Cu cine s-o faci însă şi cum, de asta nu te întreabă nimeni.. Într-o noapte n-am să nasc un batalion. Uită-te la spinările oamenilor, sunt uzi, de-i poţi stoarce.

Mă ridic.

— Bine, voi fi silit să-i raportez maiorului: pionierii sunt ocupaţi la adăposturi şi n-am cu cine să întăresc poziţiile.

Lisagor se ridică şi el.

— Of, of, încăpăţânat mai eşti... Fie, nu te mai duce. Îţi trimit cinci oameni. Dar nici n-au să aibă ce să facă la tine. Mai ai de săpat la tranşee mai bine de două săptămâni.

— Se fac toate pe rând, şi tranşeele şi minele... Mâine seară îţi trimit oamenii.

— Pentru ce? Pentru mine?

— Desigur.

Lisagor nu răspunde. Aplecându-se, iese din tunel.

— Hai la aer, până nu vin nemţii.

Soarele ne orbeşte. Malul e un adevărat furnicar. Toată lumea munceşte, cară, sapă, construieşte. De la bucătăriile lipite de povârnişul abrupt, iese fum. Se usucă la soare rufăria: cămăşi, izmene... Sclipesc grămezile de alamă ale obuzelor mari, mijlocii şi mici, cu capete roşii, vinete, galbene. Lăzi cu cartuşe. Saci. Iarăşi lăzi. Un tun sfărâmat, fără ţeavă. Un cal mort, cu burta umflată şi un roi de muşte împrejur. Picioarele de dinapoi i-au fost tăiate.

Mai la stânga un şlep naufragiat. A rămas din el doar scheletul. Lemnăria exterioară a fost folosită pentru foc. Cocoţaţi pe coastele lui de lemn, ca nişte găini, patru ostaşi îşi spală cămăşile. Chicotesc bucuroşi, se stropesc cu apă, arătându-şi spinările lucioase.

Cerul e orbitor de albastru, fără un nouraş. O bisericuţă mică, albă ca zăpada, îşi scoate cupola verde şi ţuguiată din pădurea aurie de plopi de pe celălalt mal. Sunt şi acolo mulţi oameni. Forfotesc şi se târăsc pe plaja albă de soare. Din când în când se deschid fără zgomot fastuoasele buchete ale exploziilor de mine. Bubuitul ajunge la noi mult mai târziu. Oamenii se împrăştie. Peste câteva minute se adună din nou şi iar începe forfoteala. Asemeni unui cărăbuş, se zbate lângă mal o barcă mică. Curentul e puternic, o târăşte spre dreapta. Vâslele se mişcă repede, repede.

— Acuşi încep să tragă în ea, spune Lisagor, scoţând din buzunar o cutie cu tutun şi răsucindu-şi o ţigară.

Nu trec nici două minute şi în apropierea bărcii ţâşneşte în sus o fântână arteziană.

— Deştepţi mai sunt, au luat-o de-a dreptul, zice Lisagor, lipindu-şi cu îngrijire ţigara. Au să se istovească rău şi au să le înlesnească nemţilor treaba. Mai bine s-ar lăsa duşi de curent. Nemţii ar trebui atunci să-şi schimbe mereu tirul.

— Dacă se lasă duşi de curent, cad drept în mâna nemţilor, spune cineva în spatele meu.

Rezemându-se de cazmale, privesc şi pionierii barca.

Fântânile se înmulţesc. Cei din barcă vâslesc din răsputeri.

— E prost ţintaş, declară cu autoritate un ostaş uscăţiv, cu pieptul îngust, care stă alături de mine. Cel de ieri a făcut o barcă ţăndări de la a treia lovitură.

— Barca de ieri era de cinci ori mai mare şi încărcată de abia mai putea să se mişte, spune altul, cu voce de bas domoală şi răguşită.

O mină explodează în imediata apropiere a bărcii. Barca doar saltă pe valuri şi câteva clipe încetează mişcările vâslelor. Probabil că vâslaşii s-au aplecat.

— N-o fi de-a noastră? N-o fi a lui Korobkov? A plecat cam de vreo două ore.

— O fi de-a noastră. Parcă poţi să-ţi dai seama? Şi a noastră e cu patru vâsle.

— A lui Korobkov e demult la mal. Şi apoi Korobkov nici n-are barcă, are o lotcă. Ce mai marinari sunteţi şi voi!

— Acuşi dau ăştia drumul la mitralieră, zice liniştit Lisagor, fumându-şi ţigara şi lansând rotocoale de fum. Cât ai clipi din ochi.

Aproape în aceeaşi clipă în jurul bărcii apar deodată o mulţime de mici fântâni ţâşnitoare, contopindu-se pe alocuri între ele.

Nu se mai aude nici o vorbă. Linişte completă. Mişcările vâslelor încetează.

— Ticăloşii... izbucneşte cineva în spatele meu, au să-i scufunde.

Pe mal şi în jurul nostru aproape toată lumea urmăreşte barca. Vâslele încep din nou să se mişte. Dar nu mai sunt patru, ci numai două. Unul din barcagii e probabil rănit sau ucis.

Barca a ajuns în mijlocul Volgăi. E tocmai în faţa noastră. Intră iar în funcţiune aruncătorul de mine.

— Nu mai are decât vreo cincizeci de metri şi apoi scapă.

— Nu vă lăsaţi, nu vă lăsaţi, băieţi!

Exploziile se îndesesc la culme. E pur şi simplu de necrezut cum de a scăpat această barcă nevătămată. Curentul, ce-i drept, o duce puternic la vale, şi fântânile provocate de explozii rămân mereu în urmă.

De pe mal cineva ţipă din răsputeri:

— Dă-i, dă-i, dă-i!

Şi deodată, ca la comandă, fântânile dispar. Două sau trei mine mai cad în apă, dar barca a ajuns acum departe. Mulţumiţi şi înjurând domol, soldaţii se împrăştie.

Lisagor azvârle mucul de ţigară.

— Iată cum ni se aduc alimente şi muniţii. Ai văzut! Şi voi, cei din prima linie, ştiţi una şi bună: daţi-ne cartuşe şi daţi-ne cartuşe!

Pe tot malul drept nu funcţionează decât un singur post, de transbordare, postul 62, cu nouă cutere şi şlepuri. Navele izbutesc să facă într-o noapte cel mult şase-şapte curse. Dar ce reprezintă asta pentru opt sau zece divizii, câte se află pe malul acesta? O nimica toată.

Suntem nevoiţi să utilizăm propriile noastre resurse.

— Regimentul nostru are o întreagă flotilă, spune Lisagor: cinci şalupe, trei lotci şi un ponton. Am avut vreo 15 bucăţi în total, dar au fost scoase din circulaţie. Sunt toate vechi şi intră apă în ele. Sunt tocate de schije. Pontonul e ca un ciur. Trei băieţi de ai mei îşi petrec timpul astupând găurile cu cârlţi. Şi, privindu-mă pieziş, continuă: Şi tu vii acum să-mi ceri să mă ocup de mine. La noapte mai am de trimis oameni la regimentul 45. Ne-a şterpelit cineva aseară două şalupe. Uf! Mi s-a urât cu toate astea... Hai la mine...

Intrăm târâş, în patru labe, în adăpostul minuscul, cât un coteţ, al lui Lisagor.

— Vezi cum trăim? Ca întotdeauna, cizmarul e fără cizme. L-am săpat cu mâinile mele...

Săgeata îngustă a unei raze piezişe de soare se înfige în manta, luminează gamele afumate, cutii de conserve şi fotografia unei fete durdulii cu beretă, prinsă în pioneze pe perete.

De sub o măsuţă fixată în perete, în genul celor din tren, apare o sticluţă cu rachiu.

— Acum că am făcut cunoştinţă, să ciocnim un păhărel, spune Lisagor, făcându-mi cu ochiul.

Ciocnim, eu cu ceaşca, el cu sticla.

— Ştii că în prima linie am căpătat rachiu o singură dată? îi spun eu.

Lisagor surâde, frecându-şi cu palma bărbia nerasă.

— Până la prima linie e un kilometru şi jumătate, şi depozitul e aici, alături de mine. De altfel şi printre soldaţi am la mine vreo cinci inşi care nu beau. Eu zic să termini mai repede cu batalionul tău şi să te apuci de inginerie. Ai să vezi ce trai are să fie pe noi. Cu mine o să-ţi meargă bine. Pe maiorul nostru îl cunosc, cum îmi cunosc degetele de la mâna. Dintr-un cuvânt îl înţeleg. E un bătrân foarte de treabă. Câteodată, ce-i drept, se înfurie, peste o jumătate de ceas însă uită totul. Singura lui meteahnă e că vrea să-i dai adăposturi bune. Nici la covoare n-ar renunţa, încolo merge. Mai bei?

Scoate încă o sticluţă.

— Să vezi, cum termin cele două tunele, încep să fac un adăpost şi pentru ai mei. Că nu mai merge aşa. Oamenii dorm pe mal, sub cerul liber, şi peste o lună dă şi iarna peste noi. Ai să vezi ce apartamente o să avem, când ai să te muţi la noi. O minune...

Mă uit la ceasul din perete, cu un lacăt atârnat de lanţ în loc de greutăţi.

— Merge bine?

— Foarte bine. Nu te grăbi, tovarăşe locotenent... O să te saturi de prima linie.

Şi, lovindu-mă prietenește peste genunchi, continuă:

— Nu te superi că sunt cu tine „per tu”? E un obicei de pe front. Chiar şi cu Abrosimov sunt „per tu”, şi e căpitan. Să-ţi spun de altfel — Lisagor coboară glasul şi se apleacă la urechea mea, suflându-mi drept în faţă — e un om primejdios. N-are milă de oameni. În aparenţă e calm, la treabă însă e foc şi pară. Îşi pierde de tot capul. Tună şi fulgeră. Trebuie să fii ferm şi să ştii să te ţii.

Rezemându-se de zid, îşi întinde picioarele. Îşi întinde degetele făcându-le să trosnească unul după altul. Îi pun câteva întrebări de specialitate. Răspunde fără ezitare. Râde. Are doi dinţi în faţă ştirbiţi.

— Mă încerci. Nu-i aşa? Ehei, sunt doctor în toate astea. Fac parte doar din cadrele vechi. Halhîn-Gol, Finlanda... Ehei, locotenente, locotenente, nu mă cunoşti încă. Zău, grăbeşte-te să treci la noi, pe mal. Ai să vezi ce trai ai să duci cu mine. Vrei o portocală? Am o ladă întreagă. Şi biscuiţi am... Am tot ce pofteşti...

Îl întrerup:

— Câţi oameni zici că ai în pluton?

— În plutonul meu? Optsprezece. Eu sunt al nouăsprezecelea. Băieţii mei sunt unul şi unul. Tâmplari, dulgheri, sobari. Până şi un croitor am, şi un bărbier! Dar cizmarul! Nici la Moscova nu găseşti altul mai bun. Uită-te la cizmele mele, ai ceva de zis? Călcâiul, vârful, carâmbul... o minune. Am şi un ceasornicar. Sergentul cela cu mustăţi. Am şi un tâmplar de mobile fine.

— Dar la mine se pricep?

— Se pricep, desigur, şi la mine. În general însă asta nu e treaba noastră. Pe noi ne privesc posturile de observaţie, posturile de comandă. Minele să le pună batalionul! Cât priveşte plutonul, sunt aleşi pe sprânceană. Nu mă plâng. Ai să lucrezi şi ai să vezi. Singur i-am ales. În tot corpul nostru de armată nu găseşti un asemenea pluton. Pe cuvântul meu!

Mă ridic.

— Va să zică, ne-am înţeles, mâine aştept oamenii.

Lisagor, legănându-se uşor, se ridică şi el.

— Da-ncăpăţânat mai eşti, tovarăşe locotenent. Ce-ţi mai trebuie şi câmpurile astea de mine. Să mai piară oamenii noştri pe ele... Bine, să fie cum ai spus, ţi-i trimit.

— N-ar fi rău să treci şi tu pe acolo.

— Asta nu pot făgădui. Nu făgăduiesc. Vezi şi tu cât am de lucru. Tunele, bărci... Mai am şi de luat în primire minele. Îl trimit pe ajutorul meu, Garkuşa. E un băiat minunat. Pune minele cu ochii închişi.

— Eu de fapt n-am nevoie, vezi însă că batalioanele unu şi trei n-au de loc pionieri.

Sprijinindu-se cu mâna de măsuţă, Lisagor mă priveşte câteva clipe cu ochii uşor împăienjeniţi.

— Ştii ce am să-ţi spun, tovarăşe locotenent? Comandanţii de batalioane au şi ei cap. Să se gândească deci singuri... Treaba mea e să execut ordinul. Ce, sunt copii? Când ocupă poziţii defensive: pioniere, minează! Când pornesc la atac: pioniere, scoate minele! Se duc în recunoaştere: pioniere, du-te înainte, caută minele... Ducă-se dracului!

— Fă cum ştii. Deocamdată tu eşti inginerul. Hotărăşte singur cum e mai bine. Rămâi cu bine,

— Noroc... Ia ceva vitamine pentru drum!

Îmi vâră în buzunar două portocale reci, aspre, orbitor de strălucitoare.

— Te aştept, va să zică, peste câteva zile.

Şi izbucneşte într-un râs mărunt.

4

NOAPTEA ne mutăm de pe poziţiile noastre. Mă grăbesc să isprăvesc totul până la miezul nopţii, înainte de răsăritul lunii. Nemţii însă dau foc la două şoproane, astfel încât tot sectorul meu e luminat ca ziua. Din cauza aceasta, mutarea durează aproape toată noaptea. Mitraliera de sub pod trage aproape fără întrerupere. Presimt că voi avea mult de furcă cu această mitralieră: îmi taie toate căile de comunicaţie. Dimineaţa, mai apare acolo şi un tun. Eu însă n-am cu ce să răspund: cartuşele de-abia dacă-mi vor ajunge pentru o zi. Mă mut aşadar cum pot, sub acoperirea aruncătoarelor de mine de companie. Aruncătoarele de mine de 82 mm n-au mine. Cer sprijinul artileriei regimentare. Dar şi acolo stau prost cu muniţiile: au deschis focul numai de vreo trei ori în cursul nopţii.

Sectorul e mizerabil. E tăiat de terasamentul înalt al liniei ferate, care şerpuieşte la poalele colinei. Linia e ticsită de vagoane. De la flancul stâng aproape că nici nu vezi flancul drept, afară de partea de sus a râpei. Nici pomeneală de şanţuri sau tranşee. Soldaţii din batalionul întâi, care ne cedează locul, se adăpostesc prin găuri şi gropi de obuze, camuflându-se cu fel de fel de fiare vechi. De-a lungul râpei, de partea cealaltă a terasamentului, există totuşi un soi de tranşee, ce-i drept, fără nici un fel de şanţuri de comunicaţie.

Aici nu mai e ca la „Metiz”. Acolo puteai să treci dintr-un capăt în celălalt fără să te apleci.

Sectorul n-are mai mult de 600 de metri, nu e prea mare pentru un batalion cu efectivul normal; eu n-am însă în total mai mult de treizeci şi şase de oameni. Din patru sute, nu au mai rămas decât treizeci şi şase. Şi terasamentul ăsta blestemat taie sectorul în două părţi inegale, flancul drept de pe colină e de două ori mai lung decât cel stâng. Şi eu nu dispun decât de două companii de câte optsprezece oameni, de fapt de două secţii. Mai sunt doi comandanţi de companie şi trei comandanţi de pluton. Pe mitraliori şi pe cei de la aruncătoarele de mine nu-i mai pun la socoteală. Poftim de-i comandă pe toţi ăştia fără tranşee de comunicaţii. În timpul zilei, fiecare ostaş se transformă într-un cuib de foc de sine stătător, absolut izolat de rest. Sectorul e măturat în lung şi în lat de tirul nemţilor.

Încep să caut un adăpost pentru postul de comandă, fie şi provizoriu, ca să instalez telefonul. De jur împrejur sunt numai ruine, şoproane arse şi nici un fel de subsoluri. Valega mă scoate din încurcătură. Descoperă sub terasament o conductă de beton armat bine camuflată. Sunt însă instalaţi acolo nişte artilerişti.

Un lungan de locotenent cu o bărbuţă mică, din care ies în toate părţile fire de păr izolate, ne întâmpină furios:

— Nu-ţi dau voie, şi gata... Şi aşa suntem cinci inşi, mai vii şi tu peste capul nostru, cu un întreg stat-major.

Nu sunt dispus să duc tratative diplomatice. Dau ordin să fie instalat telefonul, iar aghiotantului, să scrie raportul. Artileriştii înjură, nu vor să-şi strângă lăzile, spun că se vor plânge lui Pojarski comandantul artileriei.

— Plângeţi-vă cui vreţi! Instalaţi-vă, băieţi, şi gata... Nu vă urniţi din loc, până nu vă ordon eu.

Telefoniştilor atât le trebuie. Întinzând cablul, s-au şi aranjat direct pe podeaua de piatră şi încep să-şi cheme la telefon „lalelele” şi „viorelele”.

Harlamov, aghiotantul meu, foarte miop, a rătăcit şi de astă dată dosarul cel mai necesar şi deranjează pe toată lumea, căutând pe jos, printre picioare.

— Cred că l-am uitat la vechiul post de comandă, bolboroseşte el, uitându-se buimăcit în jurul său.

Extraordinar e omul ăsta, totdeauna şi pretutindeni uită câte ceva. De când îl cunosc a reuşit să piardă o manta, trei căşti şi propriul său portofel. Nu mai vorbesc de creioane şi de tocuri.

Pe la orele cinci vin comandanţii de companie.

— Ei, cum staţi? îi întreb eu.

Karnauhov, comandantul companiei a patra, care a luat locul lui Petrov, dă din umerii săi largi.

— I-am vârât deocamdată pe unde am putut. Cu mitralierele mai merge, dar cu oamenii... Deocamdată stăm aşa... Afară a început să se lumineze de ziuă. La noapte însă trebuie să punem mâna pe cazmale... În asemenea tranşee nu-i chip să rezişti mult.

Karnauhov are o voce joasă. Vorbeşte cu oarecare ezitare. Poate că-şi caută pur şi simplu cuvintele. În general însă îmi place.

A venit la noi acum zece zile. Solid, cu picioarele strâmbe, cu sprâncenele stufoase împreunate la rădăcina nasului, cu ochii cenuşii şi un sac în spinare. A trebuit să se aplece ca să intre pe uşa îngustă şi joasă.

Stăteam tocmai la masă; mâncam pesmeţi cu supă de cartofi deshidrataţi. N-a vrut să mănânce şi a cerut apă. După ce a băut cu poftă o cană mare cât o găleată, s-a şters pe buze şi a zâmbit.

— V-am băut, desigur, toată rezerva...

A întrebat apoi unde se găseşte compania lui.

— Mai stai jos un pic, omule, odihneşte-te întâi.

A zâmbit iar, ca şi cum şi-ar fi cerut iertare, ştergându-şi cu palma fruntea asudată pe care avea o dunguliţă roşie lăsată de chipiu.

— O lună întreagă m-am odihnit la spital. Am câştigat trei kilograme. Prost e că nu ne-au dat tutun la plecare. Şi fără tutun ştiţi cum e...

Harlamov i-a întins tabachera. Şi-a făcut o ţigară de o mărime nemaipomenită şi a început să fumeze.

La câteva întrebări ale mele, uzuale la prima cunoştinţă, mi-a răspuns calm, cu puţine cuvinte, după ce s-a aşezat mai întâi într-un colţ pe sacul lui. Apoi s-a ridicat, a căutat cu ochii un loc ca să arunce mucul şi, negăsind o scrumieră potrivită, l-a azvârlit afară pe uşă.

— Cine mă conduce?

Seara mi-a trimis un raport foarte îngrijit, anexând cartea de tragere pentru fiecare mitralieră şi o schemă a poziţiei tuturor gurilor de foc ale inamicului.

A doua zi a recucerit de la nemţi un sector al tranşeelor, pe care-l pierdusem în ajun, pierzând în această operaţie doar un singur om. Seara, am intrat în adăpostul lui, de o curăţenie neobişnuită pe front, cu oglindă, aparat de ras şi perie de dinţi, toate aranjate pe poliţă. Şedea şi scria ceva într-un caiet, pe care-l ţinea pe genunchi.

— Scrii acasă?

— Nu... aşa... Fleacuri... răspunse el tulburat şi încercă să se scoale în picioare, aplecându-şi capul. Caietul îl băgă repede în buzunar.

„Or fi ceva versuri", mi-am zis eu şi nu l-am mai întrebat de atunci.

În aceeaşi noapte, compania lui a furat de la nemţi o mitralieră şi şase lăzi cu cartuşe. Ostaşii spuneau că s-ar fi dus el însuşi după mitralieră; când l-am întrebat însă a surâs doar şi, evitându-mi privirea, mi-a spus că toate acestea sunt baliverne, că niciodată nu-şi va permite aşa ceva şi că, în general, un comandant de companie nu umblă după mitraliere.

Stă acum în faţa mea, uşor adus de spate, neras. Ştiu bine că ar vrea mai mult ca orice să doarmă, ca şi mine de altfel. Ştiu însă tot atât de bine că, scoţându-şi vârful limbii, va face întâi schema defensivei sau se va duce să controleze dacă s-a adus cina.

Farber, comandantul companiei a cincea, şade pe colţul unei lăzi de cartuşe, obosit şi, ca întotdeauna, distrat şi indiferent. Priveşte fix într-un punct. Îi sclipesc sticlele groase ale ochelarilor. Ochii i s-au umflat de nesomn. Obrazul slab s-a tras parcă şi mai tare.

Nici până acum n-am ajuns să-i pătrund în suflet. Face impresia că nu-l interesează nimic pe acest pământ. Înalt, adus de spate, cu umărul drept mai ridicat decât cel stâng, de o paloare bolnăvicioasă, ca la majoritatea oamenilor roşcovani, grozav de miop, aproape că nu stă cu nimeni de vorbă. Înainte de război fusese aspirant la facultatea de matematici de la Universitatea din Moscova. Am aflat acest lucru din chestionar. El nu mi-a spus niciodată nimic.

De câteva ori am încercat să înfiripez cu dânsul o conversaţie asupra trecutul, a prezentului, a viitorului, am căutat să-l scot din inerţie, să-l stârnesc prin fel de fel de amintiri. Ascultă distrat, tace, îi scapă câte un răspuns monosilabic, şi atât. Totul trece oarecum pe lângă el, nu-l atinge, nu se prinde de el. Niciodată nu l-am văzut zâmbind. Nici nu ştiu ce dinţi are.

Simţul curiozităţii ca şi acela al fricii îi sunt atrofiate. Într-o zi, pe când ne găseam încă la „Metiz", l-am întâlnit într-o tranşee. Stătea rezemat de parapet, cu mantaua lui soldăţească ce-i ajungea doar până la genunchi, cu spatele spre inamic, şi cu vârful bocancului scormonea distrat pământul ce se surpa de pe peretele tranşeei. În apropiere se auzi şuieratul a două sau trei gloanţe. A explodat apoi şi o mină. El continua să scormonească pământul.

— Farber, ce faci aici?

S-a întors încet, parcă în silă, şi ochii lui cu genele incolore şi pleoapele greoaie, uşor

umflate, s-au oprit întrebător asupra mea:

— Aşa... Ce să fac? Nimic...

— Nu vezi că aici te pot curăţa nemţii cât ai clipi din ochi?

— Da, ai dreptate, consimţi el calm şi se lăsă în jos.

N-aş putea să spun că nu e îngrijit: e totdeauna proaspăt bărbierit, gulerul îi e totdeauna alb; toate acestea însă cred că le face în virtutea obişnuinţei sau a educaţiei, căci nu acordă nici un fel de importanţă exteriorului său. Mantaua lui e cu două numere mai mică, gaica îi ajunge până sub omoplaţi, poartă moletiere, boneta e turtită la vârf, petliţe n-are.

O dată i-am spus:

— Ar fi bine, Farber, să-ţi coşi galoanele.

Ca întotdeauna, s-a uitat mirat la mine:

— Să am mai multă autoritate?

— Nu, în armată există pur şi simplu o regulă: toată lumea poartă galoanele gradului respectiv.

Nu mi-a răspuns nimic şi a plecat. A doua zi am observat pe gulerul de la manta două romburi de pânză, cusute ca vai de lume, cu aţă albă.

— Prost mai e agentul dumitale de legătură, Farber; galoanele, să-ţi spun drept, le-a cusut anapoda.

— N-am agent de legătură. Le-am cusut singur.

— Dar de ce n-ai agent de legătură?

— În companie sunt numai optsprezece inşi, nu o sută cincizeci.

— N-ai decât să-ţi iei atunci un om care să îndeplinească prin cumul şi atribuţiile de agent de legătură.

— Cred că e un lux inutil.

— Nu e nici lux, nici inutil. Dumneata eşti comandant de companie.

Nu m-a contrazis, căci, în general, nu contrazice pe nimeni şi nici nu se revoltă niciodată, dar agent de legătură n-are, cred, nici până acum.

E un om foarte ciudat. Mă simt totdeauna stingherit în prezenţa lui şi din această cauză nu-l reţin niciodată. „Ai primit ordinul, fii sănătos şi execută-l!" Mă ascultă de obicei fără să mă întrerupă, uitându-se distrat într-o parte, dă apoi din cap sau spune: „O să-mi dau toată silinţa", şi pleacă.

Şade acum în faţa mea, impasibil, adus de spate, cu mâinile lui palide şi osoase ieşind din mânecile scurte, ciocănind masa cu degetele.

— Nu uita, Farber, îi spun eu, că ai un sector destul de prost. Nu conta pe artilerie. Totul depinde de mitraliere. Nu te lăsa ispitit de un foc frontal. Afară de mult zgomot, nu dă nici un rezultat.

Tace, dar aprobă dând din cap. Degetele sale lungi continuă să ciocănească masa, neîncetat şi monoton.

Văd printr-o crăpătură că afară s-a luminat de-a binelea. Dau drumul comandanţilor de companii şi telefonez la statul-major că redislocarea e terminată şi actele de luare în primire şi predare le trimit cu agentul de legătură.

Artileriştii s-au împăcat cu prezenţa noastră. La celălalt capăt al conductei strigă la telefon nişte coordonate de ale lor. Vor începe probabil curând să bubuie tunurile noastre.

5

DIMINEAŢA cu toţii ne aşteptăm ca nemţii să pornească la atac: e cu neputinţă ca ei să nu fi observat mişcările noastre din timpul nopţii. Contrar tuturor aşteptărilor însă, ziua trece atât de liniştită, încât izbutim chiar să aducem prânzul de la mal în cursul zilei.

După nesfârşitele atacuri, bombardări, trageri de artilerie şi învălmăşeli care au durat zile şi nopţi întregi, nu ne vine să ne încredem în această linişte. Mereu te aştepţi la cine ştie ce uneltire. Deocamdată însă e linişte. Schimb de focuri obişnuit de o parte şi de alta, destul de rar şi indolent. Ca întotdeauna, la şapte fix, apare o „ramă". Caravane de „cântăreţi" trec deasupra lui „Octombrie Roşu".

Valega aduce de la Volga două căldări cu apă, le încălzeşte pe primus şi apoi mă freacă pe spate eu o bucată de rogojină. Curge de pe mine o apă neagră ca cerneala. Eu însă sunt roşu şi mă mănâncă tot corpul. Valega râde.

— O să vă dau acum rufe de mătase, tovarăşe locotenent, trofee de ale noastre. N-o să mai aveţi niciodată păduchi. Alunecă, nu se ţin.

Îmi pun o cămaşă şi izmene albastre fine, de mătase, mă bărbieresc şi mă duc în vizită la Karnauhov. Stă jos pe vine şi, uitându-se cu coada ochiului într-un ciob minuscul de oglindă, rezemat de peretele pe jumătate surpat, îşi rade bărbia.

— Ei, cum o mai duci?

Karnauhov surâde prin clăbuc şi se scoală în picioare.

— Aşa să tot fie până la sfârşitul războiului. Or fi declarat grevă nemţii...

Mă aşez alături de el.

De jur împrejur n-au mai rămas decât nişte coşuri. Case nu mai sunt. Pe alocuri doar grinzi negre, fumegânde încă, şi apoi coşuri, coşuri, coşuri, sinistre coşuri negre, profilându-se pe un cer senin, de o puritate asemuitoare doar cu aceea a cerului Crimeei. Nu ştiu din ce cauză, dar coşurile rămân aproape întotdeauna. Ca şi cum le-ar lăsa cineva dinadins, să amintească că a fost cândva pe aici o casă, un cătun, un oraş...

Şed pe un stâlp. A fost probabil cândva pe aici o poartă. S-a mai păstrat şi un felinar cu număr. Un felinar triunghiular de culoare albastră, cu inscripţia: „Stradela Oblică 2, Nr. 24. Proprietara casei, Agarkova I. N." Pe un colţ de zid, păstrat cine ştie cum, mai atârnă încă firma: „Croitor bărbătesc şi de dame — Averbuch. Se primesc comenzi". Un individ cu obrajii rumeni, cu pantaloni călcaţi pe dungă şi cu cilindru sclipitor în cap se uită la mine de pe firmă, cu o privire nepăsătoare şi concentrată totodată, ca şi cum ar vrea să mă hipnotizeze. Totdeauna te privesc aşa domnii de pe firme.

— E linişte la dumneata aici, spun eu.

— Abia acum s-a mai liniştit. În general însă nu prea. Am ieşit afară doar ca să mă bărbieresc, în bârlogul meu e întuneric beznă, îţi ciopârţeşti toată faţa.

Făcând o strâmbătură, Karnauhov îşi isprăveşte de ras buza de sus. Îl rad la ceafă, apoi, luând cu noi aparatul de ras, ne baram în vizuină. Înăuntru e o sobiţă, o măsuţă cu picioarele retezate şi două scaune. În colţ e telefonistul cu receptorul prins de cap. Mai sunt încă doi soldaţi. Lampa, fabricată dintr-un tub turtit de proiectil, fumegă îngrozitor. Pe perete e un calendar pe care zilele scurse sunt şterse cu o linie, lista indicativelor de apel, portretul tăiat din ziar al lui Stalin şi încă un portret, al unui tânăr cu părul creţ şi o faţă deschisă şi foarte simpatică.

— Cine e ăsta?

Karnauhov, prinzându-mi privirea, se tulbură.

— Jack London.

— Jack London?

Karnauhov stă cu spatele la lumină, nu-i văd faţa, dar, după urechile sale transparente, văd că i s-a urcat sângele în obraz.

— De ce tocmai Jack London?

— Uite aşa... Îmi place... Lapte vrei?

— Lapte? Aici? De unde?

— Condensat... american. Au făcut rost băieţii.

Mănânc cu plăcere o lingură de lapte gros, excesiv de dulce, semănând cu mierea de tei.

— De unde ai acest portret?

— De unde? mă întreabă el râzând. De la spital, desigur. Am citit acolo toată biblioteca. Numai pe *Martin Eden* n-am avut timp să-l termin. Aşa că... l-am împrumutat pentru câtăva vreme.

— Îţi place Jack London?

— Da... l-am citit de câteva ori.

— Şi mie îmi place.

— Place la toată lumea. Şi nici nu s-ar putea să nu-ţi placă.

— De ce oare?

— Cum să-ţi spun, e un om adevărat... Chiar şi lui Lenin i-a plăcut. Îi citea Krupskaia din el.

— Mi-l dai şi mie să-l citesc?

— Da.

— Care scriitor îţi mai place?

E din nou cuprins de sfială.

— N-am citit mult. Învăţătoarea noastră l-a avut numai pe London, nu ştiu nici eu de unde l-a luat, ştii, erau nişte broşuri cu copertă maro, supliment la o revistă... Şi mai avea nişte fleacuri, Melnikov-Pecerski şi altul, străin, nu mai ţin minte cine.

— Foarte bine, asta a fost la şcoală. Dar după şcoală?

— După aceea n-am mai avut timp. Am lucrat în mină. La Suceam. Ştii unde e? Lângă Vladivostok.

— Ştiu.

— Pe când eram copil încă, m-am gândit să fug în America să caut aur în Klondike. Am şterpelit de la tata o armă de vânătoare, am făcut rost de pesmeţi, şi m-am ascuns pe un vapor norvegian. Locuiam pe atunci la Vladivostok. Tata era hamal în port.

— Şi pe urmă?

Karnauhov surâde, examinându-şi unghiile.

— M-au adus acasă de păr. Ca pe un căţel. Vreo cinci zile am stat în pat. Poţi să-ţi închipui ce mâini avea tata. Şi iar râde.

Apare apoi de undeva un patefon rablagit şi ne desfătăm ghicind în sunetele lui zbârnâitoare vocea lui Kozlovski, a Davîdovei şi duetul din *Zaporojanul peste Dunăre.* Avem un singur ac, şi-l ascuţim mereu pe-o farfurie spartă.

— Ţi-am arătat tot ce am, îmi spune Karnauhov, scărpinându-se în ceafă. Să-ţi arăt şi prima linie... Până la tranşee însă nu-i chip să ajungem acum, poţi să te uiţi doar de aici, dintre ruine.

Ne instalăm lângă un zid mic de piatră. Pe vremuri a fost aici probabil o cameră. Un pat de fier strâmbat de foc, o maşină de cusut, şi o maşină de tocat carne...

În faţa noastră se vede o râpă. Porneşte din stânga şi merge cotind în sus tocmai până la creasta colinei. Drept în faţa noastră e un tun avariat. Are ţeava sfâşiată de explozie, iar marginile ei, semănând cu o floare fantastică, sunt răsucite ca nişte bucle, ceea ce dă tunului un aspect de uimire, de nedumerire. Alături e chesonul, făcut ţăndări.

Dincolo de râpă se află tranşeele germane. Sunt aproape de tot, la doi paşi...

— Ale noastre nu se văd, din cauza povârnişului, şopteşte Karnauhov. În linie dreaptă, sunt cam la şaptezeci de metri de nemţi. Îi vezi: până şi ziua sapă, canaliile.

Într-un loc se vede, într-adevăr, săltând ceva gălbui din pământ, iar din când în când sclipeşte câte o cazma.

— Ah, dacă am avea obuze... Le-aş arăta eu cum să-mi sape sub nas. Am încercat şi eu dimineaţă să sap, mi-au tăiat însă pe loc pofta cu minele lor... De unde au canaliile atâtea muniţii?

Stăm culcaţi multă vreme, urmărindu-i pe nemţi, încercăm să reperăm cuiburile lor de foc. Sunt bine camuflate şi nu le putem găsi îndată. Două sau trei mitraliere, cocoţate pe o movilă, asemeni unei cocoaşe de cămilă, se află tocmai în faţa noastră. Alta s-a cuibărit undeva mai sus, în râpă, ţinând în bătaia focului toată lungimea acesteia. Mai este una pe undeva, dar n-o putem găsi cu nici un chip, deşi gloanţele ei ţăcănesc chiar în preajma noastră.

Altfel mi-am închipuit eu înainte de război linia frontului. Zigzaguri de sârmă ghimpată pe trei-patru rânduri, un nesfârşit păienjeniş de tranşee, plase pentru camuflaj, ambrazuri pentru tragere. Dar aici? Lângă noi, o grămadă de pământ săpat.

Un tun lovit. Ceva în genul unui butoi de benzină, ciuruit de gloanţe.

Am avut cândva o carte: *Eroii de la Malakov.* Avea şi ilustraţii. Bastionul patru cu redute, lunete, aproşuri... Munţi întregi de saci cu nisip, gabioane împletite ca nişte coşuri, tunuri

caraghioase cu fitiluri lungi, pe platforme verzi de lemn, iar bombele — mingi rotunde, strălucitoare, cu fum ieşind din ele.

Au trecut de atunci aproape nouăzeci de ani. Au fost inventate între timp tancurile şi avioanele, iar noi şedem acum în nişte gropi pe care le numim poziţie de rezistenţă.

Chiar la noapte am de gând să încep să pun minele. La început vor fi de ajuns vreo trei sute de bucăţi. Aici nu e nevoie de mine antitanc, tancurile tot nu pot trece, dar dincolo de linie, la Farber...

Karnauhov stă culcat, încruntându-şi sprâncenele negre, atât de nepotrivite cu faţa lui blândă, cu ochii lui cenuşii.

— Să ştii totuşi că e bun sistemul lor de foc! Uită-te şi dumneata. De pe cocoaşa aceea de cămilă ţin în bătaia focului tot batalionul trei. De sub pod, ne lovesc pe noi în spate. Şi pe deasupra râpei, bat din flanc toată linia noastră...

Şi, ca şi cum s-ar fi înţeles între ei să-i ilustreze cuvintele, încep să tragă dintr-o dată câteşitrei mitralierele.

— Ce figură le-am face nemţilor, dacă le-am lua cocoaşa aceea! Dar ce poţi face cu optsprezece inşi...

Are dreptate Karnauhov. Dacă această cotă ar fi în mâinile noastre, am uşura traiul batalionului trei, ar fi paralizat şi podul, iar cuiburile de foc din flancul batalionului unu ne-ar rămâne nouă.

Cum să procedăm însă?

6

Seara trimit toţi oamenii care nu sunt ocupaţi în prima linie să aducă minele de la mal. Ce bine e că am o căruţă. Pe întuneric, minele pot fi transportate cu căruţa — deşi cu oarecare riscuri — până aproape de terasament, iar de acolo nu mai e atât de greu să fie duse în braţe.

Pe la orele zece am şi reuşit să adun lângă conductă vreo trei sute de mine. Între timp sosesc şi pionierii: patru ostaşi şi un sergent, mustăciosul de Garkuşa.

Şed toţi într-un colţ, ronţăie seminţe şi schimbă din când în când câte o vorbă. Par obosiţi.

— Toată ziua am săpat la tunel. Şi dimineaţa când ne întoarcem, iar luam târnăcopul. Nu-ţi mai simţi nici spinarea, nici mâinile.

Garkuşa îmi întinde mâna lui aspră, crăpată, cu palma toată numai o bătătură, tare cum e cornul.

Soldaţii ronţăie în tăcere seminţe, fixând, fără să clipească, un punct în spaţiu.

După ce ni se comunică de la compania a patra că s-au transportat o sută de mine, Garkuşa se ridică, scuturându-şi cojile de seminţe de pe genunchi.

— Hai, fraţilor, pornim cât n-a ieşit încă luna. Cine ne conduce?

Agăţându-ne cu mâinile de tufişuri şi de iarba uscată şi ţepoasă, coborâm până la prima linie.

Tranşeele, formate din şanţuri separate, lungi de câte doi-trei metri, trec tocmai prin mijlocul coastei.

Cine e neghiobul care a putut născoci aşa ceva? De ce să nu le fi săpat la vreo 20 de metri mai înapoi şi mai sus? Şi pentru tragere ar fi mai bine, şi comunicaţia s-ar face mai uşor, şi nemţilor le-ar fi mai greu să ajungă la ele. Soldaţii continuă să sape. Nu-i văd în întuneric, dar se aud zăngănind cazmalele.

— Karnauhov, de ce dracu săpaţi pe aici? Nu vezi că aici sunteţi ca în palmă?

Mă supăr fără să vreau. Aşa se întâmplă totdeauna când simţi că nu numai alţii, ci şi tu însuţi eşti de vină. Uit chiar că aici nu se poate vorbi decât în şoaptă.

Karnauhov nu răspunde nimic. Abia mai târziu aflu că săpăturile le-a început, din proprie iniţiativă, comandantul de pluton Sendeţki. Oamenilor le era frig. Şi el le-a spus să sape ca să se încălzească.

Ordon să fie imediat mutaţi oamenii mai sus şi să sape acolo. Tot nu fac nici două parale aceste şanţuri. Iar aici să rămână doi-trei soldaţi de pază.

Gâfâind şi înjurând în şoaptă, soldaţii se caţără mai sus, trăgând după ei cazmalele, sacii şi mantalele.

— Halal şefi, nimic de zis...

E la adresa mea. Mă fac că nu aud. Noroc că nu e lună. Altfel s-ar fi curăţat mai bine de jumătate.

Coborâm şi mai la vale. Povârnişul e abrupt, lutul întărit, care a început să prindă o pojghiţă de gheaţă, se surpă mereu sub picioare. Pionierii cară în spinare, în saci, câte douăzeci de mine deodată. Din când în când trage mitraliera germană de serviciu, cea din susul râpei. Gloanţele trec însă pe sus, pocnind deasupra capului. Sunt gloanţe explozive.

Nimerim în noroi. Probabil că e un pârâu pe aici, că ploi n-au mai fost demult. Sub picioarele noastre clipoceşte apa. O rachetă se ridică în văzduh. Ne târâm cu faţa la pământ, cu capul, mâinile şi burta drept în noroiul vâscos şi rece. Pe sub cotul îndoit, urmăresc cu coada ochiului steaua strălucitoare, care pluteşte domol, tremurând în cerul negru.

— Ei, unde minăm?

Sprijinindu-se cu umărul, sergentul îmi suflă drept în ureche. După lumina orbitoare a rachetei, nu mai văd nimic. Nici faţa nu i-o văd. Simt doar respiraţia caldă, mirosind a seminţe.

— Cum se va înălţa o rachetă, să te uiţi la stânga... Vocea îmi tremură uşor de încordare. Ai să vezi un butoi de fier... Începe de acolo... Şi pe urmă mai la dreapta, cam la 50 de metri... Pe trei rânduri. Ca o tablă de şah. Aşa cum ne-am înţeles.

Cuvintele îmi vin greu, trebuie să le storc parcă cu forţa din mine.

Garkuşa nu răspunde nimic. Se târăşte pe brânci la o parte. Îl aud mişcându-se, dar nu-l văd. Peste câteva clipe simt iarăşi pe obraz respiraţia lui.

— Tovarăşe locotenent...

— Cee?

— O iau un pic mai sus. Apa poate să îngheţe, şi atunci...

Iarăşi o rachetă. Garkuşa se trânteşte drept peste mine. Îmi înfund obrazul în pământ. Caut sa nu respir. Gura, nasul, urechile îmi sunt pline de apă şi noroi. Racheta se stinge. Ridic capul şi spun:

— Bine.

În privinţa câmpului de mine sunt liniştit.

Îmi şterg faţa cu mâneca.

Afurisită treabă e cea a pionierilor... Întuneric beznă, noroi, inamicul la treizeci de paşi şi ai noştri undeva pe acolo, pe sus... Şi pentru fiecare mină să faci câte o gropiţă, să-i pui un fel de tub cu arc şi percutor cu piuliţă ca un cui, să-i pui capsa, toate să le verifici, să pui în gropiţi, să astupi cu pământ, să camuflezi. Şi să ciuleşti mereu urechile, să nu te surprindă neamţul, şi să te bălăceşti în noroi, şi la fiecare rachetă să te faci una cu pământul.

Aud cum soldaţii scot cu băgare de seamă minele din saci. Cred că termină într-o oră.

Acum, cât timp mi-e încă proaspăt în memorie, trebuie să mă apuc să completez formularele şi planurile directoare cu situaţia câmpurilor de mine. În fiece noapte va trebui să fac pe conţopistul. În trei exemplare, şi pe urmă schema cu azimuturi... Şi colac peste pupăză, nici formulare n-am, pe toate va trebui să le fac singur, de mână.

Mă urc pe deal. De două sau de trei ori cât pe aici să mă prăbuşesc. Nu se vede nimic, e întuneric beznă. Mi-am zdrelit mâinile până la sânge într-un tufiş cu ghimpi.

Ostaşii sapă în tăcere. Nu se aud decât cazmalele izbind pământul. Cineva, aproape de tot, lângă mine — nu se vede nimic din cauza întunericului — înjura în şoaptă, cu un glas răguşit, pământul tare ca piatra, ca pe un cal nărăvaş.

— De ar fi dat măcar câteva târnăcoape de batalion! Ce mai cazmale sunt şi astea? Doar unt să tai cu ele...

Târnăcoape... De unde dracu să le luăm! Ce n-aş da acum pentru vreo douăzeci de târnăcoape. Cred că niciodată în viaţa mea n-am visat nimic cu atâta ardoare. Şi câte erau la Morozovskaia în gară! Munţi întregi! Nici nu se uita nimeni la ele. Toată lumea umbla după votcă şi după unt.

Aşa cum se lucrează, nici într-o lună de zile nu isprăvim...

După miezul nopţii apare luna. Portocalie, cu obrajii scofâlciţi, iese dinspre Volga. Îşi aruncă privirile în râpă. Peste o jumătate de oră nu se va mai putea lucra acolo. Şi nu sunt decât patru inşi, care au de aşezat o sută de mine...

Şi luna se înalţă încet, se face galbenă, apoi albă. Nu-i pasă de nimic. Cred chiar că se înalţă azi mai repede decât de obicei, parcă s-ar grăbi undeva, parcă a întârziat să apară. Şi, ca un făcut, linia germană e în umbră, pe când a noastră devine cu fiece clipă tot mai luminoasă... Încet, în silă parcă, alunecă în vale ultimele resturi de umbră, părăsind tufişurile unul după altul, lipindu-se de fundul văgăunii.

Mă caută cineva. O voce tânără, aproape copilărească, pare-se agentul de legătură al lui Karnauhov.

— Nu l-aţi văzut pe locotenent, pe comandantul de batalion?

— Pe care? Pe acela care umblă cu binoclu? întreabă o voce din vale, probabil din şanţ.

— Nu. Nu-i acela cu binoclu. Comandantul batalionului. Cu bonetă albastră.

— A, cu bonetă albastră? O ţii şi tu într-una, cu comandantul batalionului... Parcă poţi să-i ţii minte într-o zi pe toţi şefii...

— Dar spune odată, unde-i?

— Păi, nu l-am văzut, răspunde domol vocea dinainte. N-a fost pe aci. Zău, că nu l-am văzut.

— Măi, da prost mai eşti!

— Poate că l-a văzut Fesenko... Fesenko, măi Fesenko...

Îmi îndrept paşii în direcţia vocilor. Din celălalt şanţ Fesenko răspunde tot atât de domol şi de blajin că a fost pe aici careva dintre şefi, s-a răstit la comandantul companiei că nu sapă acolo unde trebuie, dar dracu ştie unde s-o fi dus.

— Cine mă caută?

— Dumneavoastră sunteţi, tovarăşe locotenent?

Şi în faţa mea ia poziţia de drepţi o siluetă mărunţică şi subţire.

— Eu sunt... Şi nu mai sta drepţi, culcă-te!

Băieţandrul se aşează pe vine.

— Spune, ce s-a întâmplat?

— S-a telefonat de la postul dumneavoastră de comandă, să vă duceţi acolo de urgenţă.

— Eu? Urgent ? Cine a telefonat?

— Nu ştiu cine e... Parcă un colonel.

— Un colonel? De unde să fi venit? Nu înţeleg nimic.

— A spus urgent, în trei minute...

Nici n-am ajuns până la subsolul lui Karnauhov, când mă şi ciocnesc cu Valega. Aleargă gâfâind, cu limba scoasă.

— Vă aşteaptă un colonel. Cred că-i comandantul diviziei... Cu decoraţie... Mai sunt şi alţii, cu dânsul. Harlamov, sublocotenentul, încurcă ceva pe acolo, iar dumnealui se răsteşte...

Harlamov, veşnic cu boroboaţele lui, fir-ar al dracului! De-aş scăpa odată de dânsul. Coşcogeamite prim-aghiotant, şef de stat-major, măi rog... La bucătărie trebuia să-l fi trimis, nu la statul-major.

Nemţii deschid deodată focul şi mai bine de cincisprezece minute stăm culcaţi cu nasul în pământ.

7

Colonelul, mititel, subţirel ca un băieţandru, tras la faţă, cu obrajii supţi ca după boală, cu zbârcituri verticale, încordate între sprâncene, şade la masă cu capul rezemat de mână. Mantaua cu nasturi de aur e descheiată. Alături de el, maiorul nostru. Ţine între genunchi un bastonaş. Mai sunt de faţă încă două persoane.

Harlamov stă în poziţie de drepţi, încheiat la toţi nasturii, extrem de reglementar. Pentru prima oară îl văd astfel. Clipeşte din ochi.

Duc mâna la tâmplă şi raportez: batalionul sapă tranşee, minăm. Doi ochi mari şi negri se uită la mine, fără să clipească, dintr-o faţă slabă. Degetele fine şi uscate ciocănesc în masă.

Toată lumea tace.

Las mâna în jos.

Pauza durează cam mult. Aud cum gâfâie Valega în dosul meu.

Ochii cei negri devin deodată mai mici, se îngustează, şi buzele anemice, subţiri ca un fir de aţă, par să schiţeze un zâmbet.

— Ce-i cu dumneata? Te-ai bătut cu cineva?

Tac.

— Daţi-i o oglindă, să se admire.

Cineva îmi întinde un ciob gros de oglindă. Mă recunosc cu greu. În afară de ochi şi de dinţi, nu pot distinge nimic. Mâinile, vestonul, cizmele, totul e plin de noroi.

— Bine, fie şi aşa, izbucneşte colonelul într-un râs surprinzător de vesel şi tineresc. Se întâmplă şi de astea... Am ieşit şi eu odată la raport în faţa comandantului districtului militar în chiloţi şi nu s-a întâmplat nimic, a mers şi aşa. Zece zile mi-a dat doar, pentru că am dus mâna la căpăţâna goală.

Surâsul dispare, parcă l-ar fi şters cineva de pe faţă. Iar mă fixează ochii cei mari şi negri. Sunt nişte ochi inteligenţi, puţin obosiţi, cu pungi triunghiulare sub ei.

— Aştept, tovarăşe comandant de batalion, să te lauzi, să-mi spui ce-ai mai făcut de aseară? Dacă şi cu prima linie stai la fel ca şi cu hârtiile, nu te invidiez.

— Am făcut cam puţin, tovarăşe colonel.

— Puţin? De ce?

Ochii săi nu mai clipesc.

— Nu prea avem oameni şi stăm prost cu uneltele.

Câţi oameni ai?

— Pe front treizeci şi şase.

— Dar câţi gură-cască, agenţi de legătură şi alţi de-o seamă cu ei?

— În total cam vreo şaptezeci.

— Ştii tu câţi sunt în Regimentul 43? Câte cincisprezece-douăzeci de oameni, şi cu toate astea se bat.

— Şi eu mă bat, tovarăşe colonel.

— „Metiz”-ul el l-a ţinut, tovarăşe colonel, intervine maiorul. Noaptea trecută l-am mutat mai la dreapta.

— Tu, Borodin, să nu-i iei apărarea. Nu e la „Metiz” acum, şi nu din „Metiz” au să-l dea afară nemţii...

Şi întorcându-se iar către mine:

— Ceva tranşee sunt?

— Se sapă acum, tovarăşe colonel.

— Ia să mi le arăţi...

Nici nu apuc să-i răspund, că a şi ajuns în pragul uşii, şi-şi încheie nasturii de la manta cu mişcări repezi şi nervoase.

Încerc să-i spun că se trage cam mult acolo şi că nu prea ar face ca el să...

— Nu mă învăţa. Ştiu eu mai bine.

Borodin, rezemându-se greoi în baston, încearcă să se ridice şi el.

— N-ai pentru ce să mergi eu noi. Dacă-ţi pierzi şi ultimul picior, ce mă fac atunci? Hai, să mergem.

Eu, Valega şi aghiotantul comandantului diviziei — un flăcău tinerel, cu un obraz nemaipomenit de rotund şi turtit totodată, abia izbutim să ne ţinem de el. N-are deloc un pas

milităresc. Păşeşte mărunt, legănându-se niţel, însă repede şi sigur, ca şi cum n-ar umbla aici pentru prima oară.

Lângă subsolul lui Karnauhov mă opresc. Colonelul se întoarce nerăbdător spre mine.

— De ce te-ai oprit?

— Aici e postul de comanda al companiei.

— Lasă asta acum... Unde sunt tranşeele?

— Mai departe. În dosul conductelor de colo.

— Arată-mi drumul!

Tranşeele se văd acum bine, atât ale noastre cât şi ale nemţilor. Luna luminează din plin.

— Culcaţi!

Ne culcăm. Colonelul se culcă şi el alături de noi. Îi explic unde erau tranşeele înainte şi unde le sap acum. Nu obiectează nimic. Mă întreabă unde sunt mitralierele. Îi arăt. Unde sunt aruncătoarele de mine? Îi arăt. Tace, tuşeşte doar din când în când, căutând să se ţină.

— Dar minele unde le pui?

— Mai încolo, la stânga, în râpă.

— Opreşte. Retrage oamenii.

Nu înţeleg nimic.

— Ai auzit ce ţi-am spus? Cheamă oamenii înapoi...

Îl trimit pe Valega de vale. Să marcheze cu un par flancul drept şi apoi să se întoarcă. Fără un pic de zgomot, Valega se târăşte pe burtă la vale.

Tăcem. Se aude cât de greu respiră oamenii care sapă. Undeva în dosul dealului scrâşneşte „măgarul" — un aruncător de mine cu şase ţevi. Şase mine roşii, cu cozi, ca nişte comete, trec plutind domol pe deasupra capetelor noastre şi, cu o trosnitură asurzitoare, se împrăştie undeva în spate, în sectorul fabricii de mezeluri şi conserve de carne. Suflul ajunge până la noi. Colonelul nici nu mişcă capul. Tuşeşte.

— Vezi mitralierele lor? Colo, pe creastă?

— Văd.

— Cum îţi plac?

— Nu-mi plac deloc.

— Nici mie.

Urmează o pauză. Nu înţeleg unde vrea să ajungă.

— Tare nu-mi plac... Deloc nu-mi plac.

Nu răspund nimic. Nu-mi plac nici mie, dar artilerie n-am. Cu ce aş putea să le fac să tacă?

— Uite ce-i... Mâine să fii acolo.

— Unde acolo?

— Acolo unde sunt mitralierele. Ai înţeles?

— Am înţeles, răspund eu, dar nu înţeleg deloc cum voi putea să ajung acolo.

Rezemându-se cu o mână de pământ, colonelul sare în picioare, uşor ca un băieţandru.

— Hai, să plecăm.

Tot aşa de uşor şi de repede, fără să se agaţe sau să se poticnească de ceva, se întoarce printre dărâmături înapoi. La postul de comandă aprinde o ţigară groasă parfumată, „Marca Noastră", mi se pare, şi, dând pe masă de *Martin Eden,* începe să-l răsfoiască. Ajungând la sfârşit, se încruntă:

— Ce neghiob... Zău că-i neghiob...

Şi uitându-se la mine:

— E a ta?

— A comandantului companiei a patra.

— Ai citit-o?

— N-am avut timp, tovarăşe colonel.

— După ce o citeşti, mi-o dai şi mie. Am citit-o cândva, dar am uitat-o. Ţin minte doar atât; că era un băiat îndârjit. Dar sfârşitul nu-mi place. Se termină prost. Ce zici, Borodin?

Borodin surâde jenat, cu buzele lui grele, cărnoase.

— Nu prea ţin minte... Am citit-o demult, tovarăşe colonel.

— Minţi. N-ai citit-o deloc. După mine, s-o citeşti şi tu. Cred că până la Anul nou o termin. După aceea fac un examen. Aşa cum stă scris la regulament... Multe avem noi de învăţat de la acest Martin. Dârzenie, energie.

Închizând cu zgomot cartea, se uită acum la mine. Chibzuieşte ceva, încruntându-se, ceea ce-i accentuează zbârciturile de la rădăcina nasului.

— Porneşti fără pregătire de artilerie. Cum se întunecă, trimiţi oameni în recunoaştere. Ai

băieţi buni, pe cât se pare. Şi-şi întoarce capul spre maior, aşteptând confirmarea lui.

— Sunt viteji, tovarăşe colonel.

— Aşadar, cum se întunecă, îi trimiţi în recunoaştere. Apoi... Luna la ce oră răsare?

— După miezul nopţii.

— Bine. Pe la zece şi jumătate dau drumul la „cucuruznici" Mi-a promis Ciuikov, în caz de nevoie. La 11 începi atacul. M-ai înţeles?

— Am înţeles.

Glasul meu nu sună prea convins.

— Fără nici un fel de „ura". Nici un zgomot. Să vă târâţi cu toţii pe burtă. Poţi să-i iei numai prin surprindere. Pricepi? Marinari mai ai?

— Am vreo zece inşi.

— Atunci stai bine, ai succesul asigurat.

Buzele lui subţiri şi palide parcă schiţează din nou un zâmbet.

Nu pot să pricep în ruptul capului cum voi putea să atac cu treizeci şi şase de oameni — ba nu, nici n-au să fie treizeci şi şase, ci cel mult douăzeci de oameni — o cotă apărată de trei mitraliere principale, în afară de cele auxiliare şi, cu siguranţă, pe un teren minat. Nu mai spun că nu va fi destul să punem mâna pe cotă, va trebui să ne şi întărim.

Stau însă în poziţie de drepţi şi tac. Mai bine s-ar deschide pământul sub mine, decât să...

— Să-i mai trimiţi, Borodin, vreo zece oameni de la mal, croitori, cizmari şi alţi tercheaberchea de pe acolo. Să se mai obişnuiască şi ei. Pe urmă ai să-i iei înapoi...

Maiorul dă din cap, în tăcere, continuând să-şi sugă luleaua care hârâie şi horcăie. Colonelul ciocăneşte mereu în masă cu încheieturile degetelor. Se uită apoi la ceasul disproporţionat de mare pentru mâna lui slabă şi fină. E două şi un sfert. Cu o mişcare bruscă se ridică în picioare.

— Ei, comandante... şi-mi întinde mâna, Kerjenţev, mi se pare că te cheamă?

— Kerjenţev.

Mâna e caldă şi uscată.

În pragul uşii se opreşte.

— Iar pe ăsta... cum îi zice... care s-a înecat la sfârşit... pe *Martin Eden*... să nu-l dai nimănui... Dacă n-o fi să mi-l aduci singur, vin eu la tine în vârful dealului să-l iau.

Maiorul iese în urma lui. Mă bate uşor pe umăr.

— E cam apucat comandantul nostru de divizie. Dar deştept foc, împieliţatul...

Şi zâmbeşte singur din cauza expresiei sale nu prea potrivite.

— Să treci dimineaţa pe la mine, sa mai vedem ce se poate face.

Se înapoiază pionierii. Trag înăuntru ceva greoi şi neputincios. Garkuşa îşi şterge gâfâind fruntea.

— Boiadjiev e rănit, spune Garkuşa, trântindu-se greoi pe pat, i-a smuls falca.

Gâfâind şi fără să rostească un cuvânt, ostaşii îl aşează pe rănit pe patul din faţă. Cade ca mort pe pat, moleşit, cu mâinile lăsate neputincios pe genunchi şi capul plecat în jos. Capul îi e înfăşurat în ceva roşu. Bluza e numai sânge.

— Ne întoarcem înapoi... Ne-au văzut... Au început cu minele. Pe Kolţov l-au omorât... N-am mai găsit nimic din el. Iar lui, uite-l, i-au luat falca.

Rănitul geme, dă din cap. La picioarele lui s-a şi strâns o băltoacă rotundă de sânge. Marusia îi scoate pansamentul. Printre mişcările mâinilor ei, zăresc nasul, ochii, obrajii şi fruntea de care s-a lipit o şuviţă de păr negru. Iar mai jos e numai o gaură neagră şi roşie... Mâinile se agaţă neputincioase de genunchi, de fusta Marusiei. Şi geme, geme mereu...

— Era cel mai bun dintre ai mei, rosteşte Garkuşa.

Boneta i-a căzut de pe cap şi a rămas pe podea. N-o ridică.

— Cincizeci de bucăţi a pus azi. Fără să spună un cuvânt.

Şi după o pauză:

— Va să zică, am muncit de pomană?

Nu răspund nimic.

Rănitul este dus la mal.

Pionierii, după ce au fumat câte o ţigară, pleacă şi ei.

Mult timp nu pot aţipi.

8

De dimineaţă mă supără toate, nu ştiu de ce. Hotărât lucru, m-am sculat cu piciorul stâng. Un purice îmi umblă prin obială şi nu-i chip să dau de el. Harlamov a pierdut iarăşi raportul şi stă acum în faţa mea, clipind din ochii lui negri de armean şi gesticulând: „L-am pus în ladă şi acum nu-i”... Mi s-a urât şi de supa râncedă de mei; mereu, în fiecare zi, dimineaţa şi seara, aceeaşi supă. Şi tutunul e umed, se stinge mereu. Şi ziarele din capitală n-au mai sosit de trei zile. Şi de la mal mi-au trimis doar opt schilozi.

Toate mă înfurie...

Un obuz a lovit în plin un adăpost al companiei lui Farber şi i-a omorât doi ostaşi. I-am spus lui Farber încă mai demult să acopere adăposturile cu şine de fier; la „Metiz” există şi acum o stivă întreagă; el a tot amânat, până a pierdut doi oameni. Mă răstesc chiar la el, şi când se întoarce, tăcut, vrând să plece, îl opresc şi-l pun să repete ordinul.

Pe Harlamov îl trimit pe mal după nişte formulare de care n-am deloc nevoie. Pur şi simplu, să nu-l mai am în faţa ochilor.

Mă arunc pe pat. Mă doare capul, de nu mai văd. În colţ, telefonistul citeşte o carte veche, făcută ferfeniţă.

— Ia dă-o încoace! Nu-i timp de lectură acum...

Îi iau cartea din mână. *Bătălia de la Sevastopol,* volumul III. N-are nici început, nici sfârşit. Probabil că au pus-o la bătaie pentru ţigări. O deschid la întâmplare şi citesc:

„...Pierderile regimentelor erau foarte mari, iar completările, în caz că soseau, erau infime, încât denumirile de regiment, batalion, companie îşi pierduseră semnificaţia lor obişnuită.”

„Într-un regiment atât de combativ, de pildă, ca regimentul Volînski, în loc de 4.000 de oameni n-au mai rămas decât cel mult 1.000. În toate regimentele Diviziei a 11-a: Kamceatiski, Ohotski, Selinghinski, Iakutski, precum şi în regimentele Diviziei a 16-a: Vladimirski, Suzdalski, Ugliţki, Kazanski — nu mai erau decât cel mult 1.500 de oameni în fiecare...”

Cel mult o mie cinci sute. O mie. Dar acum la noi? Dacă în batalionul meu sunt optzeci de inşi, şi regimentul are trei batalioane, se cheamă că avem două sute patruzeci de ostaşi. Să mai punem încă o sută de inşi, artilerişti, chimişti, telefonişti şi cercetaşi. În total trei sute cincizeci. Ei, să zicem patru sute... Să fie cinci sute... Iar comandantul diviziei spunea că alte regimente au şi mai puţini oameni. Şi câţi luptă din toţi aceştia? Cel mult o treime. Ce-o să ne facem, dacă li se va urî nemţilor să tot bată „Octombrie Roşu”? Dacă vor porni iar împotriva noastră? Sau au să arunce tancurile împotriva lui Farber? Acolo, ce-i drept, îi împiedică terasamentul, pot să treacă însă în voie pe sub pod, unde el are o mitralieră şi un tun... Ce mă fac atunci? Am şaisprezece oameni prin gropi; de mine nici pomeneală, Borodin spune că trebuie să sosească peste trei zile, se descarcă undeva... Să zicem că n-au să ne tragă pe sfoară. O să mai trebuiască însă două sau chiar trei nopţi până le vom pune... Şi până atunci, aşteaptă şi roagă-te lui Dumnezeu... să stea cuminţi nemţii.

Răsfoiesc mai departe:

„...Cel mai strălucit mergeau treburile birtaşilor, care amenajaseră unul lângă altul corturile lor spaţioase. Aceste corturi erau frecventate acum, după asalt, de ofiţerii care soseau din oraş, de pe bastion, să mai petreacă... În corturile ospitaliere, în care era aranjat un bufet cu mare asortiment de vinuri, rachiuri, aperitive, şi o duzină de măsuţe pentru clienţi, şi chiar o bucătărie camuflată în dosul bufetului, lumea mânca, bea, făcea spirite, râdea veselă.

Bucătăria camuflată în dosul bufetului... o duzină de măsuţe pentru clienţi...

Pun cartea la o parte, îmi trag mantaua peste urechi şi încerc să adorm...

Telefonistul meştereşte ceva în colţ, bombănind mereu. Se aude tic-tacul ceasului din perete: Valega a şi făcut rost de un ceas mic, albastru, cu arătătoarele fabricate tot de el, dintr-o cutie de conserve.

Grozav aş mânca acum un cotlet de porc cu cartofi tăiaţi în felioare fine, prăjite... Ultima dată, mi se pare, am mâncat cotlete de porc... Dracu mai ştie, nici nu mai ţin minte când. La Kiev să fi fost? Sau în armată, poate... Nu, atunci n-au fost de porc, era numai nişte carne prăjită...

Mă întorc pe partea cealaltă. Lampa fumegă, mă ustură ochii.

La zece şi jumătate urmează să sosească „cucuruznikul”. La 11 trebuie să încep atacul.

Luna apare cam pe la 12 şi ceva. Aşadar, voi avea la dispoziţie 75 de minute. Într-o oră şi un sfert trebuie să cobor în râpă, să urc povârnişul opus, să-i scot afară pe nemţi din tranşee şi să mă întăresc. Şi dacă are să întârzie „cucuruznikul”? Sau poate că nu va fi unul, ci două sau trei? Îmi aduc bine aminte, comandantul diviziei a zis „cucuruznicii”, şi nu „cucuruznikul”... Prost am mai fost, n-am fost în stare să întreb precis câţi vor fi. Primul o să-şi arunce bombele, eu o să pornesc, iar între timp poate să sosească şi celălalt. La atac însă va trebui să pornesc imediat după el, până nu se dezmeticesc nemţii... Trebuie să-i telefonez maiorului, să afle precis de la comandantul diviziei.

Ce ochi negri şi pătrunzători are comandantul diviziei! E greu să te uiţi mult timp în ochii lui.

Am auzit că astă-vară, când scotea divizia din încercuire, pe la Kastornaia, era în primele rânduri cu arma în mână.

E îndrăzneţ, dat dracului!

Şi cum se plimbă prin prima linie... Nici gloanţe, nici mine, nimic nu există pentru el. O fi făcând aşa de ochii lumii, ca să dea pildă tineretului? Se spune că nici Napoleon nu se temea de nimic. Podul de la Arcole, spitalele bolnavilor de ciumă... La înmormântare, s-au descoperit pe corpul lui nişte cicatrice, de care nu ştiuse nimeni până atunci. Am citit, cred, la Tarlé aceste amănunte.

Dar ce este, în general, vitejia? Nu-i cred pe cei ce spun că nu se tem de bombardamente. Se tem, dar ştiu s-o ascundă. Iar alţii nu ştiu. Îmi aduc aminte de cele ce spunea odată Maximov: „Nu există oameni care să nu se teamă de nimic. La toţi li-e frică. Numai că unii îşi pierd capul de frică, pe când alţii, dimpotrivă, îşi mobilizează în asemenea clipe toate forţele, creierul funcţionând cu deosebită agerime şi precizie. Aceştia sunt oameni curajoşi.”

Tocmai aşa era şi Maximov. Era... Acum probabil că nu mai este în viaţă. Când eram cu dânsul, nu-mi era frică nici în clipele cele mai îngrozitoare. Pălea doar niţel, strângea din buze şi începea să vorbească mai rar, ca şi cum ar fi cumpănit fiecare cuvânt.

Chiar şi în timpul bombardamentelor — lângă Harkov, în timpul ofensivei noastre nereuşite din mai, am aflat pentru prima oară ce înseamnă acest cuvânt — el ştia să menţină în statul său major o atmosferă oarecum calmă, chiar întrucâtva umoristică. Glumea, râdea, scria versuri, povestea istorioare hazlii. A fost un om de valoare. Şi iată, acum nu mai este. Mulţi nu mai sunt...

Unde o fi Igor? Dar Şireaev? Sedîh ? Poate că nu mai sunt nici ei în viaţă...

Trăiam, învăţam, fiecare avea câte un vis al său, şi la un moment dat, poc! — au dispărut toate: şi casa, şi familia, şi institutul, şi rezistenţa materialelor, şi istoria arhitecturii, şi Partenonul.

Partenonul... Îmi aduc perfect de bine aminte: anii 454-438 î.e.n. Colonada închisă — peripter, opt coloane în faţă, şaptesprezece laterale. Şi templul lui Theseu are şase şi treisprezece... Stilul doric, ionic, corintic. Cel doric îmi place mai mult. E mai sobru, mai laconic.

Un ordin se compune din stilobat, coloana şi antablament. O coloană se compune din: corpul coloanei, echinus şi abacă. Văd că nu le-am uitat încă. Şi antablamentul se compune din: arhitravă, friză şi cornişă. Sau nu, din contra, din cornişă şi friză. Dar chestiile alea de pe margine cum s-or fi chemând oare? Acro... acro... ei, drăcia dracului, tot am uitat câte ceva... Stai că ştiu... Acrotere.

Dar catedrala Sf. Petru din Roma, cine a construit-o? Întâi Bramante, apoi mi se pare — Sangallo... sau Rafael. După aceea a fost încă unul şi apoi Michelangelo. Cupola a făcut-o el... Dar colonada? Mi se pare că Bernini.

Ptiu, drace... Ce năzbâtii îmi trec prin cap! Cine mai are nevoie de toate acestea? Trebuie să ocup dealul, şi când colo mă gândesc la cupole. Ar fi de ajuns să cadă o bombă de o tonă şi cupola ar dispărea...

Ce-o să fac cu Farber, dacă izbutesc totuşi să cuceresc dealul? Se va produce o ruptură. Compania a patra va fi în faţă, iar a cincea va forma un intrând. O să mi se dea probabil mie ordin să iau podul. Sau poate că asta are s-o facă batalionul trei? Ar putea să taie podul şi să se unească cu noi pe deal. Ar fi o lovitură grozavă!

E ciudat totuşi... Nu-i mult de când şedeam cu Liusea pe această movilă şi ne uitam la Volga, la trenul de marfă care trecea jos în vale. Am vorbit atunci de mitraliere şi se prea poate că tocmai de acolo trage acum în noi o mitralieră...

Liusea m-a întrebat atunci dacă-mi place Blok. Nostimă mai era. Ar fi trebuit să mă întrebe la trecut, dacă mi-a plăcut Blok. Da, mi-a plăcut. Şi acum îmi place liniştea. Îmi place mai

mult ca orice. Sa nu mă cheme nimeni când mi-e somn, să nu-mi dea nimeni ordine...

Mă trage cineva de manta.

— Tovarăşe locotenent! Tovarăşe locotenent! Vă caută cineva de la secţia politică.

Mă uit pe sub poala mantalei. Doi inşi cu dolmane, cu genţi de campanie pline de hârtii. Trebuie să fie o inspecţie sau reprezentanţii statului-major veniţi în vederea atacului plănuit la noapte.

Trebuie să mă scol.

Ceasul arată ora două. Mai avem încă nouă ore

9

Cercetaşii sosesc încă înainte de a se însera toţi cu tricouri, vestoane, berete, precum se cuvine. În spinare poartă arme automate nemţeşti şi încărcătoare ieşite în afară.

Ciumak raportează: „Am sosit la ordinele dumneavoastră”. De sub moţ îi strălucesc ochii. Nu ne-am mai întâlnit de când am avut conflictul cu el. A fost rechemat la mal.

Avem o convorbire strict oficială: îi indic misiunea, termenul executării şi punctul de plecare. Le ştie pe toate şi fără mine, şi vorbim de ele doar pentru că trebuie să vorbim. În general, nu mai am ce vorbi cu el şi nici el nu încearcă să ascundă. Tonul lui e rece, sec, indiferent, ochii exprimă plictiseală şi o uşoară nuanţă de ironie. Cei trei oameni ai lui, toţi cu moţ şi descheiaţi, stau la o parte şi ne privesc cu mâinile în buzunar şi cu mucuri de ţigară pe buze.

— Halate de camuflaj luaţi?

— Nu.

— De ce? Am tocmai bine patru bucăţi.

— Nu ne trebuie.

— Rachiu să vă dau?

— Nu. Bem rachiul nostru. Al altora nu ne place.

— Bine, cum pofteşti.

— Puteţi bea în sănătatea noastră.

— Mulţumesc.

— Pentru puţin.

Se duc cu toţii la Karnauhov. Când sosesc şi eu acolo, nu-i mai găsesc.

În subsol e o îmbulzeală de nu te poţi mişca. Doi reprezentanţi de la secţia politică. Unul de la ştatul-major al diviziei. Şeful serviciului de transmisiuni al regimentului. Toţi în chip de observatori. Înţeleg prea bine necesitatea prezenţei lor, totuşi mă enervează. Se fumează încontinuu, ca întotdeauna înaintea unei operaţiuni importante. Reprezentantul statului-major al diviziei, un căpitan, notează ceva în carnet, muind mereu creionul în gură.

— Te-ai gândit la desfăşurarea operaţiei? mă întreabă căpitanul, ridicându-şi ochii incolori. Are dinţi lungi, proeminenţi, care depăşesc buza de jos.

— Da, m-am gândit.

— Comandantul îi atribuie mare importanţă. Ştii dumneata acest lucru?

— Ştiu.

— Dar cu flancurile cum stai?

— Care flancuri?

— Când veţi înainta, cine are să vă acopere flancurile?

— Nimeni. Voi fi susţinut de batalioanele vecine. N-am oameni destui, mergem la risc.

— Prost.

— Desigur că e prost.

Notează ceva în carnet.

— Şi de ce resurse dispui?

— Nu dispun de resurse, ci de o mână de oameni. La atac vor merge paisprezece oameni.

— Paisprezece?

— Da, paisprezece. Şi paisprezece rămân pe loc. În total am douăzeci şi opt de ostaşi.

— În locul dumitale n-aş proceda astfel...

Se uită în carnetul său.

Nu-mi pot lua ochii de la dinţii lui. Sunt curios să ştiu dacă se acoperă vreodată, sau totdeauna ies afară?

Scot fără grabă portţigaretul din buzunar.

— Când ai să fii dumneata în locul meu, ai să procedezi cum o să-ţi placă dumitale, deocamdată însă dă-mi voie să procedez cum cred eu de cuviinţă.

Îşi strânge buzele în măsura în care i-o permit dinţii. Reprezentanţii secţiei politice notează ceva cu zel, cu capetele plecate peste carnetele lor de campanie. Băieţi de treabă, înţeleg că nu e acum momentul potrivit pentru întrebări şi-şi văd tăcuţi de treburile lor.

Nimeni nu mai spune nimic.

Timpul se scurge chinuitor de încet. Statul-major ne întreabă clipă de clipă la telefon dacă

s-au întors cercetaşii. Căpitanul îl ia în primire pe Karnauhov. Calm, surâzând din când în când şi aruncându-mi priviri furişe, acesta îi răspunde amănunţit la toate întrebările: cum sunt înarmaţi soldaţii, câte grenade şi câte cartuşe are fiecare. Are o răbdare colosală omul ăsta! Iar căpitanul tot notează.

Mă gândesc să-i poftesc să plece cu toţii de aici. Pot să stea şi la postul de comandă al batalionului. La urma urmei, n-au absolut nici o treabă aici. Au aflat tot ce le-a trebuit, au verificat totul, şi mersul luptei îl vor putea urmări şi de acolo.

E ora nouă şi un sfert. Încep să mă enervez. Cercetaşii ar fi putut să se întoarcă până acum. Un ostaş care a venit din prima linie spune că au trecut mai demult pe acolo, acum însă nu se aude nimic. Nemţii aruncă rachete, se aud împuşcături, ca întotdeauna. Nu-i nici un indiciu că ar fi fost prinşi sau observaţi.

Ies afară.

E întuneric beznă. Departe, dincolo de uzina „Octombrie Roşu", arde ceva. Se conturează în negru, ca şi cum ar fii zugrăvite cu tuş siluetele unor ferme mutilate. Pe celălalt mal bubuie singuratic un tun; trage şi se odihneşte un pic, apoi iar trage, şi tace din nou, parcă ar sta sa asculte ceva. Răpăie din când în când mitralierele, se înalţă în văzduh rachete germane. Nu se ştie de ce, azi sunt galbene. S-or fi isprăvit cele albe, probabil. Miroase a lemn ars şi a petrol. La doi paşi de aici e un tren cu petrol, ziua se vede perfect de la noi. Şiroaie de petrol se scurg necontenit din cisternele găurite de gloanţe, şi ostaşii se reped până acolo noaptea să-şi umple lămpile.

Dintr-o veche obişnuinţă din copilărie, încep să caut constelaţiile cunoscute. Iată Orionul, alcătuit din patru stele sclipitoare, şi un brâu îngust din alte trei mai mici. Şi încă o steluţă mică de tot, aproape imperceptibilă... Una din ele, nici nu mai ţin minte care anume, se numeşte Betelgeusa. Trebuie să fie pe undeva şi Aldebaran, dar am uitat unde se găseşte.

Cineva îmi pune mâna pe umăr. Tresar.

— La ce te gândeşti, tovarăşe comandant de batalion?

Cu greu disting prin întuneric silueta solidă a lui Karnauhov.

— Uite aşa... La nimic... Mă uitam la stele.

Nu-mi răspunde nimic. Stăm şi ne uităm cum clipesc stelele. În minte răsar gânduri, rătăcite de obicei prin străfundurile conştiinţei, despre infinit, despre cosmos, despre lumi care au existat odată şi au pierit, care ne trimit însă şi acum lumina lor din spaţiul negru al infinitului... Stelele se sting, se aprind... Iar noi nu ştim nimic. Nu va afla nimeni niciodată că în această întunecoasă noapte de octombrie a murit o stea, care a trăit milioane de ani sau că s-a născut altă stea, despre existenţa căreia se va afla tot peste milioane de ani.

— Trebuie să fi nins în Siberia, spune Karnauhov.

— Tot ce se poate, răspund eu.

— Or fi început şi gerurile.

— Şi laptele se vinde în sloiuri de gheaţă. Cu bucata.

— Şi la Vladivostok lumea mai face încă băi de mare.

— Am auzit că e race marea la Vladivostok.

— E rece şi totuşi lumea se scaldă.

Departe, dincolo de Volga, abia se aude zumzăind un „cucuruznik". Nu cumva e al nostru? Şi cercetaşii nu s-au întors încă. Ciulim urechile la sunetul ce se apropie din dreapta şi apoi se depărtează. Nu, nu e al nostru. Explozii înăbuşite se aud departe, la Uzina de tractoare. Reflectoarele nemţeşti brăzdează neîncetat cerul. Fâşiile de lumină se lărgesc, apoi se îngustează, se sting şi iar se aprind.

Şi noi stăm şi ne uităm la jocul reflectoarelor, la şiragurile roşu-galben-verzui ale proiectilelor antiaeriene germane care şerpuiesc în aer, la rachetele care se sting încet în râpă. Suntem atât de obişnuiţi cu acest spectacol, încât dacă ar înceta brusc, nu ne-am simţi în apele noastre, ne-ar lipsi parcă ceva.

— Ce zici, cucerim dealul? mă întreabă Karnauhov încet, încet de tot, aplecându-se până aproape de urechea mea.

— Îl cucerim.

— Şi eu cred că-l cucerim, răspunde Karnauhov, strângându-mă încetişor de umăr.

— Cum te cheamă? îl întreb eu.

— Nikolai.

— Pe mine mă cheamă Iuri.

— Iuri. Am un frate Iuri, marinar.

— E în viaţă?

— Nu ştiu. Era la Sevastopol, pe un submarin.

— Probabil că e în viaţă, îi spun eu, nu ştiu de ce.

— Probabil, răspunde Karnauhov după o mică pauză şi nu mai vorbim nimic.

Din străfundurile cerului cade o stea. S-a dus un suflet pe lumea cealaltă, spuneau bătrânii... Ne coborâm în subsol. E atâta fum încât cu greu poţi desluşi feţele oamenilor. Reprezentanţii secţiei politice mănâncă conserve, şezând pe vine. Şeful serviciului1 de transmisiuni doarme rezemat de perete, cu capul aplecat într-o parte. Căpitanul citeşte un ziar la lumina opaiţului. Când intrăm ridică capul.

— E ora 9,45.

— Da, 9,45...

— Cercetaşii tot n-au venit?

— Nu.

— Prost.

— Tot ce se poate.

Ridic cu un ac de siguranţă fitilul, opaiţul însă arde prost de tot, n-are aer.

— Rog pe toţi cei ce nu iau parte directă la operaţie să se mute la postul de comandă al batalionului.

Căpitanul face ochii mari. Pune la o parte ziarul.

— De ce?

— De-aia...

— Te-aş ruga să nu uiţi că vorbeşti cu un superior.

— Nu uit nimic, dar vă rog să plecaţi de aici. Atâta tot.

— Te deranjez?

— Da. Deranjaţi.

— Cu ce?

— Cu prezenţa dumneavoastră, cu tutunul. Vedeţi ce e pe aici. Nu-i chip să respiri.

Simt că încep să spun prostii.

— Locul meu e la postul de observaţie al batalionului. Am misiunea de a urmări acţiunea dumitale.

— Va să zici, intenţionaţi să vă găsiţi mereu lângă mine?

— Da, intenţionez.

— Şi dealul îl veţi ataca împreună cu mine?

Timp de câteva clipe mă fixează fără să clipească, se scoală apoi ostentativ, împăturește cu grijă ziarul, îl bagă în porthart şi, întorcându-se cu faţa la mine, rosteşte, accentuând fiecare cuvânt:

— Bine, avem să stăm noi de vorbă în altă parte.

Şi iese pe brânci afară. La uşă geanta i se agaţă de un cui şi trece mult până ce o desprinde. Reprezentanţii secţiei politice râd. Îşi termină conservele. N-am nimic împotriva lor, nu puteam însă să-l dau afară numai pe căpitan. Râd, având aerul că înţeleg totul şi, urându-mi succes, pleacă şi ei.

Subsolul devine deodată spaţios. Poţi cel puţin să-ţi întinzi picioarele şi să nu şezi mereu chircit.

Nu ştiu de ce i-am spus căpitanului că voi merge la atac. N-aveam de gând să iau parte personal la el, cu atât mai mult cu cât am avut azi dimineaţă o discuţie cu maiorul în această privinţă. Mi-a arătat un articol de fond din *Krasnaia zvezda: Locul comandantului în timpul luptei.* Erau criticaţi în acest articol comandanţii care îşi duc personal unităţile la atac. Comandantul are misiunea de a vedea şi a dirija toate, în primele rânduri însă nu va vedea nimic. E de altfel foarte just.

Acum însă, vorbind cu căpitanul, cuvintele în privinţa dealului mi-au scăpat fără să fi vrut. De altfel, naiba ştie cum poţi să conduci lupta în timpul nopţii de la distanţă. Nu vezi nici pe dracu, legătura poate să fie întreruptă în orice clipă, încât stai şi tu în vizuină, ca o cârtiţă, fără ochi şi fără urechi...

Arătătoarele ceasului se suprapun, înţepenind aproape de ora zece.

Iar ne întreabă la telefon de la statul-major dacă s-au întors cercetaşii. Întreabă ofiţerul de serviciu Korobkov, ajutorul comandantului. Ori de câte ori e de serviciu, nu-ţi dă niciodată pace: „Raportezi situaţia, cum staţi cu seminţele, aveţi poate nevoie de castraveţi?" Seminţele sunt cartuşele (negre pentru armă, albe pentru automate), castraveţii, minele...

Trec telefonistului receptorul. În aceeaşi clipă apare în adăpost capul lui Ciumak. În urma lui îşi fac apariţia toţi ceilalţi, murdari, gâfâind, asudaţi la faţă. Umplu îndată toată încăperea.

Nu întreb nimic. Aştept.

Ciumak se apropie cu pas legănat de masă şi, fără să rostească un cuvânt, se aşează pe o ladă, soarbe cu înghiţituri mari apa din gamelă, îşi şterge tacticos buzele, fruntea, gâtul. Scoate din buzunar câteva pachete verzi de ţigări nemţeşti şi le aruncă pe masă.

În ţigaretu-i străveziu de plexiglas bagă o ţigară aurită la capăt.

— Puteţi începe, semaforul e deschis.

Şi adresându-se cercetaşilor:

— Ştergeţi-o, până dimineaţă vă las în pace.

Îl întreb:

— Mine sunt?

— Într-un singur loc. În faţa tunului cu ţeava sfărâmată. Ceva mai sus.

— Multe?

— N-am numărat. Am scos cinci bucăţi. Sunt cu mustăcioară. Or fi fiind de alea de infanterie, de şrapnele.

În mâna lui sclipeşte un percutor german de alamă, cu trei fire de sârmă răsucite în sus. Pionierii obişnuiesc să le numească mustăcioare. Corpul minei este îngropat în pământ, numai mustăcioarele rămân la suprafaţă. Când calci pe ele, percutorul loveşte în capsă, capsa inflamează praful de puşcă, acesta proiectilul, mina sare din pământ şi explodează în aer, risipind în toate părţile bile de şrapnel. Oribilă mină.

— Aşadar la stânga tunului să nu vă duceţi, mai la dreapta însă am cercetat vreo două sute de metri, nu e nimic pe acolo.

— Sunt mulţi nemţi?

— Dracu îi mai ştie... Cred că nu prea. Stau în adăposturi şi pun mereu *Katiuşa* noastră la patefon.

Ciumak se scotoceşte prin buzunare.

— Poezii nu obişnuiţi să scrieţi?

Ochii săi negri mă privesc de sub moţ cu un aer batjocoritor.

— Nu, dar de ce mă întrebi?

— Am vrut să vă fac cadou un toc rezervor. E un toc bun. Am şi o sticluţă cu cerneală specială.

— Nu, nu scriu.

— Păcat. Am crezut că scrieţi. Aveţi un aspect aşa... poetic.

După ce răsuceşte în mână un toc frumos cu desene de malachită pe el, îl bagă în buzunar.

— Am dat de un neamţ, era de gardă, şi l-am trimis pe lumea cealaltă.

Telefonez la statul-major, comunic că s-au întors cercetaşii. Valega îmi oferă rachiu. Nu prea am chef, totuşi înghit un păhărel. Ciumak râde ironic.

— Ca să fie mai bine dispuşi ostaşii?

Nu răspund nimic. Îmi caut arma automată. Karnauhov se pregăteşte şi el. Ciumak îşi roade ţigaretul.

— Încotro? Departe ?

— Nu prea.

— Nu v-aş sfătui să vă duceţi pe deal. E mai plăcut aici.

Îl trezesc pe şeful transmisiunilor. N-a plecat cu ceilalţi. Clipeşte din ochii buimăciţi, împăienjeniţi de somn.

— Mai comandă şi dumneata pe aici în locul meu, eu am plecat.

— Încotro?

— Acolo.

— Aha...

După ochii lui, văd că nu pricepe nimic.

— Rămâi aici cu Harlamov, şeful meu de stat-major. Dacă vedeţi că stăm prost, deschideţi focul.

Se ridică şi-şi freacă în grabă ochii cu pumnul.

— Bine, bine...

Nu-l prea cunosc, l-am văzut doar o singură dată la o consfătuire la Borodin. Am auzit că e un băiat cu scaun la cap. E locotenent-major. A terminat nişte cursuri la Academie.

Valega vrea să vină şi el, cred însă că nu ar fi cazul. Şi-a scrântit un picior şi de trei zile tot şchioapătă.

— Cum vine asta... mă priveşte el cu nedumerire, cu ochii lui mici, nemulţumiţi, de sub fruntea rotundă şi bombată.

Bag discul în pistolul automat.

— Poate îmbucaţi ceva înainte de a porni la drum? Avem conserve. Carne cu sos. Nici la prânz n-aţi mâncat ca lumea. Să vă deschid o cutie.

N-am poftă. Am să mănânc când mă întorc. Îmi bagă totuşi în buzunar o felie de pâine şi o bucată de slănină, învelite în hârtie de ziar. Când mergeam la şcoală, mama îmi băga tot aşa dejunul în buzunar, în grabă. Pe atunci era însă o chiflă sau un covrig tăiat în două şi uns cu unt.

10

„CUCURUZNIKUL” întârzie vreo zece minute, care îmi par o veşnicie. Nu poţi fuma în tranşee şi n-ai cu ce altceva să te ocupi. E strâmt şi-ţi înţepenesc picioarele. Nu izbutesc cu nici un chip să mă instalez mai comod. Alături de mine e un ostaş mai în vârstă, de fel din Siberia. Ronţăie un pesmet. Astăzi, în loc de pâine, am primit iar pesmeţi. La lumina rachetelor îi văd faţa nebărbierită şi scofâlcită, văd cum i se mişcă fălcile.

Karnauhov e la flancul drept. Aici a rămas să comande Sendeţki, comandant de pluton, băiat nu tocmai deştept, foarte îndrăzneţ însă. La Metiz s-a luptat destul de bine. A fost chiar rănit, uşor ce-i drept, şi nu s-a dus la infirmerie.

Vecinul nu mai ronţăie.

— Auziţi?

— Ce să aud?

— N-o fi cumva „cucuruznikul”?

Sunetul vine dinspre Volga. E încă foarte departe. Ne ţinem respiraţia. Sunetul se apropie. Da, e al nostru. Zboară drept spre noi. Numai de n-ar arunca bombele peste noi. Nu ne despart de nemţi decât cel mult şaptezeci de metri, aşa încât poate să nimerească şi în noi. Am auzit că aruncă minele pur şi simplu cu mâna, nişte mine obişnuite, ca acelea ale aruncătoarelor de mine.

Sunetul se apropie. E puţin cam obsedant, are în el ceva mai curând familiar, casnic, decât militar. „Cucuruznikului” nemţii îi spun „Russ-Faner”. În ziare i se spune „bombardier uşor de noapte”. Bâzâie ca un gândac mare. Există nişte gândaci din ăştia, de noapte, care bâzâie monoton şi nu-i chip să-i vezi.

„Cucuruznikul” a şi ajuns deasupra capului nostru. Descrie un cerc, îşi precizează probabil poziţia. Nemţii deschid focul de dincolo de deal. Reflectoare n-au, dar nici nu l-ar putea descoperi cu reflectoarele, zboară prea jos.

S-ar crede că pune înadins la încercare răbdarea noastră.

Acum are să le arunce...

— Haide odată!

Maiorul a telefonat că va veni un singur avion şi va bombarda, de două ori. După ce-şi va isprăvi treaba, are să se mai învârtească timp de vreo cinci sau zece minute, pentru a ne da posibilitatea să ne apropiem.

„Cucuruznikul” se roteşte a doua bară. Cred că soldatul de lângă mine aude cum îmi zvâcneşte inima. Ah, dacă aş putea trage un fum! Dacă aş fi singur, m-aş aşeza jos şi aş aprinde o ţigară.

„Cucuruznikul” îşi aruncă bombele. Plesnesc ca nişte pocnitoare. Le-a aruncat cam prea departe, tranşeele inamicului sunt mai aproape. Totuşi e bine şi aşa, acolo sunt pare-se mitralierele.

Mai descrie un cerc. Din cauza fluierului pe care-l am între dinţi mi s-au încleştat fălcile, iar gura mi s-a umplut de salivă. Asemenea fluiere le folosesc arbitrii de fotbal.

„Cucuruznikul” aruncă iar nişte bombe. De astă dată drept peste tranşee. Ne ferim capetele. Câteva schije trec cu o şuierătură caracteristică pe deasupra capului nostru. Una din ele vâjâie ca un bărzăune şi cade aproape de tot, pe parapet, între mine şi ostaşul de alături. E mică, dinţată şi atât de încinsă încât nu poţi pune mâna pe ea. Îmi trec fiori prin şira spinării.

„Cucuruznikul” pârâie din mitralieră, lansând rafale scurte, repezi, parcă ar scuipa.

Gata!

Dau semnalul, acoperind puţin fluierul cu mâna. Ciulind urechile, aud cum se surpă la dreapta noastră bulgări de lut.

Cucerim dealul, ori nu? Nu se poate să nu-l cucerim. Mi s-au întipărit în minte ochii comandantului diviziei, când mi-a spus: „Atunci ai succesul asigurat”.

Iau în mâna pistolul automat. Mă târăsc pe brânci la vale. Câmpul minat rămâne în urmă. Iată şi tunul. Rămâne la o parte, cam la 20 de metri. În stânga mea mai sunt încă trei ostaşi. I-am prevenit că pe acolo nu se poate trece. Nu-i văd, dar aud cum se târâie pe brânci.

„Cucuruznikul” continuă să se rotească. Rachetele nu apar. Nemţii se tem să nu se trădeze. E bine aşa.

Poate că mai vrea încă să arunce bombe. Poate că a încurcat cineva lucrurile. Trebuie

poate să le arunce de trei ori, nu de două... Se mai întâmplă. Mai uită şi pilotul. Îşi spune: „Hai să-i mai arunc vreo câteva neamţului, să-i mai treacă de urât!”

Trec târâş fundul râpii, mă agăţ de tufişuri şi încep să urc povârnişul opus. Să nu dau cumva de dracu... Ciumak a spus, ce-i drept, că tranşeele lor încep abia dincolo de tufişuri. Dinspre dreapta aud cum pârâie crengi uscate. Cât de imprudenţi sunt!

Mă târăsc mai sus, tot mai sus. Îmi ţin respiraţia, nu ştiu nici eu de ce, parcă ar putea să mi-o audă cineva. Drept în faţa mea e o stea mare, strălucitoare, care nu clipeşte; e Steaua Vicleimului. Mă târăsc în direcţia ei.

Şi deodată, chiar la urechea mea, izbucneşte: pâr, pâr, pâr, pâr! Mă lipesc de pământ. Mi se pare că simt suflul gloanţelor. De unde dracu o fi apărut această mitralieră?

Ridic puţin capul. Nu poţi desluşi nimic... Se vede ceva negru. De jur împrejur e linişte. Nu se aude nici un trosnet, nici un foşnet, nimic. „Cucuruznikul” e acum departe în spatele nostru. Nemţii vor începe îndată să lumineze câmpul din faţă.,

Îmi vine sa strănut. Îmi strâng din răsputeri nasul eu degetele. Îmi frec rădăcina nasului şi mă târăsc mai departe. Tufişurile au rămas în urmă, trebuie să dau îndată de tranşeele nemţeşti. Fac cinci metri, mai fac zece... Nu văd nimic. Mă târăsc cu băgare de seamă, pipăind cu mina pământul din faţa mea. Nemţii au obiceiul de a pune mine şi la întâmplare. De undeva, ca din pământ, se aud sunetele unui foxtrot: saxofon, pian şi încă un instrument; nu poţi distinge care anume.

Pâr, pâr, pâr, pâr, pâr!

Iarăşi mitraliera, de astă dată însă în urma mea. Ei, drăcia dracului! Ce o mai fi şi asta? Să fi trecut de tranşeele lor? Un ţipăt înăbuşit, o împuşcătură, iar mitraliera. A început...

Arunc la întâmplare o grenadă înainte, în nişte umbre negre, sar din loc şi simt cum fiecare muşchi, fiecare nerv zvâcneşte în trupul meu. Ca un cârd de păsări speriate, fug prin întuneric siluete... Răsună ţipete izolate, lovituri înăbuşite, împuşcături, înjurături printre dinţi... Dau de tranşee. Pământul se surpă sub mine, mă poticnesc de nişte benzi de mitralieră, calc peste ceva moale, cald, lipicios. În faţa mea răsare ceva, apoi dispare.

Atacul de noapte e cel mai complicat gen de luptă. Fiecare ostaş luptă în parte. Ostaşul e totul. Puterea lui e nemărginită. Iniţiativa, îndrăzneala, instinctul, prezenţa de spirit — iată ce decide totul. Nu există în aceste împrejurări valul de însufleţire comun al atacului de zi, care-l face pe ostaş să iute de sine. Nu te simţi „cot la cot” cu alţii. Nu se aud ţipete de „ura”, care uşurează atât de mult, domină totul şi aţâţă. Nu vezi în faţa ta nici mantale verzi, nici căşti, nici capele

Cu ţinta minuscula a cocardelor de pe frunte. Nu există câmp vizual. Şi nici înapoi nu poţi da. Nici nu ştii unde e „înainte” şi unde „înapoi”.

Sfârşitul luptei nu-l vezi, ci-l simţi. Un atac de noapte nu poţi să-l descrii1, să arăţi cum a decurs. Dimineaţa descoperi totdeauna pe tine vânătăi, leziuni, sânge. Noaptea însă nu vezi nimic din toate astea. Vezi doar tranşee... o cotitură... pe cineva... o lovitură... un pas înapoi, iar o lovitură. Şi apoi linişte.

— Cine e? De ai noştri? Unde sunt ai noştri? Dracu ştie. Hai înainte. Stai! Nu-s neamţ! Sunt de-ai noştri...

Să fi cucerit noi într-adevăr dealul? Nu se poate. Dar unde sunt nemţii? Unde au dispărut? De acolo am venit noi. Unde e Karnauhov?

— Karnauhov! Karnauhov !

— Mai încolo.

— Unde?

— Acolo, la mitralieră.

Undeva în faţă trage acum o mitralieră de a noastră.

11

Karnauhov şi-a pierdut boneta şi scotoceşte prin întuneric, pe sub picioare.

— Era bună, de stofă. De la începutul războiului o am. Păcat de ea...

— Ai s-o găseşti mâine dimineaţă, nu ţi-o ia nimeni.

Karnauhov râde.

— Ei, tovarăşe comandant de batalion? Va să zică, tot am ocupat dealul?

— Da, Karnauhov, l-am ocupat.

Râd şi eu şi-mi vine să-l îmbrăţişez şi să-l sărut.

La răsărit zarea începe să se îngălbenească. Peste o jumătate de ceas se va lumina de-a binelea.

— Trimite pe cineva la postul de comandă să stabilească legătura telefonică.

— Am şi trimis. Peste o jumătate de oră vom putea sta de vorbă cu maiorul.

— N-ai făcut apelul oamenilor?

— Ba da. Prezenţi sunt deocamdată zece. Patru inşi nu i-am găsit încă. Mitraliorii sunt toţi. Puştile mitraliere le-am şi instalat, cât despre mitralierele grele, cred că n-ar fi rău să punem una aici. A doua însă...

— A doua mă gândesc s-o punem acolo, mai la dreapta, vezi? spun eu.

— Poate ne ducem să vedem?

— Să ne ducem.

Mergem în lungul tranşeei. Pe drum ne aplecăm mereu, să vedem dacă există cumva cuiburi de mitraliere. Constatăm că linia de apărare a nemţilor e circulară. Nemţii însă nu se văd nicăieri. Şi nici de auzit nu-i auzim. Împuşcăturile se aud undeva mai la dreapta şi mai la stânga, în sectorul batalioanelor unu şi trei. Ochii ni s-au deprins atât de bine cu întunericul, încât putem desluşi câte ceva. De vreo două ori dăm peste cadavre de nemţi. Dincolo de „Octombrie Roşu" continuă să ardă ceva.

— Dar unde o fi oare Sendeţki?

— Aici sunt, răsună pe neaşteptate o voce în întuneric.

Apoi apare şi o siluetă.

— Dă fuga la postul de comandă. Spune-i lui Harlamov să scoată de urgenţă oamenii din vechile tranşee şi să facă joncţiunea cu flancul nostru drept. Pe drum precizează flancul lui. Cred că se sfârşeşte lângă tufişul de colo. Nu-i aşa, Karnauhov?

— Da, mai departe nu mai este nimeni.

— M-ai înţeles, Sendeţki? Dă-i drumul! Şi mişcă-te cât de repede!

Sendeţki dispare. Găsim un loc potrivit pentru mitralieră şi ne întoarcem înapoi. În întuneric ne ciocnim de cineva.

— Sunteţi comandantul batalionului?

— Da, sunt comandantul batalionului. Ce este?

— Am găsit un adăpost minunat... Poftiţi să-l vedeţi. N-aţi văzut încă aşa ceva.

E vocea lui Ciumak.

— Tu ce faci aici?

— Ce faceţi şi dumneavoastră.

— Doar aveai de gând să te culci.

— Multe mai aveam de gând...

Ciumak se opreşte atât de brusc, încât dau din mers peste el.

— Ce-i cu tine? De ce te-ai oprit?

— Voiam să vă spun... N-am crezut că...

— Ce n-ai crezut?

— Credeam că sunteţi poet... Că faceţi poezii. Şi când colo...

— Bine, bine. Arată-mi drumul.

Nu-mi răspunde nimic. Mergem mai departe, începe să sufle un vânt uşor. Zbârleşte plăcut părul, pătrunde prin guler sub bluză, ajungând până la corp. Simt o uşoară ameţeală şi trupul mi se pare deodată ciudat de uşor. Aşa te simţi uneori în primele zile ale primăverii, după ce ai ieşit pentru prima oară la plimbare afară din oraş. Te îmbată aerul, din neobişnuinţă încep să te doară picioarele, simţi o oboseala uşoară în tot trupul şi totuşi nu poţi să te opreşti şi continui să mergi încotro te duc picioarele, descheiat, la haină, cu capul gol, respirând larg,

până te ameţeşte aroma primăverii.

Am cucerit totuşi dealul! Şi n-a fost chiar atât de greu. N-au fost, pare-se, prea mulţi nemţi pe aici. Au lăsat doar un lanţ de acoperire şi grosul s-a ocupat de „Octombrie Roşu". Îi cunosc însă, nu vor lăsa aşa lucrurile. Dacă nu încearcă chiar acum, au să înceapă de dimineaţă atacurile pentru a-şi relua poziţia. Să reuşim numai să aducem tunurile de patruzeci şi cinci şi să punem stăpânire pe râpă. Harlamov are să înceapă acum să se moşmonească, să caute, să împacheteze. Cu el e şeful transmisiunilor. Cred că vor izbuti, doar nu e chiar atât de greu. Cazmalele lui Sîniţîn mai sunt încă la mine, până dimineaţa au să sape soldaţii tranşee, iar noaptea următoare punem minele.

Steaua Vicleimului a ajuns deasupra capului nostru. E verde şi nu clipeşte, ca un ochi de pisică. Ne-a adus până aici şi s-a oprit. Nu ne mai clintim din loc.

A ieşit luna; e galbenă, atârnă deasupra orizontului şi încă nu luminează. De jur împrejur e linişte, ca pe câmp. Oare într-adevăr a avut loc aici un atac de noapte?

Pe urmă stăm în adăpost. E adânc, cu patru rânduri de grinzi, şi pe deasupra mai are încă o jumătate de metru de pământ. Pereţii sunt de scânduri, tapetaţi cu hârtie, un soi de muşama. Deasupra unei măsuţe pentru joc de cărţi, îmbrăcată cu postav verde şi cu picioarele curbe, o mulţime de ilustraţii în formă de evantai. O ramură de brad cu o lumânare topită. Un mops cu ochi rotunzi, răsturnând o călimară. Un pitic cu o scufiţă roşie şi un înger plutind în văzduh. Ceva mai sus, Führerul, exaltat, cu buzele strânse, îmbrăcat într-un impermeabil sclipitor.

Pe masă e o lampă cu abajur verde. Vreo cinci sticle. Sardele. Pe pat, mănuşi de antilopă.

Ciumak face pe gazda, toarnă coniac în cupe fine cu monogramă.

— A avut totuşi grijă Führerul de stomacul nostru. Mulţumirile mele!

Coniacul e bun, tare de-ţi taie respiraţia.

Karnauhov îşi bea paharul şi pleacă imediat. Ciumak cercetează cu curiozitate etichetele de pe sticla cu mlădiţe de viţă de vie împletite, zugrăvite pe ele.

— Grea mână mai aveţi, tovarăşe locotenent. Niciodată n-aş fi crezut.

— Care mână?

Ochii săi aurii încep să râdă.

— Iată asta în care ţineţi ţigara.

Nu pricep absolut nimic.

— Nici până acum nu-mi simt umărul stâng.

— Care umăr stâng?

— Nu vă amintiţi?

Şi izbucneşte într-un râs zgomotos, dându-şi capul pe spate.

— Nu vă aduceţi aminte că m-aţi pocnit cu pistolul automat? Din răsputeri... În omoplatul stâng.

— Stai, stai puţin... Când s-a întâmplat?

— Când? Acum vreo jumătate de oră în tranşee. M-aţi luat drept neamţ. M-aţi lovit o dată, de am văzut stele verzi. De furie am vrut să răspund, mi-a ieşit însă în cale un neamţ adevărat şi i-am dat lui...

Încep să-mi aduc aminte că am dat într-adevăr în cineva cu pistolul automat, în întuneric însă nu mi-am dat seama în cine.

— Pentru o lovitură ca asta mi-aş da şi ceasul, spune Ciumak, scotocindu-se prin buzunare. E bun, cu rubine, „Tavanneis Watch".

Izbucnim amândoi în râs.

Cu lăzi şi bobine intră în adăpost telefoniştii, gâfâind ca nişte locomotive.

— Abia am ajuns... Era să nimerim în vizită la nemţi.

— Care nemţi?

Unul din telefonişti, blond, cu ochi apoşi, continuă să gâfâie scoţând peste cap aparatul,

— Apoi, în fundul râpii mişună ca gândacii.

— În care râpă?

— Păi, în râpa aia... unde a fost prima linie a noastră.

Ochii lui Ciumak devin deodată mici şi ageri.

— Eşti singur sau cu băieţii tăi?

— Ce am cu băieţii? Fac asta singur...

Punând mina pe pistolul automat şi uitând să-şi îmbrace tunica, Ciumak dispare pe uşă.

Să fie oare adevărat că am fost izolaţi?

Telefoniştii trag cablul prin uşă.

— Ştiţi precis că nemţii sunt în râpa?

— Nici că se poate ceva mai precis, răspunde blondul. Ne-am ciocnit faţă-n faţă cu ei. Se târau vreo cinci inşi. Am şi deschis foc împotriva lor.

— Poate că erau de ai noştri, or fi pornit să ocupe noua linie de apărare.

— De unde ai noştri? Când am pornit noi, ai noştri mai erau încă în tranşee. Pe comandantul plutonului, care umblă cu gâtul legat, l-am întâlnit în drum. Îl căuta pe şeful statului-major.

— Ia dă-mi legătura cu batalionul.

Blondul pune casca la urechi.

— Jupiter... Jupiter... Alo... Jupiter...

Văd după ochii săi incolori că nu răspunde nimeni.

— Jupiter... Jupiter... Vorbeşte Marte...

Pauză.

— Gata! Ne-au tăiat firul bestiile naibii. Leoşka, du-te de vezi...

Leoşka, cu naşul roşu şi urechile clăpăuge, cu o bonetă prea mare pe cap, bombăne, dar se duce.

— E tăiat firul, asta-i precis, spune liniştit blondul, scoţând de după ureche o ţigară pe care şi-a răsucit-o probabil înainte de a porni.

Ies afară. Din râpă se aud pocnind pistoale automate şi focuri izolate de armă.

Apare apoi lângă mine şi Ciumak.

— Chiar aşa-i, tovarăşe locotenent, suntem într-o încercuire.

— Am nimerit, va să zică?

— Da, am nimerit. Tranşeele de pe povârnişul ăsta sunt ocupate de nemţi.

— Mulţi?

— Parcă poţi să ştii? Trag din toate părţile.

— Dar Karnauhov unde e?

— Mută mitraliera. Vine imediat.

Ciumak scoate un pachet verde cu ţigări.

— Poftiţi. Sunt nemţeşti.

Aprindem amândoi câte o ţigară.

— Da, Ciumak, ne-am ars... Nimic de zis.

— Ne-am ars, tovarăşe locotenent.

Ciumak râde.

— Nu-i nimic, ne descurcăm noi. Băieţii mei sunt şi ei pe aici. Mitraliere avem, provizii câte vrei. Nemţii au părăsit tot. Ne-au lăsat până şi mâncare caldă în termose. Ce mai vreţi?

Se apropie Karnauhov. A şi aşezat ostaşii în linie de apărare circulară. A găsit două mitraliere germane. O mulţime de grenade, vreo zece lăzi, neatinse. Şi în afară de acestea, mai sunt în fiecare cuib, în fiecare nişă...

— E prost numai că tranşeele lor nu sunt în bătaia focului nostru. Povârnişul e abrupt.

— Câţi oameni avem?

— Doisprezece infanterişti. Pe ceilalţi doi nu i-am găsit. Două mitraliere grele, două puşti-mitraliere şi încă două nemţeşti. În total, va să zică, şase.

— Eu am trei băieţi, intervine Ciumak. Şi noi suntem tot trei. Şi pe urmă doi telefonişti, aşa că nu e chiar atât de prost.

— Care va să zică, suntem douăzeci şi şase, spun eu.

Karnauhov socoteşte în minte.

— Nu, douăzeci şi doi. Cei de la puştile mitraliere nu intră la socoteală, îi socotesc printre cei doisprezece.

Focul dinspre râpă nu încetează. Uneori se înteţeşte, apoi scade în intensitate. Trag probabil ai noştri din partea cealaltă. Şi nemţii răspund. Gloanţele trasoare parcă întind nişte fire dintr-o parte a râpii în cealaltă. Din râpă nu le vine la îndemână nemţilor să tragă în noi. N-au nici ei o poziţie de invidiat, sunt strânşi din două părţi.

Tirul începe apoi mai la stânga. Nemţii se apropie, încep să ne învăluie. Ne aruncă rachete, aşa încât ne vine cam greu să precizăm pe unde trece acum prima lor linie.

Mergem să inspectăm cuiburile de foc.

12

Toata chestia asta a ieşit destul de prost. N-ar fi trebuit să iau parte la atac. Comandantul de batalion nu trebuie să meargă la atac, ci să conducă operaţia. Am condus, de m-am spetit. M-am bizuit pe batalionul meu. Şi m-am înţeles doar precis cu Sîniţîn: imediat ce vede o rachetă roşie, să deschidă focul din toate armele, să facă o mică demonstraţie, pentru a da posibilitate restului ostaşilor mei să ocupe poziţiile noi. De altfel, mi se pare că au şi tras. Harlamov şi cu şeful transmisiunilor au întârziat probabil. Şi căpitanul cel cu dinţii lungi parcă ar fi presimţit totul, de mă întreba cum stau cu flancurile. Parcă-l văd cum se agită acum. Poate chiar că triumfă. Îi cam seamănă. Zbârnâie probabil, acum la toate telefoanele: „I-am spus, l-am avertizat... şi el n-a vrut să mă asculte. M-a dat afară. Poftim, unde a ajuns...”

Putem, desigur, să mai răzbim acum până la ai noştri. Dar ce folos? Pierdem dealul şi pe urmă n-o să-l mai vedem... Să stăm aşa, fără nici un rost, să răspundem doar când şi când la împuşcături ar fi şi asta o prostie. Ai noştri nu vor sta însă de cealaltă parte a râpei cu braţele încrucişate. Tocmai acum ar trebui batalionul trei să pornească, să-i izoleze pe nemţi şi să facă joncţiunea cu noi.

Avem rezerve de muniţii pentru vreo două zile, chiar dacă am fi nevoiţi să respingem atacuri tot timpul fără întrerupere. Ieri aproape toată ziua mitralierele noastre au tăcut dinadins, ca să economisim cartuşele. Avem şi grenade. Doar cu oamenii stăm cam prost. Şi cu toţii suntem îngrămădiţi pe o palmă de pământ. N-au să ne dea pace nemţii cu minele.

La patru şi ceva nemţii trec la atac. Încearcă să se strecoare pe neobservate. Mitralierele noastre n-au încă reperele fixate. Respingem totuşi destul de uşor acest prim atac. Nemţii n-au reuşit să ajungă nici până la tranşee.

În două locuri tranşeele noastre comunică cu cele nemţeşti. Două şanţuri de comunicaţie lungi, adânci cât un stat de om, merg în zigzaguri regulate în direcţia castelelor de apă. Nu se vedeau de la noi. Dau ordin să fie astupate în câteva locuri.

O altă scăpare din vedere: n-am luat cu noi lopeţi de pionieri, şi printre trofee n-am găsit decât trei bucăţi, ce-i drept însă solide, de oţel, cu cozi bine cioplite.

Abia ne apucăm de săpat şi încep să bată aruncătoarele de mine. La început, o baterie, apoi două şi spre seară chiar trei. Minele explodează fără încetare, una după alta, metodic, în cel mai pur stil german. Şedem cu toţii în adăposturi, afară numai de observatori.

Doi ostaşi sunt scoşi din luptă. Unul e rănit la picior, celălalt a pierdut un ochi. Îi bandajăm cu pansamente individuale, altceva n-avem.

După-amiază încep din nou atacurile. Trei atacuri la rând, cu un efectiv de cel puţin două companii. Nu mi-e frică de ele, cât timp dispunem de mitraliere. Cu patru mitraliere suntem în stare să ţinem în loc un regiment întreg. Mai prost ar fi dacă ar apărea tancurile. Terenul dinspre rezervoare e drept ca-n palmă, şi noi n-avem în total decât două arme antitanc. Poate le-o da în gând la ai noştri să instaleze tunurile de 45 de partea cealaltă a râpei.

Pe la trei începe bombardamentul artileriei noastre cu tir lung, de pe celălalt mal. Tragerea durează cam o oră şi e destul de precisă. Reuşim între timp să stăm chiar la masă. Obuzele explodează în apropiere, cam la 100 de metri de tranşeele noastre. Uneori, chiar aproape de tot; schijele zboară peste noi. Timp de vreo două ore nemţii ne lasă în pace.

Apoi, spre seară, mai vin încă două atacuri, un bombardament de artilerie, şi atât. Se face linişte. Ţâşnesc primele rachete.

13

Tolănit pe un pat de lemn, Ciumak povesteşte despre o oarecare Muisia de la spital.

Karnauhov şi cu mine ne curăţăm revolverele.

Lampa luminează uimitor de paşnic de sub abajurul ei verde.

— Ştiţi şi voi ce reguli sunt pe acolo, la Kuibîşev, spune Ciumak. Poarta e veşnic încuiată. Sentinelă la poartă, ca la închisoare. Plimbă-te, dacă vrei, dar numai prin curte. Dar toată curtea e cât o palmă. De jur împrejur ziduri, la mijloc asfalt, bănci, se vinde îngheţată. Nu-ţi rămâne decât să te plimbi prin curticica asta şi să vorbeşti despre surori. Iar surorile, nimic de zis, sunt una şi una. Atâta doar, că le e frică grozav de şefi. Se mai aşezau alături de răniţi, pe bancă sau lângă pat, altceva însă, nici în ruptul capului... Nu e voie, şi basta... cât am zăcut, nici nu mă trăgea inima, începusem chiar să mă tem... Pe urmă însă, când m-am pus oarecum pe picioare, am văzut că încep să mă trezesc la viaţă, sângele începe să clocotească în vine. De clocotit clocoteşte, dar fără nici un rost: „Nu se poate, tovarăşe bolnav. Nu e permis. Aveţi nevoie de odihnă, să vă îndreptaţi.” Nimic de zis, bună odihnă. Să stai întins toată ziua, şi seara să mergi la cinema. Şi filmele erau toate vechi: *Alexandr Nevski, Pojarski, O fată de caracter*. Se rupeau ca nişte cârpe. Şi în sală mirosea a ghips. Brrr...

Karnauhov surâde cu colţul gurii.

— Mai apropie-te, măi, de subiect, începuseşi doar despre Musia...

— Ajung eu şi la Musia. Nu mă întrerupe. Dacă nu-ţi place, n-ai decât să nu mă asculţi. Du-te de-ţi inspectează mitralierele. Îi povestesc locotenentului. El n-a trecut încă prin spitale, trebuie să-i fac puţină şcoală.

Întinde mâna să mai ia o ţigară.

— Slabe mai sunt, nu te satură...

Şi, întorcându-se ostentativ cu faţa spre mine, continuă:

— Aşadar, braţul stâng mi-era în ghips: avusesem osul fracturat. Noaptea nu ştiam cum să mi-l mai aşez. Mi-l puseseră în ghips cu un cârlig. Şi era încă bine că fusese fracturat mai jos de cot. Cei cu fractura deasupra cotului sau la claviculă stau prost de tot. Pe tot pieptul au un fel de carapace de ghips şi braţul pe un suport. La spitale li se zice „avioane”. Umblând, îşi ţin braţul la jumătate metru de faţă. A doua rană o aveam la şezut, a şi rămas schija înăuntru. Acum nu-i nimic, nu o simt. Dar atunci până şi pe hârdău ca să mă aşez era o dandana întreagă. Mă şi jenam faţă de Musia... Iar ea, s-o fi văzut, rămâneai paf: cozi, uite atât de lungi. Şi halatul strâns pe corp. Se aşeza pe patul meu — pe atunci încă nu umblam — şi mă hrănea cu linguriţa, ca pe un copil, cu jumări din praf de ouă, şi eu... stăteam ca pe ghimpi. Pe urmă am început să sărim pe fereastră afară... Din baie puteam sări bine. Erau vreo doi metri, cel mult. Dacă te urcai pe calorifer, ajungeai cu bărbia până la pervazul ferestrei. Era împreună cu mine un căpitan. Tot inginer, ca şi dumneata. Băiat cult, cu carte! Până la război, fusese inginer-şef la o uzină. O tuleam pe acolo împreună cu dânsul, numai în izmene şi cămăşi de noapte cu stampila spitalului. După colţ aveam o casă cunoscută. Ne schimbam acolo şi o ştergeam în oraş. Căpitanul fusese rănit la stomac. Se făcuse însă aproape bine. El sărea cel dintâi şi mă trăgea şi pe mine, de cârligul de la ghips. Aşa o ştergeam, şi pe urmă, când responsabila de la poartă ne-a aflat şmecheria şi a bătut fereastra în cuie, ne-am deprins să coborâm pe burlane. Şi ce mai coborâşuri făceam! Era la noi unul fără picior. Îşi agăţa cârjele pe braţ şi cobora ca o maimuţă, în doi timpi era jos, se surpa doar puţină tencuială. Se aranjau băieţii cum puteau. Poţi să-i îngropi şi în pământ, că o şterg şi de acolo.

Karnauhov râde.

— La noi, la Baku, obişnuiam s-o tulim în timpul filmului. Auzeai mereu dinspre fereastră: poc-poc-poc-poc, unul după altul. La sfârşitul reprezentaţiei, în sală nu mai vedeai decât pe cei care şedeau în pat.

— Mare scofală cinemaul, îl întrerupse Ciumak, fără să se întoarcă. În salonul şase făcusem o scară de frânghie, cu trepte în regulă. Ne-am folosit de ea timp de vreo două săptămâni. Era sub fereastră un copac gros de tot, aşa că n-a observat-o nimeni. Într-o bună zi însă, erau aşteptaţi în vizită nişte şefi, au început să spele geamurile şi ne-au rupt scara. Tot salonul a fost chemat la şefa secţiei!... Mare brânză! A doua zi am început s-o tulim din salonul şapte.

Şoarecii ronţăie printre bârne. Departe, sus, pocnesc minele rare de noapte.

Piticul cu barbă galbenă şade pe o ciupercă şi-şi fumează luleaua lungă cu căpăcel. Îngerul

pluteşte în mijlocul unui cer negru, ca de cerneală. Mopsul se uită uimit la călimara răsturnată. Lui Hitler i-a pus cineva barbă şi nişte mustăţi splendide „à la Maupassant", încât seamănă acum cu o firmă de frizer.

În adăpostul de alături zac răniţii. Cer mereu de băut. Cu apa însă am ajuns prost de tot: avem doar două termose germane pentru douăzeci de inşi.

În cursul zilei am respins şapte atacuri, şi am avut ca pierderi patru morţi, patru răniţi şi o mitralieră.

Îmi ung revolverul cu ulei, îl bag în toc şi mă întind pe pat.

— Vrei să dormi, tovarăşe locotenent? mă întreabă Ciupiak.

— Nu, aşa numai, să stau puţin culcat.

— Te-am plictisit?

— Ba nu, povesteşte mai departe, te ascult.

Continuă să povestească. Stau culcat pe o parte, ascultând eterna poveste cu sora de spital a cărei inimă a fost cucerită, mă uit la Ciumak cum stă tolănit alene pe pat, numai în tricou, la degetele mari, strălucind de ulei, ale lui Karnauhov, care-şi curăţă revolverul, la şuviţa de păr care-i cade în ochi, Merett şi-o dă peste cap cu încheietura mâinii, ca să nu-şi mânjească faţa de ulei. Şi nu-mi vine să cred că acum un ceas sau două respingeam atacuri, căram răniţii de-a lungul şanţurilor strâmte şi incomode, şi acum şedem pe o palmă de pământ, izolaţi de toată lumea.

— Şi totuşi e bine la spital, ce zici, Ciumak? îl întreb eu.

— Foarte bine.

— Mai bine decât aici?

— Nici vorbă! Te tolăneşti toată ziua în pat ca un porc, nu te gândeşti la nimic. Nu ţi se cere decât să mănânci, să dormi şi să-ţi urmezi tratamentul.

— Şi nu ţi-era dor de ai tăi?

— Care ai mei?

— De regiment, de băieţi?

— Sigur că mi-era dor. De aceea am şi ieşit eu cu o lună de zile mai devreme. Nici nu-mi trecuse bine fistula.

— Adineauri spuneai că e bine la spital, râde Karnauhov, să tot mănânci şi să dormi...

— Ce te rânjeşti la mine? Parcă nu ştii singur că-i bine acolo unde nu suntem. Dacă stai aici, ai vrea să fi la spital, să mai faci pe grozavul acolo, să te tolăneşti în cearceafuri albe, iar odată ajuns acolo, nu ştii ce să faci ca să-ţi treacă vremea, ţi-e dor de front, de băieţi.

Karnauhov îşi montează la loc revolverul, mare, cu un mâner comod, un Walter de captură, şi-l vâră în toc.

— De câte ori ai stat în spital, Ciumak?

— De trei ori. Dar tu?

— De două ori.

— Eu am stat de trei ori. De două ori în spitale de front şi o dată în zona interioară.

Karnauhov râde.

— Şi-ţi pare cam ciudat când te întorci înapoi, pe front, nu-i aşa? Trebuie să te deprinzi din nou.

— Când te întorci din spitale de front, mai merge, nu stai mult în ele, dar din cele de zonă interioară... Mi-aduc aminte când am venit din Kuibîşev. Mai mare ruşinea... Când pocneşte vreo mină te-ai şi lăsat jos.

Râd amândoi, şi Ciumak şi Karnauhov.

— Ciudat lucru, tovarăşe locotenent, spune Karnauhov ştergându-şi mâinile unsuroase de pantalonii vătuiţi; când stai în tranşee crezi că nu există nimic mai bun şi mai liniştit decât adăpostul tău. Postul de comandă al batalionului e chiar de-a binelea în spatele frontului. De cel al regimentului sau al diviziei nici nu mai vorbim. Şi chiar aşa spun ostaşii despre cei de pe mal: cei din spatele frontului...

Ciumak, care nu poate să tacă niciodată, îl întrerupe:

— Dar n-ai văzut şi dintr-aceia care stau la 100 de kilometri de prima linie şi se bat cu pumnii în piept: noi, combatanţii? Era la noi în spital unul...

Se opreşte deodată. Ochii lui privesc ţintă la uşă.

— Tu de unde vii?

Se uită şi Karnauhov la uşă.

E Valega! Valega în carne şi oase, cu capul lui mare şi fruntea bombată, cu bocancii lui nemaipomenit de mari, cu vârfurile întoarse în sus. Stă la uşă, îmbrăcat pare-se cu mantaua

mea, care-i ajunge până la călcâie, şi se codeşte.

— De unde ai ieşit şi tu, Valega?

— De acolo. De la noi...

Salută stângaci. Nu-i reuşeşte niciodată acest lucru.

Îşi dă jos sacul de pe umeri.

— Am adus conserve... mantaua...

— Ce? Ai înnebunit?

— De ce să înnebunesc? N-am înnebunit deloc. Poftiţi şi un bileţel.

— De la cine?

— Mi l-a dat Harlamov, şeful de stat-major.

— Va să zică, el te-a trimis?

— Ba nu. Am venit singur.

Scoate din sac nişte cutii de conserve şi doua pâini.

— Îmi făceam tocmai sacul şi dânsul stătea de vorbă cu acela de la statul-major al regimentului; ziceau că ar trebui să se facă legătura cu dumneavoastră. Şi atunci i-am spus că tocmai mă duc la dumneavoastră. Atunci a început să caute ceva şi apoi mi-a dat bileţelul ăsta.

Scoate din buzunarul lateral, îndesat ca la orice ostaş, o foaie de blocnotes împăturită în patru şi mi-o întinde. Recunosc scrisul îngrijit al lui Harlamov:

„5.10.42. 12.15. P.C. Uragan.

„Tovarăşe locotenent. În baza ordinului primit la 31, raportez că astăzi la orele 4.00 vom întreprinde un atac pentru a efectua joncţiunea cu dvs. la flancul drept, a tăia gruparea inamicului, ce s-a infiltrat în râpă şi a o nimici. Comunic ca am primit în completare 7 (şapte) oameni şi mi s-a telefonat de la Furtuna, că a sosit un nou comandant al gospodăriei noastre în locul dvs. Nu l-am văzut încă. Cum e pe la dvs., tovarăşe locotenent? Dis-de-dimineaţă a trecut pe la noi căpitanul Abrosimov şi încă câţiva oameni din gospodăria cea mare. Ţineţi-vă bine, tovarăşe locotenent. Vă scăpăm noi.

Lt. Harlamov

Iscălitura e ministerială, amplă, oblică, cu un minunat „H” şi cu un întreg stol de bucle, paranteze şi puncte, fluturând ca păsările în jurul ei.

Rup în bucăţi bileţelul şi-i dau foc. Auzi, domnule, să transmiţi prin linia frontului o astfel de scrisoare. Of! Harlamov, Harlamov! Nu e băiat rău în fond, e chiar destoinic, dar prea din cale afară de...

Valega gâfâie, căznindu-se zadarnic să deschidă o cutie de conserve cu o cheie germană cu rotiţă în vârf. Nici nu mă întreabă dacă mi-e foame. Nu-l întreb nici eu nimic, mă tem să-mi trădez sentimentele. Îl întreabă însă ceilalţi, Karnauhov şi Ciumak. Valega răspunde în silă:

— Atât doar că mă încurcă mantaua asta, e prea lungă... Altminteri a mers. Acolo, mai la stânga un pic, e o ruptură în linia lor, între tranşee. Am iscodit ziua şi noaptea... Să vă încălzesc mâncarea, tovarăşe locotenent?

— Nu, nu e nevoie. Şi nici n-ai unde.

— Un primus nu te-a tăiat capul să aduci? întreabă râzând Ciumak.

În loc de răspuns, Valega scoate din buzunarul mantalei o lămpiţă germană de spirt portativă şi un pumn de cubuleţe de spirt solid, semănând cu bucăţi de zahăr. Fără o vorbă, fără o umbră de zâmbet, pune totul pe masă.

— Nu face, Valega. Mâncăm şi aşa.

Şi golim toţi patru cu poftă cutia. Ce bună e carnea de porc conservată.

14

CEASUL arată ora 3.30. Apoi 3.45...4. Suntem în aşteptare. Ora 4.30, 5. E linişte... Se face ora 6, apoi 7... Începe să se lumineze de ziuă. Nu mai aşteptăm.

Va să zică, încă o zi...

Toată dimineaţa până la amiază, nemţii ne-au împroşcat mereu cu mine, mijlocii şi chiar grele. Pe la orele 3, din şaisprezece inşi câţi am fost rămânem doisprezece. Patru din cei răniţi ieri mor. Cred că din cauza septicemiei. Unul moare de tetanos. E îngrozitor. Moare sub ochii mei. Nu mai e tânăr, trebuie să aibă vreo patruzeci de ani. Un glonte exploziv l-a nimerit în braţul drept, ceva mai jos de cot. Îi era tot timpul frică că i se va amputa mâna. Înainte de război fusese strungar în metal.

— Ce să fac eu fără mână? zicea aşezându-şi cu băgare de seamă pe genunchi braţul, legat de o scândurică ruptă de la lada cu cartuşe. În meseria noastră nu merge fără mână. Mai bine mă nimereau în picior.

Şi se uita întrebător când la mine, când la Karnauhov, de parcă părerile noastre ar fi avut vreo valoare. Am încercat să-l liniştim, spunându-i că oasele cresc la loc şi se lipesc repede, că pe urmă carnea creşte şi că nervul nu i-a fost atins o dată ce e în stare să mişte degetele. Se liniştise. Începuse chiar să ne povestească despre o perfecţionare care o făcuse înainte de război la strungul lui. Pe urmă faţa a început să i se contracteze în convulsiuni. Gura i s-a întins într-un surâs oribil, forţat, i s-a încordat gâtul şi tot corpul i-a fost cuprins de spasme. Se încovoia ca un arc, proptindu-se cu călcâiele şi cu ceafa de pământ. Ţipa. Ne era cu neputinţă să-l descovoiem.

— E tetanos, a spus Karnauhov. La noi, la batalionul sanitar, a murit tot aşa unul de tetanos.

A murit după două ore.

Am aflat din livretul lui militar că-l cheamă Fesenko. Acest nume mi-e cunoscut. L-am mai auzit undeva. Mai târziu mi-am adus aminte că era unul din cei doi soldaţi care săpau pământul când ne întorceam de la câmpul de mine şi care nu reuşeau să-i explice agentului de legătură unde e comandantul batalionului.

În adăpostul nostru a nimerit o mină de 120 milimetri. În teorie ar fi trebuit să reziste, are patru rânduri de bârne de câte 25 centimetri şi pe deasupra mai e acoperit şi cu pământ. În realitate lucrurile s-au petrecut altfel: bârnele au rezistat, dar explozia i-a smuls căptuşeala şi l-a umplut cu pământ.

Ne mutăm deci în adăpostul de alături, unde zac patru răniţi. Unul din ei, rănit la cap, delirează. Vorbeşte într-una despre nişte albii de zinc, apoi cheamă pe cineva şi apoi iar începe cu albiile. Ţine mereu ochii închişi, iar faţa lui e ca de ceară. Va muri probabil şi el.

Nu ne îngropăm morţii. Minele şuieră şi explodează de jur împrejur, fără încetare. În decursul unui minut, am numărat şase explozii. Se întâmplă şi întreruperii, nu mai mari însă de 5 până la 7 minute. În acest mic răstimp reuşim doar să mergem până afară şi să verificăm dacă mai sunt în viaţă observatorii.

Ultima ţigară strânsă de prin toate buzunarele — pe jumătate mahorcă, pe jumătate fărâmituri de pâine o fumăm toţi trei: Karnauhov, Ciumak şi eu mine. Nu mai avem tutun. Mucurile au fost adunate şi ele.

Se isprăveşte şi apa. O schijă a nimerit într-un termos şi n-am observat decât după ce se scursese aproape toată apa. În celălalt termos mai sunt vreo 10 litri, cel mult. Răniţii cer însă mereu de băut. Nici nu ştim dacă trebuie să le dăm de băut sau nu. Unul din ei ştiu că nu trebuie să bea, e rănit la stomac. Cere mereu: „Măcar o picătură, tovarăşe locotenent, măcar o picătură, mi-e uscată gura...” şi se uită cu nişte ochi, de aş intra mai bine în pământ. Mitralierele cer şi ele de băut.

După ora 3 nemţii încep atacurile. Şi aşa ţin alternativ până seara... Atac, bombardament şi iar atac.

Cel din urmă atac îl respingem, sleiţi de puteri. Mitralierele fierb, ca nişte ceainice.

De unde să facem rost de apă? Dacă nu vom avea apă, mâine mitralierele nu vor mai trage, şi atunci...

Seara facem bilanţul.

Am rămas în total unsprezece inşi: eu, Ciumak, Karnauhov, Valega, doi telefonişti, patru

mitraliori — câte doi de fiecare mitralieră — şi încă un soldat, tocmai bătrânul acela din Siberia cu care am stat împreună în tranşee. O schijă i-a rupt degetul cel mic de la mâna dreaptă, se ţine totuşi cu bărbăţie. În plus, trei răniţi. Spre seară, cel care delirează moare. Îl ducem afară în tranşee, unde ne depunem toţi morţii.

Mai avem patru mitraliere. Două au ieşit din uz. Pentru cele germane avem destule muniţii. Pentru ale noastre abia, abia dacă vom avea pentru o jumătate de zi.

Înainte de toate însă avem nevoie de apă. Fără apă, toate cartuşele nu fac nici două parale. Se poate oare să nu pornească ai noştri noaptea la atac, ca să facă joncţiunea cu noi? Nu se poate să nu pornească. Trebuie doar şi ei să înţeleagă că nu suntem în stare să rezistăm la infinit. Iar dacă vom fi nimiciţi, se poate pune cruce pe această cotă.

Dorul de ţigară e atât de puternic că mă apucă ameţeala. În buzunarul unui neamţ ucis Valega găseşte o ţigară udă, mototolită. O fumăm pe rând, trăgând fumul adânc în piept, închizând ochii şi frigându-ne la degete. Peste vreo două ore o sa începem să ducem tot aşa dorul apei. În termos nu mai sunt decât vreo doi litri. Rămâne ca rezervă de neatins pentru mitraliere.

Undeva, în fundul adăpostului, telefoniştii descoperă o duzină de heringi apetisanţi, graşi, înveliţi în pergament. Fără să vreau înghit în sec. Sunt argintii, netezi, cu spinarea moale şi picături de grăsime, cât roua de mici, ieşind de la capete. Tare mi-aş înfige dinţii în ei. Mă strecor însă afară şi îi arunc cât se poate de departe, în direcţia nemţilor. Mă întorc apoi îndărăt.

Răniţii s-au liniştit. Numai că respiră greu. Zac pe pământ, pe mantale aşternute. Adăpostul e mai puţin confortabil ca cel dintâi. Un fel de masă bătută din scânduri, acoperită cu ziare, şi atât. Lângă peretele igrasios, ce se surpă mereu, lampa noastră, cea cu abajurul verde, are o înfăţişare cam absurdă. Am adus-o din celălalt adăpost. Nici nu ştiu cum de a scăpat.

Karnauhov desenează cu un ciot de creion floricele pe marginea unui ziar. E slăbit, sub ochi i-au apărut cearcăne mari, negre... Scoţându-şi tricoul, Ciumak îşi controlează cusăturile.

— Ar cam trebui să fac o baie, spune el, cu o voce obosită, scărpinându-se. Cum facem joncţiunea cu ai noştri, organizez o baie. Aducem apă din Volga noaptea şi ne spălăm. Mă mănânc neîncetat.

— Până nu se termină războiul, zice Karnauhov, tot nu scapi. Nu ne fierbem rufele. Le speli în Volga şi basta. Asta nu-i spălat.

Urmăresc cum se mişcă sub pielea, bine întinsă, bicepşii lui Ciumak, rotunzi ca nişte mingi. Poţi studia bine anatomia pe corpul lui.

— Când s-o sfârşi războiul, îl băgăm pe Hitler într-un butoi plin cu păduchi şi îl legăm la mâini, ca să nu se poată scărpina, zice el fără a se întrerupe din treabă.

Telefonistul blond din colţ râde înveselit. Îi place, se vede, o asemenea variantă de pedeapsă. Sincer vorbind, îmi place şi mie. Păduchii sunt poate cea mai mare tortură pe front.

Ciumak îşi pune tricoul şi se ridică.

— Hei, ce-aş mai fuma...

— Da, n-ar fi rău. Măcar o ţigară „Motor” de 35 de copeici. Una pentru toţi trei.

— „Motor”!... Mare scofală, „Motor”. Dacă e vorba să visăm, apoi să visăm.

— Dumneata, tovarăşe locotenent, înainte de război ce fumai?

— „Belomor”... şi „Trud”. Erau la Kiev, tot de două ruble.

— Şi eu fumam „Belomor”. Erau groase, bune, mai ales cele din Leningrad.

— Habar n-aveţi ce înseamnă o ţigară bună, zice Ciumak. Auzi, să viseze ei „Belomor”... „Kazbek”, asta zic şi eu, e o ţigară ca lumea. Fumam câte două pachete pe zi... Da, era trai pe vremuri.

Măsoară adăpostul în lung şi în lat. Doi paşi înainte şi doi înapoi. Se întinde, punându-şi mâinile la ceafă.

— Îmi puneam îşi eu nişte pantaloni charleston, cam de 30 de centimetri, şapca pe o sprânceană, luam o fată la braţ şi... hai, băiete, pe Bulevardul Mării.

— Ce erai înainte de război?

— Eu? Şofer pe un „Z.I.S.”. Apoi am fost marinar pe crucişătorul „Cervonaia Ukraina”. La Sevastopol mă plimbam pe Bulevardul Mării cu pantaloni albi şi panglici până la brâu. Frecam catarama cu cretă, îmi călcam pantalonii albi cu clini — şi o ştergeam în oraş.

— Ia ascultă, măi Ciumak, înainte de război te mai gândeai şi la altceva în afară de fete?

Ciumak rămâne parcă pe gânduri.

— Da, la rachiu... La ce altceva să mă gândesc? Bani aveam. Savant n-aveam de gând să

mă fac. Pauză. Acum însă...

— Te-ai potolit?

Ciumak nu răspunde îndată. Cu mâinile în buzunare şi cu picioarele răşchirate, îşi alege parcă cuvintele:

— N-aş putea spune că m-am potolit. La război însă... Iar o pauză. Mă înţelegi, până la război eram de capul meu. Aveam golanii mei, făceam chefuri împreună luam la bătaie nişte... surâde, făcându-mi ca de obicei cu ochiul, cu un aer de şmecher, nişte indivizi ca ăsta. Dar voiam să spun altceva...

Se aşează pe colţul mesei, legănându-şi piciorul, îi vine greu să-şi formuleze gândurile. Îi umblă prin cap, dar nu poate să le potrivească aşa de bine.

— La Sevastopol, de pildă. A fost un caz, aşa, încă la începutul asediului. În decembrie, sau poate la sfârşitul lui noiembrie să fi fost. Nu mai ţin minte... Aveam un tovarăş. De fapt, nici nu mi-a fost chiar tovarăş, făceam numai serviciu împreună pe crucişătorul „Cervonaia Ukraina". Terentiev îl chema, era marinar şi el. După aceea am nimerit împreună la mal, în tranşee. Lângă cimitirul francez. Până la război am trăit prost unul cu altul, ca câinele cu pisica. S-a ţinut scai de o muiere, voia să mi-o sufle. Şi era bine băiatul, nimic de zis. Iar pe mine mă mâncau pumnii să-i scot vreo două măsele...

Un rănit începe să se mişte într-un colţ. Cere de băut. Îi dau să sugă o cârpă udă, e tot ce putem să-i dăm acum. Îşi trage mantaua peste faţă şi se linişteşte. Încerc să nu mă uit în colţul în care se află termosul cu apă. Ciumak pune peste el cârpa şi se aşează iarăşi pe marginea mesei.

— Pe scurt, nu prea ne aveam noi bine...

Karnauhov şade cu capul proptit în mâini şi sorbindu-l din ochi pe Ciumak. Acesta îşi leagănă piciorul.

— Şi i-am scos totuşi vreo două măsele, iar el mi-a cam frânt coastele. Vreo două săptămâni, ba chiar poate trei, n-am fost în stare să răsuflu cum se cade. Dar nu asta am vrut să zic... Ce mai încoace, încolo, mi-au jupuit nemţii spinarea toată cu un cartuş exploziv. Cam la cincisprezece paşi de tranşeele lor. Credeam că m-am dus pe copcă. Şi cine ştie dacă nu m-aş fi dus dracului. Dar dimineaţa m-am trezit în tranşeele noastre. Da, m-a târât până acolo Terentiev acela.

Rămânem tăcuţi câteva clipe. Ciumak scobeşte cu unghia marginea mesei. Karnauhov stă ca şi mai înainte, cu capul în mâini. Flacăra lămpii pâlpâie, vârful ei lung şi subţire linge sticla.

— Pe urmă a murit. I-au smuls picioarele amândouă. Am aflat de la Gagrî, în spital. Mi-au dat fotografia lui, aşa ceruse el înainte de moarte... În sfârşit, ce să mai vorbesc, s-a dus Terentiev...

Sărind de pe masă, Ciumak începe iar să umble prin adăpost înainte şi înapoi. Fără să-şi întoarcă capul, Karnauhov îl urmăreşte din ochi.

— Mă înţelegi, până la război băieţii mi-au fost... cum să spun... să nu-mi fie urât să beau singur. Iar acum... Am un cercetaş... Îl ştii, comandante de batalion, din cauza lui ne-am certat noi. Pentru el, ştiţi, sunt în stare să lupt cu dinţii... Sau Ghelman, un evreu. Trimite-l oriunde, face orice. Nemţii i-au ucis toată familia, într-un târguşor...

Îşi întrerupe deodată povestirea şi, întorcându-se brusc, iese din adăpost. Se aude cum scârţâie treptele sub picioarele lui. Karnauhov se apucă iar de desenat.

— Dumneavoastră, tovarăşe locotenent, n-aţi fost în relaţii bune cu Ciumak? întreabă el delicat, fără să-şi ridice capul.

— Da. Cam aşa ceva, răspund eu.

Karnauhov surâde.

— Mi-a povestit mai adineauri. Din cauza unui neamţ mort. Aşa e?

— Da. De la un neamţ a început.

— Spune că nu i-aţi plăcut atunci.

— Ce să fac, nu pot să fiu pe placul tuturor.

— Şi cum e acum? S-a aplanat?

— Ce să se aplaneze?

— V-aţi împăcat?

— Dar ce, am fost certaţi? E pur şi simplu arţăgos din fire, nu-i place să-i porunceşti. Şi mie-mi plac astfel de oameni. Adică nu cei care nu execută ordinele, ci cei iuţi la fire, ca Ciumak.

— Da, ce-i al lui, e al lui.

— Şi nu numai asta.
— Şi eu care ziceam că vă place alt soi de oameni.
— Ce fel?
— Cum să vă spun... Nu sunteţi din acelaşi aluat.
— Poate că...
Ne întrerupem convorbirea. Intră Ciumak.
— Unde-i bidonul cel gol? Cel de apă?
— Care bidon?
— Termosul, totuna e. Era la intrare.
— Cum, nu e acolo?
— Nu-i.
— Atunci unde a dispărut?
— Păi, asta întreb şi eu.
— Când am ieşit afară, era la intrare, spune Karnauhov, m-am şi împiedicat de el.
— Şi acum nu-i. Am scotocit în toate părţile.
— L-o fi luat Valega. Să astupe gaura pe care a făcut-o schija.
— Dar Valega unde e?
— A fost adineauri pe aici. Curăţa pistolul automat. Ce, ai nevoie de dânsul?
— Ar trebui să ne chibzuim cum să facem rost de apă. Mi-i şi sete şi ne trebuie pentru drăciile astea de mitraliere.
— Cum să ne chibzuim? nu mă dumiresc eu.
— Să chibzuim şi noi ceva... Bătrânul spune că se aude un clipocit de apă pe undeva. Stă în stânga lângă râpă şi zice că se aude aşa ca un susur. O fi poate un izvor.
— Da de unde? Picură petrolul din cisterne. Ştii cum se aude noaptea. Până la vagoane sunt cel mult 20 de metri.
— Şi de ce să nu controlăm?
— Controlează, dacă ai chef.
Vărsăm în gamele apa ce ne-a mai rămas. Nu ne ajunge, nici măcar pentru două gamele.
Punându-şi termosul pe umeri, Ciumak pleacă. Nu trec nici cinci minute şi-şi face apariţia Valega. Se aşează într-un colţ şi începe să-şi cureţe arma, ca şi cum nu s-ar fi dus nicăieri.
— Unde ai dispărut şi tu?
— N-am dispărut nicăieri, răspunde el, scoţând cu o surcică noroiul din armă.
— Tu ai luat bidonul? Termosul!
— Eu l-am luat.
— Cine dracu te-a pus? L-am căutat de am înnebunit cu toţii.
Valega se uită la mine cu un aer de reproş.
— Păi, chiar dumneavoastră aţi spus că n-avem apă.
— Ei, şi?
— M-am dus după apă.
— După apă?
— Da, după apă.
— Până la Volga?
— Nu, până la Volga n-am ajuns.
— Vorbeşte şi tu ca lumea. Ai adus apă?
— N-am adus apă, ci vin.
Şi începe iarăşi să-şi cureţe arma.
Aflăm în cele din urmă ce a făcut. Şi-a fixat încă de cu ziuă drumul. A găsit o cărare la dreapta podului, în direcţia batalionului trei.
— Şi de ce nu mi-ai spus nimic?
— Păi, dumneavoastră nu m-aţi fi lăsat.
Pe scurt, n-a ajuns până la batalionul trei, a dat însă în drum de o bucătărie nemţească.
— Colo, lângă linia ferată. Vine pesemne numai noaptea. Trasă de cai. Mari, zdraveni. M-am apropiat pe brânci. Era tocmai o vâlcea, un şănţuleţ, îşi vărsau acolo lăturile. Ce să văd? Doi nemţi care stau şi fumează. Văd prin întuneric cum le licăresc ţigările şi vorbesc ei încet în limba lor, hau, hau, hau... Apoi unul din ei aprinde o brichetă. Lângă bucătărie zăresc două termose. Întocmai ca ăsta. La vreo cinci paşi. Mă gândesc că trebuie să fie în ele ceai sau cafea. Şi ei tot trăncănesc şi trăncănesc. Unul pleacă. Celălalt rămâne. Şade şi fumează. Eu aştept. Am aşteptat vreo zece minute. M-am udat la burtă din cauza lăturilor lor. Se duce apoi şi celălalt să-şi facă trebuinţele în dosul bucătăriei. Şi am luat atunci un termos şi l-am lăsat

pe al nostru. Gol... Ce-o să mai înjure!

Şi Valega surâde un pic, cu colţul gurii. Rar i se întâmplă aşa ceva.

— Vinul e prost al naibii, acru... Tocmai bun pentru mitraliere.

Bem fiecare câte o jumătate de pahar, clătindu-ne gura, cu înghiţituri mici, pentru a ne prelungi plăcerea. Apoi ne culcăm.

Visez Marea Neagră. Mă azvârl de pe o stâncă în apa străvezie, în care tremură, cu mii de ace, soarele. Şi în jurul meu sunt meduze, mari şi mici, ca nişte umbrele.

15

Atacul întreprins de ai noştri dă greş. Stăm în tranşee şi urmărim împuşcăturile dintr-o parte şi din cealaltă. Nemţii trag din mitraliere fără răgaz. Rafale se ciocnesc, se încrucişează, se înalţă în văzduh. Ici şi colo, de cealaltă parte a râpei, scuipă foc aruncătoarele de mine. Apoi amuţesc şi ele. Continuă doar focul metodic al celor de serviciu. Ne întoarcem în adăpost.

Până dimineaţa nu mai dormim. N-avem chef să stăm de vorbă. Lipsa tutunului ne face nervoşi. Răniţii cer mereu apă. Spre dimineaţă moare încă unul.

La şapte vine o „ramă". Răsucindu-se mereu şi sclipind cu geamurile ei, huruie, huruie, fără sfârşit. Apoi, fără nici o pregătire, nemţii trec la atac.

Răspundem cu cele patru mitraliere. La două sunt mitraliorii, la celelalte două Ciumak şi Karnauhov, şi Valega cu mine. Telefoniştii şi bătrânul ţin flancurile.

Soarele ne luminează din spate. Tocmai potrivit pentru tragere.

Urmează apoi bombardamentul de artilerie. Dăm jos mitralierele şi ne aşezăm pe vine. Schijele trec peste capetele noastre. Abia acum observ cât de tare a slăbit Valega. Obrajii, supţi de tot, i s-au acoperit cu un fel de pecingine. Ochii i s-au făcut mari şi serioşi. Genunchii aproape îi ating urechile.

O mină explodează în şanţul de comunicaţie, la câţiva paşi de noi.

— Canaliile! exclamă Valega.

— Canaliile! spun şi eu.

Bombardamentul durează vreo douăzeci de minute. E foarte obositor. Ridicăm apoi mitralierele pe platformă şi aşteptăm.

Ciumak îmi face semne cu mâna. Nu-i văd decât capul şi mâna.

— Pe cei din stânga i-au curăţat, strigă el.

Rămânem cu trei mitraliere.

Respingem încă un atac. Mitraliera mea rămâne în pană. E germană şi mă pricep cam prost la ea. Îl strig pe Ciumak.

Vine fuga prin tranşee. Schioapătă. O schijă l-a atins la partea moale a corpului. Bereta e găurită la urechea dreaptă.

— Cei doi de acolo au fost omorâţi, zice el scoţând închizătorul din mitralieră. I-au făcut ferfeniţă.

Nu răspund nimic. Ciumak face o mişcare imperceptibilă cu închizătorul, apoi îl pune la loc. Trage o rafală. Totul e în regulă.

— Cartuşe ai destule, tovarăşe comandant de batalion?

— Deocamdată ajung.

— Lângă adăpost mai este o ladă. Ultima, mi se pare...

— A nimerit o mină în ea.

Se uită drept în ochii mei. Văd în pupilele lui propriul meu chip.

— N-ar trebui să plecăm, tovarăşe locotenent?

Buzele lui uscate şi albe de tot abia dacă se mai mişcă.

— Nu, nu plecăm! spun eu.

Îmi întinde mâna. I-o strâng cu toată puterea.

Este scos din luptă încă unul, bătrânul siberian.

Reîncepem focul. Mitraliera tremură, ca apucată de friguri. Simt cum sudoarea îmi curge şiroaie pe piept, pe spinare, pe la subţiori...

În faţă se întinde un teren neted, dezolant de cenuşiu. Un singur tufiş, ca o mână cu degetele bolnave de gută. Apoi dispare şi el: e secerat de mitralieră.

Nu-mi mai aduc aminte de câte ori apar nemţii. O dată, de două ori, de zece ori, de douăsprezece ori. Îmi vâjâie capul, sau poate sunt avioane deasupra noastră? Ciumak strigă ceva. Nu pot desluşi nimic. Valega îmi dă benzile una după alta. Cât de iute se golesc! în jurul nostru sunt numai tuburi, n-ai nici pe unde călca...

— Mai adu-mi, mai adu-mi, Valega! Valega aduce lada... Îi saltă caraghios şezutul — în dreapta, în stânga. Sudoarea lipicioasă, caldă, îmi curge în ochi...

Adu! Adu !...

Apare apoi o faţă roşie, fără bonetă, lucind de sudoare.

— Daţi-mi voie, tovarăşe locotenent.
— Pleacă de aici...
— Dar sunteţi rănit...
— Pleacă de aici...

Faţa se face nevăzută, iar în locul ei apare ceva alb, sau gălbui, sau roşu. Nişte cercuri care se suprapun, se întretaie. Aşa e câteodată la cinema — cercurile devin din ce în ce mai palide, mai şterse, mai tremurătoare. Simt miros de amoniac. Deodată cercurile dispar şi în locul lor apare iar acea faţă. Un moţ auriu, guler descheiat, ochi albaştri, zâmbitori. Ochii lui Şireaev. Şi moţul e al lui Şireaev. Iată şi lampa cu abajurul verde. Miroase a amoniac atât de tare, încât îţi vine să plângi.

— Mă recunoşti, inginerule?

Până şi vocea e a lui Şireaev. Cineva mă strânge, mă îmbrăţişează, un guler aspru mă înţeapă, îmi intră în gură.

Sunt în adăpostul nostru. Şi lângă mine, Harlamov, Valega, Şireaev; Şireaev în carne şi oase, viu, palpabil, cu moţul auriu.

— Ei, mă recunoşti?
— Doamne, Dumnezeule, sigur că te recunosc.
— Ei, slavă Domnului.
— Slavă Domnului.

Ne strângem mâinile, râdem şi nu ştim ce să mai spunem. Râd şi toţi ceilalţi.

— Luaţi-l mai cu binişorul, tovarăşe locotenent major, doar e rănit. Îl zguduiţi prea tare.

E desigur Valega. Şireaev nu se dă bătut:

— Fugi încolo cu rana asta. I-a jupuit puţin pielea, şi atâta tot... Până mâine-i trece.

Mă simt slăbit, ameţesc, mai ales când mă întorc.

— Vrei să bei?

Nici nu apuc să răspund şi simt pe buze acreala cutiei de tinichea şi ceva rece, plăcut revărsându-mi-se în tot corpul.

— De unde ai apărut şi tu, Şireaev?
— Am căzut din lună.
— Nu, serios?
— Cum, de unde? Am primit o însărcinare, şi atât. Preiau comanda batalionului tău... Eşti nemulţumit?

Nu s-a schimbat câtuşi de puţin. Nici n-a slăbit.

E tot atât de vânjos, cum a fost, solid, cu ţinuta corectă, cu boneta trasă pe o sprinceană.

— Dar pe tine te-a zdruncinat un pic, zice el, şi surâsul lui larg, descoperindu-i dinţii albi, nu-i piere de pe faţă. Se vede că nu prea vă odihniţi.
— Da, cu odihna stăm cam prost... Dar stai, stai puţin. Cum de aţi venit aici?
— Nu ţi-e indiferent cum? Am venit, şi basta.
— Dar nemţii?
— Nemţii îşi văd şi ei de treabă. Au fugit din râpă şi ne-au lăsat chiar şi doi prizonieri.
— Şi sunteţi mulţi?
— Ce să-ţi spun? Două batalioane. Al tău şi al treilea.. Cam vreo cincizeci de oameni.
— Cincizeci?
— Cincizeci!
— Minţi!

Izbucneşte din nou în râs. Râd şi cei dimprejur.

— De ce să mint? După părerea ta, suntem mulţi?
— Dar după părerea ta?
— Ce să-ţi spun...
— Stai... Dar podul? Cum stăm cu podul?
— Mai sunt acolo vreo cinci oameni, intervine Harlamov, dar n-au s-o ducă mult.
— Nemaipomenit! Pur şi simplu nemaipomenit!... Dar Ciumak, Karnauhov?
— Sunt toţi în viaţă.
— Ei, slavă Domnului. Mai dă-mi puţină apă.

Mai înghit o cană şi jumătate. Şireaev se ridică.

— Vino-ţi în fire. Eu mă duc să văd ce se mai aude pe acolo. O să stăm diseară de vorbă, să ne mai amintim de Oskol, de Petropavlovka. Îţi mai aduci aminte cum stăteam împreună pe mal? Îmi întinde mâna. Dar pe Filatov, îl mai ţii minte? Mitraliorul. Un bătrân, bombănea într-una.

— Cum să nu.
— L-a strivit un tanc nemţesc. Nu şi-a părăsit mitraliera şi a fost strivit împreună cu ea.
— Păcat de bătrân.
— Păcat. Era un om de ispravă.
Tăcem câteva clipe.
— Ei, am plecat.
— Dă-i drumul. Pe diseară, va să zică.
Pleacă, trăgându-şi boneta pe sprânceana stângă.
Valega scoate din buzunar tutun învelit în hârtie şi mi-l întinde.

*

Seara şedem împreună cu Şireaev la P.C. al batalionului, în conducta de sub terasament.

Rana mea e un fleac, mi-a jupuit pielea de pe frunte şi mi s-a făcut o cărare în păr. Pot chiar să şi beau, ce-i drept, nu prea mult. Băutura, spirt ori votcă, pute îngrozitor. Avem ca gustare heringi, chiar acei pe care i-am aruncat pe cotă. Valega n-a putut să îndure aşa ceva.

— Se poate să aruncaţi o bunătate ca asta? Rândul trecut, când aţi avut ceva de băut, chiar dumneavoastră aţi spus: „Hei, Valega, ce bun ar fi un hering...”

Şi aranjează felii îngrijit tăiate, fără oase, pe un ziar furat din arhiva lui Harlamov. Din cauza aceasta se iscă totdeauna certuri între ei.

Şedem şi bem, ne aducem aminte de lunile iunie, iulie, de primele zile de retragere, de magaziile unde ne-am despărţit. După aceea, Şireaev şi-a pierdut aproape întreg batalionul. Au fost încercuiţi de nemţi lângă Kantemirovka şi nimiciţi aproape cu toţii; chiar el era să fie luat prizonier. A pornit apoi, cu patru soldaţi care îi mai rămăseseră, spre Veşenskaia. Şi acolo era cât pe ce să cadă în mâinile nemţilor. S-au strecurat. Trecând Donul au nimerit într-o divizie formată din rămăşiţe de unităţi zdrobite. A luat parte la luptele de la Kalaci, a fost uşor rănit şi a ajuns la Stalingrad, în rezerva frontului. A rămas acolo cam vreo lună de zile şi a fost numit acum comandant de batalion în regimentul nostru.

Culcat pe patul de scânduri, mă uit la Şireaev. Mă silesc să descopăr în el fie şi cea mai mică schimbare. A rămas exact acelaşi, până şi triunghiul albastru al maioului i se vede de sub gulerul descheiat.

— De Maximov n-ai auzit nimic? întreb eu.

— Nu. Mi-a spus cineva, nu mai ţin minte cine, că l-ar fi văzut de partea asta a Donului. E însă puţin probabil. Am cutreierat toate părţile astea în lung şi în lat şi n-am dat de el.

— Dar dintre ai noştri te-ai mai întâlnit cu cineva?

— Dintre ai noştri? Şireaev îşi încreţeşte nasul. Cu câţiva comandanţi de companie, cu Goglidze, şeful serviciului de informaţii. Trecea cu maşina şi mi-a făcut semn cu mâna. Pe cine am mai văzut? Câteva fete de la batalionul sanitar... Pe Bîstriţki, secretarul organizaţiei de partid... Stai, stai! şi loveşte cu palma în masă. Şi pe prietenul tău, chimistul... cum îi zice?

— Pe Igor? Unde ?

Mă ridic în capul oaselor.

— In partea asta. Acum vreo cinci zile.

— Minţi!

— Iarăşi mint. E la „Octombrie Roşu”, în Divizia 39-a.

— Divizia 39-a?

— Şi nici chimist nu mai e, ci tot inginer ca şi tine. Câmpuri de mine, bombe explozive şi alte asemenea fleacuri.

— Dar tu ce ai căutat la Divizia 39-a?

— Eu, nimic. Am nimerit din întâmplare. Căutam statul-major al armatei, şi un dobitoc de pe acolo mi-a spus că e la Bannîi Ovrag. M-am dus intr-acolo. Şi ştii ce tărăboi e pe acolo? Nu vezi nimic la trei paşi. Fum, praf... un iad, nu alta...

Tocmai atunci au sosit şi nemţii cu avioanele lor. M-am băgat într-un adăpost. Nici nu prea era adăpost, ci aşa un fel de... Am văzut uşa de lemn şi mi-am spus hai să intru, să scap măcar de schije. Am intrat acolo. Iar după ce au plecat avioanele, când dau să plec, mă trage cineva de mână. Mă uit: Igor al tău. Nu l-am recunoscut la început. Şi-a ras mustăcioara; era negru, afumat; l-am recunoscut doar după ochi.

— E sănătos, voinic?

— Sănătos, voinic. S-a interesat, desigur, de tine. Dar ce puteam să-i spun? Nu ştiu, şi atât.

Ne-a părut rău la amândoi, apoi chiar el mi-a spus că trebuie să fii la Divizia 184-a. Se temea numai să nu fi greşit cifra. Mi-am notat totuşi şi m-am gândit să nimeresc neapărat la tine. Ştii şi tu câte locuri vacante au acum diviziile. La statul-major al armatei m-am cerut la Divizia 184-a. M-au primit cu braţele deschise, şi la divizie am aflat în ce regiment eşti.

— Bravo ţie!

— Iaca aşa s-au întâmplat lucrurile.

— Dar pe Sedîh nu l-ai văzut?

— Nu, nu l-am văzut. Am şi uitat să întreb de el. N-am stat de vorbă decât vreo zece minute.

— Am şi acuma portţigaretul lui. Mi l-a făcut cadou când ne-am luat rămas bun.

Scot din buzunar portţigaretul de celuloid.

— Bun portţigaret, zice Şireaev.

— Foarte bun. Le făceam singuri. La uzina de tractoare. Ştii cât celuloid era acolo.

— Minunat executat. Chiar voi le făceaţi?

— Chiar noi.

— Dar monograma de pe capac cine a făcut-o?

— Eu. Am zgâriat-o cu cuţitul.

— Splendid. N-ai decât una singură?

— Numai una. Pe a mea am dăruit-o, şi asta-i amintire de la Sedîh. Bun băiat.

— Foarte bun.

Şireaev îşi toarnă un păhărel.

— Mie nu-mi mai turna, spun eu; am început să mă ameţesc.

Vine apoi Abrosimov, şeful statului-major al regimentului. E palid şi nemulţumit. Spune că comandantul diviziei era cât pe ce să-l destituie, pentru că noaptea trecută, nu în noaptea asta, ci noaptea trecută, a eşuat atacul. Dar ce putea el să facă, din moment ce se pregătea redislocarea regimentului? Apoi ordinul a fost contramandat.

Se duce cu Şireaev în prima linie. Împreună cu Harlamov pregătim formele pentru predarea batalionului.

Pe la orele 12, Şireaev se întoarce. Îi predau batalionul şi, când răsare luna, plec cu Valega spre mal. Karnauhov şi Ciumak mai sunt încă în prima linie, încât plec fără să-mi iau rămas bun de la ei.

Harlamov îmi întinde mâna.

— Când vi s-o urî pe mal, mai treceţi şi pe la noi.

Şi mă priveşte cu ochii lui plini de bunătate.

Sunt puţin mâhnit. M-am obişnuit cu batalionul. La ieşire, soldatul din post — are un nume atât de lung şi de încâlcit, încât nu-i chip să-l ţii minte — mă salută, trecându-şi arma din mâna dreaptă în cea stângă.

— Plecaţi de la noi, tovarăşe locotenent?

— Da, plec.

Tuşeşte şi salută din nou, urându-mi de astă dată drum bun.

— Mai treceţi pe la noi, nu ne uitaţi.

— Am să trec negreşit, spun eu şi, rezemându-mă de Valega, ies afară din tranşee. Ostaşul cu numele complicat mă sprijină delicat din spate.

16

Trei zile nu fac nimic. Mănânc, dorm, citesc — şi atât. Noul adăpost al lui Lisagor e splendid, o adevărată capodoperă a artei subterane. Un tunel lung de şapte metri, săpat de-a dreptul în povârniş. La capătul din dreapta, o cameră. O cameră în toată puterea cuvântului, îi lipsesc doar ferestrele. Pe dinăuntru totul e căptuşit cu îngrijire cu scânduri subţiri, perfect ajustate. Are podea, tavan, două paturi, între ele o măsuţă. Deasupra măsuţei, o oglindă ovală, stil empire, cu un amoraş bucălat. În colţ e un primus, o sobiţă de fier. Saltele, perne, plapome. Mă rog, tot ce trebuie. De cealaltă parte a coridorului, pionierii mai continuă să sape. De astă dată pentru ei.

— O să trăim de acum încolo ca nişte zmei, îmi spune Lisagor. Facem laiţe pe două rânduri, un rastel pentru arme şi unelte, masă, bancă, amenajăm un colţ pentru bucătărie. În coridor facem un depozit pentru explozibil. Ştii cât pământ avem deasupra? 14 metri! Şi-i numai lut, tare ca granitul. Într-un cuvânt, e ceva solid de tot.

Îmi place totul. O încăpere bună şi sigură înseamnă pe front succesul asigurat, dacă nu chiar pe jumătate, dar cei puţin pe sfert. Şi timp de trei zile, mă delectez cu acest sfert.

Dimineaţa Valega îmi aduce supă de macaroane, grasă şi deasă, de nu poţi întoarce lingura în ea, apoi beau ceai din propriul nostru samovar care cântă plăcut în colţ. Îmi pun o pernă la spate, dezleg cuvinte încrucişate din nişte numere vechi ale revistei *Krasnoarmeiet,* şi mă distrez citind ziare din Moscova.

Pe globul pământesc e linişte.

În Noua Zeelandă sunt chemate sub arme noi contingente. Pe frontul egiptean, acţiuni de patrule ale englezilor. Am restabilit raporturile diplomatice cu Cuba şi cu Luxemburgul. Aviaţia aliaţilor a întreprins mici raiduri pe deasupra lui Lae, Salamaua, Buna în Noua Guinee şi pe insula Timor. Luptele cu japonezii în sectorul Owen-Stanley au devenit mai intense.

La Monrovia, capitala Liberiei, au sosit trupe americane.

În Madagascar, trupele engleze se deplasează, ocupă, luptă cu cineva, fără să poţi înţelege cu cine anume, luând chiar şi prizonieri.

La Teatrul Mare se prezintă *Dubrovski,* şi la Teatrul Mic *Frontul* lui Korneiciuk. La Teatrul „Nemirovici-Dancenko" *Frumoasa Elena.*

Iar aici, la 14 metri adâncime sub pământ, la un kilometru şi jumătate de linia frontului, despre care vorbeşte acum toată lumea, mă simt atât de comod şi de liniştit ca şi în spatele frontului. Există oare locuri şi mai liniştite? Străzi luminate, tramvaie, troleibuze, robinete pe care nu trebuie decât să le întorci ca să curgă apa? Ciudat lucru...

Stau aşa culcat, aţintindu-mi privirile în tavan şi gândindu-mă la probleme înalte: că totul este relativ pe lumea asta, că în momentul de faţă idealul meu este înfăţişat de acest adăpost şi de gamela cu tăieţei fierbinţi, pe când înainte de război aveam nevoie şi de cravate cu dunguliţă, iar la brutărie făceam scandal când franzelele de doi şi şaptezeci nu erau destul de bine prăjite... E posibil oare ca, după război, după toate aceste bombardamente, din nou să... şi aşa mai departe, tot cam în acelaşi gen.

Mă plictisesc să tot contemplu tavanul şi să mă gândesc la viitor. Mă strecor afară.

Ca şi mai înainte, avioanele atacă uzina „Octombrie Roşu", ca şi mai înainte explodează minele pe Volga, pe malul celălalt, uneori şi pe malul acesta, şi bărcile forfotesc pe fluviu sub focul neîncetat al nemţilor. Toate acestea nu prea le mai bagă nimeni în seamă. Chiar şi atunci când vreo două Messerschmitt-uri răzleţe bombardează malul, şi Junkers-urile — ca să mai schimbe — îşi aruncă bombele nu la „Octombrie Roşu", ci pe la noi, nu prea ne mai emoţionează. Ostaşii se pitesc pe undeva pe sub bârne sau prin adăposturi şi privesc de acolo. Ies apoi afară şi, dacă se întâmplă să fi fost omorât cineva, îl îngroapă pe loc, pe mal, în gropile făcute de bombe, iar pe răniţi îi duc la infirmerie. Şi toate acestea se fac în linişte, cu pauze pentru fumat, cu glume.

M-am instalat pe o ţeavă groasă, de cine ştie ce origine, care trece de-a lungul malului, îmi bălăbănesc picioarele, fumez un extraordinar amestec care-mi taie respiraţia, mă delectez cu ultimele raze ale soarelui, cu cerul albastru, cu bisericuţa de: pe celălalt mal şi mă gândesc... Nu, de fapt, nu mă gândesc la nimic. Fumez numai şi-mi bălăbănesc picioarele.

Se apropie Garkuşa, mustăciosul ajutor de comandant de pluton. Îi arat ceasul; a început să se cam oprească de la un timp. Îl cercetează, îl scuturǎ, zice că nu face nici două parale.

Apoi începe, chiar aici lângă mine, să-l repare, punându-şi o scândurică pe genunchi, cu mişcări uimitor de precise, deşi ai impresia că ceasul va fi sfărâmat imediat numai venind în atingere cu aceste mâini vânjoase şi pline de bătături.

Nu pot să-mi dau seama nici până acum ce meserie a avut înainte de război. N-are decât 26 de ani, a reuşit să fie până acum ceasornicar, sobar, scafandru şi chiar acrobat la circ şi să se însoare de trei ori, întreţinând totodată regulat corespondenţă cu câteşitrele nevestele, deşi două din ele s-au remăritat.

E rezervat în vorbă, răspunde însă cu plăcere la întrebări. N-am de lucru şi mă apuc să-i pun o mulţime de întrebări. Răspunde amănunţit, parcă ar completa un chestionar, fără să lase ceasul nici o clipă din mână. Numai o dată se duce în tunel, să-şi inspecteze pionierii.

Îşi face apoi apariţia Astafiev, ajutorul şefului de stat-major la serviciul operativ. E tânăr, elegant, cu favoriţi *à la* Oneghin şi cu nişte ochi perfect inexpresivi. Graseiază uşor cam ca francezii, crezând probabil că-i şade bine. Ne cunoaştem abia de două zile, mă consideră însă prieten şi-mi spune Jorj. Pe el îl cheamă Ipolit. Un nume foarte potrivit după mine. Ceva impalpabil îl face să semene cu Ipolit Kuraghin, eroul lui Tolstoi.

E tot atât de puţin inteligent, tot atât de sigur de sine. E docent în istorie la Universitatea din Sverdlovsk. Când fumează, ţine degetul cel mic depărtat, şi fumul îl dă afară ţuguindu-şi buzele.

Profesiunea îl obligă să înceapă de pe acum să culeagă material pentru un viitor volum de istorie.

— Înţelegi dumneata cât de interesant e acest lucru, Jorj? începe el, rezemându-se elegant cu coatele de ţeava, după ce a suflat mai întâi praful de pe ea. Tocmai acum, în toiul evenimentelor, nu ne e permis să uităm acest lucru, mai cu seamă nouă, celor care luăm parte la aceste evenimente, oameni culţi şi instruiţi. Vor trece anii, şi pentru fişa de trăgător pe jumătate putrezită a comandantului vostru de pluton se vor plăti mii de ruble şi ea va fi cercetată cu lupa. Nu-i aşa?

Mă apucă de nasture, sucindu-l uşor cu degetul arătător.

— Ai să mă ajuţi, Jorj, nu-i aşa? Înţelegi şi dumneata că nu pot să-mi pun nădejdea în Abrosimov sau în alţii de teapa lui. În afară de executarea ordinului sau de cucerirea unei cote, nu-i interesează nimic.

Şi surâde uşor, cu aerul unui om care nu se gândeşte nici o clipă că cineva ar putea si nu fie de acord cu el.

Cine ştie... Poate că are dreptate. Pe mine însă nu mă interesează acum acest lucru. Şi în general mă enervează. Mă enervează şi favoriţii lui, şi acest „Jorj", şi unghiile lui trandafirii, pe care le curăţă mereu cu briceagul.

Deasupra râpei apare un şirag de Junkers-uri cu aripi galbene. Uitându-se cu coada ochiului în direcţia lor, Astafiev face un gest graţios cu mâna.

— Am plecat... Mă omoară cu formularele. Câte douăzeci pe zi. Au înnebunit cu toţii la statul-major al diviziei. Mai treci pe la mine, Jorj. Şi dispare în adăpostul lui.

Junkers-urile se aşează în formaţie şi se lasă în picaj deasupra uzinei „Octombrie Roşu".

Scoţându-şi afară vârful limbii, Garkuşa bagă stăruitor cu penseta o rotiţă în ceasul meu.

Din bucătăria ofiţerilor se aude zgomot de cuţite. Astăzi mi se pare că avem chiftele.

17

SPRE sfârşitul zilei a treia sunt chemat la statul-major. A sosit material de geniu. Iau în primire o mie de mine. Cinci sute de mine antitanc, lăzi mari de câte şase kilograme de scânduri necioplite, şi tot atâtea mine mici de infanterie cu încărcătură de trotil de câte 200 de grame. Iau în primire şi 40 de suluri de sârmă americană, 200 de cazmale, 30 de târnăcoape. Nici unele, nici altele nu-s bune de nimic. Mai ales cazmalele. Sunt de fier, se îndoaie, au mânere necioplite.

Toată această avere o întindem pe mal, în faţa intrării tunelului nostru. Ne-am putea cu greu bizui pe cinstea vecinilor, încât averea e păzită pe rând de câte unul din pionieri.

Dimineaţa vedem că lipsesc 20 de cazmale şi 10 târnăcoape. Sentinela, Iakov Tughiev, un flăcău cu obrajii rotunzi, vânjos, clipeşte uimit din ochi. Degetele întinse pe vipuşca pantalonilor tremură de încordare.

— M-am dus, tovarăşe locotenent, numai să-mi fac nevoile. Zău. Încolo deloc nu m-am depărtat...

— Ce ai făcut, nu ne priveşte, tună Lisagor, şi glasul, şi privirea îi sunt atât de ameninţătoare încât degetele lui Tughiev încep să tremure şi mai tare. Până seara să fie toate la loc!

Seara la numărătoare ne ies 210 cazmale şi 35 de târnăcoape. Faţa lui Tughiev străluceşte.

— Iată ce înseamnă educaţie! spune cu bucurie Lisagor şi, adunând ostaşii pe mal, le ţine o predică lungă, cum că cazmaua e tot o armă şi că dacă, ferească Dumnezeu, îşi va pierde cineva cazmaua, târnăcopul sau chiar foarfeca de tăiat sârma, îl paşte tribunalul. Ostaşii ascultă cu atenţie şi apoi înseamnă cu cuţitul pe mânere numele lor şi noaptea se culcă cu cazmalele sub cap.

În acest timp eu întocmesc schemele. Desenez pe hârtie de calc o hartă mare a poziţiei noastre de rezistenţă, o colorez cu creioane colorate şi mă duc la inginerul diviziei.

Şi el stă pe mal, la batalionul pionierilor, la vreo trei-patru sute metri de noi. Îl cheamă Ustinov. E căpitan, om ceva mai în vârstă, trebuie să aibă aproape 50 de ani şi poartă ochelari. E politicos. După toate aparenţele, e pentru prima oară pe front. Vorbind, învârteşte în mână un creion galben, minunat ascuţit. Fixează pe hârtie, cu o scriere rotundă, microscopică, fiecare idee pe care o formulează: întâi, al doilea, al treilea...

Pe masa din adăpost sunt o mulţime de cărţi: *Fortificaţii* de Uşakov, *Consolidarea terenului* de Gherbanovski, instrucţiuni, manuale, regulamente, nişte ediţii ale Academiei militare de geniu, cu coperte colorate, până şi un *Hütte* groscior şi albastru.

Planurile întocmite de Ustinov în vederea întăririi primei linii sunt fenomenale — atât ca amploare, cât şi în ce priveşte varietatea mijloacelor şi detaliata elaborare a acestor mijloace.

Scoate o hartă presărată în întregime cu paranteze, arcuşoare, cruciuliţe, romburi, zigzaguri, toate desenate în diferite culori. Nu mai seamănă cu o hartă, ci mai curând cu un covor. O aşterne cu grijă pe masă.

— N-am să încep să-ţi explic cât de importante sunt toate acestea. Cred că pricepi şi singur acest lucru. Ştim amândoi perfect de bine din istoria războaielor că, în condiţiile războiului de poziţie — şi tocmai către acest soi de război tindem acum — numărul, calitatea şi planificarea chibzuită a construcţiilor de geniu joacă un rol de seamă, aş spune chiar, un rol primordial.

Îşi înghite saliva şi ochii săi mici, cu pielea atârnând deasupra pleoapelor, mă privesc pe deasupra ochelarilor.

— Acum 87 de ani, Sevastopolul a putut rezista tocmai datorită faptului că camarazii noştri, pionierii, şi cu Totleben au ştiut să creeze o centură aproape inaccesibilă de obstacole şi construcţii de geniu. Francezii, englezii, şi chiar sarzii au atribuit acestei chestiuni o importanţă colosală. Ştim, de pildă, că în faţa colinei Malakov...

Îmi vorbeşte amănunţit despre fortificaţiile Sevastopolului, citând din memorie o mulţime de cifre, trece apoi la războiul ruso-japonez, la Verdun, la renumitele reţele de sârmă ghimpată de la Kahovka.

Îşi strânge cu grijă schiţele retranşamentelor şi aproşurilor de la Sevastopol într-un dosar cu inscripţia „Exemple istorice”...

— Vezi dar că avem de lucru până peste cap. Şi cu cât vom putea înfăptui mai curând toate acestea, cu atât mai bine.

Pe o foaie de hârtie notează cifra „1”, şi trage în jurul ei un cerc mic.

— Asta în primul rând. În al doilea rând, te-aş ruga foarte mult să-mi prezinţi zilnic la ora şapte fix rapoartele asupra lucrărilor efectuate în cursul nopţii: A — de pionierii dumitale, B — de pionierii diviziei, C — de pionierii corpului de armată, dacă vor fi, şi sper că vor fi, D — de subunităţile de puşcaşi. În afară de aceasta...

Şi foaia se acoperă cu cifre — romane, arabe, în cerculeţe, arcuşoare, pătrăţele sau fără nimic împrejur.

La plecare, îmi întinde mâna lui îngustă de intelectual, cu umflături de artrită la încheieturi.

— În special, te rog să nu uiţi la fiecare 14 şi 29 ale lunii să-mi trimiţi formularele: 1, 1-b, 13 şi 14. Iar raportul lunar pe ziua de 30, ar fi chiar mai bine la 29. Şi săptămânal, situaţia lucrărilor efectuate, cu totalul progresiv. E foarte important...

Noaptea, înfulecând conserve de peşte, Lisagor râde vesel şi zgomotos.

— Ei, tovarăşe locotenent, ai păţit-o. Va trebui să deschizi un adevărat birou de proiectări. Îţi trebuie trei zile numai ca să citeşti tot ce ţi-a scris aici. Iar ca să execuţi, cu cazmalele noastre şi cu cei şaisprezece pionieri câţi avem, nici trei ani nu ne ajung. Nu l-ai întrebat de unde vine? N-o fi de la Academia de geniu?

18

Zilele trec.

Bubuie tunurile. Cele regimentare, mici şi cu ţevi scurte, execută tirul direct, frontal, din prima linie. Cele mai mari, divizionare, trag de pe povârnişul abrupt al malului, pitindu-se undeva între o sobă şi un pat stricat. Iar cele mari de tot, cu ţevi lungi ca nişte trompe de elefant, ieşind de sub plasele de camuflaj, trag de pe celălalt mal al Volgăi. În sfârşit, au intrat în joc şi piesele de artilerie grea de 203 mm. Sunt trase de tractoare: ţeava şi afetul separat. Şeful serviciului financiar a sosit de pe malul celălalt pentru a plăti soldele; e un om simpatic, vioi, pe care-l interesează toate; Lazar — aşa îi zice toată lumea la regiment — spune că pe celălalt mal n-ai nici unde scuipa, sub fiecare tufiş dai de câte un tun.

Nemţii se pasionează, ca şi înainte, de tirul aruncătoarelor de mine, bătând mereu cu „măgarii" lor punctele de trecere. Şi mult timp după aceea pe apa Volgăi sclipesc burţile argintii ale peştilor omorâţi de explozii.

Uruie avioanele: cele germane ziua, „cucuruznicii" noştri noaptea. Acum au căpătat şi nemţii nişte avioane „nocturne", încât noaptea nu mai ştii să le deosebeşti pe ale noastre de ale lor. Continuăm să săpăm, să punem mine, scriem rapoarte de o extraordinară lungime. „În cursul nopţii s-au făcut: şanţuri pentru trăgători atâtea, tranşee atâtea, poziţii pentru aruncătoarele de mine atâtea, adăposturi, câmpuri de mine atâtea, pierderile se cifrează la... În acest timp au fost distruse cutare şi cutare"...

Pe mal se deschid ateliere. Doi pionieri, dintre cei bolnăvicioşi, învârtesc un cilindru de lemn: fabrică spirale Bruno, ceva intermediar între o armonică şi un sul de sârmă ghimpată. Pionierii diviziei le întind apoi în prima linie în faţa tranşeelor. În fiece seară vine un pluton din compania a doua a batalionului de pionieri. Ai mei minează terenul şi conduc lucrările liniei a doua de rezistenţă. Aci lucrează aşa-zişii „trândavi" — croitorii, frizerii, oamenii însărcinaţi cu strângerea capturilor şi ostaşii de la aruncătoarele de mine, care nu şi-au primit încă armamentul. Cu barajele de mine se ocupă Garkuşa şi comandantul secţiei a doua Agnivţev, un băiat energic, punctual, brutal însă şi antipatizat de ostaşi din această pricină.

Lisagor e mereu activ şi înjură cât poate. Are mereu câte o misiune urgentă din partea comandantului de regiment: ba să facă o magazie de efecte, ba un atelier pentru reparaţia armelor, ba încă ceva. Duhneşte totdeauna a rachiu, ca un butoi: în general însă se ţine bine.

Ziua ne odihnim, amenajăm adăposturile, călăfătuim bărcile. Cum încep însă să licărească primele stele, strângem cazmalele şi târnăcoapele şi pornim în prima linie. Incendiile s-au rărit, drumul ne este luminat de rachete.

După ce terminăm lucrul, şedem fumând mahorcă cu Şireaev şi Karnauhov — de cele mai multe ori mă duc în adăpostul strâmt şi bine încălzit al batalionului doi — blestemăm viaţa ostăşească, invidiindu-i pe cei din spatele frontului. Jucăm câteodată şah, dar Karnauhov mă face mat de fiecare dată. Sunt foarte slab la şah.

Dimineaţa, cum începe să se crape de ziuă, ne întoarcem acasă. Dimineţile s-au făcut reci, bruma ţine cam până pe la zece. În adăpost ne aşteaptă ceaiul, conservele rămase de aseară şi trosnetele plăcute ale sobiţei din colţ.

În limbajul comunicatelor noastre, aceasta se cheamă: „unităţile noastre au susţinut lupte de artilerie cu inamicul şi si-au întărit poziţiile". De vreo zece zile nu mai dăm în comunicate de cuvintele „crâncene" şi „grele", cu toate că nemţii ne bombardează mereu de dimineaţă până seara, trag cu armele de infanterie şi încearcă mereu să pătrundă când ici, când colo. Nu mai au însă îndrăzneala dinainte, nici nu mai sunt atât de siguri de sine şi tot mai rar aruncă din avioane în liniile noastre nori de manifeste, cu apelul de a ne preda şi de-a renunţa la speranţa că Jukov ne va veni în ajutor de la nord.

Luna noiembrie aduce primele geruri matinale, care se înteţesc pe zi ce trece, şi efectele de iarnă, care ni se împart acum. Căciuli cu clape, pufoaice, pantaloni vătuiţi, obiele de postav, mănuşi miţoase de blană de iepure. Se spune că peste câteva zile vor sosi şi cizme de pâslă şi veste îmblănite. Scoatem steluţele de pe bonete, le înfigem în căciulile gri şi trecem la programul de iarnă: nu ne mai spălăm în Volga şi începem să numărăm zilele ce ne-au mai rămas până la primăvară.

Ustinov mă zăpăceşte cu o întreagă cascadă de fiţuici. Mici, îngrijit împăturite şi lipite, cu inscripţia nelipsită „strict confidenţial" sau „numai lui Kerjenţev personal", figurând sus în

colţul drept, ele îmi cer, în mod insistent şi formulări felurite, ba formele netrimise la timp, ba un raport întârziat, ba mă avertizează că trebuie să pregătesc câmpurile de mine pentru iarnă: percutoarele să fie unse cu ulei şi minele doar parţial camuflate să fie vopsite în alb.

Aceste fiţuici mi le aduce agentul de legătură al lui Ustinov, un pionier vesel, ciupit de vărsat şi grozav de cârn. Încă de la uşă răsună vocea lui tinerească şi sonoră:

— Deschideţi, tovarăşe locotenent! Poşta de dimineaţă!

E bun prieten cu Valega. Aprinzându-şi amândoi nelipsita ţigară, se aşează jos la intrare şi încep să judece comandanţii — pe ai lor îşi pe ai altora.

— Al meu tot scrie şi scrie... răsună prin uşă vocea agentului de legătură. Cum se scoală, a şi pus mâna pe creion. Nici la privată nu merge. Se teme rău de mine. A poruncit să i se facă la intrare un scut de grinzi şi privata să fie acoperită cu şine de fier.

— Locotenentului meu nu-i place să scrie, răspunde vocea de bas a lui Valega. Îl înjură mereu pe al tău, că-i trimite atâtea fiţuici. În schimb, cărţi sa-i tot dai. Le citeşte pe toate. Mănâncă ciorbă şi cu un ochi tot în carte e sau la gazetă, învăţat om, nu glumă.

Dar nu e mai învăţat ca al meu, replică cu un accent de jignire agentul de legătură. Ai văzut câte cărţi sunt la noi pe masă? Numai una — am văzut eu singur — are cinci sute de pagini. Şi scrie mărunt, mărunt — fără ochelari nici nu desluşeşti.

— Dar al tău se duce în prima linie? îl întreabă Valega pe neaşteptate.

— Da de unde. E prea bătrân. Şi nici nu vede nimic noaptea.

Valega tace triumfător. Agentul de legătură pleacă, ducând cu el rapoartele mele.

Câteodată vine pe la noi Ciumak. Stă alături, la zece paşi de noi, aduce cărţi de joc şi jucăm 21. Uneori mă duc cu Lisagor la dânsul să ascultăm placi de patefon...

Din când în când vine de pe celălalt mal Lazar, şeful serviciului financiar. Rămâne să doarmă la noi. Valega îi aşterne mantaua între paturi şi el se instalează lângă sobă. Lazar povesteşte noutăţi de pe malul stâng ai Volgăi. E vorba să fim retraşi pentru reorganizare ori la Leninsk, ori poate chiar în Siberia. Ştim că nu-i nimic adevărat din toate acestea, ne facem însă că-l credem — e doar mult mai plăcut să crezi decât să nu crezi — şi ne facem planuri în privinţa unei vieţi paşnice la Krasnoufimsk sau la Tomsk.

În sectorul regimentului nostru cade o dată un Messerschmitt. Cine l-a doborât, nu se ştie, rapoartele de seară ale tuturor celor trei batalioane indică însă: „Un avion inamic a fost doborât de focul precis de puşcă şi mitralieră al unităţilor batalionului nostru". Avionul cade în apropierea fabricii de mezeluri şi conserve de carne şi, cu toată canonada şi strigătele comandanţilor, porneşte într-acolo un adevărat pelerinaj. După o jumătate de oră Ciumak aduce un minunat ceasornic cu arătătoarele fosforescente şi o mare bucată de plexiglas. Mai bine de o săptămână ne grozăvim cu toţii cu colosale ţigarete transparente fabricate de Garkuşa. Clienţii nu-i dau pace. Chiar şi maiorul, care are trei pipe şi care nu fumează niciodată ţigări, îşi comandă un ţigaret special, cu o verigă de metal.

În seara zilei de şase, Karnauhov îmi telefonează:

— Nemţii nu se agită. Mă plictisesc. Am chiftele la masă. Şi mâine e sărbătoare. Vino.

Nu mă las aşteptat. Ne ducem, Şireaev şi cu mine; mai târziu soseşte Farber.

— Îţi aduci aminte, îmi spune Şireaev, cheful pe care l-am tras lângă Kupiansk? În ultima noapte... La mine în subsol... Am avut până şi cartofi prăjiţi. Filip al meu era mare meşter la prăjit cartofi. Îl ţii minte pe Filip? L-am pierdut. Lângă Kantemirovka... Bun băiat...

Învârteşte ceaşca în mână.

— La ce te gândeai atunci? Zi, Iurka. Când şedeam pe mal? Regimentul plecase şi noi şedeam şi ne uitam la rachete. La ce te gândeai atunci.?

— Ce să-ţi spun...

— Nu-mi spune... Ştiu. Ne era ruşine. Grozav ne era de ruşine. Nu-i aşa? Şi după aceea, ţii minte, într-un sat, ne-a dat un bătrân să bem apă. „Nu vreţi să luptaţi, spunea bătrânul. Sunteţi sănătoşi şi nu vreţi.” Şi nu ştiam ce să-i răspundem. Hei, dacă ar fi aici bătrânul acela cu un singur dinte-n gură!

Se opreşte deodată şi ochii i se fac mici şi sfredelitori. A mai avut asemenea ochi atunci când a aflat că i-au fugit doi soldaţi.

— Ia spune-mi, inginerule, aşa ceva ţi s-a întâmplat în timpul retragerii? Să zici că s-a isprăvit tot... se destramă tot... Nu mai rămâne nimic. Ţi s-a întâmplat? Mie mi s-a întâmplat odată. Treceam Donul. Ce mai era şi acolo! Călcai pe capetele oamenilor. Cu un căpitan, pionier şi el, începusem să fac ordine. Batalionul lui amenaja între timp un pod de pontoane, şubred, cu dopuri şi cepuri peste tot locul, de pe urma bombardărilor. Maşinile treceau câte una, până-n burtă în apă. Am aranjat puţin lucrurile, am pus oamenii în rând, când deodată, pe un Willys, hop! un maior cu o cască de tanchist. Când a ajuns până la pod cu Willys-ul lui, numai ce-l văd că se ridică cât era de lung şi zbiară la mine, cât îl ţine gura: „De ce dracu nu laşi oamenii să treacă? Tancurile nemţeşti sunt la trei kilometri! Şi ţie de ordine îţi arde?” Am rămas înmărmurit. Avea un revolver în mână şi o mutră aprinsă, cu ochi holbaţi. Mi-am zis atunci: dacă până şi maiorii au ajuns să vorbească aşa, înseamnă că stăm prost de tot... Şi maşinile au şi început să dea buzna una peste alta. Pe căpitanul meu l-au şi doborât din picioare. Şi atunci nu mi-am mai dat seama ce fac. Am sărit pe Willys şi pleosc! o dată, de două ori, de trei ori peste mutra lui scârboasă. I-am smuls revolverul din mână şi toate opt gloanţe le-am băgat în el... De tancuri nici pomeneală nu era.

Şi şoferul lui s-a făcut nevăzut. Poate că or fi fost nemţi, provocatori, ce zici?

— Se prea poate, răspund eu.

Şireaev se opreşte. Se uită fix înainte, într-un punct. Din receptorul telefonului se aude cum înjură cineva.

— Şi totuşi ce voinţă are... zice Şireaev, fără să ridice ochii. Zău aşa...

— De cine vorbeşti? întreb eu nedumerit.

— De Stalin, fireşte. Să oprească el două retrageri ca astea! Gândeşte-te numai! În 1941 şi acuma iar. Să ştii să-i respingi de lângă Moscova şi să te opreşti aici. De când stăm noi aici? A treia lună? Şi nemţii nu pot face nimic cu toate Junkers-urile şi Heinkel-ele lor. Şi asta după o asemenea rupere de front!... După cele întâmplate în iulie.... Cum s-o fi simţind el? Tu ce crezi? E al doilea an acum de când ducem greul. Şi el trebuie să se gândească pentru noi toţi. Noi ţinem un fleac de 5-600 de metri, şi înjurăm. Ba asta nu-i cum trebuie, ba asta-i prost, ba mitraliera se blochează. Şi el, comandantul suprem, trebuie să aibă în vedere tot frontul.... Nu izbuteşte probabil să citească nici ziarele. Tu cum crezi, Kerjenţev, izbuteşte sau ba?

— Nu ştiu. Cred că izbuteşte.

— Izbuteşte, crezi? Eu cred că nu. Tu stai bine. Stai în adăpost, fumezi mahorcă, şi când nu-ţi place ceva, ieşi şi tu din bârlogul tău, mai tragi câte o înjurătură, uneori ameninţi şi cu pistolul... Şi-i cunoşti pe degete pe toţi, şi ai cercetat fiecare muşuroi, fiecare moviliţă. Iar el ce are?? Hărţi! Şi pe hărţi nişte steguleţe. Poftim de te descurcă. Şi toate să le ai în minte: unde se înaintează, unde stau trupele pe loc, unde se retrag. Nu, nu-l invidiez. Nu-l invidiez deloc...

Şireaev se ridică:

— Ia mai cântă-ne ceva, Karnauhov.

Karnauhov ia chitara din perete. Au găsit-o ieri cercetaşii într-o dărâmătură de casă.

— Cântă-ne ceva de inimă albastră...

Întinzându-şi picioarele strânse bine în cizmele de box, Şireaev se instalează mai comod pe pat.

— Ce mai e în prima linie, Leoşka? E linişte?

— E linişte, tovarăşe locotenent-major, răspunde Leoşka cel clăpăug, pe un ton voit vioi, ca să nu se creadă că a aţipit... La a cincea s-a adus cina. Înjură oamenii că-i rară...

— Lasă că îi arăt eu odată majorului ăstuia, de o să mă ţină minte cât o să trăiască. Dacă vine la noapte, să mă scoli! Ei, dă-i drumul, Karnauhov!

Karnauhov ia un acord. Are o voce gravă, foarte plăcută, între bariton şi tenor, şi o ureche muzicală remarcabilă. Nu cântă tare, dar cu pasiune; uneori închide ochii. Cântă numai cântece ruseşti, nostalgice. Multe din ele le aud pentru prima oară. Cântă bine. Şi are o faţă plăcută, limpede, sinceră. Sprâncene stufoase. Ochi albaştri, inteligenţi, liniştiţi în orice împrejurare. Un zâmbet adânc, ce nu dispare niciodată. Chiar şi pe cotă îi surâdeau ochii.

Farber şade acoperindu-şi ochii cu palma. Printre degete îi răzbate părul roşietic, buclat. La ce se gândeşte acum? N-aş putea să-mi închipui nici măcar aproximativ. La soţie, la copii, la integrale sau mărimi infinitezimale? Sau nu-l interesează nimic în general pe lumea asta? Uneori am impresia că nici moartea nu-l sperie, atât de absent şi de plictisit pare, fumându-şi ţigara în timpul bombardamentului.

Karnauhov a obosit sau poate s-a săturat de cântat. Pune chitara în cui. Câtva timp şedem în tăcere. Şireaev se ridică într-un cot.

— Farber... şi înainte de război erai tot aşa?

Farber ridică capul.

— Cum aşa?

— Aşa cum eşti acum?

— Dar cum sunt acum?

— Dracu ştie cum... Nu pot să înţeleg. Nu-ţi place să bei, nu-ţi place să înjuri, femeile nu-ţi plac... Uită-te şi tu la inginerul nostru. E doar şi el om cu studii universitare.

Farber schiţează un zâmbet abia perceptibil.

— Nu prea înţeleg legătura dintre vin, femei şi studii universitare.

— Nu de legătură e vorba.

Şireaev se aşează pe pat cu picioarele larg desfăcute.

— Uită-te la Karnauhov, cât e el de liniştit şi de modest — tu nu asculta, Karnauhov — dar şi el când trage o înjurătură, apoi ţin-te.

— Da. Nu prea sunt tare în acest domeniu, răspunde Farber.

Şireaev râde.

— Să nu crezi cumva că vreau să te corup. Sau să te învăţ să înjuri. Ferească Dumnezeu. Puf şi simplu nu înţeleg cum s-a putut întâmpla aşa ceva... Dar să înoţi ştii?

— Să înot? Nu, nu ştiu.

— Dar să mergi pe bicicletă?

— Nici să merg pe bicicletă.

— Dar la palme ai luat vreodată pe cineva?

— Ce ai cu dânsul? îi ia apărarea Karnauhov. Adresează-te lui Ciumak în chestiunea asta. De la el ai ce să auzi.

— Da, la palme am luat pe cineva, răspunde calm Farber şi se ridică.

— Ai luat? Pe cine?

— Mă duc, spune Farber şi începe să-şi încheie mantaua, evitând astfel răspunsul la întrebare.

— Stai, spune pe cine ai luat la palme?

— Nu e prea interesant... Daţi-mi voie să plec...

Şi pleacă.

— Ciudat băiat, spune Şireaev şi se ridică şi el.

Karnauhov surâde. Are în obraji două gropiţe mici cum au copiii.

— Ieri am trecut pe la el. Veneam de la mal. Şedea şi scria ceva pe o foaie de caiet. O scrisoare, probabil. Era pe sfârşite, a patra pagină. Şi un scris mărunt, mărunţel de tot. Mult aş fi vrut să ştiu ce scrie.

Şireaev îmi face albia vizibil cu ochiul.

— Poate că nu era o scrisoare.

— Dar ce putea să fie?

— Versuri poate.

Karnauhov se face roşu la faţă.

— Tu de ce roşeşti?

— Ba nu roşesc deloc.

Şi roşeşte şi mai mult.

Reţinându-şi un surâs, Şireaev tace, uitându-se mereu ţintă la Karnauhov.

— Ei, dar ale tale cum sunt?

— Ce să fie?

— Poeziile.

— Care poezii?

— Ce crezi că nu ştim? În caieţelul de muşama. Cum scrie acolo, Kerjenţev, nu mai ţii minte?

Karnauhov vede că e strâns cu uşa.

— Scriu şi eu aşa. Ca să-mi treacă timpul.

— Ca să-ţi treacă timpul... Toţi sunteţi la fel. Auzi, ca să-i treacă timpul. Şi Puşkin o fi scris probabil tot pentru ca să-i treacă timpul.

După o jumătate de oră plec cu Karnauhov. La semafor ne despărţim: el o ia la dreapta; eu o iau la stânga.

— Dar versurile tot ai să mi le citeşti, îi spun luându-mi rămas bun.

— Cu altă ocazie... răspunde el vag şi se face nevăzut în întuneric.

20

Noaptea e întunecoasă. Stele nu se văd. Pe alocuri numai se ghicesc pete tulburi, nelămurite. De jur împrejur e liniște. Se aud împușcături slabe pe un dâmb.

Mă împiedic de tot felul de fiare vechi. O dată sunt cât pe ce să cad încurcându-mă în niște sârmă.

Lângă un podeț distrus șade cineva. Licărește un foc de țigară.

— Cine naiba fumează aici?

— De aici nu se vede, răspunde din întuneric o voce înăbușită. E vocea lui Farber.

— Ce faci sici?

— Nimic. Iau aer.

Mă apropii.

— Zici că iei aer?

— Iau aer.

Mă așez lângă el. Farber nu mai scoate nici un cuvânt. Șade și fumează. Aprind și eu o țigară. Tăcem amândoi. Nu știu ce aș putea vorbi cu el.

— O să aibă loc în curând un concert, spune deodată Farber.

— Nu cred, răspund eu. „Măgarii" lor tac de două zile, nu se știe de ce.

— Nu vorbesc despre asta, ci despre un concert adevărat. Dincolo, pe mal, a fost instalat un megafon. Transmit ultimele știri și după aceea urmează un concert. Aseară s-a transmis cam pe la ora asta.

— De la Moscova?

— Probabil că de la Moscova.

Trec niște ostași. Vreo zece inși, unul după altul, în șir. Duc mine și muniții. Se aude cum se surpă pietrișul sub picioarele lor, cum înjură, poticnindu-se. Peste vreo 20 de minute se vor întoarce, iar peste altă jumătate de oră vor trece din nou, poticnindu-se iar și înjurând întunericul, fierul împrăștiat de Hitler și pe plutonierul care-i silește să ducă deodată câte patru mine de batalion. În cursul nopții au să facă șapte sau opt drumuri. Ziua toate minele vor fi consumate, și o dată cu apusul soarelui, du-te iar la mal, de la mal în prima linie, din prima linie iar la mal.

— Ce se mai aude pe la companie? întreb eu.

— Nimic, răspunde Farber cu indiferență. Nici un fel de schimbări deosebite.

— Câți oameni ai acum?

— Tot atâția câți au fost. Mai mult de 18-20 nu reușesc să am. Dintre cei vechi, care au venit cu mine, n-a rămas aproape nici unul.

— Dar completările?

— Vai de completări.

— Boboci?

— Văd o armată pentru prima oară în viața lor. Unul a fost omorât ieri. I-a explodat o grenadă în mână.

— Da... zic eu. Afurisită treabă mai e și războiul...

Farber nu răspunde nimic. Scoate din buzunar o tabacheră cu tutun, își răsucește o țigară și o aprinde de la mucul rămas. I se luminează pentru o clipă fața slabă, cu obrajii scofâlciți, nasul osos, cutele de lângă gură.

— Nu ți s-a părut niciodată că viața e o inepție? mă întreabă Farber.

Nu poate să-și aprindă țigara, mucul e prea mic, se fărâmă.

— Viața sau războiul?

— Viața.

— Complicată chestiune... Viața are desigur destul de multe inepții. Dar în legătură cu ce...

— Așa, fără nici o legătură... Filozofez și eu. Fac oarecum un bilanț.

— N-o fi prea devreme?

— E cam devreme, desigur, dar un bilanț tot se poate face.

Își strivește încet mucul cu călcâiul. Focul mai mocnește un timp la picioarele lui.

— Dumneata nu te-ai gândit niciodată la viața dumitale din trecut? Nu ți s-a părut că am dus într-o oarecare măsură o viață de struț?

— De struț?

— Dacă ar fi să facem o paralelă, cred că asta ar fi cea mai reuşită. Aproape nu scoatem capul de sub aripă.

— Explică, te rog.

— Mă refer la război. La noi şi la război. Spunând noi, mă am în vedere pe mine, pe dumneata, şi în genere oamenii care nu prea au legături cu războiul în timp de pace. Într-un cuvânt, dumneata ai ştiut că are să fie război?

— Cred că da.

— Nu „cred", ci ai ştiut. Ceva mai mult, ai ştiut că o să iei şi dumneata parte la acest război.

Trage de câteva ori fumul adânc în piept şi-l dă zgomotos afară.

— Până la război erai ofiţer de rezervă. Nu-i aşa? Specialitate militară-34... Pregătire superioară extraordinară sau ceva în felul acesta.

— Specialitate militară-34... Pregătire superioară... Comandant de pluton în rezervă.

Niciodată încă nu l-am auzit pe Farber vorbind atât de mult.

— Aveai o dată pe săptămână o zi de instrucţie militară, şi te străduiai să lipseşti în această zi. Vara veneau manevrele, frecătura. La dreap-ta, la stân-ga, înainte marş. Activii cereau întoarceri energice, cântece voioase. La instrucţia tactică dormeai ascunzându-te prin tufişuri, fumai şi te uitai la ceas să vezi cât a mai rămas până la prânz. Cred că greşesc foarte puţin.

— Sincer vorbind, puţin.

— Iată buba... Ne bizuiam pe alţii, şi eu şi dumneata. La parada de 1 Mai, stăteam pe trotuar cu mâinile în buzunare şi ne uitam cum treceau tancurile, avioanele, cum defilau coloane de soldaţi... Ah, ce minunat, ah, ce putere! Cam asta gândeam noi atunci. Nu-i aşa? Că vom trebui însă şi noi să mărşăluim, şi nu pe asfalt, ci pe drumuri prăfuite, cu raniţa în spinare, că va depinde de noi viaţa, hai, să nu zic a sute de oameni, dar chiar şi a câtorva zeci de inşi, ne gândeam oare atunci la toate acestea?

Farber vorbeşte încet, alene chiar, cu pauze, trăgând câte un fum de ţigară după fiecare frază. Pare perfect liniştit. Dar fumurile trase unul după altul, pauzele neregulate şi sprâncenele încruntate, luminate de ţigară, fac să se simtă cât de mult a dorit să vorbească despre toate acestea, n-a avut însă cu cine sau ocazie sau timp sau dracu mai ştie ce. Îmi dau seama că e tulburat. La mulţi oameni retraşi şi tăcuţi, tulburarea aproape că nu se manifestă, făcându-i dimpotrivă şi mai rezervaţi.

Tac. Ascult. Fumez. Farber continuă:

— A patra zi după izbucnirea războiului au fost înşiraţi în faţa mea pe două rânduri 30 de oameni: tâmplari, lăcătuşi, fierari, tractorişti — şi mi s-a spus: comandă, învaţă-i. Era în batalionul de rezervă.

— Pionieri?

— Da, pionieri.

— Eşti şi dumneata pionier?

— Da, sunt. Mai bine zis, am fost pionier.

— Şi de ce te-au făcut deodată infanterist?

— Am fost la aruncătoarele de mine. Iar după raita de la Harkov, a trebuit să devin infanterist.

— N-am ştiut. Va să zică, suntem colegi.

— Da, colegi, zâmbeşte Farber şi continuă: Mi s-a spus aşadar: comandă, învaţă-i. În orar aveam: minări, patru ore; fortificaţii, patru ore; şosele şi poduri, patru ore. Stăteau ostaşii, lăsându-se când pe un picior, când pe altul, uitându-se din când în când la raniţele lor îngrămădite sub un copac, stăteau şi aşteptau să audă ce le voi spune. Şi ce puteam eu să le spun? Ştiam doar şi eu că trotilul seamănă cu săpunul şi dinamita cu gelatina, că tranşeele pot avea profil complet şi incomplet şi că dacă mă va întreba cineva din câte părţi e alcătuită arma, mă voi scărpina mult la ceafă şi voi trânti prima cifră care îmi va trece prin cap...

Face o pauză. Îşi caută prin buzunare tabachera. N-am observat până acum că fumează atât de mult, ţigară după ţigară.

— Şi cine e de vină în toate acestea? „Nen'tu?" cum zice plutonierul meu. Nu, nu „nen'tu"... Sunt singur de vină. Până la război instrucţia militară nu prezenta pentru mine nici un interes. Concentrările le consideram ca o obligaţie necesară — aşa e regula, n-ai încotro — dar extrem de neplăcută. Da, obligaţie... Vezi dumneata, nu e vocaţia mea. Pe mine mă preocupă matematica şi celelalte ştiinţe...

Farber începe să se caute prin buzunare.

— Cu ce aprindem? spune el. Nu mai am chibrituri.

— Mucul s-a stins?

— Da, s-a stins.

— Să aşteptăm soldaţii. Trebuie să treacă îndată spre mal.

— Da, n-avem încotro.

Aşteptăm. După o pauză, Farber continuă cu aceeaşi voce calmă şi obosită:

— I-am instruit timp de patru luni. Îţi închipui şi dumneata ce instrucţie a mai fost şi asta! Şi ce puteam eu să-i învăţ? Tot batalionul nostru avea un singur manual de instrucţie în materie de mine. Şi atât. Nici un fel de material documentar. Noaptea studiam şi dimineaţa le povesteam soldaţilor cum e alcătuită mina, fără să fi ţinut în viaţa mea o mină în mână. Br-r-r... Când îmi aduc aminte, mă trec fiori.

Trec soldaţii. Le cerem foc. Lăsându-se jos, un soldat scapără foc dintr-un amnar. După ce ne aprindem ţigările, soldaţii pleacă. Una după alta se fac nevăzute în întuneric siluetele lor cu mantale peste pieptarele vătuite.

Farber întoarce capul.

— Mă vaiet? Da ? spune el foarte liniştit.

Până acum vorbea fără să-şi întoarcă capul, privind înaintea lui. Acum, în întuneric, simt aţintită asupra mea privirea ochilor săi miopi.

— Cine se văietă? întreb eu.

— Cine? Eu. Aşa gândeşti probabil. Îţi spui: nu ştiu de ce se tot tânguie şi se tot plânge. Aşa-i?

Nu găsesc îndată ce să-i răspund. În multe privinţe are dreptate.

Dar de ce să vorbeşti despre cele ce au trecut? Analiza trecutului sau mai bine zis a racilelor trecutului are sens numai atunci când pe baza acestei analize poate fi îndreptat prezentul sau pregătit viitorul.

— După mine e greu să trăieşti, gândindu-te mereu la greşelile tale din trecut şi mustrându-te din cauza lor. Mustrările nu ajută la nimic. Şi arma cred că o cunoşti acum şi ştii să-i înveţi pe soldaţi s-o mânuiască...

Farber râde.

— Poate că ai dreptate...

Tace iar o clipă.

— Dar ştii... dacă m-aş fi întâlnit, de pildă, înainte de război... hai, fie chiar şi cu Şireaev... niciodată n-aş fi crezut că-l voi invidia.

— Şi acum îl invidiez!?

— Îl invidiez.

Urmează o clipă de tăcere.

— Mă pricep destul de bine în chestiuni de matematică superioară. În opt ani de zile am învăţat ceva. O problemă însă atât de elementară ca problema demascării plutonierului care fură din proviziile soldaţilor constituie pentru mine un obstacol aproape de netrecut.

— Ai înclinaţii pentru autocritică, spun eu.

— Se prea poate. Cred că şi dumneata te ocupi cu asta, numai că nu spui.

— Totuşi de ce-l invidiezi pe Şireaev?

— De ce?...

Se ridică, face câţiva paşi şi se aşează din nou.

În jurul nostru o linişte uimitoare. De undeva, de departe, de dincolo de „Octombrie Roşu", se aude din când în când, ţăcănind fără nici un fel de convingere, o mitralieră.

— Pentru că, uitându-mă la el, îmi simt în chip deosebit de acut inferioritatea. Dumitale ţi se pare cam caraghios acest lucru, dar aşa e. E un om simplu, dintr-o bucată. Nu-l costă nimic să mă întrebe dacă ştiu să înot sau să merg pe bicicletă. Nu simte că aceste întrebări mă ating la punctul cel mai sensibil. Am minţit când i-am spus că am luat la palme pe cineva. N-am pălmuit niciodată pe nimeni. Nu-mi plăceau bătăile, nu-mi plăceau exerciţiile fizice. Acum însă...

Se opreşte pe neaşteptate, începând să-şi tragă nasul. E un tic nervos, probabil. Încep să înţeleg treptat caracterul lui rezervat, necomunicativ, tăcut.

— Nu-i nimic, spun eu, silindu-mă să găsesc ceva care să-l consoleze. Îmi aduc aminte cum mă răsteam la el când eram comandant de batalion. Tuturor li-e greu la război!

— O, Doamne! Aşa m-ai înţeles oare? Vocea lui tremură, întretăiată de emoţie. Mi s-a propus un loc foarte bun pe lângă statul-major al frontului. Ştiu bine limbi străine. Mi s-a propus un loc la serviciul de informaţii, să mă ocup cu prizonierii, iar dumneata îmi spui că

tuturor li-e greu la război...

Simt că am făcut o gafă.

— Eşti însurat? întreb eu.

— Da. Dar de ce întrebi?

— Aşa. Ai şi copii?

— Copii n-am.

— Câţi ani ai?

— Douăzeci şi opt.

— Douăzeci şi opt. Şi eu tot douăzeci şi opt. Ceva prieteni ai avut?

— Am avut, dar...

Se opreşte.

— Dacă nu vrei, poţi să nu răspunzi. Nu e un interogatoriu, întreb şi eu aşa... Eşti prea singuratic, cred eu.

— Ah, de asta...

— Da, de asta... Ne cunoaştem aproape de o lună şi jumătate şi abia azi stăm de vorbă mai mult.

— Da, azi...

— Am impresia că te fereşti, că ocoleşti oamenii.

— Se prea poate... Şi după o pauză: în general mă împrietenesc greu. Sau mai exact, oamenii se împrietenesc greu cu mine. Sunt, în fond, un om puţin interesant. Nu-mi place votca, de cântat nu cânt şi, în general, sunt un ofiţer mediocru...

— Te înşeli.

— Întreabă-l pe Şireaev.

— Şireaev se poartă bine cu dumneata...

— Nu e vorba de cum se poartă... De altfel, e foarte puţin interesantă această temă.

— După părerea mea e interesantă. Să-ţi spun sincer, când te-am văzut pentru prima dată, ţii minte, pe mal, noaptea, după debarcare...

Farber mă opreşte cu un gest.

— Stai! Şi atingându-mi genunchiul cu mâna: Auzi ?

Trage cu urechea. De pe malul celălalt al Volgăi vin, plutind domol şi solemn, când îndepărtându-se, când apropiindu-se, după cum bate vântul, sunete răguşite, de flaute şi de viori, pe deasupra fluviului, pe deasupra oraşului distrus şi tăcut, pe deasupra noastră, pe deasupra nemţilor, trecând dincolo de tranşee, dincolo de prima linie, dincolo de Movila lui Mamai.

— Ştii ce-i asta?

— Ceva cunoscut... Foarte cunoscut... Nu e Ceaikovski?

— Ba da. Ceaikovski. Din Simfonia a V-a. Partea a II-a. Andante cantabile.

Ascultăm în tăcere. În spatele nostru începe să ţăcănească o mitralieră, obsedant, ca o maşină de cusut. Apoi încetează.

— Ascultă pasajul ăsta... îmi spune Farber atingându-mi iarăşi genunchiul cu mâna. E ca un ţipăt. Aşa-i? În final, nu mai e aşa. E aceeaşi melodie, dar altfel. Îţi place a V-a?

— Îmi place.

— Şi mie... Mai mult chiar decât a VI-a. Deşi a VI-a e socotită, ca să zic aşa, cea mai... Acum urmează valsul. Să tăcem.

Şi tăcem. Tăcem până la sfârşit. Răsar iarăşi în faţa mea Kievul, parcul Ţarski, castanii, teii, Liusea, florile roşii, dirijorul cu ceva alb la butonieră...

Apare apoi un bombardier de noapte, greu, cu trei motoare. A fost poreclit la noi, nu ştiu de ce, „oftica”.

— E straniu, nu-i aşa? spune Farber, ridicându-se.

— Ce e straniu?

— Toate acestea... Ceaikovski, mantaua asta, „oftica”...

Ne sculăm şi pornim în direcţia adăpostului lui Farber. Bombardierele se învârtesc mereu în loc. Dinspre Movila lui Mamai fâşiile de lumină ale unui reflector cercetează cerul.

Nu mă mai duc pe mal. Rămân peste noapte la Farber.

21

ÎN seara zilei de şapte sosesc ziarele cu cuvântarea lui Stalin. O aşteptăm demult. La radio n-am reuşit să auzim mai nimic, sunt paraziţi. Atât am desluşit şi noi: „Va fi şi pe strada noastră sărbătoare”.

Această frază e comentată în toate adăposturile şi tranşeele.

— Trecem la ofensivă, declară cu competenţă Lisagor; vorbeşte totdeauna cu multă competenţă, în orice chestiune. Ai să vezi. Nu degeaba spunea Lazar rândul trecut, ţii minte, că trec în fiecare noapte nişte divizii... Le vezi? Nici eu nu le văd... Dar trebuie să pricepi...

Stalin a vorbit în ziua de 6 noiembrie.

În ziua de 7, aliaţii au debarcat în Algeria şi la Oran. În ziua de 10, au intrat în Tunis şi în Casablanca.

În ziua de 11 noiembrie, la ora şapte dimineaţa, au încetat operaţiunile militare din Africa de nord. A fost iscălit un acord între Darlan şi Eisenhower. În aceeaşi zi şi la aceeaşi oră, trupele germane au traversat, din ordinul lui Hitler, linia de demarcare la Châlons-sur-Saone şi au înaintat spre Lyon. La ora 15, trupele italiene au intrat în Nisa. La 12 noiembrie, nemţii au ocupat Marsilia şi au debarcat în Tunis.

La 13 noiembrie, nemţii au bombardat pentru ultima oară Stalingradul. Patruzeci şi două de „J-87”, în trei rânduri, şi-au aruncat bombele pe poziţiile artileriei noastre grele din sectorul Krasnaia Sloboda, pe malul stâng al Volgăi, apoi s-au îndepărtat. Pluteşte în văzduh o linişte neobişnuită, de neînţeles, uimitoare.

După 82 de zile de fum şi de bubuituri neîncetate, după bombardamente masive de la şapte dimineaţa până la şapte seara, se întâmplă ceva greu de înţeles. Dispare norul de deasupra lui „Octombrie Roşu”. Nu mai trebuie să ridicăm mereu capul şi să căutăm pe cerul senin afurisitele triunghiuri. Numai o „rama” apare cu aceeaşi exactitate în fiece dimineaţă şi înainte de apusul soarelui şi Messerschmitt-urile mai trec uneori în zbor nebun deasupra capetelor noastre şi se fac imediat nevăzute.

E clar, neamţul s-a epuizat... În tranşee se discută cu însufleţire de ce şi pentru ce şi dacă evenimentele din Africa pot fi socotite ca un al doilea front. Locţiitorii politici sunt asaltaţi din toate părţile. Îndrumătorul regimentului, Senecika Lozovoi, vesel, vioi şi veşnic agitat, cade din picioare de oboseală. Pe mal, aproape că nu se mai arată, vine pentru un moment să asculte radioul şi iar fuga. Iar acolo, în prima linie, auzi mereu: „Senecika, vino încoace! Senecika, vino la noi!” Toată lumea aşa îi zice — Senecika. Şi soldaţii, şi comandanţii. Comisarul îl mustră o dată:

— Ce înseamnă asta, Lozovoi? Eşti doar locotenent, şi toată lumea nu te mai scoate din „Senecika”... Nu e bine.

Şi el surâde intimidat:

— Ce pot să le fac eu? S-au obişnuit aşa. De câte ori le-am spus. Uită... Uit şi eu.

Aşa i-a şi rămas numele — Senecika. Comisarul a dat din umeri:

— Munceşte enorm... Poţi să te superi pe el?

Şi de muncit, munceşte Senecika, într-adevăr, cât trei. Are atâta iniţiativă şi fantezie, încât nu poţi înţelege cum de încap toate în el, mititel şi firav cum este. Într-un timp îşi tot bătea capul cu un fel de megafon. I-au fabricat pionierii mei un megafon zdravăn din tablă şi zile întregi făcea agitaţie printre nemţi, ajutat de un translator. Nemţii se înfuriau, deschideau focul, iar el îşi lua megafonul la subţioară şi se ducea în alt loc. A prins după aceea pasiunea manifestelor şi a caricaturilor lui Hitler, care îi reuşeau destul de bine. Tocmai atunci a sosit la regiment o provizie de obuze şi de mine, încărcate cu manifeste. Când s-au terminat acestea, s-a chinuit mult cu nişte cutii de conserve, a încercat chiar să facă un fel de aruncător de cauciuc. N-a obţinut însă nimic, cutiile nu ajungeau până la nemţi. S-a apucat atunci să facă o momâie. După pilda dată de el, au început să se facă asemenea momâi în toate diviziile. Aceste momâi erau o mare distracţie pentru ostaşi. Din cârpe şi o uniformă germană, Senecika făcu o momâie semănând cu Hitler, cu mustăţi şi moţ de câlţi vopsiţi şi, atârnându-i o tăbliţă pe care scria: „Trageţi în mine!”, a pus-o într-o noapte, împreună cu cercetaşii, în „ţara nimănui” între noi şi nemţi. Aceştia s-au înfuriat şi toată ziua au tras cu mitraliera în führerul lor şi noaptea au furat momâia. De furat au furat-o, însă au pierdut trei inşi. Soldaţii noştri mureau de râs: straşnic e Senecika al nostru! Era foarte iubit de ostaşi.

Din păcate, însă, a fost curând luat de la noi. Ca cel mai bun agitator din divizie, a fost trimis la Moscova, la o şcoală. Mult au mai aşteptat ostaşii o scrisoare din partea lui. Când a sosit în sfârşit, toată ziua la P.C. al batalionului unu i s-a scris un răspuns; pe acolo venea Senecika mai des. Textul scrisorii nu trecea de două pagini, mai mult întrebări („iar la noi e ca şi înainte, luptăm câte puţin"); în schimb însă iscăliturile abia-abia dacă au încăput pe patru pagini — vreo sută de iscălituri.

Mult timp şi cu drag şi-au amintit de Senecika.

— Gând se va termina odată şcoala lui? se întrebau ei, sperând cu toţii că se va întoarce iar în regimentul nostru. Nu s-a întors însă, a ajuns pare-se pe frontul de nord.

22

NOUĂSPREZECE noiembrie e o zi memorabilă pentru mine. E ziua mea de naştere. În copilărie era sărbătorită prin plăcinte şi cadouri, mai târziu prin petreceri. Într-un fel sau altul, era însă marcată întotdeauna. Până şi anul trecut, în regimentul de rezervă, am băut în ziua asta basamac şi am mâncat lapte covăsit dintr-un enorm lighean smălţuit.

Şi de astă dată Valega şi Lisaigor pun ceva la cale. Valega mă sileşte de cu seară să mă duc la baie, o cocioabă dărăpănată, fără acoperiş, de pe malul Volgăi, şi-mi dă primeneli curate, călcate chiar. Apoi dispare toată ziua, apărând doar numai câte-o clipă, îngrijorat, căutând pe cineva, cu pachete misterioase subţioară. Lisagor râde enigmatic. Eu mă fac că nu văd nimic.

Spre seară mă duc la Uistinov. De trei zile mă tot cheamă la dânsul. La început îmi „propune" numai, după aceea „ordonă" şi, în sfârşit, „îţi ordon pentru ultima oară, pentru a evita orice neplăceri". Ştiu dinainte despre ce va fi vorba. N-am trimis la timp planul lucrărilor de geniu pentru fortificarea poziţiei de rezistenţă, inventarul materialelor de geniu disponibile, cu indicarea pierderilor şi intrărilor din ultima săptămână, schemele posturilor de observaţie proiectate. Mă aşteaptă o morală lungă şi plictisitoare, presărată cu pilde istorice, Verdun, Port-Arthur, Totleben Klausewitz. Nu scap cu mai puţin de un ceas. Ştiu.

Ustinov mă întâmpină neobişnuit de solemn. Îi place forma şi ritualul. În general, intelectualii care nimeresc pe front se împart în două categorii. Unii se simt stingheriţi şi chinuiţi de rigorile militare: totul atârnă pe ei ca un sac, bluza stă umflată, catarama centurii e veşnic într-o parte, cizmele sunt cu trei numere mai mari, mantaua stă ca un gheb, limba li se împleticeşte. Celorlalţi, dimpotrivă, le place foarte mult această latură exterioară a vieţii militare: salută cu plăcere, chiar cu oarecare poftă, în timpul convorbirii intercalează în fiece clipă cuvintele „tovarăşe locotenent", „tovarăşe căpitan", fac paradă de cunoştinţele lor în materie de regulament şi în privinţa mărcilor de avioane, germane şi ale noastre. Ciulind urechile la zborul minelor sau al obuzelor, se grăbesc să spună că sunt „regimentare" sau „au început cu 152". Îi auzi mereu spunând: „noi, combatanţii" sau „la noi, pe front..."

Ustinov face parte din categoria a doua. Vezi imediat că e mândru de punctualitatea lui şi de faptul că respectă punct cu punct toate paragrafele regulamentului. Şi asta îl prinde de fapt destul de bine, cu toată pasiunea lui pentru hârţogărie, cu toată vârsta lui înaintată şi cu ochelarii lui. Cu orişicine ar da bună ziua, se scoală în picioare. Stând de vorbă cu superiorii, ţine mâinile strâns lipite de vipuşca pantalonilor.

Acum mă priveşte cu o nuanţă de deosebită solemnitate. Toată atitudinea lui e plină de rezervă: expresia feţei e rece, sprâncenele încruntate; mă invită cu un gest de actor să iau loc pe un taburet. Aşadar, convorbirea nu se va reduce numai la planuri şi tabele recapitulative.

Iau loc pe taburet, în faţa lui. Tăcem câtva timp. Îşi ridică apoi privirea spre mine, pe deasupra ochelarilor.

— Eşti la curent cu ultimele evenimente, tovarăşe locotenent?

— Care evenimente?

— Cum? Nu ştii încă nimic?

Ridică nedumerit din sprâncene.

— C.R.P. nu ţi-a spus nimic?

C.R.P. în limbajul de rapoarte, care-i place, înseamnă: „comandantul regimentului de puşcaşi", iar în cazul de faţă maiorul Borodin.

— Nu mi-a spus nimic.

Încet, parcă şovăind, sprâncenele îi revin la poziţia obişnuită. Degetele lui învârtesc un creion lung, ascuţit cu îngrijire şi cu o capsulă la capăt.

— Astăzi la ora şase fix trecem la ofensivă.

Creionul desenează pe o hârtiuţă un cerculeţ şi, subliniind importanţa frazei, marchează la mijloc un punct.

— Care ofensivă?

— Ofensivă pe tot frontul, rosteşte el încet, savurând fiecare cuvânt. Suntem şi noi cuprinşi în ea. Dumneata înţelegi ce înseamnă asta?

Deocamdată înţeleg doar atât: până la începutul ofensivei au mai rămas zece ore. Aşadar, s-a dus dracului repaosul pe care l-am făgăduit ostaşilor pentru noaptea asta, primul în decursul ultimelor două săptămâni.

— Divizia noastră are o misiune limitată, dar serioasă, continuă el. Trebuie să punem mâna pe rezervoare. Înţelegi dumneata ce răspundere cade asupra noastră? La 4.30 începe pregătirea de artilerie. Intră în acţiune toată artileria frontului, tot malul stâng. Avem la dispoziţia noastră — acum e ora opt şi şapte minute — un timp extrem de limitat: vreo zece ore. Regimentului vostru i se va pune la dispoziţie o companie din batalionul de pionieri. Dumitale îţi revine aşadar sarcina de a pune la dispoziţia fiecărui batalion de puşcaşi câte un pluton din această companie, pentru a efectua recunoaşterea lucrărilor de geniu şi curăţirea câmpurilor de mine ale inamicului. Pe pionierii regimentului îi vei pune să facă trecerile în câmpurile noastre.

Coala de hârtie din faţa lui se umple puţin câte puţin cu rânduri drepte, îngrijite.

— Nu uita nici un moment să ţii evidenţa. Fiecare mină scoasă, fiecare câmp de mine descoperit trebuie să fie fixat, reperat într-un punct de orientare, care să fie numaidecât un punct fix — mă înţelegi? — nu un butoi, nu un tun, ci un punct fix. Rapoartele relative la lucrările efectuate mi le trimiţi la fiecare trei ore, cu un curier special.

Mai vorbeşte mult şi amănunţit, fără să scape nici un mărunţiş, distribuindu-mi tot timpul în ore şi minute. Tac şi notez. Pionierii diviziei se şi pregătesc de lucru: curăţă uneltele, leagă proiectilele, fac tubuleţe incendiare.

Ascult, notez, mă uit din când în când la ceas. La nouă plec. Mă înţeleg cu comandantul companiei a doua, pusă la dispoziţia mea — e tocmai compania ce lucrează în permanenţă la mine — să vină la ora două noaptea.

Lisagor mă întâmpină tunând şi fulgerând. Ochii lui mici sclipesc.

— Cum îţi place povestea aista? Ce zici, tovarăşe locotenent?

Se înăbuşe de tulburare, nu e în stare să stea locului. Sărind în picioare, începe să se plimbe de la un capăt la celălalt al adăpostului.

— Am făcut tranşee, am pus mine cu duiumul, de şi-ar fi frânt p-aici şi dracul gâtul. Am aranjat tot... Şi acum, poftim! Fă pasaje, înlătură Brunourile... Toată munca noastră s-a dus naibii... Şedeam mai bine în tranşee şi mai trăgeam din când în când, din moment ce neamţul nu se bagă... Ce ne mai trebuie?

Începe să mă enerveze.

— Ia mai termină discuţia asta tâmpită. Nu-ţi place, poţi să nu lupţi, treaba ta...

Lisagor nu se astâmpără. În glasul lui apare o notă plângăreaţă:

— Cum să nu te superi? Ia te uită la masa asta. Ne-am gândit şi noi odată să serbăm ca lumea ziua ta şi acum s-a dus totul pe copcă!

Masa e într-adevăr de nerecunoscut. În mijloc patru sticle desfundate, mezeluri tăiate în felioare subţiri în formă de elipsă, un pachet de fursecuri „Puşkin", ciocolată într-un ambalaj aurit, scrumbii, şi luxul suprem al acestei mese copioase — carnea fumegând în gamelă şi umplând cu aroma ei tot adăpostul.

— Ştii ce-i aci? Valega a făcut rost de un iepure, un iepure adevărat. S-a dus special pe malul celălalt. Şi Ciumak trebuia să vină. Lapte condensat care-ţi place ţie... Ce ne facem acum? Lăsăm totul pentru Anul nou? Tu cum crezi?

Sincer vorbind, şi eu aş mânca acum cu mult mai multă plăcere friptură de iepure şi aş uda-o cu vin, decât să mă duc în prima linie, sub gloanţe. Dar ce să-i faci... Renunţăm deocamdată la iepure. Prea mult timp am aşteptat această ofensivă, aproape un an şi jumătate, 16 luni... Şi iată acum a venit în sfârşit ziua aceasta.

Ne turnăm câte jumătate de pahar şi bem, fără să ciocnim. Gustăm din iepure. E puţin cam tare, dar la urma urmei n-are nici o importanţă. Important e că-i iepure. Căpătăm o dispoziţie mai bună. Lisagor îmi face chiar cu ochiul.

— Grăbeşte-te, tovarăşe locotenent, până nu te cheamă. De două ori au venit până acum după tine.

Peste un minut vine agentul de legătură de la statul-major. Sunt chemat la Abrosimov.

Maiorul şi Abrosimov stau aplecaţi deasupra hărţii. În adăpost n-ai unde face un pas: comandanţi de batalioane, stat-majorişti, comandanţi de unităţi speciale. Ciumak, cu veşnica lui beretă, e descheiat la haină. I se vede tricoul.

— Ei, ce se aude, tovarăşe inginer, nu-i rost?

— Nu-i rost.

— Nu-i nimic... Ascunde-le în bufet... Când ne întoarcem, îţi ajutăm. Şi râde cu haz, clipind din ochi.

Îmi fac drum spre masă. Nu mă aşteaptă nimic bun. Până la începutul ofensivei trebuie să facem un alt post de comandă pentru comandantul regimentului. Cel vechi nu e bun, nu se

văd rezervoarele. O cam ştiam dinainte. Şi apoi, curăţirea timpurilor de mine, asigurarea acţiunii infanteriei.

— Ia vezi, inginerule, să fie totul în regulă, îmi spune Borodin, pufăind din luleaua lui, voi aţi săpat cartofii voştri acolo pe poziţii, în afară de voi, nimeni nu se poate descurca... Vezi să nu sară ai noştri în aer pe la voi. Că fiecare om contează acum, înţelegi şi tu.

Se simte că e tulburat şi că se străduieşte să-şi ascundă tulburarea. Luleaua i se stinge mereu, şi chibriturile nu se aprind, nu e bună la nimic cutia.

— Să acoperi postul de observaţie cu şine de fier. Şi sobă să fie. Iar m-a apucat reumatismul. La cinci fix, nici un minut mai târziu, sunt acolo. Dacă nu termini, îţi rup picioarele. M-ai înţeles? Dă-i drumul.

Mă duc.

Lisaigor îşi schimbă obielele.

— Ei, ce se aude?

— Ia-ţi grupul şi la cinci fix să fie gata un nou P.O.

— Unul nou? La cinci? Au înnebunit...

— Au înnebunit sau nu, ai şapte ore la dispoziţie.

De necaz Lisagor îşi împinge piciorul în cizmă cu atâta putere, încât rupe urechea cizmei.

— Nu se îngraşă porcul în ajun! Le-am spus doar că din P.O.-ul cel vechi nu se văd rezervoarele. N-are a face, mi-au răspuns, nu ni se vor da nouă rezervoarele, ci Regimentului 45. Noi vom fi mai la stânga. Şi acum, poftim mai la stânga.

— Destul acum. Ai să ai timp să bombăneşti şi mâine, acum însă nu tărăgăna. Utilizează postul de observaţie al cercetaşilor şi pe ei mută-i la artilerişti. Să le spui că e ordinul lui Borodin. E clar?

— Bine... A spus desigur să punem şi şine? Nu-i aşa?

— Vei pune şi şine, şi sobă. Şi burlanul să vină în partea noastră. Micşorează ambrazura: pe cea din stânga poţi s-o astupi.

— Dar cu scânduri cioplite n-a spus să-l căptuşim?

— Treaba ta. Pune şi o canapea dacă vrei... Îl iei cu tine pe Novohatko cu grupa lui.

— Suferă de orbul găinilor.

— Pentru P.O. e bun şi el. Garkuşa şi Agnivţev să facă trecerile prin câmpurile noastre.

— Să stea atunci acasă, să păzească cazmalele.

— Fă cum ştii, la cinci însă P.O.-ul să fie gata.

Lisagor îşi pune şi cealaltă cizmă. Oftează.

— Cine dracu a mai născocit şi războiul ăsta?...

Aş sta acum culcat pe cuptor şi aş ronţăi seminţe... Grea e viaţa de ostaş!

Şi, după ce înfulecă jumătate din mezelurile de pe masă, pleacă.

Eu mai rămân. Aştept pionierii de la divizie.

23

Pe la patru, mă duc să inspectez poziţiile. Nemţii, presimţind parcă ceva, ţăcănesc aproape fără întrerupere din mitraliere şi luminează prima linie.

Inspectez batalioanele. Garkuşa şi Agnivţev, care au isprăvit cu trecerile, stau la căldură în adăpost şi fumează. Mă duc la postul de observaţie. Îl aud de departe pe Lisagor, înjurând în şoaptă. Călare pe adăpost, aşează împreună cu Tughiev şinele deasupra adăpostului. Gâfâie şi înjură. Gloanţele nemţilor şuieră aproape de tot, deasupra capetelor lor. Mitraliera germană e la vreo 50 de metri, încât gloanţele trec peste, lovind departe, în spatele lor.

Pătrund în adăpost. Telefoniştii şi aghiotantul comandantului regimentului au şi sosit. Ambrazura e astupată cu o pătură, să nu se vadă lumina. Un tub de proiectil, prefăcut în opaiţ, fumegă pe pământ. Unul din telefonişti face foc în sobă cu încărcăturile suplimentare de la mine. Îi place probabil să privească cum face explozie praful de puşcă şi aruncă mereu câte puţin în sobă.

Peste vreo zece minute dă buzna înăuntru Lisagor. Toată faţa lui e acoperită de broboane de sudoare, mâinile îi sunt roşii de rugină şi de lut.

— Uită-te la ceas, inginerule.

— Patru şi douăzeci.

— Te rog să observi tempoul: la ţanc, tocmai la începutul pregătirii de artilerie... Tutun ai?

Îi dau să-şi facă o ţigară. Ştergându-şi faţa cu mâneca, şi-o face toată numai dungi.

— Adevărat urs e Tughiev ăsta. Îşi pune pe umăr o jumătate de şină şi o cară ca pe o nimica toată. Ştii de unde le-am cărat? Tocmai de la fabrica de conserve de carne! Le-am spart în bucăţi cu ajutorul trotilului şi le-am adus pe umeri. Ia, pune mâna, ca nişte perne s-au făcut. Acum ne-ar trebui o staţiune balneară — Soci, Maţesta...

— Câte rânduri ai pus?

— Două rânduri de şine şi mai era unul vechi de lemn dinainte.

— A ieşit o moviliţă?

— Moviliţe de astea ştii tu câte sunt pe aici? Unde calci, dai de un adăpost, şi unde e un adăpost e şi o moviliţă.

— N-a fost nimeni rănit?

— Mantaua lui Tughiev... Trei găurele. Ce băiat; aur, nu altceva. Ar trebui citat pe ordin de zi. Parcă şi-ar săpa grădina acasă. Stai!... Ce, a şi început?

Ciulim urechile. Dinspre Volga se aud primele salve. Mă uit la ceas; e ora patru şi treizeci.

— În adăpo-o-sturi! strigă Lisagor. „Înălţătorul zero cinci, în ai noştri iar împingi...” Strigă, telefonistule, să intre şi pionierii aici.

Pionierii se înghesuie în adăpost. Încep să fumeze, agăţându-se unii de alţii cu armele şi cazmalele.

— Dar Tughiev unde este?

— Acolo, sus.

— Ai văzut! Mai toarnă nisip, găteşte adăpostul ca pentru nuntă. Adu-l încoace, Sedelnikov. Te pomeneşti că-i mai retează capul vreun obuz.

Canonada se înteţeşte. Prin uşa care nu se închide tocmai bine se aude cum şuieră obuzele pe deasupra adăpostului. Larma exploziilor acoperă bubuiturile tunurilor. Adăpostul se cutremură. Din tavan se surpă pământul.

Lisagor îmi dă un ghiont.

— Ce facem acum? Să trimitem oamenii acasă? Până nu e târziu. Altfel vine Abrosimov, şi s-a isprăvit. Are să-i trimită pe toţi la atac.

Oamenii ar trebui într-adevăr să fie duşi de aici, cât durează pregătirea de artilerie şi tac nemţii. Chiar aşa şi facem.

Abia au izbutit să plece că îşi fac apariţia maiorul, Abrosimov şi şeful serviciului de recunoaştere. Maiorul gâfâie; suferă de inimă probabil.

— Ei, ce zici, inginerule, nu ne omoară aici? întreabă el cu blândeţe. Încreţiturile din jurul ochilor i se văd acum mai tare.

Îşi caută luleaua.

— Cred că nu, tovarăşe maior.

— Iarăşi „cred”... Să ştii că am să încep să te pedepsesc. Câte cinci zile pentru fiecare

„cred”. Ai pus şine?

— Am pus. Două rânduri.

Se apropie Abrosimov. Buzele-i sunt strânse, ochii pe jumătate închişi.

— Dar Lisagor unde e?

— S-a dus cu oamenii să se odihnească.

— Să se odihnească? Trebuia să-i fi lăsat aici. Şi-au găsit şi ei timpul de odihnă...

Nu răspund nimic. Bine am făcut că i-am expediat de aici.

— Ceilalţi unde sunt?

— Pe la batalioane.

— Ce fac?

— Treceri.

— Ai controlat?

— Am controlat.

— Dar cei de la divizie ce fac?

— Sunt în recunoaştere.

— De ce n-aţi făcut ieri recunoaşterea?

— Pentru că ordinul l-am primit azi.

Abrosimov îşi muşcă buzele. Priveşte cu ochi neprietenoşi, reci şi tăioşi. Colţul stâng al gurii i se contractează uşor.

— Bagă de seamă, inginerule, dacă ai noştri îşi rup gâtul, o păţeşti.

Nu-mi place tonul lui. Îi răspund că trecerile sunt marcate cu ţăruşi şi comandanţii de batalioane sunt avertizaţi.

Abrosimov nu răspunde nimic. Cheamă la telefon batalionul unu.

Tunurile bubuie din ce în ce mai tare. Exploziile şi bubuiturile se contopesc într-un vuiet neîntrerupt. Uşa se bate mereu, o legăm cu sârmă.

— Trag bine, spune maiorul.

Un obuz explodează aproape de tot. Lampa e cât pe ce să se stingă.

— Nimic de zis, trag bine... zâmbeşte forţat şeful serviciului de recunoaştere. Ieri un obuz de 122 era cât pe ce să nimerească tocmai la Pojarski, comandantul artileriei, exact în adăpostul lui.

Maiorul zâmbeşte şi el. În general însă, nu ne simţim tocmai în apele noastre. Prima linie germană e la vreo 50 de metri: pentru artileria grea e o raza de împrăştiere destul de obişnuită.

Şedem şi fumăm. E greu să nu fumezi în asemenea clipe.

Vine apoi un cercetaş, pionier al diviziei. Au fost descoperite şi scoase 18 mine. Percutoarele au fost deşurubate, minele au rămas pe loc. Pleacă.

Abrosimov nu lasă din mână receptorul.

Vor putea oare să se mai menţină nemţii după o astfel de pregătire?

Se face prea cald. Soba e acum roşie-portocalie. Mă deschei la haină.

— Nu mai alimenta şi soba, spune maiorul telefonistului. Începe să se crape de ziuă, au să-şi regleze tirul după fum.

Telefonistul se retrage în colţul lui.

Pe la şase canonada se opreşte. Ne uităm la fiecare minut la ceas. Fără un sfert... Fără zece... Fără cinci..

Abrosimov s-a lipit de receptor.

Fără cinci...

Ultimele împuşcături răzleţe. Apoi se face linişte. O linişte îngrozitoare, nefirească. Ai noştri au isprăvit. Nemţii încă n-au început.

— Înainte! strigă Abrosimov în receptor.

Mă lipesc cu ochiul de ambrazură. Pe cerul cenuşiu al zorilor se conturează vag rezervoarele de apă, apoi nişte coşuri, tranşeele nemţeşti, un tanc avariat. Mai spre dreapta e un sector al tranşeelor noastre. Trece în zbor o pasăre, dând încet din aripi. Se zice că păsările nu se tem de război.

— Înainte! urlă din răsputeri Abrosimov în telefon. E palid şi colţul gurii i se contractează mereu.

La stânga mea, tot lângă ambrazură, maiorul pufăie din lulea. Îmi tremură mâinile şi simt fiori prin spate. De emoţie, probabil. Să stai fără treabă e mai îngrozitor decât orice.

Din tranşeele noastre ies nişte siluete. Aleargă... Ura-a-a! Drept spre rezervoare... A-a-a-a-a...

Nici nu aud cum o mitralieră germană deschide focul. Văd numai cum cad siluetele şi văd rotocoalele albe de fum ale exploziilor de mine. Începe să tragă încă o mitralieră. Mai spre stânga.

Exploziile se înmulţesc. Pe pământ se aşterne un fum alb ca vata. Pe pământul pleşuv, cenuşiu, zac oameni. Sunt mulţi. Unii se târăsc. Nu mai aleargă nimeni.

Maiorul pufăie mereu din lulea şi din când în când tuşeşte.

— Nici gând să le fi distrus... Nici gând...

Abrosimov telefonează la batalionul doi, apoi la batalionul trei. Peste tot situaţia e aceeaşi. Ostaşii stau culcaţi la pământ. Din cauza mitralierelor şi a aruncătoarelor de mine nu poţi ridica nici capul.

Maiorul se depărtează de ambrazură. Faţa lui e obosită.

— Am tras un ceas şi jumătate şi n-am făcut nimic. Se ţin bine diavolii...

Cu receptorul la ureche şi cu un picior pe ladă, Abrosimov îşi plimbă pe cablu degetele nervoase şi uscate.

— Uită-te puţin prin ambrazură, inginerule... Sunt mulţi morţi? Ori s-au cuibărit prin gropi?

Mă uit. Văd vreo doisprezece oameni culcaţi la pământ. Morţi, probabil. Mâinile şi picioarele le sunt aruncate în lături. Ceilalţi nu se văd. Mitraliera mătură parapetul, ridicând nori de praf. Situaţia e proastă.

— Kerjenţev, spune maiorul încet de tot.

— Ordonaţi!

— N-ai ce căuta aici. Du-te mai bine la fostul tău batalion, la Şireaev. Ajută-l...

Şi după ce a pufăit din lulea:

— Aveţi acolo şanţuri de comunicaţie de la nemţi. Şireaev şi-a făcut un plan cum să pună mâna pe ele. Puneţi mitralierele şi seceraţi-i pe nemţi din flanc...

Mă întorc.

— Ce, îl trimiţi la Şireaev? întrebă Abrosimov, de lângă telefon.

— Da. Oricum, n-are nici o treabă. Prin atac frontal, tot n-o să răzbim.

— O să răzbim! izbucneşte Abrosimov într-un ţipăt cam nefiresc şi aruncă receptorul.

Telefonistul îl prinde cu îndemânare din zbor şi-l pune la ureche.

— Cucerim rezervoarele şi prin atac frontal, dacă nu ne vom ascunde prin gropi. Kerjenţev, du-te la batalionul doi şi organizează acolo. Că altfel se tot gândesc şi nu fac nici o treabă. Cică e foc puternic, nu poţi ridica nici capul...

Ochii lui, de obicei liniştiţi, reci, sunt acum rotunzi, injectaţi de sânge. Îi tremură buza.

— Ridică-i, porneşte-i! Prea s-au învăţat să stea culcaţi!...

— Nu te înfierbânta, Abrosimov, îi spune potolit maiorul şi-mi face semn cu mâna, vrând să spună: „du-te, poţi să te duci”.

Plec. Până la P.C. al lui Şireaev, alerg valvârtej, strecurându-mă printre explozii. Nemţii s-au înfuriat şi trag fără să mai aleagă, cât mai mult. Nu-l găsesc pe Şireaev în adăpostul lui, e în prima linie. Alerg într-acolo. Ne ciocnim unul de altul la intrarea în adăpostul în care am stat în timpul încercuirii.

— Cum merge treaba?

— Treaba? Jumătate din batalion nu mai există.

— Morţi?

— Dracu ştie... Zac la pământ... Mare brânză ai să faci cu Abrosimov.

— Dar ce?

Lui Şireaev i se umflă vinele la gât.

— Ce să fie? Maiorul zice una, Abrosimov alta... M-am înţeles parcă cu maiorul. I-am explicat totul ca lumea. Uite aşa şi aşa, avem şanţuri de comunicaţie comune cu nemţii...

— Ştiu. Şi?

— Am pregătit totul în timpul nopţii. Am pus explozibil ca să fac trecerile... Acelea pe care le-ai astupat tu. Am aşezat pionierii. Când colo!... Abrosimov telefonează: „Nici un fel de treceri, porneşte la atac”... Îi explic că nemţii au mitraliere. „Fleacuri — are să le distrugă artileria, şi nemţilor le e frică de baionetă...”

— Şi câţi oameni ai?

— Am şaizeci şi ceva de puşcaşi. Am trimis la atac 30 de ostaşi şi 30 i-am lăsat. Are să mă şi înjure Abrosimov. Cică, să dezlănţui un atac masiv. Să laşi numai mitralierii şi servanţii aruncătoarelor de mine. Şi pe pionieri să-i duci...

— Dar maiorul ştie toate astea?

— Habar n-am...

Şireaev se trânteşte cu furie pe taburetul care geme sub greutatea lui şi riscă să se facă ţăndări.

— Ei, şi acum ce fac? Jumătate din oameni sunt scoşi din luptă, iar ceilalţi au să stea culcaţi până seara, n-au să-i lase nemţii să se ridice. Şi ăsta o să înceapă iar să ţipe la telefon...

Îi explic lui Şireaev ce mi-a spus maiorul, încep să-i scânteieze ochii. Sare din loc, mă apucă de umeri şi mă, scuturã.

— Splendid! Stai tu aici un pic, şi eu trag îndată o fugă până la Karnauhov şi la Farber. Dacă aş putea să-mi scot oamenii de prin gropi!

Îşi ia căciula.

— Dacă telefonează, nu eşti aici! Să răspundă telefonistul. Leoşka, să-i spui că m-am dus pe poziţie. Ai auzit? Dacă are să întrebe Abrosimov, bineînţeles.

Leoşka dă din cap în semn că a priceput.

Abia a trântit uşa Şireaev şi începe să telefoneze Abrosimov. Leoşka îmi face cu ochiul.

— Au plecat, tovarăşe căpitan... Chiar acum au plecat... Da, amândoi... Au venit şi au plecat...

Acoperind cu mâna receptorul, Leoşka râde.

— Înjură... Zice că de ce nu i-aţi telefonat când aţi venit.

După o jumătate de oră Şireaev e gata. În trei locuri tranşeele noastre pot comunica cu cele germane: două locuri pe cotă, al treilea, în râpă. În fiecare din aceste locuri au fost minate despărţiturile. Noaptea Şireaev a tras până la ele, cu ajutorul pionierilor ce i-au fost daţi, fitilurile Bickford. Tranşeele de la noi până la nemţi au fost verificate; s-au scos vreo zece mine.

Totul e în ordine. Şireaev se loveşte cu palmele peste genunchi.

— Treizeci de băieţi de-ai mei mi-au venit pe brânci înapoi. Ura! Deocamdată îi las să se odihnească, să păzească. Pe ceilalţi, câte zece inşi, îi punem la treceri. Nu stăm chiar atât de prost. Ce zici?

Ochii îi strălucesc. Căciula albă, miţoasă, e trasă pe-o ureche, părul i s-a lipit pe frunte.

— Pe Farber îşi pe Karnauhov îi trimit pe cotă şi eu mă duc prin râpă.

— Şi cine are să comande?

— Tu.

— La loc comanda. Eu nu-ţi sunt acum comandant de batalion, sunt inginer, reprezentantul statului-major.

— Ce are a face că eşti reprezentantul statului-major? Preia comanda, şi gata.

— Ascultă, trimite-l pe Sendeţki în râpă. E un băiat curajos.

— Pe Sendeţki? E cam tânăr. De altfel...

Stăm în tranşee, în faţa intrării în adăpost.

Deodată privirea lui Şireaev se încordează, nasul i se zbârceşte. Mă apucă de mână.

— Ei, drăcia dracului... Vine-ncoace.

— Cine?

Agăţându-se de tufişuri, Abrosimov se târăşte pe povârnişul râpei. În urma lui, un agent de legătură.

— S-a terminat...

Şireaev scuipă şi îşi trage căciula pe sprâncene.

Abrosimov începe că răcnească încă de departe:

— De-aia te-am trimis eu aici? Ca să stai de vorbă?

Gâfâie, e descheiat la haină, face spume la gură, ochii îi sunt holbaţi, de crezi că-i sar din cap.

— Telefonez, telefonez, doar-doar mi-o răspunde careva. Aveţi de gând să luptaţi sau ba?

Suflă din greu. Îşi linge cu limba buzele crăpate.

— Vă întreb, aveţi de gând să luptaţi, sau nu?

— Da, avem de gând, răspunse calm Şireaev.

— Atunci luptaţi, dracu să vă ia... Tu ce dracu te învârteşti aici? Cogeamite inginer... Iar eu alerg ca un băieţandru...

— Daţi-mi voie să vă explic, spune Şireaev, tot atât de calm şi de potolit. Numai nările îi tremură.

Abrosimov se face stacojiu.

— Am să-ţi explic eu acuşi, se răsteşte el, punând mâna pe tocul revolverului. Înainte marş, la atac!

Simt că începe să clocotească totul în mine. Cu capul plecat înainte şi cu pumnii strânşi, Şireaev respiră greu.

— Înainte marş, la atac! Ai auzit? Îţi spun pentru ultima oară!

Abrosimov ţine în mână revolverul. Degetele îi sunt albe de tot, fără pic de sânge.

— Nu mă voi duce la nici un atac până nu mă veţi asculta, rosteşte Şireaev, strângând din dinţi şi pronunţând grozav de încet fiecare cuvânt.

Timp de câteva clipe se uită unul la altul drept în ochi. Sunt gata să se încaiere. Nu l-am văzut încă niciodată pe Abrosimov în halul acesta.

— Maiorul mi-a ordonat să pun stăpânire pe tranşeele acelea. M-am înţeles cu el...

— În armată nu te înţelegi, în armată execuţi ordinele, îl întrerupe Abrosimov. Ce ţi-am ordonat eu azi dimineaţă?

— Kerjenţev mi-a confirmat chiar acum...

— Ce ţi-am ordonat eu azi-dimineaţă?

— Să atac.

— Unde este atacul dumitale?

— A dat greş, pentru că...

— Eu nu întreb pentru ce...

Şi deodată, înfuriindu-se din nou, agită în aer revolverul.

— Înainte marş, la atac! Te împuşc ca pe un laş! Îţi arăt eu ce înseamnă să nu execuţi ordinul!

Am impresia că se va prăbuşi peste o clipă, cuprins de convulsii.

— Toţi ofiţerii înainte! Şi tu, înainte! Am să vă arăt eu cum să vă salvaţi pielea... Tranşee v-au trebuit!... Am dat ordin încă de-acum trei ore...

Nu mai sunt în stare să ascult. Mă întorc şi plec.

24

Mitralierele ne trântesc îndată la pământ. Ostaşul care aleargă alături de mine cade cu faţa la pământ întinzând larg mâinile înainte. Făcându-mi vânt, sar într-o groapă de obuz proaspătă. Cineva sare peste; mine. Se surpă pământul. Cade şi el. Mişcându-şi iute picioarele, se târăşte undeva într-o parte. Gloanţele şuieră aproape la nivelul pământului, lovesc în nisip, ţiuind strident. Chiar alături de noi, explodează mine.

Stau culcat pe o coastă, ghemuit, cu picioarele strânse aproape de bărbie. În mâna dreaptă ţin revolverul. E plin de nisip. Valega mi l-a uns aseară cu ulei şi am uitat azi dimineaţă să-l şterg.

Nu mai strigă nimeni „ura”.

Unde e Şireaev? Am sărit amândoi cam în aceeaşi clipă afară din tranşee. M-am poticnit şi m-am agăţat cu mâna stânga de un fier care ieşea cu un capăt din pământ. I-am văzut apoi mantaua în faţa mea, ceva mai la dreapta. Are o pată mare galbenă, ce-ţi sare în ochi.

Mitralierele nemţeşti nu-şi încetează focul nici o clipă. Se poate perfect urmări cum îşi mută neamţul ţeava mitralierei în evantai, de la dreapta la stânga, de la stânga la dreapta.

Mă lipesc cât pot de bine de pământ. Groapa e destul de mare şi totuşi am impresia că mi-ar putea zări umărul stâng. Încep să scormonesc pământul cu mâinile. Pământul e moale de pe urma exploziei şi poate fi scormonit destul de uşor; însă numai stratul de sus, mai departe începe lutul. Scormonesc pământul cu înfrigurare, ca un câine.

Tr-rosc! O mină. Sunt acoperit în întregime cu pământ.

Tr-rosc! A doua. Apoi vine a treia. Închid ochii şi încetez lucrul. Au observat probabil cum aruncam afară pământul.

Stau cu răsuflarea tăiată. În stânga mea se văietă cineva. A-a-a-a-a... Nimic altceva, doar a-a-a-a-a... Monoton, fără nici o intonaţie, pe o singură notă. Nu ştiu cât timp stau aşa culcat. Mă tem să fac şi cea mai mică mişcare. Gura mi-e plină de pământ, îmi scârţâie în dinţi. Şi de jur-împrejur e tot pământ. Nu văd nimic în afară de pământ. Deasupra e cenuşiu, mărunt ca praful, iar dedesubt e lut crăpat, roşietic, brun. Nici iarbă, nici vreun ciot. Doar praf şi lut. De s-ar ivi măcar vreun Vierme. Întorc capul şi văd cerul. Şi cerul e neted, cenuşiu, mohorât.

Va ploua, probabil, sau va ninge. Va ninge mai curând, îmi îngheaţă degetele de la picioare.

Mitraliera începe să ţăcăne cu întreruperi, dar tot foarte jos, chiar la suprafaţa pământului. Nu pot să înţeleg cum de sunt teafăr; nici măcar rănit. E moarte sigură să te bagi în faţa unei mitraliere la 50 de metri. Primii au sărit afară Şireaev, Karnauhov, Sendeţki şi cu mine. A mai fost încă unul, un comandant de pluton, dintre cei nou-veniţi. Am reţinut doar atât: de sub căciulă îi ieşea o şuviţă de păr cu totul cărunt. Nu-mi aduc aminte să-l fi văzut pe Farber.

Am parcurs probabil o distanţă foarte mică şi m-am trântit îndată la pământ. Nu pot să-mi aduc aminte ce m-a făcut să mă culc. Am văzut deodată pustiu în jurul meu. Eram mulţi şi deodată, nici ţipenie de om. Probabil, instinctul. Pomenindu-mă singur, mi s-a făcut groază. De altfel, nici nu-mi aduc aminte dacă mi-a fost groază sau nu. Nici nu ţin minte cum de m-am pomenit în această groapă de obuz.

Din cauza poziţiei incomode în care stau, mă apucă cârceii la piciorul drept. La început în pulpă, apoi la talpa piciorului, după aceea la tendoanele care pleacă de sub genunchi şi merg în sus de-a lungul coapsei. Mă întorc pe partea cealaltă. Încerc să întind piciorul, dar n-am unde, afară din groapă mi-e frică să-l scot. Îl fricţionez cu palmele, fac mişcări cu degetele, totuşi, din cauza carâmbului cizmei, cârcelul din pulpă nu-mi trece.

Rănitul continuă să se vaiete fără întrerupere, mai încet însă.

Nemţii mută focul în fundul liniei de apărare. Exploziile se aud departe în spatele nostru. Gloanţele zboară mult mai sus. S-au hotărât să ne lase în pace. Scot căciula niţel deasupra gropii. Nici un foc. Încă un pic. Nici un foc. Rezemându-mă în mâini, mă uit cu un ochi. Până la nemţi e cât ai întinde mâna. Poţi să arunci cu mâna o piatră până la barajele din faţa tranşeelor lor. Mitraliera e tocmai în faţa mea, în deschizătura neagră a ambrazurii.

Fac din pământ un mic dig spre nemţi. Pot să mă uit acum şi în jurul meu şi înapoi, ei însă nu mă mai pot vedea.

E mai departe până la tranşeele noastre, decât până la nemţi. Vreo 30 de metri, poate mai mult. În lungul tranşeei fuge cineva aplecat — nu se văd decât clapele căciulii ce zboară în

sus. Ostaşul care alergase alături de mine a rămas pe loc, culcat, cu braţele zvârlite în lături. Zace cu faţa întoarsă spre mine. Ochii îi sunt deschişi. Face impresia că şi-a lipit urechea de pământ, ca să asculte cu atenţie. La câţiva paşi de el, zace altul. Nu i se văd decât picioarele în moletiere groase de postav şi bocanci galbeni.

Număr în total 14 cadavre. Unele au rămas probabil de la atacul de dimineaţă. Nu-l văd nici pe Şireaev, nici pe Karnauhov. I-aş recunoaşte imediat. De jur împrejur sunt o mulţime de gropi şi mai mari, şi mai mici. Într-una din ele se zăreşte ceva negru, apoi dispare.

Rănitul tot se mai văietă. E la câţiva paşi de groapa mea, culcat pe burtă, cu capul spre mine. Căciula i-a căzut alături. Un păr negru, ondulat, foarte cunoscut. Braţele-i sunt îndoite, lipite de corp. Se târăşte pe brânci, încet, încet, fără să ridice capul. Numai în coate, picioarele fiindu-i neputincioase. Şi se văietă mereu. Încet de tot. A-a-a-a-a...

Nu-mi pot lua ochii de la el, dar nu ştiu cum să-l ajut. Nici măcar un pansament individual nu am la mine.

A ajuns aproape de tot. Pot să-l ating cu mâna.

— Vino, vino încoace, îi şoptesc, întinzându-i mâna.

Înalţă capul. Are ochi negri, mici, împăienjeniţi de suflul agoniei. E Harlamov, fostul meu şef de stat-major... Se uită la mine şi mă recunoaşte. Pe faţă n-are nici o umbra de suferinţă.

Un fel de toropeală. Fruntea, obrajii, dinţii sunt plini de pământ. Gura întredeschisă. Buzele albe.

— Vino, vino încoace...

Proptindu-se cu coatele pe pământ, se târăşte până aproape de groapă. Cade cu faţa la pământ. Întind mâinile, îl apuc de subţiori şi-l trag în groapă. E moale, parcă ar fi fără oase. Se rostogoleşte cu capul înainte. Picioarele îi sunt complet lipsite de viaţă.

Reuşesc cu chiu cu vai1 să-l culc. Nu prea încăpem amândoi în groapă. Sunt nevoit să pun picioarele lui peste ale mele. Zace culcat cu capul dat pe spate şi se uită la cer. Suflă din greu şi rar. Bluza şi partea de sus a pantalonilor îi sunt pline de sânge. Îl deschei centura. Ridic cămaşa. Are două găurele mici, perfect rotunde, în partea stângă a pântecului. Îmi dau seama că va muri.

Îşi întoarce capul spre mine. Mişcă buzele, spune ceva, nu pot desluşi decât atât: „Tovarăşe locotenent, tovarăşe locotenent...” Am impresia că m-a recunoscut. Îşi dă apoi capul pe spate şi nu se mai ridică. Nu mai respiră. Moare absolut liniştit.

Îi închid ochii. Faţa i s-a lungit şi a devenit severă; i-o acopăr cu căciula.

Începe să ningă. Mai întâi ninge mărunt, apoi prind să cadă fulgi mari, pufoşi. Totul în jurul meu se face alb; şi pământul, şi oamenii care zac la pământ, şi parapetele tranşeelor. Încep să-mi îngheţe mâinile şi picioarele, urechile... Îmi ridic gulerul...

Nemţii trag, ai noştri răspund. Gloanţele şuieră pe deasupra capului,

Rămân aşa culcat lângă Harlamov, rece, acoperit cu fulgi de zăpadă care nu se topesc pe mâini. Mi s-a oprit ceasul. N-aş putea preciza de cât timp stau culcat. Mâinile şi picioarele încep să-mi înţepenească. Mă apucă iarăşi cârceii. Cât timp pot sta aşa? Să mă ridic şi să fug? Treizeci de metri, cel mult cinci secunde, până-şi va da seama mitraliorul. Dimineaţa au fugit aşa 13 oameni...

În groapa de alături se mişcă cineva. Pe fondul alb al zăpezii, care începe acum să se topească, zăresc mişcându-se pata cenuşie a unei căciuli. Apare pentru o clipă un cap, apoi se face nevăzut. Iar se arată. Din groapă sare apoi pe neaşteptate, un om şi fuge. Aleargă iute, iute, cu braţele lipite de corp, aplecat, aruncând picioarele sus.

Parcurge trei sferturi din drum. Până la tranşee îi mai rămân cel mult opt sau zece metri. Mitraliera îl seceră. Mai face câţiva paşi şi cade cu capul înainte. Rămâne aşa, întins la trei paşi de tranşeele noastre. Mantaua întunecată i se mai zăreşte un timp ca o pată pe zăpada albă, apoi se albeşte şi ea. Ninge mereu...

O iau apoi la fugă încă trei inşi. Aproape toţi trei odată. Unul cu o scurtă vătuită. Şi-a scos probabil mantaua ca să-i fie mai uşor la alergat. E răpus chiar în apropiere de parapet. Al doilea, la câţiva paşi de el. Al treilea reuşeşte să sară în tranşee. Mitraliera trage încă multe gloanţe, unul după altul, în locul în care a dispărut ostaşul,

Încep să scobesc cu călcâiul o adâncitură în groapă. Pot să-mi întind acum picioarele. Mai fac o adâncitură pentru picioarele lui Harlamov. Au înţepenit acum şi nu se mai îndoaie din genunchi, izbutesc totuşi cu greu să ie bag înăuntru. Stăm acum alături, lungiţi. Eu pe o parte, el pe spate. Face impresia că ar dormi, cu căciula pe faţă.

Lucrând, mă mai încălzesc puţin. Mă culc pe partea stângă, să nu-l mai văd pe Harlamov. Mai scormonesc puţin pe sub şold, să-mi fie mai comod. Acum mi-e bine. Numai de n-ar

deschide foc tunurile noastre cu tir lung împotriva primei linii germane... şi de-aş putea fuma!... Trei fumuri măcar... Am lăsat tutunul în adăpostul lui Şireaev. Numai chibriturile sunt în buzunar.

Îmi vine să dorm. Zăpada de sub mine se topeşte, praful cenuşiu se transformă în noroi. Mi s-au udat genunchii, începe să-mi îngheţe capul. Iau căciula lui Harlamov şi-i acopăr faţa cu batista. Ca să nu adorm, îmi curăţ revolverul. Nu găsesc în el decât patru cartuşe, încărcător de rezervă n-am...

Ce oră poate să fie acum? E trecut probabil de 12... Şi se întunecă abia pe la şase. Mai am şase ore de stat... Şase ore — o veşnicie...

Îmi las clapele căciulii în jos şi închid ochii. Fie ce-o fi!

Nu pot să adorm. Am mereu impresia că Harlamov se mişcă în spatele meu. Îmi aduc aminte că ar trebui să-i iau actele. Nu e chiar atât de uşor; le ţine în pantaloni, în buzunarul de la spate. Ţin minte că, plătindu-şi cotizaţiile, scotea din buzunarul de la spate carnetul de candidat. Pierd mult timp cu el. S-a făcut greu, de parcă ar fi prins rădăcini în pământ. Totuşi îi scot actele până-n cele din urmă. Sunt cu grijă învelite într-o bucăţică de muşama şi prinse cu un bold: carnetul de candidat, două scrisori, un certificat, pe care cerneala s-a întins, aproape cu desăvârşire putrezit, şi câteva fotografii. Fotografiile sunt învelite separat. Nu l-aş fi crezut pe Harlamov atât de ordonat. La statul-major pierdea şi uita mereu totul.

Mă uit la fotografii. Pe una din ele e Harlamov alături de o femeie cu părul lung, ondulat şi cu ochii mari. Soţia lui probabil. Ţine în braţe un copil cu ochii tot atât de mari şi de negri ca şi ai tatălui. Pe o altă fotografie e tot aceeaşi femeie, dar singură, cu bereta pe cap. Pe a treia, un grup de pe malul unui râu. Râd. Un băiat cu chitară. Harlamov, în chiloţi, culcat pe burtă, în depărtare se vede un câmp şi o claie de fân... Pe dos: „Cerkizovo, iunie 1939. A doua din stânga e Mura".

Învelesc totul la loc în muşama şi, prinzând-o la loc cu boldul, pun pacheţelul în buzunar.

Un bulgăre de lut mărunt mă loveşte în ureche. Tresar. Al doilea cade alături, lângă genunchi. Aruncă cineva în mine. Ridic niţel capul. Din groapa de alături se arată o faţă nebărbierită, cu umerii obrajilor proeminenţi.

— Frăţioare... ai chibrituri?

— Am.

— Aruncă-le, te rog...

— Un muc îmi laşi?

— Bun.

Îi arunc cutia. N-a ajuns, a căzut la vreo doi paşi de el. Ei, drăcia dracului... Vecinul din groapă întinde mâna. Nu, n-a ajuns... Stăm amândoi cu privirile aţintite asupra cutiei. Mică, cu laturile negre, stă pe zăpadă şi parcă şi-ar bate joc de noi. Sc iveşte apoi o armă. Se strecoară încet şi cu băgare de seamă din groapă, se mişcă pe zăpadă, căutând să atingă cutia. Toată aceasta operaţie durează o veşnicie. Cutia alunecă, se îndepărtează, nu vrea de loc să se agaţe de călare. De încordare, stăpânul armei deschide gura. În sfârşit reuşeşte. Capul şi arma dispar. Un fum uşor se iveşte deasupra gropii.

— Mai cu băgare de seamă... şoptesc eu, dar nu cred să mă fi auzit.

Fumează mai bine de o jumătate de oră, cel puţin. Simt că ameţesc de poftă de a fuma şi de invidie. După aceea, cutia cu un muc minuscul îmbibat cu scuipat se întoarce la mine. Îl sug, îl sug din răsputeri, până mă ard la buze.

— Ceasornic n-ai? întreb în şoaptă.

— Douăsprezece fără un sfert... aud din groapă.

Nu-mi vine să cred... Credeam că e două sau trei, şi când colo nici douăsprezece nu-i încă... şi colac peste pupăză, reîncepe tragerea. A noastră sau a nemţilor, dracu ştie! Obuzele explodează chiar aproape de noi. Vreo 10 sau 15 minute, apoi pauză. După aceea, începe iar.

Trebuie să fug. Să mai aştept încă şase ore? N-am să rezist. Am să fiu omorât? Fie ce-o fi, de moarte tot nu scapi...

Din groapă aud iarăşi vocea răguşită:

— Prietene... auzi... prietene...

— Ce vrei?

— S-o ştergem de aici!

Nu rezistă nici el.

— Haide, răspund.

Punem la cale un mic vicleşug. Cei trei dinainte au fost răpuşi chiar în dreptul parapetului. Trebuie să cădem înainte de a ajunge la tranşeele noastre. În clipa când vor începe să secere,

vom fi întinşi la pământ. Apoi, dintr-un salt, drept în tranşee. Poate că avem noroc. Mă întorc cu faţa spre tranşeele noastre. De nu m-ar apuca iarăşi cârceii. Terenul din faţa mea e neted, numai o mică groapă şi un mort alături.

— Eşti gata?

— Gata...

Mă proptesc cu piciorul stâng, dreptul e îndoit la genunchi. Mă uit pentru ultima oară la Harlamov. Zace liniştit, cu genunchii îndoiţi şi mâinile pe burtă. Nu mai are nevoie de nimic...

— Pornim?

— Pornim.

Zăpadă... Groapa... Mortul... Iar zăpadă... Mă trântesc la pământ... Şi aproape în aceeaşi clipă... ta-ta-ta-ta-ta-ta ta... Nici nu respir. Ta-ta-ta-ta... Rămân culcat. Ta-ta-ta-ta...

— Ai scăpat?

— Da.

Stau culcat, cu faţa în zăpadă. Mâinile întinse, piciorul stâng sub burtă, voi sări mai uşor din loc. Până la tranşee mai am cinci sau şase paşi. Mănânc din ochi această palmă de pământ.

Trebuie să mai aşteptăm vreo două, trei minute, să se liniştească mitraliorul. Acum nu ne mai nimereşte, suntem prea jos.

Se aude cum cineva umblă prin tranşee, vorbeşte. Cuvintele nu se desluşesc...

— Ei, gata!...

— Pregăteşte-te, rostesc eu din zăpadă, fără să ridic capul.

— Gata, aud răspunsul din stânga.

Mă încordez din răsputeri. Îmi bat tâmplele.

— Dă-i drumu'!

Din trei salturi suntem în tranşee...

Rămânem încă mult timp pe fundul tranşeei, şezând în noroi, şi râdem. Cineva îmi dă un muc de ţigară.

E ora cinci. Se oprise şi ceasul soldatului. Am zăcut, va să zică, în groapă, de la şapte până la cinci — zece ore. Abia acum simt ce foame îngrozitoare îmi este.

Dimineaţa ne înmormântăm camarazii, pe Harlamov, pe Sendeţki, şi pe comandantul de pluton cu şuviţa de păr căruntă. Corpurile lor au fost aduse noaptea de sanitari, corpul lui Karnauhov n-a fost găsit. Se zice că a fost văzut năvălind împreună cu patru ostaşi în tranşeele nemţeşti. Probabil că acolo au şi pierit.

Şireaev s-a întors singur, plin de sânge şi cu un braţ atârnându-i neputincios. S-a târât până la tranşee, s-a rostogolit peste parapet şi şi-a pierdut cunoştinţa. M-am dus acolo. Dar, cu o jumătate de oră înainte, fusese expediat la batalionul sanitar, de pe celălalt mal.

Batalionul a pierdut în total 26 de oameni, aproape jumătate din efectiv, în afară de răniţi.

Comanda batalionului a preluat-o Farber. Dintre toţi ofiţerii el a fost singurul care n-a luat parte la atac. Abrosimov l-a ţinut lângă el.

Ne înmormântăm camarazii chiar pe malul Volgăi.

Coşciuge simple din scânduri de pin necioplit. Nori grei ca plumbul trec pe deasupra capului nostru. Vântul flutură poalele mantalelor, şi fulgii de zăpadă pătrund după gulere până la piele. Pe Volga plutesc sloiuri de gheaţă.

Trei gropi se cască, întunecoase.

Ce simplu e totul aici pe front! Ieri mai era omul în viaţă, azi nu mai este. Iar mâine, poate nici tu n-ai să mai fii. Şi tot atât de înăbuşit va suna pământul căzând pe capacul coşciugului tău. Se prea poate să n-ai nici coşciug; te va acoperi zăpada şi vei zăcea cu faţa la pământ, până la sfârşitul războiului.

Trei moviliţe roşietice răsar pe malul Volgăi. Trei căciuli cenuşii. Trei pari mici. Ţăcănitul mărunt şi uscat al pistolului automat, ultimul salut. Ca un ecou, bubuie artileria grea de dincolo de Volga. O clipă de tăcere. Pionierii îşi strâng cazmalele şi netezesc mormintele.

Şi atâta tot. Plecăm.

Nici unul din ei n-avea mai mult de douăzeci şi patru de ani; doar Karnauhov avea douăzeci şi cinci. Pe el nici nu putem să-l înmormântăm: corpul lui a rămas la nemţi.

N-a mai apucat să-mi citească versurile lui. Le am acum în buzunar, împreună cu scrisoarea mamei şi cu fotografia Liusei. Versuri simple, clare, curate, cum era şi el.

De-acest bordei adânc şi scund
Departe eşti, ca pe-altă lume,

Dar eu cu tine sunt în gând,
Iubita mea, cu dulce nume.

Văd cum se leagănă pădurea
Aud mestecenii mereu,
Şi vântul îţi resfiră părul
Ţesând o plasă-n jurul meu.

Atârn portretul lui Jack London deasupra măsuţei, sub oglindă. Chiar seamănă puţin amândoi, London şi Karnauhov.

Ultima oară am vorbit cu Karnauhov cu vreo trei minute înainte de atac. Şedea jos într-un colţ al tranşeei şi potrivea capsele la grenade. L-am întrebat ceva, nu mai ţin minte ce anume. Şi-a ridicat capul şi pentru prima dată nu i-am văzut surâsul în ochi, surâsul acela al lui profund, ascuns undeva în adâncul ochilor, liniştit, care-mi plăcea atât de mult. Mi-a răspuns ceva şi m-am dus. De atunci nu l-am mai văzut.

Rămân timp îndelungat cu capul înfundat în pernă.

Vine Lisagor. Se aşează pe patul lui, cu picioarele îndoite. Tace şi fumează, rezemându-şi bărbia de genunchi.

— Am auzit că Abrosimov va fi judecat, spune el posomorât.

— Cine ţi-a spus?

— A auzit curierul Ladîghin.

— Mincinosul acela...

— Minte, dar nu întotdeauna. Se învârteşte mereu pe lângă şefi.

— Ai fost la statul-major?

— Da.

— Ce mai e pe acolo?

— Nimic nou. Ca întotdeauna. Astafiev desenează scheme. M-a întrebat câţi oameni avem. L-am minţit. I-am spus că avem 12 inşi. Şi cu dânsul trebuie să fii cu băgare de seamă. Un birocrat...

— Pe maior nu l-ai văzut?

— A trecut pe acolo. Posomorât, indispus, i-a cerut lui Ladîghin lista pierderilor...

Uf!... ce aş mai bea acum!... Să mă fac criţă...

Seara, la popota ofiţerilor, maiorul mă opreşte.

— Pregăteşte-te, inginerule, pentru mâine...

Mă uit nedumerit:

— Pentru ce?

Maiorul pufăie din luleaua lui, nu mă aude. E tras la faţa, palid.

— Pentru ce? repet eu...

Ridică încet capul.

— Să spui tu... cum s-au petrecut toate astea... acolo, pe cotă.

Şi pleacă sprijinindu-se în băţ. Mai şchioapătă încă şi acum.

Nu-l mai întreb nimic. Chestiunea e clară.

Ladîghin, furierul statului-major, primul palavragiu din regiment, spune că maiorul şi Abrosimov au fost chemaţi la statul-major al diviziei şi că au rămas trei ore acolo. Abrosimov s-a închis după aceea în adăpostul lui şi nici până acum n-a ieşit. N-a luat nici prânzul, nici cina, a trimis şi una şi alta înapoi.

— Agentul lui de legătură se tot învârtea pe la depozit. După aceea a luat-o în trap la adăpost, îşi ţinea buzunarele cu mâinile. S-a primit rachiu azi-dimineaţă.

Şi face cu ochiul, obraznic.

25

AJUNG la proces cu întârziere. Când sosesc, îl găsesc pe maior vorbind. În conducta batalionului doi, cea mai spaţioasă încăpere din sectorul nostru, pluteşte un fum atât de gros, încât feţele aproape că nu se mai văd. Abrosimov şade lângă perete. Buzele-i sunt strânse, albe, uscate, ochii privesc fix peretele.

Astafiev, secretarul, foşneşte din hârtii, le mută dintr-un loc într-altul, încearcă cerneala pe un colţ. Alături de dânsul mai stau doi inşi: şeful serviciului de recunoaştere şi comandantul companiei antitanc. Maiorul stă lângă masă. A îmbătrânit în ultima zi cu zece ani. Din când în când îşi duce la gură paharul cu ceai, sorbind nervos, cu înghiţituri mici. Vorbeşte încet, atât de încet, încât la capătul conductei nu se mai aude nimic. Îmi fac drum mai în faţă.

— Nu se poate să n-ai încredere la război, spune maiorul. Nu ajunge să ai curaj. Şi nici cunoştinţele nu ajung. Mai trebuie să ai şi încredere. Încredere în oamenii cu care lupţi cot la cot. Altfel nu se poate...

Îşi descheie gulerul. E cald în conductă. Când îşi descheie copcile, am impresia că-i tremură uşor degetele.

— Am fost mult timp împreună cu Abrosimov. Am luptat mult cu el: Oriol, Kastornaia, Voronej... Chiar şi aici, de când ne găsim împreună... Şi aveam încredere în el. Ştiam că e tânăr, fără, experienţă, că învaţă poate abia acum, în timpul războiului, că poate să comită greşeli — cine din noi n-a făcut greşeli? — dar aveam încredere în el. Nu se poate să n-ai încredere în şeful statului tău major.

Întorcându-şi capul, îl fixează pe Abrosimov cu o privire lungă şi grea.

— Ştiu că sunt singur de vină. Eu port răspunderea pentru oameni, iar nu şeful de stat-major. Şi tot eu răspund pentru aceasta operaţie. Azi, când comandantul diviziei s-a răstit la Abrosimov, ştiu că s-a răstit în acelaşi timp şi la mine. Şi avea dreptate.

Maiorul îşi trece mâna prin păr, îmbrăţişându-ne pe toţi cu o privire obosită.

— Război fără jertfe nu se poate. Războiul e război. Ceea ce s-a petrecut însă ieri la batalionul doi nu mai e război. E exterminare. Abrosimov şi-a depăşit împuternicirile. A anulat ordinul meu. Şi l-a anulat de două ori. Dimineaţa la telefon, şi apoi personal, ridicând oamenii la atac.

— Aveam ordin să atacăm rezervoarele... Întrerupe Abrosimov cu o voce uscată, de lemn, fără să-şi mute privirea din perete. Şi oamenii nu voiau să meargă la atac...

— Minţi!

Maiorul loveşte cu pumnul în masă atât de tare, încât zăngăneşte linguriţa din pahar. Se stăpâneşte însă. Soarbe din pahar.

— Oamenii voiau să pornească la atac. Dar nu aşa cum ai fi vrut tu. Oamenii mergeau cu cap, cu socoteală. Şi tu ce-ai făcut? Ai văzut ce rezultate a dat primul atac? Dar acolo nu s-a putut altfel. Contasem pe pregătirea de artilerie. Ar fi trebuit să pornim imediat, să nu-l lăsăm pe inamic să se dezmeticească. Nu ne-a reuşit... Inamicul s-a dovedit a fi mai puternic, mai deştept decât ne închipuiam. N-am izbutit să-i neutralizăm cuiburile de foc. L-am trimis pe inginerul regimentului la batalionul doi. Acolo era Şireaev, un băiat cu cap. Pregătise încă de cu noapte totul pentru a pune mâna pe tranşeele nemţeşti. Şi pregătise totul într-un mod inteligent... Şi tu... Şi tu, Abrosimov, ce-ai făcut?

Lui Abrosimov începe să-i tremure o buză.

Faţa de obicei blajină, blândă, a lui Borodin se face roşie, obrajii îi tremură.

— Ştiu cum ai ţipat acolo... Cum ai ameninţat cu revolverul.

Mai soarbe o înghiţitură de ceai din pahar.

— La război, ordinul e lege. Neexecutarea ordinului e o crimă. Şi se execută totdeauna ultimul ordin. Şi oamenii l-au executat şi acum zac în faţa tranşeelor noastre, pe când Abrosimov e aici. Şi-a înşelat comandantul de regiment. Şi-a depăşit împuternicirile. Şi oamenii au pierit... Am spus tot. Cred că e de ajuns.

Maiorul se lasă greoi pe taburet.

Abrosimov continuă să stea ca şi mai înainte, cu mâinile pe genunchi şi cu ochii aţintiţi în perete. Cu capul aplecat, Astafiev scrie, cu atenţie şi repede.

Mai vorbesc încă câţiva ofiţeri. Vorbesc şi eu. După mine ia cuvântul Abrosimov. E concis. Consideră că rezervoarele nu puteau fi luate decât printr-un atac masiv. Şi atât. A cerut,

aşadar, ca acest atac să fie înfăptuit. Comandanţii de batalioane îşi cruţă oamenii, de aceea nu prea pornesc la atac. Şi nu e el vinovat că oamenii nu s-au comportat în mod conştiincios, că au dat dovadă de laşitate.

— De laşitate?... răsună o voce de undeva, din fundul conductei.

Toată lumea se întoarce. Stângaci, cu un cap mai înalt decât cei din jur, în mantaua sa scurtă, caraghioasă, Farber îşi face drum la masă.

— Au dat dovadă de laşitate spui dumneata? Şireaev a dat dovadă de laşitate? Sau Karnauhov poate? Despre dânşii vorbeşti dumneata?

Clipind din ochii săi miopi, Farber se înăbuşe de mânie. Şi-a spart ieri ochelarii şi acum îşi încordează vederea.

— Eu am văzut totul... Cu ochii mei am văzut... Cum a pornit Şireaev... Şi Karnauhov şi... totul am văzut. Nu ştiu să vorbesc... Pe Karnauhov şi pe ceilalţi îi cunosc de puţină vreme... Dar cum poţi dumneata să spui una ca asta! Să fii curajos nu înseamnă să te arunci cu pieptul gol împotriva mitralierelor. Abrosimov... Căpitanul Abrosimov a spus că aveam ordinul să atacăm rezervoarele. Nu să atacăm, ci să punem mâna pe ele. Tranşeele la care s-a gândit Şireaev nu erau o laşitate. Era o manevră. O manevră justă. Şi-ar fi cruţat astfel oamenii. Şi i-ar fi cruţat ca să poată lupta. Acum ei nu mai sunt. Şi eu sunt de părere... Vocea i se frânge, caută paharul, nu-l găseşte şi dă din mână. Sunt de părere că asemenea oameni nu trebuie să fie lăsaţi... Nu trebuie să fie lăsaţi să comande...

Farber nu-şi găseşte cuvintele, se încurcă, roşeşte, caută iarăşi paharul şi izbucneşte pe neaşteptate:

— Laş eşti dumneata! Dumneata nu te-ai dus la atac! Şi pe mine m-ai ţinut lângă dumneata. Am văzut absolut totul...

Şi rădicând din umeri, agăţându-se cu copcile mantalei de vecini, îşi face drum înapoi.

Ies în urma lui afară. Stă rezemat de conductă.

— Ai vorbit bine, Farber.

Tresare.

— Da de unde! Mi s-au încâlcit toate în cap. Mă uitam la el şi începeam să... Ce liniştit şedea, mai şi riposta!

Respiră greu.

— Au fost răpuşi ultimii doi soldaţi ai mei mai vechi: Ermak şi Pereverzev. Îi mai ştii? Unul era marinar, celălalt mecanic de combine, mi se pare. Erau prieteni nedespărţiţi. Dormeau, beau, mâncau împreună. I-ai cunoscut şi dumneata... Unul din ai făcea scamatorii...

— Dar tânărul comandant de pluton, i-am uitat numele, cel cu şuviţa albă, de la dumneata era?

— Kalaibin? Comandantul companiei de mitraliori. Era tânăr de tot. Nici o săptămână n-a trecut de când a venit de la spital. Povestea mereu cum îi îndopau acolo cu griş...

— Ţi s-au trimis nişte ofiţeri noi?

— Mi-au trimis numai pentru companiile din batalioanele unu şi trei, iar în fruntea plutoanelor am pus deocamdată sergenţi. Aghiotant n-am deocamdată.

— Fără aghiotant e cam greu, recunosc şi eu.

Sunt acum foarte liniştit în privinţa lui Farber.

În felul lui de a vorbi şi în general în tonul lui s-au ivit intonaţii mai sigure, pe care nu le cunoşteam înainte.

— Dar ce se aude cu Şireaev? N-ai aflat exact?

— Pare-se că nu e prea grav. Craniul e intact, nu ştiu însă cum stă cu braţul. Îi cursese sânge puţin, dar braţul îi atârna ca o cârpă.

— Dreptul?

— Nu, stângul.

— Tot e bine...

— Nu voia să plece. Şi înjura. Spunea: „Eu mă întorc. De vreţi sau nu, eu tot mă întorc. Şi cu Abrosimov, de ar fi şi la capătul pământului, tot mă întâlnesc eu cu el."

— Nu-l invidiez deloc pe Abrosimov, Şireaev are un pumn!

Mai stăm puţin de vorbă. Farber se întoarce apoi în conductă. Eu mă duc acasă. Nu mai am chef să asist la proces.

Valega prăjeşte în tigaie nişte felii de pâine. În colţ fierbe samovarul.

Îmi scot cizmele, bluza şi mă întind în pat.

— Ce doriţi, ceai sau cafea? mă întreabă Valega.

— Cafea cu ce?

— Cu lapte condensat.

— Atunci fă cafea.

Valega pleacă să piseze boabele. Untul sfârâie în tigaie. Scot versurile lui Karnauhov şi le recitesc.

Trântind uşa după el, intră Lisagor. Se uită în tigaie. Se opreşte lângă mine.

— Ei, ce se aude? întreb eu.

— Degradat şi trimis într-un batalion disciplinar.

Nu mai discutăm despre Abrosimov. A plecat a doua zi cu raniţa în spate, fără să-şi ia rămas bun de la nimeni.

Nu l-am mai văzut de atunci niciodată şi n-am mai auzit vorbindu-se de el.

26

NOAPTEA ne sosesc şase tancuri vechi, cârpite şi răscârpite. Se camuflează, huruind şi zăngănind din şenile pe mal. Ne mai înviorăm puţin.

Le aşteptam demult. De vreo zece zile circulă zvonul că din spatele frontului, de-a dreptul de la uzină, soseşte o întreagă divizie de tancuri. După aceea au redus-o la un regiment, apoi la un batalion. Sosesc însă în total şase veterani, care au văzut multe în viaţa lor. Nu vin din spatele frontului, ci de la „Octombrie Roşu", unde au susţinut multe lupte, aproape din prima zi a defensivei. Dar n-are importanţă... Sunt tancuri... Au o înfăţişare destul de ameninţătoare.

Până dimineaţa trebuie să ajungă în prima linie. Maiorul îmi dă ordin să cercetez şi să le pregătesc drumul. Va trebui să arunc în aer două vagoane de cale ferată, care închid drumul la barieră. Trimit acolo pe Lisagor şi pe Agnivţev.

Trei tanchişti intră să se mai încălzească la mine în adăpost; doi locotenenţi şi un sergent — negri, murdari, mânjiţi din cap până în picioare cu ulei.

— De mâncare n-aveţi nimic? întreabă cel mai în vârsta din ei, cu faţa plină de cicatrice, arsuri probabil... De azi-dimineaţă n-am pus nimic în gură...

Valega scoate rămăşiţele iepurelui pregătit de ziua mea. Tanchiştii înfulecă cu mare poftă.

— Ei, cum o duceţi? Luptaţi ? întreabă ei.

— Luptăm câte puţin, răspund eu.

— N-aţi cucerit până acum rezervoarele?

— Nu le-am cucerit... Cam greu de realizat cu mâinile goale.

Tanchiştii se prăpădesc de râs.

— Va să zică, în noi v-aţi pus nădejdea?

— În cine altul? Oricum, sunt tancuri.

Un locotenent cu barbă deasă, care i-a năpădit obrazul până aproape de ochi, începe să râdă.

— Prin câte locuri au mai fost şi tancurile astea!...

— Se şi cunoaşte după înfăţişare că aţi trecut prin multe. Pe frontul de sud-vest aţi fost?

— Întreabă-ne mai bine unde n-am fost?

— Lângă Harkov aţi fost?

— Lângă Harkov? Ai fost şi tu pe acolo?

— Am fost.

— Nepokrîtaia, Ternovaia, ştii?

— Cum să nu! Am fost în ofensivă acolo.

— Aţi fost... Din cauza voastră, a pifanilor, am pierdut Harkovul. Ajunsesem până la uzina de tractoare... Iepure nu mai aveţi?

— S-a isprăvit. Numai pielea ne-a mai rămas.

— Păcat. Noi avem ceva spirt.

— Bine, aranjăm noi ceva.

Îl trimit pe Valega la Ciumak.

— Spune-i să vină şi să aducă şi-o gustare. Cât spirt aveţi?

— Ajunge. N-ai grijă.

Valega pleacă. Sergentul pleacă şi el.

— Trăiţi ca nişte zei pe aici, spune locotenentul cu cicatricele, arătând cu degetul amoraşul bucălat de la oglindă; ca nişte boieri...

— Da, de locuinţă nu ne putem plânge.

— Şi cărţi citiţi?

— Se mai întâmplă şi asta...

Începe să răsfoiască cartea lui London, *Martin Eden.*

— Nici nu mai ţin minte când am citit-o. La Przemysl, dacă nu mă înşel. Sâmbătă, înainte de război. Probabil ca m-am şi dezvăţat să citesc. Şi râde. După război va trebui să învăţ din nou.

Vine Ciumak. Somnoros, scărpinându-se, cu puf în păr.

— Cogeamite inginer... şi în toiul nopţii să bei rachiu!... Ce-ţi mai trece prin cap! Poftim !

Şi-mi întinde, scoţându-le de sub tunică, două bucăţi de salam şi o pâine.

— Valega al tău s-a dus după plutonierul meu. Trebuie să aducă vreo două conserve de

carne.

Se uită la tanchişti.

— Ale voastre sunt cutiile acelea de la mal?

— Dar ale cui să fie?

— Mie mi-ar fi ruşine să intru în ele. N-au să ajungă nici până în prima linie, se fac bucăţele.

Bărbosul se supără.

— Asta e treaba noastră.

— Sigur că nu e a mea. Treaba mea e să beau rachiu şi să-i înjur pe tanchişti că luptă prost.

— Dar tu cine eşti?

— Eu? Întreabă-l pe inginer. Are să-ţi spună.

— Cercetaş, probabil. După mutră se vede.

— După care mutră?

Ciumak strânge pumnul.

— Ia-o mai domol, băiete! Spirtul al cui este, ştii?

— Ce? E al vostru?

— Al nostru.

— Atunci am terminat. Tac. Şi-mi iau înapoi cuvintele până şi în privinţa tancurilor. Mâine cuceriţi rezervoarele. Se poate să nu le cuceriţi cu asemenea maşini?...

Tanchişti râd. Ciumak se întinde, trosneşte din degete. Bărbosul se uită la ceas.

— Unde dracu o fi dispărut Prihodko?

— Dezleagă bidoanele, probabil. Ori caută un vas. Dar apă ai, inginerule, că e tare, de nouăzeci şi şase de grade...

— Apă găsim noi. Valega e alături.

— Voi ce faceţi, mâine plecaţi la atac? întreabă Ciumak.

— Cine ştie. Avem ordin să ocupăm o bază de atac. Apoi vom vedea.

— Nu prea cred să fie pentru mâine. Nouă nu ni s-a spus încă nimic.

— Are să vi se spună de acum înainte.

— Dacă nu-i pe mâine, spune Ciumak, scobind îngândurat masa cu cuţitul, apoi să ştii că au să ne facă nemţii harcea-parcea cu tir direct.

— Ni s-a spus că e un povârniş, pe acolo cică nu se vede.

— Multe se mai spun... Dar Messerschmitt-urile ce treabă au?

— Au multă artilerie antitanc nemţii? întreabă precaut bărbosul.

— Pentru voi ajunge.

Din coridor se aude căzând ceva cu zgomot, înjură cineva şi apoi sergentul dă buzna înăuntru, încărcat cu bidoane.

— Cine dracu a împrăştiat cazmalele acolo? Cât pe ce să vărs bidoanele.

Pune bidoanele pe pat şi se întoarce spre noi, cu faţa strălucind de bucurie.

— Ce-mi daţi pentru noutatea ce v-o aduc?

— Ce noutate?

— Formidabilă. Spuneţi-mi ce-mi daţi şi vă spun.

— O sută de grame în plus, zice Ciumak, gustând spirtul şi strâmbându-se. E tare al dracului...

— E prea puţin.

— Atunci ţine-o pentru tine. Ţi se dezleagă ţie limba după primul pahar. Dă încoace cănile, inginerule.

Scot cănile. Nu avem decât două. Vom bea pe rând. Ciumak serveşte spirtul, turnând şi apă din ceainic.

— Ei, ce noutate ai? întreabă locotenentul cu cicatricele.

— Am spus, formidabilă... Am ascultat acum la radio, în maşina şaisprezece.

— O fi crăpat Hitler?

— Mai bine...

— S-a terminat războiul?

— Dimpotrivă... Abia a început... Şi, după o pauză: Ai noştri au ocupat Kalaci. Pe urmă... cum dracu îi spune... Krivaia... Krivaia...

— Krivaia Muzga?

— Muzga... Muzga. Şi încă o localitate... cu G...

— Nu cumva Abganerovo?

— Chiar aşa... Abganerovo...

— Nu minţi, bre?

— De ce să mint! 13.000 de prizonieri... 14.000 de morţi!

— Da ştii că-i bună de tot!

— Şi când asta?

— În ultimele trei zile... Kalaci, Abganerovo şi încă altele. O mulţime de denumiri.

— Atunci s-a isprăvit. *Kaput* cu fasciştii! Ciumak mă loveşte atât de tare pe umăr, că e cât pe ce să-mi înghit limba.

— Să bem pentru *kaput,* fraţilor!

Şi bem eu toţii în acelaşi timp: din căni şi bidoane, sorbind apa direct din gura ceainicului.

— Ia uită-te ce-i aici! Chef în toată regula!... În uşă apare Lisagor. Rămâne cu gura căscată de mirare.

— Eu arunc în aer vagoane, şi ei beau de zvântă...

Îi întind o cană. O dă pe gât, închide ochii, apucă pe pipăite o coajă de pâine şi o miroase.

— Voi vă ţineţi aici de prostii, şi la cinci pornim în ofensivă... S-a şi adus gustarea de dimineaţă la batalioane.

— Minţi...

— Uitaţi-vă ce se petrece pe mal.

Tanchiştii pleacă repede, fără să-şi termine, mezelurile.

— Şireaev ne-a şi înjurat, că-l ţinem în loc cu trecerile.

— Care Şireaev?

— Care să fie? Şeful statului-major. Locotenentul.

— Dar de unde a mai apărut şi el?

— Ai să scapi aşa tot războiul, căscând gura, râde Lisagor. A fugit din batalionul sanitar. Acum face gălăgie pe mal.

Îmi pun cizmele. Caut revolverul. Mă uit la ceas. Trei fără un sfert.

— Ai făcut trecerile?

— Le-am făcut.

— Pe toată lăţimea?

— Da. O să treceţi de minune.

Tanchiştii dau drumul la motoare, se agită. Din nou a nins, tot malul e alb. De undeva, din stânga, se aude vocea lui Şireaev, răstindu-se la cineva:

— Peste cinci minute să fii aici şi să-mi raportezi... M-ai înţeles? Ia-o din loc...

Ciumak trece în fugă, încheindu-şi în drum tunica.

— Cu noul şef de stat-major nu e de glumit. Ţine-te bine, inginerule...

Şireaev e în faţa adăpostului statului-major. Braţul îi e bandajat şi legat cu o basma, de sub căciulă i se zăreşte un pansament alb. Observându-mă, îmi face semne cu mâna cea sănătoasă.

— Treci în galop în prima linie, Iurka! Să le ajuţi tanchiştilor... Nimeni nu ştie unde sunt trecerile voastre...

— Cum stai cu braţul? întreb eu.

— Îţi spun eu mai târziu, mai târziu... Mişcă-te... Ne-au mai rămas două ore.

— Am înţeles, tovarăşe locotenent. Pot pleca?

— Dă-i drumul... Iar pe Lisagor, trimite-l la mine.

Salut, fac stânga împrejur şi, pocnind din călcâie, iau mâna de la cozoroc, după ce am făcut primul pas.

— Astâmpără-te! Două ore de instrucţie...

Un ghem de zăpadă rece şi tare mă nimereşte drept în ceafă, apoi se risipeşte, pătrunzându-mi pe după guler.

Sar în maşina din faţă. Pe Valega îl găsesc înăuntru, agăţându-şi un bidonaş de centură.

De-a lungul malului tancurile se aşează în şir, unul după altul. Trec de barieră şi de vagoanele aruncate în aer. Ajung pe drum pavat. Nemţii o să deschidă îndată foc, tancurile produc un zgomot îngrozitor...

Ninge. Fulgii roiesc încet în văzduh.

Ca un bloc imens şi greu se conturează în faţă Movila lui Mamai, învеşmântată în alb.

Mai sunt până la ofensivă o oră şi patruzeci de minute.

Atacul e fixat pentru ora cinci. La 4.40 vine gâfâind Garkuşa.

— Tovarăşe locotenent...

— Ce mai vrei?

Răsuflă greu şi-şi şterge cu mâna fruntea asudată.

— S-au întors cercetaşii...

— Ei, şi?

— Au dat de nişte mine...

— Ce fel de mine?

— Nemţeşti. Tocmai în faţa trecerii din stânga. La vreo 50 de metri. Nişte mine necunoscute...

— Ei, drăcia dracului... Şi ce-au făcut aseară?

— Cică, aseară nu erau.

— Nu erau... Unde e Buhvostov?

— În adăpostul companiei antitanc.

— Şireaev, telefonează la statul-major, să mai întârzie cu semnalul. Să văd ce-i pe acolo...

Buhvostov, comandantul plutonului de recunoaştere, slab, ciupit de vărsat, dă nedumerit din mâini.

— Le-or fi pus nemţii astă-noapte. Astă-noapte, zău. Am scotocit aseară peste tot cu mâinile mele şi nimic n-am găsit. Pe cuvântul meu...

— De ce n-ai raportat mai înainte? Veniţi totdeauna în ultima clipă. Câte mine mai sunt?

— Vreo zece. Şi nu ştiu cum sunt, acum le văd prima oară. Cam seamănă cu ale noastre, dar nu tocmai. Percutorul e într-o parte...

— Garkuşa, adă încoace halatele de camuflaj. Şi tu să ne arăţi drumul.

Avem noroc că nu e lună. Ne târâm prin trecerea făcută pentru tancuri, marcată cu nişte ţăruşi mici, sergentul ciupit de vărsat, Garkuşa şi cu mine. În faţa mea văd mereu tocurile lui Garkuşa, cu potcoave. Trecem dincolo de linia câmpurilor noastre de mine. Totul e alb de zăpadă în jurul nostru. În faţă se conturează linia neagră a tranşeelor germane. Sergentul se opreşte, arătând cu mănuşa o pată neagră pe zăpadă... O mină antitanc din cele mai obişnuite, un bloc cu ghivent, un percutor şi un şnur. Şi la o parte, un ţăruş suplimentar, pentru ca blocul să fie mai bine înţepenit. Şi el l-a luat drept percutor. Ce mai nătăfleţ de cercetaş...

Culcat pe burtă, Garkuşa deşurubează cu dibăcie percutoarele, unul după altul. Mi-au îngheţat mâinile, cu chiu cu vai deşurubez şi eu două. Sergentul suflă zgomotos pe nări.

Ţş-ş-ş-ş... O rachetă...

Încremenim pe loc. Mi se usucă gura, inima îmi zvâcneşte nebuneşte. Au să ne vadă, canaliile...

Ts-s-s-s-s... A doua rachetă. Văd cu coada ochiului că sergentul s-a şi îndepărtat de mine cu vreo zece metri. Ce fel de om e şi ăsta! Au să ne vadă nemţii.

O scurtă rafală de mitralieră.

Ne-au văzut.

Iar o rafală.

Cu o nemaipomenită putere mă loveşte ceva în mâna stângă, apoi în picior. Îmi bag capul în zăpadă. E rece, plăcută, pătrunde în gură, nas, urechi... Ce plăcere... Scârţâie printre dinţi, parcă ar fi îngheţată... Şi el spunea că nu sunt mine antitanc ca ale noastre... Cele mai obişnuite mine antitanc... Atâta doar, că au un ţăruş într-o parte. Ciudat mai e sergentul ăsta... Şi apoi nu mai e nimic... Doar zăpada mai scârţâie în dinţi...

„CE măgar eşti, Iurka! După fituica trimisă de la batalionul sanitar, n-ai mai scris nici un cuvânt timp de două luni de zile. E pur şi simplu o porcărie. Dacă ai fi fost rănit la mâna dreaptă, mai aveai şi tu o scuză, eşti atins însă la stânga. Nu e frumos, zău, nu e frumos din partea ta. În fiecare zi oamenii mă întreabă ce faci şi eu le răspund: s-a îngrăşat cu haleala de la spital, face curte infirmierelor, cum să mai aibă timp să-şi aducă aminte de prietenii lui de luptă! Şi ei nu te uită, păcătosule! Ciumak păstrează special pentru tine un minunat coniac, luat ca trofeu (şase steluţe!), nu dă nimănui să guste. M-am tot învârtit pe lângă el, dar n-am făcut nici o ispravă.

În general însă ni s-a urât. Ni s-a urât să stăm pe loc. Ni s-a urât, de nu mai putem. Alţii sunt în ofensivă, înaintează spre apus, iar noi tot mai stăm în aceleaşi tranşee, aceleaşi adăposturi. Nemţii, ce-i drept, nu mai sunt ce au fost înainte, dar luna trecută am fost totuşi cam la strâmtoare... Aproape toţi oamenii noştri au fost scoşi din luptă, iar cât despre completare, ştii tu singur cum e chestia... După ce te-au pocnit pe tine, ne-am mai dus o dată la atac cu tancurile. Rezervoarele însă tot nu le-am cucerit, şi tancurile au fost mutate după aceea într-un alt sector. Un tanc a fost atins de nemţi şi, din cauza lui, ne-am luptat mai bine de o lună de zile. Comandantul diviziei a ordonat să facem sub el un cuib de foc. Şi cel german a hotărât, se vede, acelaşi lucru, încât ne-am luptat din cauza acestui tanc o lună încheiată... N-am fi putut face nimic cu un atac frontal, aveam în batalioane numai câte cinci-şase baionete active, aşa încât am fost nevoiţi să săpăm pe sub tanc un tunel. Pământul e însă tare ca piatra şi nu aveam explozibil. Vreo două săptămâni n-a putut Volga să îngheţe. „Cucuruznicii" ne aruncau pesmeţi şi conserve.

În cele din urmă am pus totuşi mâna pe tanc. Am săpat un tunel de 22 de metri lungime, am băgat vreo 100 de kilograme trotil, şi dă-i! Am pornit la atac prin groapă. Te joci cu noi? Pentru Tughiev, Agnivţev (e rănit, se află la batalionul sanitar) şi pentru Valega al tău, am cerut „steluţe" — straşnici băieţi! — iar pentru ceilalţi, „Vitejia". Sub tanc e acum o mitralieră a lui Farber, care îi seceră pe nemţi cu nemiluita. Rezervoarele se mai află deocamdată în mâinile lor. S-au băgat în pământ ca cârtiţele, şi nu poţi să le vii de hac... Prost e că nu prea avem oameni. Luptăm mai ales cu artileria. Toate tunurile, afară de cele grele, au fost mutate pe malul drept. Lângă adăpostul nostru a fost instalată o baterie divizionara, care nu ne lasă să dormim toată noaptea. Divizia lui Rodimţev şi Divizia a 92-a au fost mutate mai la dreapta, în sectorul străzii Tramvainaia. Şi a 39-a s-a distins, i-a curăţat aproape complet pe nemţii de la „Octombrie Roşu".

Suntem acum trei inşi în plutonul nostru: Garkuşa, Valega şi cu mine. Turghiev e cu caii pe malul stâng, în locul lui Kuleşov. Acesta a fost prins cu mâţa în sac: fura ovăz. A nimerit într-un batalion disciplinar. Cepurnîi, Timoşka şi mărunţelul acela care rumega mereu, am uitat cum îl cheamă, au căzut pe Movila lui Mamai. Două săptămâni au stat acolo în defensivă, împreună cu chimiştii şi cu cercetaşii!. Pe doi din ei i-am înmormântat, pe Timoşka însă nu l-am găsit, i-am găsit numai căciula. Păcat de el. Şi armonica lui zace acum neatinsă. Urazov a dat de o mină, i-a smuls laba piciorului. Am mai trimis trei dintre ai noştri la batalionul sanitar, dintre cei noi, tu nu-i cunoşti. Dintre cei de la statul-major a păţit-o şeful chimiştilor Turin şi translatorul. „Adoratului" tău cu favoriţi, Astafiev, nemţii i-au băgat o schijă drept în şezut (cum de a nimerit schija în el, nu înţeleg, fiindcă nu-şi scotea nici nasul din adăpost), aşa că acum stă pe burtă şi-şi aranjează arhiva.

Noi facem mereu posturi de observaţie. În fiecare zi altul. Am făcut vreo cinci până acum şi tot nu-i plac maiorului: îl ştii doar cum e. I-am făcut unul în coşul unei fabrici; lângă uzina chimică, unde e multă sineală. Altul pe un acoperiş, ca un porumbar. Se vede bine de acolo, dar maiorul zice că e frig, trage curentul şi ne-a dat ordin să-i facem un post de observaţie în cartierul muncitoresc sub o căsuţă, lângă văgăună, unde se află o locomotivă „F.D." Artileriştii din Regimentul 270 s-au băgat şi ei lângă noi cu tunurile lor şi atrag într-acolo focurile nemţilor. Obuzele explodează alături de noi. Cum să-l ducem pe maior acolo?

Vino şi tu mai repede, avem să-i căutăm împreună un locşor mai bun. Şi ai să ne ajuţi şi la săpat (ha-ha!), palmele mi-s pline de băşici atât de mari, încât nu mai pot ţine cazmaua în mână. Ustinov al tău — inginerul diviziei — mă bate mereu la cap: îmi cere într-una scheme şi scheme, şi asta e moarte pentru mine, ştii şi tu... Şireaev îţi trimite salutări, i-a trecut mâna.

A, da... În batalionul doi e un nou felcer militar, în locul lui Burliuk, care a plecat la cursuri. Ai să vii şi ai să vezi. Ciumak se învârteşte toată ziulica pe acolo, îşi curăţă în fiecare zi catarama cu cretă. Vino mai repede. Te aşteptăm.

Al tău, A. Lisagor

P.S. Am găsit în sfârşit percutorul „LZZ”, la care te gândeai mereu. Nu-l demontez fără tine. Ne-am făcut o colecţie destul de bună de trofee. Avem mine „S” şi „TMI-43”, absolut noi şi încă cinci tipuri de percutoare în nişte cutii minunate, mă gândesc să fac din ele tabachere, şi nişte tubuşoare splendide de aprindere cu detonatoare de ale nemţilor.

A.L.”

Pe dos, un post-scriptum cu litere mari, strâmbe, mergând în jos:

„Bună ziua sau bună seara, tovarăşe locotenent. Aflaţi despre mine că sunt deocamdată în viaţă şi sănătos, ceea ce vă doresc şi dvs. Tovarăşe locotenent, cărţile dvs. sunt în regulă, le-am pus în geamantan. Tovarăşul comandant de pluton a făcut rost de două acumulatoare şi avem acum în adăpost lumină. Locotenentul-major Şireaev vrea să-l ia pentru statul-major. Tovarăşe locotenent, înapoiaţi-vă mai repede. Vă salută toţi cu plecăciune şi eu de asemenea.

Ordonanţa dvs.,

A. Volegov”

Bag scrisoarea în geantă, îmi pun halatul şi mă duc la medicul-şef. E un băiat de treabă, poţi să te înţelegi cu dânsul. Mă duc şi la magazioner, să-mi dea o bluză nouă. Cea veche are o mânecă făcută praf...

A doua zi dimineaţă, cu cizme scârţâitoare, cu manta nouă, soldăţească, şi cu o grămadă de scrisori în buzunar, plec la Stalingrad. Îmi iau rămas bun de la băieţi.

Mă conduc până la poartă.

— Complimente lui Paulus!

— Numaidecât.

— Comisionul meu să nu-l uiţi, auzi?

— Aud, aud.

— E aproape de tot. A doua râpă de la a voastră. Acolo unde e o „katiuşa” distrusă.

— Dacă o vezi pe Marusia, spune-i că atunci când o să ne întâlnim, am să-i povestesc ceva interesant. În scrisoare nu pot.

— Am înţeles... Cele bune. Revista *Sledopîtî* s-o restituiţi în salonul şase. Şi salutări instructoarei de gimnastică.

— Am înţeles.

— Ei, rămâneţi sănătoşi.

— Mai scrie-ne. Nu ne uita...

Şoferul îmi face semn cu mâna:

— Haide odată, tovarăşe locotenent.

Strâng mâinile şi fug în maşină.

Spre seară ajungem la cătunul Burkovski. Aici se află serviciile de etapă ale diviziei şi Lazar, şeful serviciului financiar. Rămân la el peste noapte, într-o cocioabă mică, plină de femei bătrâne, copii şi furieri.

— Ei, cum e pe acolo, în spate? mă întreabă ei.

— Nimic special...

— Ai stat la Leininsk?

— La Leninsk. E prost spitalul. Nu-i de comparat cu adăpostul meu de pe mal.

Lazar râde.

— Nici n-ai să-ţi recunoşti acum adăpostul: lumină electrică, patefon, vreo 50 de plăci, pereţii căptuşiţi cu pături de ale nemţilor. O splendoare!

— Când ai fost ultima oară acolo?

— Ieri m-am întors. Am plătit soldele.

— Nemţii mai sunt pe-acolo?

— Da de unde! Au plecat de pe Movila lui Mamai, s-au băgat acum în tranşee dincolo de Dolghi Ovrag. Sunt pe ducă. N-au ce mânca, n-au muniţii, prin adăposturile lor zac oase de cal complet roase. În general, *kaput*...

Noaptea mă întorc mereu de pe o parte pe alta; nu pot să adorm.

Dis-de-dimineaţă plec mai departe cu o maşină a statului-major.

Ne apropiem de Volga fără nici un fel de camuflaj, tragem direct la mal. Volga se întinde în faţa noastră, largă, albă, orbitor de sclipitoare. Pe malul celălalt se zăreşte ceva negru. Trebuie să fie postul de control. Un steguleţ roşu flutură pe fondul alb. Cum mai zboară vremea!... Acum câtva timp, mai ieri, această Volgă, orbitor de albă, era neagră şi roşie de fum şi incendii, răscolită de explozii, presărată de scânduri şi alte frânturi care pluteau pe ea. Iar acum! O pârtie de gheaţă delimitată cu jaloane se împlântă ca o săgeată în malul opus. Forfotesc maşinile încolo şi încoace: camioane, Willys-uri şi alte maşini mici, pestriţ camuflate. Ici, colo, la sute de metri una de alta, se văd petele unor explozii rare de mine. Sunt urme vechi. Un agent de circulaţie cu mustaţă roşie, cu un steguleţ galben în mână, ne spune că de vreo două săptămâni nemţii nu mai trag în punctele noastre de trecere, s-au epuizat, se vede.

Trecem de postul de control.

— Actele dumneavoastră?

— Fără ele nu se poate?

— Nu se poate, tovarăşe locotenent. Trebuie să fie regulă.

Aşa da... În jurul statului-major al lui Ciuikov e un gard de sârmă, la porţi stau santinelele în poziţie de „drepţi", aleile sunt presărate cu nisip, fiecare adăpost poartă un număr — solid, negru, bătut pe o scândurică specială.

Un stâlp dungat indică: „Gospodăria lui Borodin — 300 metri", şi dedesubt adăugat cu creion roşu: „Prima stradelă la stânga". S-au mutat, va să zică. Stradela din stânga e probabil râpa unde era statul-major al diviziei.

Sunt emoţionat, zău că sunt emoţionat. Totdeauna te simţi aşa când te-ntorci acasă. Vii din concediu, sau indiferent de unde, şi cu cât eşti mai aproape de casă, cu atât mergi mai iute. Şi observi totul în drum, orice amănunt, orice inovaţie: trotuarul a fost asfaltat din nou, a apărut un debit de tutun în colţ, staţia de tramvai a fost mutată mai aproape de farmacie, la numărul 26 s-a mai clădit un etaj. Vezi tot, observi tot...

Iată, aici ne-am transbordat în acea memorabilă dimineaţă de septembrie. Iată drumul pe care am cărat tunul. Şi castelul de apă cel alb e aici. A nimerit în el o bombă şi-a omorât 30 de ostaşi răniţi ce se aflau în el. A fost renovat, cârpit, şi s-a instalat în el o fierărie. Şi aici era o tranşee, m-am ascuns în ea o dată împreună cu Valega în timpul unui bombardament. Să fi fost astupată? Nu se mai vede nici o urmă. Dincoace a făcut cineva o scară, nu mai trebuie să te caţeri pe povârniş. Adevărată civilizaţie, există chiar o balustradă cioplită.

Trece în zbor un grup de bombardiere de-ale noastre. Calm, cu multă siguranţă. Cum zburau altădată „Heinkel-ele. Solemn, se lasă în picaj unul după altul...

— Aşa da, mai zic şi eu.

În râpă mu-i nici ţipenie de om. Pe zăpadă zac o mulţime de mine nemţeşti şi bobine de

sârmă. Iată şi bancul, uşor strâmbat, pentru făcut spirale Bruno. E bancul nostru. Îl recunosc: l-a făcut Garkuşa. Lângă privată, vreo 20 de nemţi: murdari, neraşi, înfăşuraţi în cârpe şi prosoape. Observându-mă, se scoală în picioare.

— Pe cine căutaţi, tovarăşe locotenent? răsună o voce de undeva de sus.

Ceva asemănător cu un vifor, învolburat cu nori de zăpadă, se năpusteşte asupra mea, cât pe ce să mă doboare.

— Sănătos voinic, tovarăşe locotenent?

O mutră voioasă, îmbujorată, cu ochii copilăroşi de tot, strălucind de râs.

Sedîh! Să mor dacă nu-i el! Sedîh !...

— De unde ai apărut şi tu... al naibii să fii!

Nu răspunde nimic. E radios. Străluceşte de bucurie din cap până-n picioare. Radios sunt şi eu. Stăm aşa, unul în faţa altuia, strângându-ne mâinile. Am impresia că sunt puţin cam beat.

— S-au amestecat toate pe aici, tovarăşe locotenent. Îi alungăm pe nemţi, de le merg fulgii. Postul nostru de comandă e aici, în râpă. Toată lumea e pe poziţie. Pe mine m-a zgâriat o schijă şi am fost lăsat aici, să-i păzesc pe nemţi...

— Dar Igor?

— E bine, sănătos.

— Mă bucur!

— Poftiţi astăzi pe la noi. Ce bucuros are să mai fie! Veniţi de la spital? Da ? Mi-au spus băieţii.

— Da, de la spital. Da mai stai şi tu locului, să te văd mai bine.

Zău că nu s-a schimbat deloc. Nu, a devenit totuşi ceva mai matur. I-au apărut firişoare de păr ţepos pe bărbie, s-a mai tras un pic la obraz; e însă tot atât de rumen, de vânjos, ca şi înainte, şi ochii îi sunt la fel de voioşi, ştrengăreşti, cu gene lungi, întoarse, ca la o fată.

— Stai, stai! Ce-ţi luceşte acolo sub veston?

Sedîh îşi scormoneşte încurcat bătătura din palmă, după vechiul lui obicei.

— Mă, mare puşlama mai eşti! Şi taci... Bate laba încoace... Pentru ce ai fost decorat?

Se face şi mai roşu la faţă. Degetele mele trosnesc în palma lui vânjoasă.

— Nu-ţi mai este ruşine acum să te întorci la colhozul tău?

— De ce să-mi fie ruşine?... Şi continuă să scormonească palma. Dar dumneavoastră... tabachera mea aţi păstrat-o, sau...

— Cum să nu, desigur! Poftim, ia o ţigară. Foc ai?

— Hans, foc pentru locotenent! Iute! *Feuer, Feuer*... Sau cum se zice pe limba voastră?

Un neamţ slăbuţ, cu ochelarii cu rama de baga, ofiţer probabil, sare cât ai clipi din ochi, pocnind din bricheta lui în formă de revolver.

— *Bitte, Kamerad.*

Sedîh îi ia din mână bricheta.

— Bine, măi băiatule, restul facem şi singuri, şi-mi oferă foc. Au buzunarele pline cu tot felul de tinichele. Cum se predau, îţi oferă o brichetă. Am până acum vreo douăzeci... Să vă dau vreo două?

— Bine. Mai avem timp. Mai bine povesteşte. Oricum, au trecut patru luni de zile, o bucată bună de vreme.

— Ce să vă povestesc, tovarăşe locotenent? Peste tot e la fel...

Şi totuşi începe să înşire povestea obişnuită, pe care o ştim demult, dar pe care o ascultăm totdeauna cu interes, povestea luptătorului din tranşee... O dată au făcut câmpuri de mine şi s-au prăpădit aproape cu toţii, altă dată au fost ţinuţi toată ziua într-o râpă — un trăgător de elită nu i-a lăsat să treacă — boneta i-a fost găurită în trei locuri, şi pe urmă nemţii i-au ţinut încercuiţi vreo două săptămâni în turnătorie, şi erau mereu bombardaţi, n-aveau nici de mâncare, nici de băut, şi s-au dus de patru ori la Volga după apă, şi apoi... apoi iarăşi au făcut câmpuri de mine, au curăţat câmpuri de mine, au întins Bruno-uri...

— În sfârşit, ştiţi şi dumneavoastră... zâmbeşte el cu zâmbetul lui senin, plăcut.

— Va să zică, nu ne-ai făcut de ocară. Am ştiut că aşa are să fie. Hai să mai fumăm câte o ţigară, apoi mă duc să-i caut pe ai noştri. Nu ştii cumva pe unde sunt?

— Apoi, sunt acolo cu toţii, în prima linie. După Dolghi Ovrag trebuie să fie. Numai eu am rămas, că-s cam şchiop.

— Şi altcineva nimeni?

— Mai e cineva aici, un ofiţer al dumneavoastră de la statul-major. În adăpostul de colo. E rănit.

— Astafiev o fi?

— Nu ştiu. Un locotenent-major.

— În adăpostul cela, spui?

Şi mă îndrept spre adăpost.

— Vă aşteptăm diseară, va să zică, tovarăşe locotenent! strigă Sedîh din urmă. N-am să-i spun nimic lui Igor Vladimirovici. Adăpostul nostru e al doilea de la cotitură. La stânga. Trei trepte şi un mâner albastru la uşă.

Astafiev stă în pat cu o pernă sub burtă; scrie ceva. Alături pe taburet e telefonul.

— Jorj! Iubitule ! Te-ai întors!

Un surâs îi luminează faţa; îmi întinde o mână fină şi grăsuţă.

— Sănătos tun?

— După cum vezi.

— Eu, precum vezi, n-am avut noroc. Regimentul îi alungă pe nemţi, iar eu m-am făcut telefonist, scriu rapoarte.

— Ce să-i faci, nu e chiar atât de rău. Poţi să-ţi scrii mai liniştit volumul de istorie.

— Nu e chiar aşa... Ia loc, pune telefonul jos şi spune ce mai faci.

Încearcă să se întoarcă, dar se încruntă şi înjură.

— Mi-a fost atins nervul sciatic, am dureri infernale.

— Suntem la război, ce să-i faci... Dar unde sunt ai noştri?

— În oraş, Jorj, în oraş, în plin centru. Batalionul unu luptă să iasă spre gară. Chiar acum m-a chemat Farber, blochează hotelul de lângă moară. Vreo 50 de inşi din trupele S.S. se cramponează şi nu vor să se predea... De ce nu stai jos?

— Mulţumesc. Dar Şireaev, Lisagor, unde sunt?

— Acolo. Toţi sunt acolo. Au trecut de dimineaţă la ofensivă. Fumezi? Ţigări germane, de captură...

Îmi întinde o cutioară verde cu ţigări.

— Nu-mi plac. Zgârie în gât. Dar ce e asta, tot o captură?

Te masă e un imens acordeon, cu ornamente de sidef sclipitoare.

— O captură. Ciumak l-a făcut cadou lui Şireaev... Se găsesc pe acolo câte vrei...

— Ei, eu am plecat.

— Mai stai jos puţin, mai povesteşte cum e pe acolo, în spatele frontului.

— Cu altă ocazie. Am nevoie de Şireaev.

Astafiev surâde.

— Ţi-e teamă să rămâi fără capturi?

— Chiar aşa.

Astafiev se ridică într-un cot.

— Jorjik, scumpule... Dacă dai de vreun aparat de fotografiat, ia-l pentru mine.

— Bine.

— Cel mai bine ar fi un „Leika”. Te pricepi la fotografiat? Seamănă cu „FED”-ul nostru.

— E-n regulă.

— Şi ceva hârtie... Şi film... Aud că au multe. Şi un ceas, dacă găseşti. Bine? Aş prefera unul de mână...

SPRE seară sunt cu desăvârşire beat. De soare şi de aer, de drumuri şi întâlniri, de impresii şi bucurie. Şi de coniac, de asemenea. Bun coniac. Chiar acela al lui Ciumak, cu şase steluţe...

Ciumak umple un pahar după altul.

— Bea, inginerule, bea! Te-i fi dezvăţat în patru luni. Te-au ţinut acolo cu griş cu lapte şi bulion. Bea, nu-ţi pară rău... Hai, că meriţi!

Suntem într-o casă pe jumătate dărâmată, nu mai ţin minte nici eu cum am ajuns aici, împreună cu Ciumak, Lisagor şi fireşte Valega, culcaţi pe nişte paie. Valega îşi fumează în colţ luleaua, supărat, nemulţumit de purtarea mea. Ce treabă-i şi asta, la urma urmei: să laşi la spital mantaua de ofiţer, ajustată pe talie, cu nasturi aurii, şi să te întorci în schimb cu una soldăţească, scurtă până la genunchi. Se poate una ca asta?... Şi cizme soldăţeşti, cu carâmbi largi şi talpă de cauciuc...

— V-am făcut rost de o pereche de cizme de box, mi-a spus el mohorât când ne-am întâlnit, cercetându-mă nemulţumit din cap până în picioare. Au numai o formă cam plată...

M-am justificat cum am putut; cred totuşi că nu m-a iertat.

— Bea, bea, inginerule, spune Ciumak, turnându-mi. Nu te jena...

Lisagor îi ia cana din mână.

— Nu mi-l îmbăta, te rog. Suntem invitaţi azi la a 39-a. Iurka, înfige-te mai bine la unt. Înfige-te.

Şi mă înfig.

Printr-un zid dărâmat văd Movila lui Mamai, coşul uzinei „Octombrie Roşu", singurul care a rămas până la urmă în picioare. Tot cerul e împânzit de rachete. Roşii, albastre, galbene, verzi... O mare de rachete... Şi împuşcături. Se trage cât e ziua de mare. Cu revolvere, cu arme automate, cu puşti, cu orice pică în mână... Ta-ta-ta-ta-ta... Ta-ta-ta-ta...

Ce zi minunată e azi! Lungindu-mă pe paie, mă uit la cer şi nu mai sunt în stare să mă gândesc la nimic. Sunt copleşit, săturat pe deplin. Număr rachetele. Mai sunt lin stare încă. Una roşie, verde, iarăşi una verde, patru verzi la rând...

Ciumak îmi spune ceva, nu-l aud însă.

— Lasă-mă în pace.

— Ascultă, omule, de ce nu vrei... Te roagă doar oamenii. Nu fi şi tu măgar.

— Lasă-mă în pace, ţi-am spus, ce te-ai agăţat de mine!

— Ia citeşte, omule... Ce contează pentru tine. Măcar zece rânduri.

— Care zece rânduri?

— Uită-te aici. Discursul lui. E interesant... Zău că-i interesant.

Şi-mi vâră drept în ochi colţul murdar al unui ziar german.

— Ce vrei cu porcăria asta?

— Citeşte şi tu odată.

Literele, litere gotice, îmi saltă din neobişnuinţa în faţa ochilor. Mutra degenerată a lui Hitler: buzele strânse, genele greoaie, cozorocul imens, idiot.

Voelkischer Beobachter. Discursul Führerului la München, 9 noiembrie 1942.

Aproape cu trei luni de zile în urmă...

„Stalingradul e în mâinile noastre! Ruşii mai stau în câteva case. N-au decât să stea. E treaba lor. Noi ne-am făcut treaba noastră. Oraşul care poartă numele lui Stalin e în mâinile noastre. Cea mai mare arteră de comunicaţie a ruşilor, Volga, e paralizată. Şi, nu există nici o forţă în lume în stare să ne urnească din acest loc.

Asta v-o spun eu, omul care nu v-a înşelat niciodată, omul căruia providenţa i-a încredinţat povara şi răspunderea acestui război, cel mai mare război din istoria omenirii. Ştiu că aveţi încredere în mine şi puteţi fi siguri — repet acest lucru cu toată răspunderea în faţa lui Dumnezeu şi a istoriei — că nu vom pleca de la Stalingrad niciodată. Niciodată. Oricât de mult ar dori acest lucru bolşevicii…"

Ciumak râde cu hohote.

— Bravo, Adolf! Bine zici! Au ieşit toate ca la carte.

Ciumak se întoarce pe burtă şi-şi propteşte capul în mâini.

— Şi de ce oare, inginerule? De ce? Lămureşte-mă.

— Ce vrei să spui?

— De ce s-au întors toate aşa? Spune-mi! Ţii tu minte cum ne-au mai bumbăcit în septembrie? Şi totuşi n-a ieşit cum au vrut ei? De ce oare? De ce nu ne-au aruncat în Volga?

Sunt ameţit după spital, mă simt cam slăbit.

— Lisagor, lămureşte-l tu de ce. Eu mă duc puţin afară, să mă plimb.

Mă ridic şi, clătinându-mă, ies printr-o deschizătură care cândva trebuia să fi fost o uşă.

Cât de înalt şi de străveziu e cerul, curat, senin, fără nici un nor, nici un avion! Numai rachete. Şi o singura stea, mică, palidă, pierdută printre ele. Şi Volga — largă, liniştită, netedă, numai într-un singur loc n-a îngheţat, în faţa castelului de apă. Se spune că niciodată nu îngheaţă acolo.

Cea mai mare arteră de comunicaţie a ruşilor... E paralizată, zicea el... Ce tâmpit, ce tâmpit! *„Ruşii mai stau în câteva case. N-au decât să stea. E treaba lor..."*

Iată-le, aceste câteva case. Iată Movila lui Mamai, platâ, urâtă... Şi ca nişte bube, două bube pe creştet, rezervoarele... Câtă bătaie de cap ne-au dat! Nu-ţi vine să te uiţi nici acum la ele... Şi acolo, în dosul acestor ruine roşii — din care n-au mai rămas decât pereţii găuriţi ca un ciur — începeau poziţiile lui Rodimţev, o fâşie largă de 200 de metri... Când te gândeşti, 200 de metri, o nimica toată de 200 de metri... Să treci tu prin toată Bielorusia, Ucraina, Bazinul Doneţului, stepele kalmuce şi să te înnămoleşti pe ultimii 200 de metri... Ha-ha!

Şi Ciumak mai întreabă — de ce? Tocmai Ciumak şi nimeni altul. Şi asta îmi place. Poate că o să mă mai întrebe şi Farber şi Şireaev de ce. Sau bătrânul mitralior, care, izolat de toată lumea, a stat timp de trei zile cu mitraliera lui şi a susţinut un foc neîncetat până-n clipa în care i s-au isprăvit toate cartuşele. Şi s-a târât apoi cu mitraliera până la mal, aducând cu dânsul până şi cutiile de la cartuşe. „De ce să arunc bunătate de cutii, mai pot fi de folos." Am şi uitat cum îl cheamă, îmi aduc aminte numai de faţa lui bărboasă, de ochii înguşti şi de boneta pusă de-a curmezişul pe cap. Mă va întreba poate şi el: de ce? Sau băieţandrul acela din Siberia, care mesteca mereu răşină. Dac-ar fi rămas în viaţă, ar fi întrebat probabil şi el: de ce? Mi-a povestit Lisagor cum a căzut. Îl cunoşteam abia de câteva zile, venise la noi cu puţin înainte de a fi fost eu rănit. Băiat vesel, deştept, cu snoave în fiece clipă. S-a aruncat cu două grenade drept în faţa unui tanc care fusese lovit şi le-a azvârlit pe amândouă prin ambrazură.

Of, Ciumak, Ciumak băiete, tâmpite întrebări mai pui şi tu! Nu înţelegi absolut nimic... Vino încoace. Hai, mă. Hai să ne îmbrăţişăm. Am cam băut amândoi. Şi când beau, oamenii se îmbrăţişează. Nu e nicidecum sentimentalism, ferească Dumnezeu... Şi tu, Valega, hai. Haide, haide... Bea pentru victorie! Vezi ce-au făcut fasciştii din oraş? Cărămizi, şi nimic mai mult... Şi noi, vezi, suntem în viaţă. Şi oraşul... Avem să construim unul nou. Aşa-i, Valega? Şi nemţii-s *kaput*... Îi vezi cum merg, cum îşi cară raniţele şi păturile... Îşi aduc aminte de Berlin, de *Frau* ale lor. Tu vrei să ajungi la Berlin, Valega? Eu aş vrea. Tare mult aş vrea... Ajungem noi acolo, ai să vezi. Negreşit ajungem. În drum, dăm numai o fugă până la Kiev, să-mi văd bătrânii. Cât de buni sunt bătrânii mei, zău... Hai, să bem în sănătatea lor, a mai rămas ceva, Ciumak?

Şi iar bem. Bem în sănătatea bătrânilor mei, pentru Kiev, pentru Berlin şi pentru altele, nu mai ştiu pentru ce. Şi în jurul nostru se aud mereu împuşcături, cerul a devenit complet violet, rachetele vâjâie, şi alături de tot cântă cineva la balalaică...

— Tovarăşe locotenent, îmi daţi voie?

— Ce mai vrei şi tu?

— Sunteţi chemat la şeful statului-major.

— Dar tu cine eşti?

— Agentul de legătură al statului-major.

— Şi ce vrei?

— E ordin să se adune toată lumea la ora 18 precis. În râpă, la postul de comandă.

— Ai înnebunit... Azi e sărbătoare, zi de repaos.

— Eu nu ştiu nimic, tovarăşe locotenent. Şeful statului-major a ordonat, şi eu v-am comunicat.

— Explică şi tu ca lumea. Ce tot îndrugi — ordonat, comunicat. Ce o fi vrând, ne cheamă la banchet? Cu prilejul victoriei?

Agentul râde.

— Vor mâine să sfârşească, după cum am auzit, cu gruparea de nord. La uzina „Barikadî". Pe noi şi-a 39-a ne aruncă acolo...

— Ei, poftim!...

Ciumak îşi caută prin întuneric vestonul, centura. Bâjbâie pe podea. Lisagor îşi scutură de paie mantaua.

— Valega, ia-ţi catrafusele şi dă o fugă după Garkuşa. A doua curte de aici, în subsol... Mişcă!

Valega pleacă.

— Vezi, să nu uiţi cazmalele! Şi întorcându-se spre mine: Aşadar, inginerule, mergem să săpăm un nou post de observaţie. O luăm la galop din loc, să ne facem bătături.

— Cazmale aveţi destule?

— Ne ajung. Fiecare o cazma. Tu, eu, Garkuşa şi Valega. În timpul nopţii îl facem, nici vorbă... Şi poate că o să ne aranjăm totuşi undeva şi într-o casă. Să mergem!

Pe stradă se aude vocea sonoră a lui Ciumak.

— În coloană câte patru... Cu cântec înainte, mar-r-rş!...

Şi n-are în total în pluton decât trei oameni...

Lisagor mă bate pe umăr:

— Iar n-am reuşit să ne ducem la Igor al tău. Totdeauna aşa se întâmplă... amânăm pe mâine. Poate dă Dumnezeu să rămânem în viaţă.

Undeva sus de tot, în cer, huruie, un „Cucuruznik", patrulă de noapte. Deasupra uzinei „Barikadî" se aprind „felinare", de ale noastre, nu de ale nemţilor. La nemţi nu mai are cine să le aprindă... Într-o coloană lungă, verde, nemţii îşi târâie picioarele spre Volga. Tac. Şi în urma lor, un sergent tinerel, cârn, cu o lulea lungă, încovoiată, cu ciucuri, în dinţi, ne face din mers cu ochiul:

— Conduc excursioniştii... Vor să vadă Volga...

Şi izbucneşte într-un râs voios, molipsitor.

1946

Lector: NATALIA STĂNESCU
Tehnoredactor: ELENA BABI
*
Tiraj 10.300. Coli tipar 12,25.
*
Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918”
Comanda nr. 1/633

Editura UNIVERS

Viktor Nekrasov (n. 1911), arhitect, actor şi scenograf, se dedică după război ziaristicii şi literaturii. A publicat povestirile: *Ostaşul Liutikov* (1948), *Senka* (1956), *Şalăul* (1958), *Lui Hemingway* (1959), *A doua noapte* (1960), Novicele (1963), *Kira Gheorghievna* (1961), romanul *În oraşul natal* (1954) şi altele.

În tranşeele Stalingradului (1946) este unul din cele mai bune romane de război ale literaturii sovietice. Acţiunea se concentrează asupra unor amănunte locale ale istoricei bătălii, văzute prin prisma ofiţerului Kerjenţev, eroul principal al cărţii, fin psiholog şi bun observator.

Paginile lui emoţionante şi sobre, lipsite de orice ostentaţie, reprezintă de fapt jurnalul, confesiunea unui om care a dat piept cu viaţa în război.

Lei 10

[1] Kuzma Kriucikov, cazac de la Don, cel dintâi decorat cu crucea „Sf. Gheorghe” în primul război mondial.

[2] Cântăreţ în corurile militare, care începe fiecare strofă a cântecului executând singur melodia, reluată apoi de cor ca un refren.

[3] Tanc „Klim Voroşilov". (N. aut.)

[4] Referire la o zicală rusească : „Curcanul s-a tot gândit până a murit”